

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/254919330>

Media en Mabel. Een onderzoek naar de berichtgeving in vijf landelijke dagbladen over de affaire Mabel Wisse Smit

Article · January 2007

CITATIONS

3

READS

1,075

5 authors, including:

Peter Vasterman

University of Amsterdam

30 PUBLICATIONS 700 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Janet Takens

Thomas More University of Applied Sciences

9 PUBLICATIONS 272 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

**NEDERLANDSE
NIEUWSMONITOR**

Media en Mabel

een onderzoek naar de berichtgeving in vijf landelijke
dagbladen over de affaire Mabel Wisse Smit

Otto Scholten
Peter Vasterman
Nel Ruigrok
Janet Takens
Jacomijne Prins

Amsterdam, december 2007

Media en Mabel

een onderzoek naar de berichtgeving in vijf landelijke
dagbladen over de affaire Mabel Wisse Smit

Otto Scholten

Peter Vasterman

Nel Ruigrok

Janet Takens

Jacomijne Prins

© Copyright Stichting Het Persinstituut

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van bovengenoemde stichting.

Inhoudsopgave

1	<i>Inleiding</i>	7
1.1	Doelstelling en opzet van dit onderzoek.....	8
2	<i>Berichtgeving over Mabel: een kort overzicht</i>	13
2.1	Inleiding.....	13
2.2	De introductie	15
2.3	De onthulling	18
2.4	De ontknoping	20
2.5	De terugblik	22
2.6	Samenvattend	23
2.7	Tot besluit: aantal artikelen en aantal uitspraken	23
3	<i>Over kwesties, affaires, schandalen en media</i>	25
3.1	Kwestie, affaire of schandaal.....	25
3.2	Definitie van begrip ‘schandaal’	26
3.3	Kenmerken van een schandaal	27
3.4	Mediaschandalen	27
3.5	De rol van de media in het mediaschandaal	28
3.6	Rollen en fases in het mediaschandaal	34
4	<i>Onthulling onder de loep: analyse van de uitzending ‘De biecht van een bodyguard’ van Peter R. de Vries</i>	36
4.1	Inleiding.....	36
4.2	Vraagstelling.....	37
4.3	Schandaalperspectief	37
4.4	Analyse uitzending ‘Biecht van een bodyguard’	38
4.5	Samenvatting en conclusies	44
5	<i>Media en Mabel: jagen media aan?</i>	46
5.1	Inleiding.....	46
5.2	Betrokkenheid bij de eerste onthulling	47
5.3	Hoeveelheid nieuws.....	53
5.4	Vertakkingen van de affaire in de berichtgeving.....	60
5.5	Schuivende berichtgeving: van inhoud naar procedure	66
5.6	Nadruk op opinievorming.....	76
5.7	Speculatieve uitspraken over de gevolgen voor betrokkenen.....	83

5.8	Samenvatting en conclusie	86
6	<i>Media en Mabel: klagen media aan?</i>	89
6.1	Inleiding.....	89
6.2	Het ontwikkelen van een beoordelingsmaatstaf	89
6.3	Creëren van contrast tussen publiek imago en ‘het ware verhaal’	98
6.4	Hoofdpersoon leugenachtig karakter toedichten	104
6.5	Het inkleuren van feiten	112
6.6	Retorische middelen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit.....	114
6.7	Samenvatting en conclusies.....	121
7	<i>Media en Mabel: veroordelen media?</i>	123
7.1	Inleiding.....	123
7.2	Positieve en negatieve uitspraken over Mabel Wisse Smit	123
7.3	Hoofdpersoon raakt publicitair in isolement	135
7.4	Beschuldigingen presenteren als feiten	151
7.5	Roep om onderzoek en/of maatregelen	153
7.6	Samenvatting en conclusie	155
8	<i>Journalistieke standaarden, media en politiek: een nabeschuwing</i>	157
8.1	Media en journalistieke standaarden	157
8.2	Media en politiek: wisselwerking.....	164

I Inleiding

Het onderzoek naar de rol van media in de affaire Mabel Wisse Smit is uitgevoerd in het kader van het project *de Nederlandse Nieuwsmonitor*. Dit project behelst het opzetten en uitvoeren van drie monitoren:

- Een Continu Nieuwsmonitor

In de Continu Monitor worden van landelijke dagbladen, van enkele regionale dagbladen en van enkele nieuwsprogramma's op tv algemene kenmerken van de inhoud vastgelegd: thema van de berichtgeving (nieuwssoorten), nieuwsgenres (verslaggeving, nieuwsanalyse, interview, reportage, opiniestuk, column e.d.), nieuwsbronnen (van wie is het nieuws afkomstig) en - waar het gaat om landelijke politiek – hoofdrolspelers en soorten bronnen (politicus, woordvoerder, actievoerder, anonieme bron etc.).

- Een Event Monitor

De Event Monitor richt zich op spraakmakende kwesties, affaires, onthullingen of schandalen die - vaak gedurende relatief korte tijd - veel aandacht krijgen. Journalistieke criteria - eisen die de journalistiek zelf stelt - vormen een belangrijk uitgangspunt bij de Event Monitor. Welke spraakmakende kwesties onderzocht worden, wordt in overleg met de begeleidingscommissie¹ van de Nieuwsmonitor besloten.

- Een Issue Monitor

Bij de Issue Monitor gaat het om het volgen van een of meer belangrijke maatschappelijke issues waarvan verwacht kan worden dat zij gedurende lange tijd een belangrijke rol in het publieke debat zullen spelen. De berichtgeving over deze issues zal langdurig gevolgd worden. Dat maakt het mogelijk eventuele verschuivingen in het publieke debat over een bepaald issue te signaleren en die (wellicht) te koppelen aan bepaalde concrete gebeurtenissen (heeft Srebrenica de discussie over vredesmissies veranderd en zo ja op welke manier?)

Met enige zo niet grote regelmaat liggen 'de media' in rapporten van adviesorganen van de overheid en in uitspraken van politici onder vuur. Aan betrouwbaar empirisch materiaal ontbreekt het in deze discussies vrijwel altijd. Het project *De Nederlandse Nieuwsmonitor* beoogt in deze leemte enigszins te voorzien.

---

¹ De begeleidingscommissie voor het project De Nederlandse Nieuwsmonitor bestaat uit: Kees Schuyt (lid van de Raad van State, persoonlijk hoogleraar UvA, voorzitter); Kees Spaan (voorzitter Nederlandse Dagbladpers (NDP)); Hans Verploeg (oud-secretaris Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) en voorzitter van Free Voice; Lou Lichtenberg (Stimuleringsfonds voor de Pers).

1.1 Doelstelling en opzet van dit onderzoek

Het is niet de bedoeling van dit onderzoek om het waarheidsgehalte van de berichtgeving over de affaire Mabel Wisse Smit ter discussie te stellen. Al zouden we het willen, we zouden het niet kunnen, simpelweg omdat de daarvoor benodigde gegevens niet beschikbaar zijn. Voor u ligt dus geen onderzoek naar wat zich werkelijk heeft afgespeeld tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma op de Neeltje Jacoba in 1989 en 1990 noch een onderzoek naar de politieke besluitvorming rond het (niet) indienen van een toestemmingswet voor het huwelijk tussen prins Friso en mevrouw Mabel Wisse Smit. Nieuwe onthullingen op deze punten zult u in dit rapport niet aantreffen. Wel hopen we met dit rapport meer inzicht te verwerven in de rol die media in deze affaire gespeeld hebben. Het startpunt van de affaire ligt - zoals zal blijken - in de uitzending van Peter R. de Vries op 2 oktober 2003. In die uitzending verklaart een Chileense ex-lijfwacht van de in 1991 vermoorde crimineel Klaas Bruinsma, dat Mabel Wisse Smit eind jaren tachtig een liefdesrelatie heeft gehad met zijn baas. Deze ‘onthulling’ brengt een proces op gang dat na ruim een week leidt tot het besluit van de regering om af te zien van het indienen van een toestemmingswet.

Aansluitend bij en voortbouwend op theorievorming en onderzoek naar schandalen of affaires, ontwikkelen we een theorie over de rol van media in schandalen of affaires. We onderscheiden drie rollen van media tijdens een schandaal of affaire, te weten aanjagen, aanklagen en veroordelen. Deze rollen zijn te herkennen aan een aantal kenmerken van de berichtgeving over een schandaal of affaire. Of en in hoeverre de berichtgeving over de affaire Mabel Wisse Smit deze kenmerken vertoont, hebben we onderzocht met behulp van inhoudsanalyse². Naast de uitzending van Peter R. de Vries hebben we in *De Telegraaf*, *Algemeen Dagblad*, *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw* in de periode 1 juli – 31 december 2003 alle artikelen waarin de zoekterm, ‘Mabel wisse Smit’ voorkomt geanalyseerd. Natuurlijk hadden we nog meer dagbladen en ook radio- en televisiejournaals in het onderzoek kunnen opnemen. Om een aantal redenen hebben we daarvan afgezien. In de eerste plaats gaan we er vanuit dat met de vijf genoemde dagbladen een groot deel van het journalistieke en politiek-maatschappelijke spectrum in het onderzoek aan bod komt. De vijf genoemde dagbladen hebben een zodanig uiteenlopende maatschappelijke, culturele en politieke achtergrond en lezerskring dat ze samen een groot deel van de maatschappelijke, culturele en politieke pluriformiteit in Nederland weerspiegelen. Met het opnemen van andere media hadden we die pluriformiteit nog beter kunnen weerspiegelen. Maar uitbereiding van het aantal media stuitte op twee praktische bezwaren: beperkingen in financiering en menskracht en afnemende meeropbrengst. Om deze redenen hebben wij ons beperkt tot de vijf genoemde dagbladen.

In de oorspronkelijke onderzoeksopzet van *De Nederlandse Nieuwsmonitor* is voor de uitvoering van de *Event monitor* voorzien in inhoudsanalyse aangevuld met achtergrondgesprekken met personen die een (hoofd)rol gespeeld hebben in de onderzochte affaire. In de voorbereidingsfase van dit onderzoek hebben we in lijn daarmee een onderhoud gehad met prins Friso en prinses Mabel. De aard van de affaire brengt met zich mee dat de meest direct betrokkenen (het

---

² Voor een uitleg van en toelichting op de gehanteerde methode en de uitwerking daarvan (codeerinstruc-tie) verwijzen we naar www.nieuwsmonitor.net.

prinselijk paar, de minister-president, het staatshoofd en hun adviseurs) nauwelijks of in het geheel niet in de positie zijn om over de achtergronden andere uitspraken te doen dan in het openbaar door sommigen van hen reeds zijn gedaan. Om die reden hebben we er van afgezien om ook met andere betrokkenen achtergrondgesprekken te voeren. Het is ook om die reden dat u van het gesprek met het prinselijk paar spoor noch letter terug vindt in het eindrapport: het onderzoek is gebaseerd op openbare bronnen, conclusies zijn voor rekening van de onderzoekers.

Het ligt in de bedoeling in de nabije toekomst vaker een rapport te publiceren over een affaire die maatschappelijk en politiek veel aandacht heeft getrokken en beroering heeft veroorzaakt. In overleg met de begeleidingscommissie hebben we in de zomer van 2005 als eerste te onderzoeken affaire gekozen voor ‘Mabel Wisse Smit’. Het gaat om een affaire met een ‘unieke afloop’: niet eerder is een aangekondigd voornemen om een toestemmingswet voor een prinselijk in te dienen, ingetrokken. Bovendien was toen al duidelijk dat ook geruime tijd na afloop van de affaire er weinig voor nodig was om in de publiciteit de affaire in herinnering te roepen. Ruim vier jaar na dato is dat nog steeds het geval³. We realiseren ons dat dit onderzoek opnieuw aanleiding zal zijn de affaire nog eens te belichten.

We beogen zoals gezegd meer inzicht te verwerven in de rol van media tijdens een schandaal of affaire. Daarnaast stellen we ons de vraag hoe professionele standaarden als bijvoorbeeld afstandelijkheid, betrouwbaarheid en maatschappelijke verantwoordelijkheid zich verhouden tot de verschillende rollen die media tijdens schandalen spelen. Hierbij nemen we de professionele beroepsopvatting als uitgangspunt. Deze houdt in dat media de rol van waakhond vervullen, dat ze onthullen en aan de kaak stellen, met inachtneming van professionele standaarden. Deze uitgangspunten worden in dit onderzoek afgezet tegen vragen als: welke rollen spelen de media tijdens een schandaal of affaire? In hoeverre wordt er geoordeeld en veroordeeld voor de feiten duidelijk zijn? Wordt de berichtgeving tijdens schandalen gekenmerkt - zoals critici stellen - door het snel overnemen van aantijgingen uit andere media zonder zelf onderzoek te doen, door (veelvuldig) gebruik van anonieme bronnen; door uitvoerig gespeculeer over de mogelijke gevolgen, door het toepassen van allerlei retorische middelen (metaforen) in de feitelijke verslaggeving?

Dit onderzoek probeert antwoord te geven op de vraag welke rollen de media hebben gespeeld bij de ontvouwing van de affaire rond Mabel Wisse Smit en wat de gevolgen waren voor de kwaliteit van de berichtgeving. Voor de operationalisatie daarvan maken we gebruik van de journalistieke standaarden, zoals die in talloze handboeken en codes zijn geformuleerd.

“De journalistiek zoekt naar waarheid, streeft ernaar de feiten en hun context te brengen met een zo grote mogelijke nauwkeurigheid en precisie. De integriteit, eerlijkheid en betrouwbaarheid waarmee de journalistiek te werk gaat, is cruciaal voor de geloofwaardigheid, het vertrouwen en de reputatie die het betreffende medium bij het

---

³ In de periode 1 januari 2004 tot en met 30 november 2007 levert de zoekterm ‘Mabel Wisse Smit’ in de vijf onderzochte 343 artikelen op. In ruim zestig procent van die artikelen wordt gerefereerd aan ‘de affaire’, doorgaans in termen van ‘(gelogen over) contacten met Bruinsma’.

publiek heeft. Bij die reputatie hoort de noodzakelijke overtuiging van het publiek dat de journalistiek onafhankelijk is zich niet door druk van buitenaf heeft laten beïnvloeden en onpartijdig zijn oren niet heeft laten hangen naar een kant van de zaak of een enkele visie op een onderwerp. Het publiek moet er ook vanuit kunnen gaan dat de journalistiek ‘namens hem’ zich in de uitoefening van het vak fatsoenlijk en naar de wet heeft gedragen” (Arlman, 2005).

Het gaat samengevat om de volgende standaarden:

- **Attributie en verificatie:** nieuws dient gebaseerd te zijn op attributie (informatie toeschrijven aan meerdere, identificeerbare bronnen); verificatie (informatie moet gebaseerd zijn op geverifieerde feiten);
- **Nauwkeurigheid en precisie** zijn geboden bij het vergaren, selecteren en formuleren van nieuws en bij citeren van bronnen;
- **Evenwichtigheid & Pluriformiteit:** nieuws dient recht te doen aan verschillende perspectieven en verschillende meningen en stromingen in de publieke opinie aan bod te laten komen;
- **Onafhankelijkheid & Afstandelijkheid:** nieuws dient tot stand te komen los van commerciële, politieke of welke beïnvloeding dan ook; journalistiek dient onpartijdig te zijn en op afstand te blijven;
- **Relevantie:** nieuws dient de burger te informeren over de belangrijkste maatschappelijke problemen waarover de democratische organen beslissingen moeten nemen;
- **Fairness:** de journalist houdt rekening met belangen van anderen en vermijdt onnodige schade, aantasting privacy, etc.

In de journalistiek worden schandalen vaak gezien als een vorm van waarheidsvinding: door het schandaal komt uiteindelijk de onderste steen boven en worden de ‘overtreders’ gedwongen verantwoording af te leggen over hun misstappen⁴. In die gedachtegang rechtvaardigt het maatschappelijk belang dat media tijdens een schandaal meerdere rollen vervullen, op zijn minst die van verslaggever en aanklager.

Het probleem schuilt in onze opvatting niet zozeer in de meerdere rollen die media tijdens een schandaal vervullen, maar in de wijze waarop media die rollen vervullen. Die dubbeling is immers tot op zekere hoogte niet te vermijden, alleen al ‘verslag doen van’ kan een gebeurtenis doen uitgroeien tot een schandaal of affaire. Het traject van een mediaschandaal bevat weinig mechanismen die er aan bijdragen dat het een neutraal instrument voor waarheidsvinding en oordeelsvorming is, min of meer vergelijkbaar met een rechtszaak, een parlementaire enquête of wetenschappelijk onderzoek. Integendeel, in de praktijk zien we bij een schandaal of affaire vaak onomkeerbare oordelen en beschadigde reputaties, nog voor de ‘feiten’ onomstotelijk zijn vastgesteld en een onafhankelijk oordeel is geveld, dat rekening houdt met alle omstandigheden. Zoals De Swaan stelt:

---

⁴ Jan Hoedeman van *de Volkskrant* de zaak Mabel Wisse Smit: “De mediahype die ontstond heeft zuiverend gewerkt.” *De strijd om de waarheid op het Binnenhof*, Amsterdam 2005, p. 162.

“Schandalen zijn openbare terechtstellingen, maar zonder procedure, zonder formele regels voor bewijsvoering en bestraffing, zonder institutionele afhandeling”(De Swaan, 1996: 34).

Een schandaal is door het openbare karakter in feite onthulling, beschuldiging en veroordeling ineens. Valse beschuldigingen worden achteraf vrijwel nooit herroepen. Bij een gerechtelijk of wetenschappelijk onderzoek zorgen procedures voor controleerbaarheid, beroepsmogelijkheden, de bescherming van de belangen van de verschillende partijen en voor het evalueren van feiten in hun context. Bij schandalen geldt het omgekeerde aldus Kepplinger (2005: 137):

“Die Skandalierung von Missständen beruht auf die Ausschaltung bzw. Umkehrung der Prinzipien von geregelten Verfahren. Das gilt für rechtliche Regeln und für die Journalistischen Berufsnormen. Im Skandal erscheint vieles erlaubt was normalerweise unzulässig ist.”⁵

In een rechtsstaat accepteert men geen ‘feiten’ die op die manier tot stand zijn gekomen, bij schandalen lijkt dat wel het geval te zijn. Anonieme beschuldigingen publiceren, uit anonieme bronnen citeren, informanten betalen - al dit soort inbreuken op reguliere procedures worden bij schandalen soms gerechtvaardigd met een beroep op het maatschappelijk belang dat met het onthullen van die informatie gediend is. Maar die informatie ontleent haar belang weer aan de maatschappelijke effecten die de onthulling oplevert. Dan is de weg terug afgesloten en wordt het schenden van procedures niet meer ter discussie gesteld. Het schandaal is al weer een paar stappen verder: oordelen zijn uitgesproken, consequenties opgelegd en nieuwe stellingen betrokken.

Juist omdat het schandaal geen procedures kent en iedere onthulling of beschuldiging meteen een eigen leven gaat leiden, is het van belang om de rol van de journalistiek te onderzoeken. In de journalistieke waarheidsvinding spelen procedures namelijk wel degelijk een belangrijke rol. De journalistieke standaarden zoals vastgelegd in allerlei codes en canons stellen eisen aan feitenverificatie, scheiding tussen feiten en meningen, bronvermelding, wederhoor, precisie in taalgebruik, gebruik van anonieme bronnen, *fairness* en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Het is dan ook de vraag in hoeverre deze standaarden onder druk komen te staan tijdens schandalen, juist vanwege de speciale dynamiek die zich daarbij ontwikkelt en de dubbelrollen die de journalistiek speelt als onthuller, aanklager, aanjager en rechter. Volgens critici laten de media zich bij schandalen eerder leiden door morele verontwaardiging dan door waarheidsvinding met als gevolg een golf van nieuws vol halve waarheden en snelle oordelen.

De opbouw van het rapport is als volgt. In hoofdstuk twee geven we een kort overzicht van de publiciteit over de affaire Mabel Wisse Smit. Dat overzicht is kwantitatief en beschrijvend van aard: het geeft in vogelvlucht een weergave van de omvang en strekking van de berichtgeving over deze affaire. In hoofdstuk drie ontwikkelen we een theorie over schandalen, affaires en media. We onderscheiden daarin drie rollen van media (aanjagen, aanklagen en veroordelen), herkenbaar aan een aantal kenmerken van berichtgeving. Hoofdstuk vier bevat een beschrijving en analyse van de uitzending van Peter R. de Vries die het startpunt van de affaire zou worden.

---

⁵ “Het tot schandaal verheffen van misstanden is gebaseerd op de uitschakeling dan wel omkering van het principe van de vastgelegde procedure. Dat geldt zowel voor rechtsregels als voor journalistieke beroepsnormen. Tijdens een schandaal lijkt veel toegestaan wat normaalgesproken ontoelaatbaar is.”

In hoofdstuk vijf bespreken we de uitkomsten van de inhoudsanalyse van de vijf onderzochte dagbladen voorzover het de aanjagende rol van media tijdens een affaire betreft. In de hoofdstukken zes en zeven komen vervolgens de aanklagende en de veroordelende rol van media tijdens een affaire aan de orde. In hoofdstuk acht confronteren we de uitkomsten van de hoofdstukken vijf, zes en zeven met de journalistieke standaarden zoals beschreven in deze inleiding.

2 Berichtgeving over Mabel: een kort overzicht

2.1 Inleiding

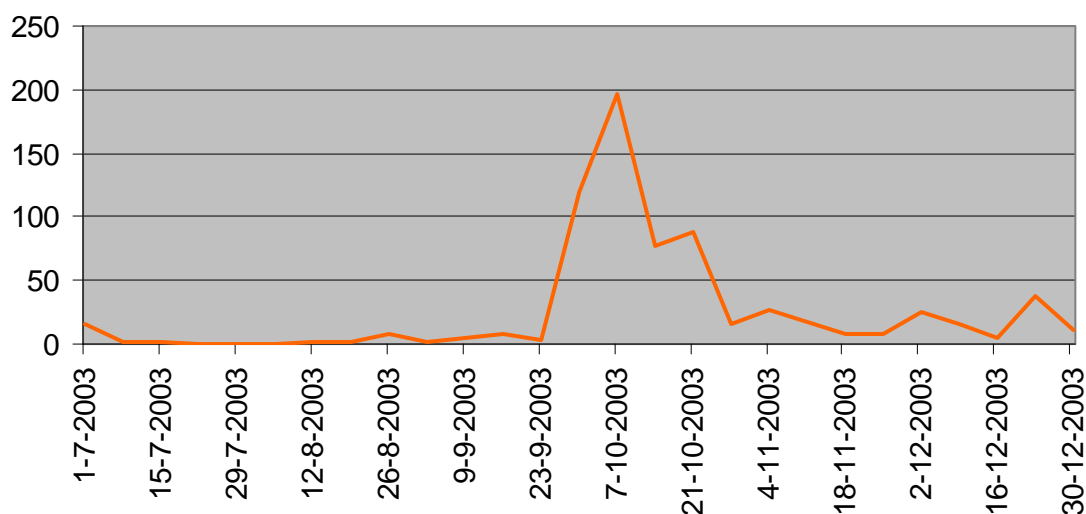
Maandag 30 juni 2003 is zo'n typisch Nederlandse 'zomerdag': zwaar bewolkt, nauwelijks zon, af en toe een drup regen en een maximum temperatuur net onder de twintig graden. 's Middags breekt er toch nog een zonnetje door: koningin Beatrix kondigt live op televisie de verloving aan van haar tweede zoon, prins Johan Friso met mevrouw Mabel Wisse Smit. De volgende dag is de berichtgeving in de dagbladen uitgesproken positief van toon. Geen krant laat na de lovende woorden van koningin Beatrix over haar aanstaande schoondochter te citeren: "Ik krijg in Mabel Wisse Smit een lieve en begaafde schoondochter". In de portretten die dagbladen van Mabel Wisse Smit schetsen, zijn uitsluitend positieve kwalificaties te vinden. Hardwerkend, bevlogen, zeer intelligent, gehaaide netwerkster schrijft *NRC Handelsblad* (1 juli 2003). Voorbeeldige leerling, briljante studente, een vrouw met een warm en sociaal gevoel, contactuele eigenschappen zijn legendarisch, aldus de kwalificaties in *De Telegraaf* (1 juli 2003). Briljant, heeft imposante carrière opgebouwd als kenner van de Balkan, is trouw, loyaal en vriendelijk, een betrokken idealist, aldus *Algemeen Dagblad* (1 juli 2003). En afgaande op het nieuws zijn politici al even positief. De één zal het aanstaande paar 'geen strobreed in de weg leggen'(Halsema, Groen Links), een ander wenst de prins en zijn toekomstige echtgenote 'veel geluk in hun persoonlijk leven'(Kalsbeek, PvdA), de volgende zal 'van harte instemmen met het huwelijk' (Spies, CDA), een vierde is blij en ziet geen problemen bij het debat over de toestemmingswet (Van Aartsen, VVD) en een vijfde tenslotte is blij dat er na het slechte nieuws over het overlijden van prins Claus en de affaire Margarita weer eens iets gevierd kan worden (Herben, LPF; *Algemeen Dagblad*, 1 juli 2003). Kortom: geen wolkje te bekennen. Drie maanden later is de stemming totaal omgeslagen. Mabel Wisse Smit kan geen goed meer doen en wordt weggezet als maffialiefje en leugenaar. Het kabinet laat weten geen toestemmingswet in te zullen dienen.

Om te achterhalen op welke wijze media bericht hebben over de gebeurtenissen rond Mabel Wisse Smit, hebben we de artikelen waarin de zoekterm 'Mabel Wisse Smit' voorkomt, onderzocht. We hebben ons daarbij beperkt tot de vijf grote(re) landelijke dagbladen: *De Telegraaf*, *Algemeen Dagblad*, *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw*. In de periode van 1 juli 2003 tot en met 31 december 2003 levert dat 697 artikelen op, waarin 14.335 voor ons onderzoek relevante uitspraken⁶ voorkomen. Voor we in de volgende hoofdstukken onderzoeken of en in hoeverre de theorie over schandalen zoals beschreven in hoofdstuk 3, al dan niet ondersteund wordt door de uitkomsten van de inhoudsanalyse, geven we eerst op hoofdlijnen een overzicht van het de omvang en aard van de berichtgeving over Mabel Wisse Smit (zie Figuur 2.1).

---

⁶ We spreken in dit rapport over relevante uitspraken. Deze uitspraken zijn tot stand gekomen door de zinnen in artikelen een voor een te coderen volgens de zogenaamde NET methode, die een bepaalde tekst uitdrukt in een netwerk van onderlinge relaties tussen de actoren en issues zoals genoemd in de tekst. Deze methode houdt in dat een bepaalde zin kan leiden tot meerdere uitspraken. Een zin als "de intelligente, knappe Mabel had wel een relatie met maffiabaas Bruinsma" betekent 4 uitspraken voor ons onderzoek: Mabel is intelligent, Mabel is Knap, Mabel had een relatie met Bruinsma en Bruinsma is een maffiabaas. Voor een wetenschappelijke verantwoording van het hele onderzoek: zie www.nieuwsmonitor.net.

Figuur 2.1 Mabel Wisse Smit in het nieuws in vijf landelijke dagbladen vanaf juli 2003 tot en met december 2003

We onderscheiden in de hele affaire vier fases:

- De introductie: 1 juli 2003 tot en met 29 september 2003. Maandag 30 juni maakt koningin Beatrix in een rechtstreekse televisie uitzending de verloving van prins Johan Friso met mevrouw Mabel Wisse Smit bekend.
- De onthulling: dinsdag 30 september 2003 tot en met vrijdag 3 oktober 2003. Dinsdag 30 september bericht het *Algemeen Dagblad* dat Mabel Wisse Smit eind jaren tachtig een liefdesaffaire heeft gehad met topcrimineel Klaas Bruinsma. De krant baseert zich op een verklaring van een ex-lifwacht van Klaas Bruinsma in een op donderdag 2 oktober 2003 uit te zenden programma van Peter R. de Vries. De berichtgeving over deze uitzending in de dagbladen van 3 oktober 2003 rekenen we tot de fase van de onthulling.
- De ontknoping: zaterdag 4 oktober 2003 tot en met zaterdag 25 oktober. De ontknoping kent drie subfases. De eerste subfase (ontknoping: dossier) beslaat de periode 4 tot en met 10 oktober, de week na de mededeling van de minister-president dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken. De tweede subfase (ontknoping: geen wet) beslaat precies één dag: zaterdag 4 oktober, de dag na de mededeling dat er geen toestemmingswet komt. De derde subfase (ontknoping: debat) beslaat de periode 13 tot en met 25 oktober (voorbereiding op het afsluitende debat en debat zelf).
- De terugblik: maandag 27 oktober tot en met 31 december. In de maanden na de formele afhandeling komt Mabel Wisse Smit nog met enige regelmaat in de publiciteit. We sluiten deze periode af op 31 december 2003. Jaaroverzichten vallen daarmee binnen de onderzoeksperiode.

2.2 De introductie

De introductie beslaat de periode 1 juli 2003 tot en met 29 september. In deze periode zien we twee kleine piekjes in het aantal artikelen waarin Mabel Wisse Smit voorkomt.

- rond week 27, de week volgend op de bekendmaking van de verloving op 30 juni 2003;
- rond week 34, de week waarin contacten tussen Mabel en Wisse Smit en de in 1991 geliquideerde crimineel Bruinsma in de openbaarheid komen.

De aankondiging van het huwelijk op 30 juni levert de volgende dag in de vijf onderzochte dagbladen 16 artikelen op. Het *Algemeen Dagblad* wijdt er de meeste artikelen aan (=7), gevolgd door *De Telegraaf* en *NRC Handelsblad* (n=3), *Trouw* (n=2) en *de Volkskrant* (n=1). Alle kranten refereren aan de vroegere relatie van Mabel Wisse Smit met de oud-minister van Buitenlandse Zaken van Bosnië, Muhammed Sacirbey, die in de VS gearresteerd is op verdenking van fraude.

Woensdag 20 augustus komt *De Telegraaf* op gezag van de RVD met het bericht dat Mabel Wisse Smit en de in 1991 geliquideerde topcrimineel Klaas Bruinsma eind jaren tachtig kortstondig bekenden van elkaar waren. Ruim een week eerder is - voorzover valt na te gaan - de website *Kleintje Muurkrant* de eerste die melding maakt van het gerucht dat Mabel Wisse Smit eind jaren tachtig omging met Klaas Bruinsma (zie Kader 2.1).

Kader 2.1 Eerste bericht over omgang Mabel Wisse Smit met Klaas Bruinsma

Mabeltje

dinsdag 12 augustus 2003

De Amerikaanse miljardair Soros houdt niet van zijn president. Soros wil van de wereld een open society maken om zijn kapitaal te kunnen uitbreiden. Bush ziet meer in de Verenigde Staten über Alles om het spaarvarken van zijn familie en neocon-aanhang te spekken. Op het oog een flink verschil, voor de rest van de wereld in wezen een nuance. Om Pretzel uit het Witte huis te krijgen grijpt Soros naar alle middelen die hem ten dienste staan. Een paar voorbeelden. Burgermeester Willy Brown van San Francisco kreeg op 10 september 2001 tegen twaalf uur 's nachts een telefoontje. Volgens Brown van de afdeling security van het vliegveld van zijn stad. Hij kon beter zijn vlucht naar New York van de volgende morgen 8 uur cancelen in verband met mogelijke aanslagen. De volgende morgen gaf Osama's Flying Circus zijn memorabele demonstratie bij de Twin Towers en het Pentagon. Achteraf ontkende de vliegveldsecurity Brown gebeld te hebben. Op 17 mei 2002 bracht Pacifica Radio het bericht de wereld in dat de geheimzinnige bron van Willy Brown niemand anders was geweest dan Condoleezza Rice. De rechterhand van Bush op het gebied van nationale veiligheid en een goede bekende van Brown. Pacifica Radio scoorde met dit nieuws niet voor een kwartje, maar interessant in deze context is wel dat Pacifica zwaar door Soros wordt gesponsord. Afgelopen vrijdag maakte de open-society voorstander bekend dat hij 10 miljoen dollar gaat doneren aan ACT (Americans Coming Together) voor het voeren van een verkiezingscampagne ten gunste van de Democraten. Omdat Bush er volgens Soros gewoon een zootje van maakt. Het zal ons verder zuurkool met worst zijn, ware het niet dat een van de voornaamste medewerkers van Soros onze eigen Mabeltje Wisse Smit is. Prinses van Oranje i.o. Die mag dus wel met gezwinde spoed haar baas bellen dat ze de zak neemt, want zo langzamerhand dreigt haar Soros-connectie problematisch te worden. De implicaties van haar liaison met de grijpgrage oud-ambassadeur van Bosnië Muhamed Sacirbey zijn met behulp van de RVD keurig onder tafel gebleven. Om maar te zwijgen over de geruchten in het perswereldje dat zij in haar Gooise jeugd omging met Klaas Bruinsma, die toen

al op weg was naar de functie van Dominee. Maar Soros is andere koek. Straks moeten Jan Peter en Jaap bij hun bezoek aan het Witte Huis nog op het strafbankje van de Oval Office plaats nemen en het allemaal aan Bush uitleggen. En voordat die wat begrijpt ben je een paar jaar verder.

Bron: Kleintje Muurkrant actueel, geraadpleegd 20-02-2007

Het gerucht over Mabel en Bruinsma wordt bijna terloops vermeld in een bericht dat president Bush, Concoleezza Rice, Soros, Mabel, Balkenende en De Hoop Scheffer in één groot verondersteld verband bij elkaar brengt. In geen van de onderzochte kranten is in de daaropvolgende dagen iets van dit gerucht terug te vinden. Acht dagen later schrijft *De Telegraaf*

“De Rijksvoorlichtingsdienst heeft gisteren tegenover deze krant bevestigd dat Wisse Smit en Bruinsma, de bekendste crimineel van de tweede helft van de jaren tachtig, vijftien jaar geleden kortstondig bekenden van elkaar waren”.

Vergelijkbare berichten verschijnen nog dezelfde dag in *NRC Handelsblad* en de volgende dag in *Algemeen Dagblad*, *de Volkskrant* en *Trouw*. Alleen *Trouw* verwijst naar het bericht in *De Telegraaf* (zie Kader 2.2).

Kader 2.2 Berichten over contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma in augustus 2003

datum	krant	omschrijving relatie
20 augustus	De Telegraaf	“Ze kenden elkaar van zeilcontacten”, in het kader van die vriendschap zijn Bruinsma en de toekomstige prinses op minimaal een feestje samen gesignaleerd
20 augustus	NRC Handelsblad	Mabel Wisse Smit is bevriend geweest met de in 1991 geliquideerde topcrimineel Bruinsma, “van een zakelijke of een intieme relatie” was volgens de RVD geen sprake.
21 augustus	Algemeen Dagblad	Wisse Smit en Bruinsma waren volgens de RVD ‘enkele maanden met elkaar bevriend, van een liefdesrelatie zou geen sprake zijn geweest
21 augustus	de Volkskrant	Mabel Wisse Smit ging korte tijd om met de in 1991 geliquideerde topcrimineel, volgens de RVD hadden de twee ‘een zakelijke noch intieme’ relatie
21 augustus	Trouw	Mabel Wisse Smit is bevriend geweest met topcrimineel Bruinsma, hoe ver de relatie ging, is niet bekend. <i>De Telegraaf</i> schreef dat ze ‘op minimaal een feestje’ samen zijn gesignaleerd.
21 augustus	Trouw	Ze leerden elkaar kennen bij zeilwedstrijden.

In de ruim vijf weken na 21 augustus komt de naam ‘Mabel Wisse Smit’ nog achttien keer voor in een artikel in één van de vijf onderzochte kranten. Elf keer wordt op geen enkele wijze gerefereerd aan contacten met wijlen de heer Bruinsma. Het gaat om aankondigingen van de huwelijksdatum (vier keer) en berichten over achteréenvolgens de agenda van de koningin, bezuinigingen bij de militaire muziekkorpsen, de voorbereidingen voor Prinsjesdag, een tweedaagse racetriple in Marbella, een geslaagde persiflage van Mabel in Kopsijkers, Oranjenieuws in Argentijnse kranten en de zwangerschap van prinses Laurentien.

In zeven berichten wordt wel gerefereerd aan contacten met wijlen de heer Bruinsma. Eén bericht - het eerstgenoemde bericht in *Algemeen Dagblad* van 17 september - is te vinden bij het ‘harde nieuws’. Bij de overige berichten gaat om een tv-recensie (twee keer), het weekbladenoverzicht (twee keer) en bijdragen in de categorie ‘human interest’ (twee keer) (zie Kader 2.3).

Kader 2.3 Berichten over Mabel Wisse Smit met verwijzing naar contacten met wijlen de heer Bruinsma in de periode 22 augustus tot en met 29 september

datum	krant	korte inhoud verwijzing
28 augustus	Trouw	'HP/De Tijd speculeert over de mogelijkheid dat de relatie tussen maffiabaas Klaas Bruinsma en Mabel Wisse Smit, () intiemer was dan de RVD in opdracht van koningin Beatrix het Nederlandse volk heeft willen doen geloven' (in weekbladenoverzicht).
28 augustus	de Volkskrant	'Het (enige) roddelverhaal van de weekbladen staat in HP/De Tijd: Mabel (Wisse Smit) en de maffia. Vol feitjes die al bekend zijn, vol suggestie en, als de citaten er enigszins toe doen, vol anonieme bronnen, bij wie Mabel bekend staat als 'golddigger' en 'dat krenge van Klaas (Bruinsma)' (in weekbladenoverzicht).
10 september	NRC Handelsblad	'Cilly Dartell, de Henny Stoel van de pulp-tv, kwam gisteren in SBS' Shownieuws met een 'onthulling'. Een zekere Yenis (geen achternaam), aangekondigd als 'ex-vriendin' van de vermoorde onderwereldkoning 'dominee' Klaas Bruinsma, beweert dat deze zes maanden intensief zo niet intiem verkeer heeft met prins Johan Friso's verloofde Mabel Wisse Smit. We moeten de nieuwe Weekend afwachten, maar royalty watcher en voormalig Kamerlid Peter Rehwinkel voorspelde gisteren problemen voor de RVD, die eerder iets heel anders beweerde' (tv-recensie).
13 september	Trouw	(...) 'Maar ach, connecties met een strafblad, die hebben tegenwoordig zelfs de beste families. De Oranjes bijvoorbeeld. Hadden ze al een foute schoonvader, binnenkort treedt daar een schoondochter aan die het net als Mette-Marit (echtgenote Noorse kroonprins – OS) in het verleden aanlegde met mannen die het met wetten en regeltjes niet zo nauw namen. We noemen een Mohammed Sacirbey, verdacht van grootschalige fraude. En een Klaas Bruinsma, inmiddels geliquideerd. Mette-Marit plengde nog hete tranen op tv en vroeg heel Noorwegen om vergeving voor haar jeugdige misstappen. Op een verklaring van Mabel omtrent haar relatie met de 'gwelddadigste maffiabaas van Nederland' kunnen we waarschijnlijk wachten tot we een ons wegen. En waarom zouden we het haar ook zo zwaar aanrekenen? Als je op zoek bent naar een man met macht en geld, is de spoeling dun en kan je niet te kieskeurig zijn. Uiteindelijk heeft ze met Johan Friso een echte topper aan de haak geslagen en kunnen we haar alleen maar complimenteren met haar doorzettingsvermogen'(uit een bijdrage over Koninklijke baby's op komst in de rubriek Mensen).
17 september	Algemeen Dagblad	'Bij de behandeling van het wetsvoorstel in een gezamenlijke vergadering van Eerste en Tweede Kamer komt naar verwachting ook het verleden van Mabel Wisse Smit ter sprake. Zo had de verloofde van Johan Friso een relatie met Bosnische oud-minister Sacirbey. Hij zit in Amerika vast voor verduistering. Onlangs werd ook bekend dat Wisse Smit in haar studententijd omging met maffiabaas Klaas Bruinsma'(slot van bericht over aankondiging huwelijk op 24 april 2004).
17 september	Algemeen Dagblad	"Mabel Wisse Smit is, ondanks alles, in aantocht' (in verhaal over de wijze waarop Maartje van Weegen Prinsjesdag, en dan vooral de ceremoniële aspecten van die dag, verslaat).
2 oktober	NRC Handelsblad	'De politiek krijgt nog meer te stellen met de helden van de pulptelevisie. Nog voor de echte uitzending van vanavond is de essentie van het gesprek van misdaadjournalist Peter R. de Vries met een Chileense cowboy al vele malen te zien geweest. In een groengrijs mistlandschap richt deze moderne Pancho Villa, karabijn over de schouder, zich direct tot de camera, doet zijn bril af en spreekt, in gebrekkig Nederlands, degene toe die RTL Boulevard aanduidt als 'toch onze reservekoningin': "Ken je me nog, Mabel? Ik jou well!" (in tv-recensie).

In totaal wordt Mabel Wisse Smit in de vijf dagbladen tijdens de introductieperiode (1 juli tot en met 29 september) in 44 artikelen genoemd. In de periode 20 augustus tot en met 29 september, in totaal 35 dagen, wordt in dertien artikelen melding gemaakt van contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma. Kortom: het bericht dat Mabel Wisse Smit en Bruinsma eind jaren tachtig

kortstondig bekenden van elkaar waren, is tot 30 september met gemiddeld ($13/35 = .37$) bericht per dag, bepaald geen groot nieuws.

2.3 De onthulling

De onthulling beslaat een periode van enkele dagen: van 30 september tot en met 3 oktober. Het eerste echte breekpunt in wat naderhand ‘Mabelgate’ is gaan heten, is de uitzending van Peter R. de Vries over Mabel Wisse Smit van donderdag 2 oktober. We laten de periode van de onthulling wat eerder beginnen vanwege de voorpubliciteit waarmee de uitzending gepaard gaat. Die voorpubliciteit begint op dinsdag 30 september. Op die dag komt het *Algemeen Dagblad* op de voorpagina en onder de kop *Lijfwacht: Mabel was wel Bruinsma's lief* met het bericht dat volgens een ex-lijfwacht van Bruinsma Mabel Wisse Smit een maandenlange liefdesaffaire met de crimineel heeft gehad en wist dat hij een kopstuk in de drugshandel was (zie Kader 2.4). Qua berichtgeving rekenen we de dag na de uitzending van Peter R. de Vries tot de fase van de onthulling: het is immers voor de dagbladen de eerste gelegenheid om op basis van kennisname van de uitzending, voluit over de onthulling van Peter R. de Vries te kunnen schrijven.

Kader 2.4 Bericht in *Algemeen Dagblad* van 30-09-2003 over contacten van Mabel met Bruinsma

‘Lijfwacht: Mabel was wel Bruinsma's lief

Amsterdam Mabel Wisse Smit had een veel inniger relatie met de in 1991 geliquideerde topcrimineel Klaas Bruinsma, dan zij heeft laten voorkomen. De verloofde van prins Johan Friso had volgens een ex-lijfwacht van Bruinsma een maandenlange liefdesaffaire met de crimineel en was er toen wel degelijk van op de hoogte dat hij een kopstuk in de drugshandel was.

Bruinsma's voormalige lijfwacht Charlie da Silva werkte voor de Amsterdamse crimineel tot diens gewelddadige dood. Hij leefde lange tijd samen met Bruinsma op diens schip Neeltje Jacoba, waar wisse Smit volgens hem ook regelmatig verbleef. Zij wist, zegt hij, precies wie Bruinsma was.’

Op pagina 6: Mabel, ik ken jou nog wel.

Diezelfde dag brengt de krant op pagina 6 nog een verhaal dat is samengesteld uit de weergave van een interview met Peter R. de Vries, een weergave van wat de lijfwacht gezegd heeft en eigen tekst van de journalist. “Mabel, ken je me nog? Ik ken jou nog wel”, citeert de krant Charlie da Silva uit het interview met Peter R. de Vries. En voegt er in dezelfde zin aan toe “ waarna hij [Charlie da Silva] opening van zaken geeft over de onstuimige relatie van de twee, eind jaren 80”. In een derde bericht over de uitslag van de AD poll van een dag eerder, wordt gemeld dat vandaag gestemd kan worden over Mabel.

Het bericht in *De Telegraaf* van 20 augustus 2003 (bron: de RVD) leidde de volgende dagen tot welgeteld vijf berichten in de andere kranten. Na de eerste bericht in het *Algemeen Dagblad* van 30 september 2003 (bron: Peter R. de Vries & Charlie da Silva) wijden de vijf kranten in totaal nog 29 berichten aan de onthulling van Charlie da Silva in het programma van Peter R. de Vries (zie Tabel 2.1).

Tabel 2.1 Aantal gepubliceerde artikelen in de fase van de onthulling (30 september tot en met 3 oktober)

dagblad	30 sept	1 okt	2 okt	3 okt	Totaal
De Volkskrant		3	1	1	5
NRC Handelsblad	1	1	1	4	7
De Telegraaf		2		2	4
Trouw		1		1	2
Algemeen Dagblad	2	6		7	15
Totaal	3	13	2	15	33

Het *Algemeen Dagblad* is koploper (n=12), gevolgd door *NRC Handelsblad* (n=6), *de Volkskrant* (n=5), *De Telegraaf* (n=4) en *Trouw* (n=2). Woensdag 1 oktober - de dag na de eerste berichten - komt Mabel Wisse Smit in het *Algemeen Dagblad* in vijf artikelen ter sprake. De uitslag van de dagelijkse poll - 61% antwoordt 'nee' op de vraag of Mabel toch met Johan Friso mag trouwen, 32% 'ja', 7% weet het niet - kan gelden als een schoolvoorbeeld van het aloude 'Heden Hosanna, morgen kruisigt Hem.'

Verder maakt de krant melding van de verklaring van Mabel Wisse Smit:

“Mevrouw Wisse Smit heeft geen liefdesaffaire gehad met Klaas Bruinsma’, stelt de Rijksvoorlichtingsdienst. En bovendien: ‘Mevrouw Wisse Smit laat weten uit de naaste omgeving van de heer Bruinsma zich geen Charlie te kunnen herinneren’. Dat laatste wordt in het bericht onmiddellijk tegengesproken door de ex-lijfwacht: ‘Maar Charlie da Sila (47) herinnert zich haar wel. Haarscherp zelfs’. In andere artikelen wordt, mede steunend op een interview met Peter R. de Vries, de relatie tussen Bruinsma en Charlie da Silva uit te doeken gedaan, sluit een lezeres een ingezonden brief af met ‘Ik wens haar veel geluk’ en meldt de krant dat de Tweede Kamer opheldering wil over de aard van de contacten die Mabel Wisse Smit met Bruinsma gehad heeft. Blijkens het bericht steunt VVD-fractievoorzitter Van Aartsen het verzoek om opheldering niet: ”Dit is weer een voorbeeld van een Tweede Kamer die zich laat opheuen door een berichtje in een of andere krant’, aldus Van Aartsen” (*Algemeen Dagblad*, 1 oktober 2003, pagina 5).

Twee elementen uit deze berichtgeving zijn in alle kranten terug te vinden. Het betreft de verklaring die de RVD ‘op verzoek van mevrouw Wisse Smit’ verspreidt, zoals alle kranten op *Algemeen Dagblad* na expliciet vermelden alsmede het bericht dat de Tweede Kamer opheldering eist van premier Balkenende. Met dat laatste wordt duidelijk dat de kwestie Wisse Smit steeds meer een politieke lading begint te krijgen. “Als het waar is wat die lijfwacht zegt, dan trouwt in april een gangsterliefje met prins Johan Friso. Dat kan niet”, schrijft *de Volkskrant* (1 oktober 2003), SP-kamerlid Harry van Bommel citerend. Afgaande op het nieuws is hij daarmee de eerste die de term ‘gangsterliefje’ in de mond neemt. Hij zal bepaald niet de laatste zijn.

Een ander Kamerlid, André Rouvoet (ChristenUnie), relativeert de kwestie enigszins volgens *de Volkskrant*, maar verklaart tegelijkertijd: “Er moeten geen foto’s gaan opduiken van mevrouw Wisse Smit op Bruinsma’s schip Neeltje Jacoba. Dan is er een probleem”(de *Volkskrant*, 1 oktober 2003).

Samenvattend: het eerste bericht over contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma in *De Telegraaf* van 20 augustus trekt weinig aandacht: 13 artikelen waarin over Mabel Wisse Smit wordt geschreven, gemiddeld 0.37 per dag. De eerste berichten in het *Algemeen Dagblad* over de

uitzending van Peter R. de Vries, brengen aanzienlijk meer pennen in beweging: in de twee dagen voor de daadwerkelijke uitzending verschijnen er in de vijf dagbladen 14 artikelen waarin over Mabel Wisse Smit wordt geschreven, gemiddeld 7 per dag. De dag na de uitzending van Peter R. de Vries volgen er nog eens 15 artikelen. Kennelijk is Peter R. de Vries een niet te negeren bron.

2.4 De ontknoping

De ontknoping is de volgende fase in de tragedie die zich nu in hoog tempo aan het ontwikkelen is. Die ontknoping bestaat drie delen met de persconferenties van premier Balkenende op 3 en 10 oktober 2003 als omslagpunten. In het eerste deel staat het ‘onthulde feit’ zelf centraal, in het tweede deel draait alles om de vraag of de hoofdpersonen over het ‘onthulde feit’ al dan niet gelogen hebben, in het derde deel staat (de voorbereiding op) het afsluitende debat centraal. Van een feit in die zin dat onomstreden vaststaat dat wat onthuld wordt, zich ook heeft voorgedaan, is overigens geen sprake. Evengoed of wellicht zelfs beter kan men spreken van een soms als ‘feit’ gepresenteerde beschuldiging.

2.4.1 De persconferentie van 3 oktober 2003

Donderdagavond 2 oktober 2003 kijken ruim 1.7 miljoen mensen naar de uitzending van Peter R. de Vries over Mabel Wisse Smit. Een voormalige lijfwacht van Bruinsma verklaart Mabel nog wel te kennen en zegt dat zij geslapen heeft op Bruinsma’s boot Neeltje Jacoba. Premier Balkenende verklaart de volgende dag op zijn wekelijkse persconferentie dat de regering de affaire opnieuw gaat bekijken. Een stroom van artikelen is het gevolg: om artikelen: 152 in zes dagen, gemiddeld 26 per dag. De meeste artikelen verschijnen in *de Volkskrant* (n=39), gevolgd door *Algemeen Dagblad* (n=38), *De Telegraaf* (n=33) *Trouw* (n=21), en *NRC Handelsblad* (n=21) (zie Tabel 2.2). In sommige kranten vormen ingezonden brieven overigens een flink deel van het totaal aantal artikelen. Dat geldt voor *de Volkskrant* (10 van 39 artikelen), *Algemeen Dagblad* (12 van de 38) en vooral voor *De Telegraaf* (20 van de 33).⁷ *Trouw* en *NRC Handelsblad* publiceren in deze week geen enkele ingezonden brief over de affaire rond Mabel.

Op zijn wekelijkse persconferentie verklaart premier Balkenende niet uit te sluiten dat het antwoord op vragen van Kamerleden van PvdA en LPF langer dan drie weken (de officiële termijn voor het beantwoorden van Kamervragen) op zich zal laten wachten. Zoveel geduld heeft (een deel van) het publiek niet: afgaande op de uitkomsten van een enquête is de meningsvorming hier al bijna afgerond: 70% denkt dat Mabel gelogen heeft over haar relatie met Bruinsma, volgens 68% had ze wel degelijk een liefdesrelatie met hem en 51% van de ondervraagden wil dat de toestemming voor het huwelijk niet gegeven wordt (*de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad*, 4 oktober 2003). En ook van de ruim 200 aanwezigen op het Oranjecongres in Zwolle, is de overgrote meerderheid van oordeel dat het parlement geen toestemming moet geven (*Trouw*, *Algemeen Dagblad*, 6 oktober 2003).

---

⁷ De Telegraaf kent een rubriek ‘Wat u zegt’ waarin twee keer per week na een redactionele inleiding ingezonden brieven over doorgaans verschillende onderwerpen worden gepubliceerd. Omwille van de vergelijkbaarheid met de andere dagbladen, is elke brief over de affaire rond Mabel als apart artikel geteld.

Tabel 2.2 Aantal gepubliceerde artikelen gedurende het eerste deel van het plot (4 tot en met 10 oktober)

dagblad	4 oktober	6 oktober	7 oktober	8 oktober	9 oktober	10 oktober	Totaal
De Volkskrant	9	5	7	5	9	4	39
NRC Handelsblad	3	4	4	1	3	6	21
De Telegraaf	11	2	3	1	13	3	33
Trouw	5	3	4	4	3	2	21
Algemeen Dagblad	11	8	10	3	4	2	38
Totaal	39	22	28	14	32	17	152

2.4.2 De persconferentie van 10 oktober 2003

Een week later, vrijdag 10 oktober, zijn de Kamervragen nog niet beantwoord maar wordt de conclusie al wel getrokken: premier Balkenende maakt op een persconferentie bekend dat de regering geen toestemmingswet voor het huwelijk van prins Johan Friso en Mabel Wisse Smit zal indienen. De bekendmaking van dat besluit kan worden gezien als een tweede omslagpunt in de affaire. Het besluit van het kabinet is voor de vijf dagbladen aanleiding om de volgende dag een ongekend aantal artikelen over allerlei aspecten van de affaire rond Mabel Wisse Smit te publiceren: samen wijden ze 81 artikelen aan de affaire. De meeste artikelen verschijnen in *de Volkskrant* (n=22), gevolgd door *Algemeen Dagblad* (n=17) en *De Telegraaf* (n=17), *Trouw* (n=14) en *NRC Handelsblad* (n=11). Ter vergelijking: over de val van Srebrenica op 11 juli 1995 verschijnen een dag later in *De Telegraaf*, *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw*⁸ samen 45 artikelen (Scholten, Ruigrok & Heerma, 2001, pp. 206-207), ‘Mabel’ is een dag na de persconferentie van premier Balkenende in deze vier dagbladen goed voor 64 artikelen. Kortom: ‘Mabelgate’ is groot nieuws.

2.4.3 De voorbereiding op het debat en het debat zelf

In het laatste deel van de ontkenning, in de berichtgeving dus vanaf maandag 13 oktober, verschuift de aandacht van het ‘onthulde feit’ naar de vraag of de hoofdpersonen wel de waarheid hebben gesproken. Deze fase van de tragedie duurt tot en met de berichtgeving over de formele afronding van de affaire in het Kamerdebat van donderdag 23 oktober 2003, in casu tot en met zaterdag 25 oktober 2003. Qua absolute aantallen worden in deze fase de meeste artikelen gepubliceerd (N = 201). Het gemiddelde per dag komt daarmee uit op 16.8. In deze fase is de berichtgeving dus duidelijk minder intensief dan in de dagen na de uitzending van Peter R. de Vries (gemiddeld 26.0 per dag). De meeste artikelen verschijnen in *NRC Handelsblad* (n=55), de minste in *Trouw* (n=33) (zie Tabel 2.3).

⁸ Het *Algemeen Dagblad* was niet opgenomen in dit onderzoek.

Tabel 2.3 Aantal gepubliceerde artikelen gedurende het tweede deel van het plot (13 tot en met 25 oktober 2003)

<i>Datum</i>	<i>De Volkskrant</i>	<i>NRC Handelsblad</i>	<i>De Telegraaf</i>	<i>Trouw</i>	<i>Algemeen Dagblad</i>	Totaal
13-18 okt	16	26	20	21	19	102
20-25 okt	23	28	17	10	25	103
Totaal	39	54	37	31	44	205

2.5 De terugblik

De nasleep begint maandag 26 oktober (week 44) en eindigt 31 december 2003. Daarmee vallen de jaaroverzichten - Mabel ontbreekt in geen enkel jaaroverzicht - in de periode van de nasleep. Overigens is de term 'eindigt' in dit verband een wat misplaatste uitdrukking. Immers, ook in de jaren na 2003 wordt in de publiciteit nog met enige regelmaat teruggekomen op de gebeurtenissen rond Mabel in 2003. Het aantal artikelen in de periode van de nasleep bedraagt 177 (gemiddeld 3.1 per dag). *De Volkskrant* telt de meeste artikelen waarin Mabel genoemd wordt (n=44), *De Telegraaf* de minste (n=28) (zie Tabel 2.4). In de periode van de nasleep zien we drie duidelijke piekjes.

2.5.1 Satire, geboorte prinses en jaaroverzichten

In de week van 10 tot met 15 november ontstaat er naar aanleiding van opmerkingen van minister Donner in het programma *Buitenhof* een discussie over satire in het algemeen en satire rond het koningshuis in het bijzonder (n=134). In 34 van die artikelen wordt Mabel ten tonele gevoerd. In de week van 8 december is de geboorte van prinses Amalia aanleiding voor veel berichten over het koningshuis (n=60), in 35 daarvan wordt Mabel genoemd. In de laatste week van 2003 wordt Mabel vaak genoemd (n=52) in terugblikken, jaaroverzichten, puzzels en quizzes ter gelegenheid van oudjaar (zie Tabel 2.4).

Tabel 2.4 Aantal gepubliceerde artikelen in de periode van de nasleep (27 oktober tot en met 31 december 2003)

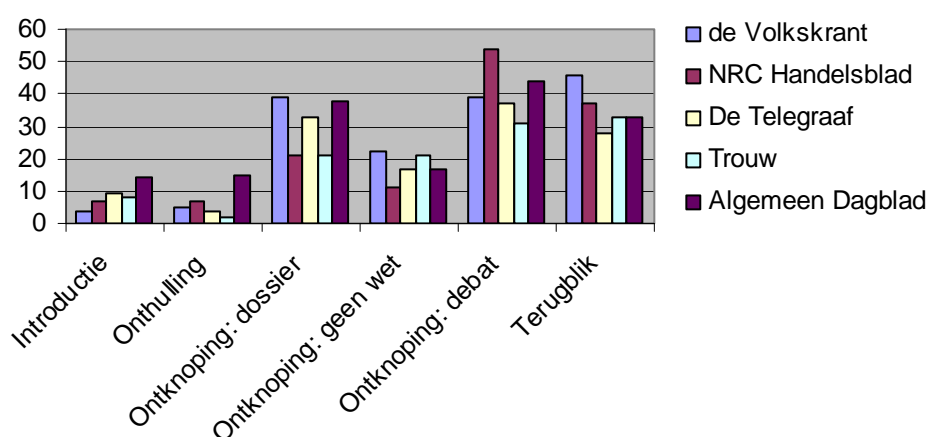
<i>Datum</i>	<i>De Volkskrant</i>	<i>NRC Handelsblad</i>	<i>De Telegraaf</i>	<i>Trouw</i>	<i>Algemeen Dagblad</i>	Totaal
27 okt – 1 nov	10	4	3	3	2	22
3 nov – 8 nov	4	1	1	1	2	9
10 nov – 15 nov	7	5	5	9	8	34
17 nov – 22 nov		2	1	2		5
24 nov – 29 nov	1	3	1	4	3	12
1 dec – 6 dec	2		1	1		4
8 dec – 13 dec	11	6	6	4	10	37
15 dec – 20 dec	2			1		3
22 dec – 31 dec	9	16	11	9	5	50
Totaal	46	37	28	33	33	177

2.6 Samenvattend

Uit de voorgaande paragrafen valt af te leiden dat de vijf dagbladen nogal verschillen in omvang en aard van de aandacht die ze – in aantal artikelen - aan de gebeurtenissen rond Mabel Wisse Smit besteden. Anders gezegd: waar de éne krant in de aanloop naar de affaire in vergelijking met de andere kranten de meeste aandacht besteedt aan Mabel Wisse Smit, is dat in fases die volgen weer een andere krant (zie Figuur 2.2).

De meest opvallende verschillen zien we in de onthullingsfase en tijdens het plot. In fase 2 (de onthulling) besteedt het *Algemeen Dagblad* duidelijk de meeste artikelen aan de gebeurtenissen rond Mabel Wisse Smit. Dat is rechtstreeks terug te voeren op de ruime voorpubliciteit die de uitzending van Peter R. de Vries van donderdag 2 oktober in deze krant krijgt. In fase 3, het eerste deel van het plot, gaan *de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad* samen duidelijk aan kop. In de publiciteit rond het afsluitende Kamerdebat steekt *NRC Handelsblad* er boven uit, in de nasleep is dat - zij het wat minder uitgesproken - *de Volkskrant*. Natuurlijk kunnen en zullen er naar alle waarschijnlijkheid meer verschillen tussen de dagbladen zijn. Die komen in de verdere analyses aan de orde.

Figuur 2.2 Aantal artikelen per periode en per krant

2.7 Tot besluit: aantal artikelen en aantal uitspraken

In het overzicht van de berichtgeving over Mabel Wisse Smit zijn we steeds uitgegaan van het aantal artikelen waarin de zoekterm ‘Mabel Wisse Smit’ voorkomt. Als eerste indicatie voor de aandacht die de gebeurtenissen rond haar in de dagbladen gekregen hebben is dat toereikend. Maar het aantal artikelen zegt niet alles over de hoeveelheid aandacht voor de gebeurtenissen rond Mabel Wisse Smit. Sommige artikelen bevatten niet meer dan een enkele relevante uitspraak, andere enkele tientallen. Dat kan tot gevolg hebben dat afgaande op het aantal artikelen een andere rangorde in aandacht ontstaat dan afgaande op het aantal relevante uitspreken. Voor de verhoudingen in aandacht in de verschillende kranten maakt het niet veel uit

(zie Tabel 2.5), voor de verhoudingen in aandacht gedurende de verschillende fases in de affaire des te meer (zie Tabel 2.6).

Tabel 2.5 Aantal artikelen en aantal gecodeerde uitspraken per krant

<i>dagblad</i>	<i>Aantal artikelen</i>		<i>dagblad</i>	<i>Aantal artikelen</i>	
	absoluut	in % van totaal		absoluut	in % van totaal
De Volkskrant	155	22,6	De Volkskrant	155	22,6
NRC Handelsblad	137	20,0	NRC Handelsblad	137	20,0
De Telegraaf	128	18,7	De Telegraaf	128	18,7
Trouw	116	15,2	Trouw	116	15,2
Algemeen Dagblad	161	23,5	Algemeen Dagblad	161	23,5
Totaal	697	100	Totaal	697	100

Er is enig verschil in rangorde: qua aantal artikelen staan *de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad* samen op de eerste plaats, gevolgd door *NRC Handelsblad* op de derde plaats; qua aantal gecodeerde statements daalt *Algemeen Dagblad* naar plaats drie en stijgt *NRC Handelsblad* naar plaats twee.

Voor de uitsplitsing naar fasen zien we dat de rangorde weliswaar dezelfde blijft, maar dat de verschillen aanzienlijk zijn. Dat geldt voor de fases drie en vier. Qua aantal artikelen is fase drie goed ruim 63% van het totaal, qua aantal gecodeerde uitspraken stijgt dat naar 76%. Voor fase vier geldt precies het omgekeerde: verhoudingsgewijs veel artikelen (ruim 25% van totaal) en weinig uitspraken (13%). De achterliggende beweging is tweërlei. In de eerste plaats geldt dat in de laatste fase van de affaire de zoekterm ‘Mabel Wisse Smit’ vaak voorkomt in artikelen die over heel andere onderwerpen gaan en waarin zij slechts zijdelings genoemd wordt. In de tweede plaats kunnen we bij verdere uitsplitsing constateren dat met name de vele artikelen (n=80) op zaterdag 11 oktober, de dag na de mededeling van premier Balkenende dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet, relatief zeer veel uitspraken bevatten (gemiddeld 42; over de andere dagen in deze fase gerekend is dat bijna 22, zie Tabel 2.6).

Tabel 2.6 Aantal artikelen en aantal gecodeerde uitspraken uitgesplitst naar periode

<i>dagblad</i>	<i>Aantal artikelen</i>		<i>Aantal gecodeerde uitspraken</i>	
	absoluut	in % van totaal	absoluut	in % van totaal
Introductie	42	6,0	790	5,5
Onthulling	33	4,7	688	4,8
Plot A: de Daad	152	21,8	3262	22,8
Persconferentie	88	12,6	3275	22,8
Plot B: Debat	205	29,4	4436	30,9
Nasleep	177	25,4	1884	13,1
Totaal	697	100	14335	100

De analyses in de volgende hoofdstukken zijn soms gebaseerd op artikelen, soms op basis van het aantal gecodeerde relevante uitspraken. In het laatste geval beschouwen we de berichtgeving over Mabel Wisse Smit niet als een verzameling aparte artikelen maar als één geheel, als één grote nieuwsstroom. Een nieuwsstroom die naar verwachting in de verschillende fases van de affaire telkens anders van samenstelling en toon zal zijn.

3 Over kwesties, affaires, schandalen en media

3.1 Kwestie, affaire of schandaal

In de inleiding hebben we gesteld dat het hele proces na de onthulling van Peter R. de Vries tot en met het besluit om geen toestemmingswet in te dienen de kenmerken vertoont van een schandaal in de sociologische betekenis. Maar om welke kenmerken gaat het dan precies en in welk opzicht verschilt een schandaal dan van bijvoorbeeld een 'kwestie' of een 'affaire'? Het is van belang om daar kort bij stil te staan omdat het woord 'schandaal' verschillende betekenissen heeft. De term verwijst zowel naar de misstap die iemand zou hebben begaan als naar de ophef die soms ontstaat in de samenleving zodra de veronderstelde misstap in de openbaarheid is gekomen. De in het dagelijkse taalgebruik gangbare uitspraak 'het is een schandaal' veroordeelt de gepleegde inbreuk op een norm. De zin 'er ontstond een schandaal toen bekend werd dat...' verwijst daarentegen naar het maatschappelijk proces dat op gang komt na de onthulling van een veronderstelde misstap. Voor dat proces en die ophef worden ook andere termen gebruikt: mensen raken dan in opspraak door een zaak (de zaak Oudkerk), een kwestie (de kwestie-De Jager) of een affaire (de affaire Peper). Rosenthal stelt in zijn analyse van de zaak Peper dat het bij een kwestie nog gaat om een probleem dat van verschillende kanten bekeken kan worden en dat om een oplossing vraagt. Iets een affaire noemen gaat alweer een stap verder:

“Een affaire laat minder gelegenheid voor tegengestelde opvattingen en geeft meer richting. Ze legt de bewijslast in sterkere mate bij het object, bij de zaak of de persoon wiens naam met de affaire verbonden is” (Rosenthal, 2001: 143).

Iets een schandaal noemen gaat weer een stap verder:

“Schandalen lenen zich niet voor objectiverende argumenten en contra-argumenten. Ze zijn compromisloos jegens de steen des aanstoets. Vraagt een kwestie om een oplossing en kan over een affaire nog gepraat worden, het schandaal mondt onherroepelijk uit in een reiniging van het publieke domein. De steen des aanstoets moet uit het beeld verdwijnen” (Rosenthal, 2001: 143).

Bij een kwestie is er dus nog ruimte voor discussie en controverse. Bij een affaire worden de beschuldigingen ernstiger, komt de hoofdrolspeler zwaarder onder vuur te liggen en is er minder ruimte voor discussie en controverse. Bij een schandaal is er sprake van brede maatschappelijke verontwaardiging en wordt de druk op de hoofdrolspelers en andere betrokkenen zo groot dat er geen weg meer terug is. Er moet een 'oplossing' komen, bijvoorbeeld in de vorm van het terugtreden van de aangeklaagde. In dat opzicht zou men 'zaak', 'kwestie' of 'affaire' als voorstadia van het schandaal kunnen opvatten. Op basis van een vergelijkbare redenering komt Kepplinger (2005: 122) tot een tweedeling. Hij onderscheidt *publizistische Konflikte* en schandalen. Het verschil is dat bij schandalen brede overeenstemming bestaat over het 'schandelijke' karakter van de misstap of misstand, er is met andere woorden consensus over de beoordelingsmaatstaf. Bij publicitaire conflicten ontbreekt die consensus, discussie over de beoordelingsmaatstaf is een onderdeel van dit type conflicten:

“Im publizistischen Konflikt geht es vor allem darum, wie das Urteil aussehen soll. Im Skandal steht dagegen das Urteil nach kurzer Zeit fest. Er geht nur noch darum, wann und wie sie exekutiert wird” (Kepplinger, 2005: 126)⁹.

Schandalen veronderstellen dus de ‘executie’, de uitvoering van het ‘vonnis’ waarover overeenstemming is ontstaan. Om die reden spreekt men dan ook vaak pas na de afronding van de hele zaak over een ‘schandaal’. Dat is bijvoorbeeld gebeurd in het geval van Lubbers die moest aftreden als hoge commissaris voor de vluchtelingen na beschuldigd te zijn van seksuele intimidatie¹⁰. In dit hoofdstuk gebruiken we vooral de term ‘schandalen’ om de eenvoudige reden dat de ideeën die hier besproken worden grotendeels ontleend zijn aan theorievorming over en onderzoek naar schandalen. In de volgende hoofdstukken gebruiken we de term ‘affaire’ al was het maar omdat de gebeurtenissen rond Mabel Wisse Smit in de onderzochte dagbladen al snel worden aangeduid als ‘de affaire Mabel Wisse Smit’. Het onderscheid is - zoals uit voorgaande blijkt - hooguit gradueel en in ieder geval voor onderzoek naar de rol van media niet van doorslaggevend belang.

3.2 Definitie van begrip ‘schandaal’

Een schandaal is te definiëren als het maatschappelijk proces waarin mensen of instituties publiekelijk aan de schandpaal worden genageld. Esser en Hartung stellen in hun definitie het communicatieproces centraal:

“We can define scandal as the intense public communication about a real or imagined defect that is by consensus condemned, and that meets universal indignation or outrage” (Esser & Hartung, 2004: 1041).

Voor de vraag wat een schandaal is, doet het er niet of de beschuldigingen waar zijn (“a real or imagined defect”). Wel of de aanklagers het publiek er van kunnen overtuigen dat er sprake is van een overschrijding van de normen en van persoonlijke verantwoordelijkheid (schuld) en egoïstische motieven van de hoofdrolspelers. Ongelukken, domme fouten of vergissingen kunnen wel leiden tot ophef, maar niet tot schandalen. Centraal in de aanklacht bij schandalen staat dan ook de aanval op de integriteit van de hoofdrolspeler: door zijn of haar overtreding is het vertrouwen geschaad. In de politiek gaat het vaak om politieke en niet om persoonlijke verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld ingeval een minister aftreedt omdat ambtenaren fouten hebben gemaakt¹¹

---

⁹ “Bij een publicitair conflict gaat het vooral om de vraag hoe het oordeel moet luiden, Bij een schandaal daarentegen staat het oordeel al na korte tijd vast. Het gaat er dan alleen nog maar om hoe dat oordeel wordt uitgevoerd.”

¹⁰ Zie bijvoorbeeld *De Telegraaf* van 21 februari 2005: “Een voorttetterend schandaal rond een hoge functionaris als Lubbers kan de VN absoluut niet gebruiken.”

¹¹ Denk aan het aftreden van de ministers Piet Hein Donner (Justitie) en Sybilla Dekker (VROM) in het derde kabinet Balkenende (21 september 2006) naar aanleiding van het onderzoeksrapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid over het handelen van de overheid bij de Schipholbrand in 2005.

3.3 Kenmerken van een schandaal

“The word ‘scandal’ is used primarily to describe a sequence of actions and events which involve certain kinds of transgressions and which, when they become known to others, are regarded as sufficiently serious to elicit a response of disapproval or condemnation” (Thompson, 2001: 13519).

Datgene wat als ‘schandelijk’ wordt gezien is de eerste voorwaarde voor een schandaal. Dit verandert echter voortdurend en soms markeren schandalen juist keerpunten in de meningsvorming. De socioloog De Swaan betoogt dat wat als ‘schandelijk’ wordt gezien, mede afhankelijk is van de conjunctuur:

“In tijden van economische teruggang worden ondernemers te schande gezet voor precies die daden waarmee zij in tijden van expansie juist zoveel bewondering wekten: onvervaarde overnames, grootscheepse investeringen, vindingrijke financieringen.” (De Swaan, 1996: 34).

Bovendien zijn er grote culturele verschillen: wat in de ene cultuur als buitengewoon aanstootgevend geldt, valt in een ander land nauwelijks op. Het Verenigd Koninkrijk kent een lange traditie aan seksschandalen (Tumber, 2004), terwijl die in Duitsland nauwelijks voorkomen (Esser & Hartung, 2004).

Een andere voorwaarde voor het ontstaan van een schandaal is dat de hoofdpersonen interessant genoeg zijn voor de media en het publiek, op grond van maatschappelijke positie, status, reputatie of bekendheid. Het moet gaan om een publiek persoon met een bepaald imago, anders is er geen betrokkenheid bij het publiek en mist het onderwerp nieuwswaarde voor de media. Het ‘schandalige’ schuilt vaak juist in het contrast tussen iemands publieke optreden en hoe hij of zij zich achter de schermen werkelijk gedraagt. De politicus geldt als de hoeder van de publieke moraal, dus ook als privé-persoon dient hij te voldoen aan het ideaalbeeld dat politici moreel op een hoger voetstuk staan dan gewone mensen (Neckel, 2005: 105). Hetzelfde geldt voor de *celebrity* die in de schijnwerpers van de media als rolmodel optreedt. ‘Afwijkend’ gedrag in de privé-sfeer verhoogt voor deze personen de kans op een schandaal.

Een schandaal ontwikkelt zich vanuit de strijd tussen de aanklagers en de aangeklaagden, maar de betrokkenheid van het publiek is cruciaal. Het schandaal in wording dient zich tot het gesprek van de dag te ontwikkelen, er dient verontwaardiging en afkeuring te zijn, maar ook weer kritiek op al die ophef. De aantrekkingskracht van beginnende schandalen schuilt niet alleen in die controverse maar ook in de belofte van nieuwe verwickelingen in het schouwspel. Zal de beschuldiging uiteindelijk waar blijken te zijn? Komt er nog veel meer boven water? Het speculatieve karakter van dit soort bespiegelingen maakt een schandaal aantrekkelijk voor het publiek. Bovendien gaan schandalen doorgaans over universele morele thema’s, waar iedereen zich een mening over kan vormen.

3.4 Mediaschandalen

Een schandaal is dus gebaseerd op een onthulling van een overtreding waarover verontwaardiging ontstaat. Dat betekent dat een schandaal zich in de openbaarheid afspeelt en

dat media als verslaggever en vormgever van het publieke debat een belangrijke rol kunnen spelen in het schandaal. Schandalen waren er ook eeuwen geleden al, maar met de opkomst van de moderne media en van de schandaalpers in de 19^e eeuw is het schandaal van karakter veranderd. Sinds die tijd zijn de meeste schandalen geen mediaonafhankelijk ‘object’ waarover media berichten zonder er zelf deel van uit te maken.

“Mediated scandals are not simply scandals which are reported in the media and exist independently of them: they are, in varying ways and to some extent, constituted by mediated forms of communication” (Thompson, 2000: 31).

De meeste auteurs gebruiken dan ook de term mediaschandaal (Lull & Hinerman; Burkhardt) om aan te geven dat schandaal en media tegenwoordig zeer elkaar verweven zijn.

Mediaschandalen zijn in te delen, zowel naar de aard van de overtreding (corruptie) als naar de maatschappelijke sector waarin de hoofdpersonen functioneren (corruptie in de politiek). Op grond van de overtreding zijn de volgende categorieën te onderscheiden:

- Financieel schandaal
- Schandaal rond machtsmisbruik
- ‘Doofpot’-schandaal
- Biografieschandaal
- Sekschandaal
- Taboeschandaal
- Plagiaatschandaal

Veel van deze mediaschandalen zijn institutioneel, dat wil zeggen ze spelen zich af binnen maatschappelijke instituties zoals de politiek, het bedrijfsleven, de media, of de wetenschap. Op grond daarvan spreekt men dan van politieke schandalen of bedrijfsschandalen. Naast het institutionele schandaal valt nog te onderscheiden het ‘ster schandaal’ dat zich afspeelt rond de *celebrities* uit de populaire cultuur en het ‘psychodrama’ waarin juist gewone mensen centraal staan die door het schandaal uitgroeien tot bekende mediafiguren (Lull en Hinerman, 1997: 22). Bij een biografieschandaal staat doorgaans niet alleen de veronderstelde misstap die de hoofdpersoon in het verleden heeft begaan centraal, maar ook het feit dat hij over die misstap altijd gezwegen heeft of die misstap zelfs heeft ontkend. Zo zijn er schandalen geweest over het ‘foute’ oorlogsverleden van politici, schrijvers en wetenschappers. Soms heeft dat verleden betrekking op extreem rechtse of linkse sympathieën. Daarnaast zijn er de schandalen over mensen die niet eerlijk zijn geweest over hun in het verleden behaalde resultaten.

3.5 De rol van de media in het mediaschandaal

Het is gebruikelijk om in termen van ‘de’ media, ‘de’ politiek of ‘het’ onderwijs te reflecteren op maatschappelijke processen. Tegelijkertijd is duidelijk dat ‘de media’, ‘de politiek’ en ‘het onderwijs’ niet bestaan en dat zeker het medialandschap grote verschillen en tegenstellingen kent. Binnen de journalistiek bestaat bijvoorbeeld een grote variatie in beroepsopvattingen, publieksoriëntaties en kwaliteitsmaatstaven. Mede dankzij de commerciële televisie heeft de

schandaalpers (*tabloid press*) zich ontwikkeld tot een complete bedrijfstak die drijft op de al dan niet zelf gecreëerde schandalen en schandaaltjes rond filmsterren, popmuzikanten, topsporters en politici. Omgekeerd proberen sommige *celebrities* door middel van een scandaleuze levensstijl juist publicitair te scoren. Tegenover al die variatie staat weer de eensgezindheid waarmee diezelfde media iedere dag opnieuw de gezamenlijke nieuwsagenda opmaken. Zodra een publiek figuur het middelpunt vormt van een schandaal is dat nieuws, zowel voor de schandaalpers als voor de serieuze nieuwsbrengrers. Op die manier komt een brede nieuwsstroom op gang waarbij het ene medium weer voortbouwt of reageert op onthullingen in een ander medium. Die golf van nieuws ontwikkelt zich tot een autonome factor in het ‘schandaliseren’ van een gebeurtenis die ver uitstijgt boven de rol van het afzonderlijke artikel of televisie-item. Om die reden is het van belang om de rol van ‘de media’ als geheel in het ontstaan van een schandaal te onderzoeken.

Of onthullingen en beschuldigingen over misstappen of misstanden doordringen tot de media hangt sterk af van de vraag of zij voldoen aan de criteria voor nieuwswaarde. Gebeurtenissen dienen hoog te scoren op criteria als status (elite personen of landen), negativiteit (negatieve gevolgen, conflict, controversé), identificatie (geografische en culturele nabijheid, personalisering, emotie), consonantie (in overeenstemming met verwachtingen en stereotypen), relevantie (gevolgen voor de samenleving) en dynamiek (continuïteit, frequentie, intensiteit) (zie Galtung & Ruge, 1965; Schulz, 1976; Gans 1979; Staab, 1990; Harcup & O’Neill, 2001). Naast nieuwswaardecriteria spelen tenminste drie andere factoren een belangrijke rol bij de productie van nieuws: de professionele subcultuur waarin journalisten functioneren en hun persoonlijke opvattingen, de institutionele en commerciële context waarbinnen media functioneren en de invloed van bronnen op het nieuws. Menig schandaal is op gang gekomen door het uitlekken van gevoelige informatie. Het is evident dat onthullingen over *celebrities*, politici of andere gezagsdragers hoog scoren op de criteria voor nieuwswaarde. Die verhalen zijn niet alleen relevant en spannend, ze bieden ook voldoende identificatiemogelijkheden om de aandacht van het publiek vast te houden. Nieuws over personen houdt de aandacht van mensen vaak beter gevangen dan nieuws over structurele misstanden. Een structurele misstand zal om die reden ook minder snel tot een schandaal uitgroeien.

Schandalen hebben een grote aantrekkingskracht op media omdat een spannend en wellicht sensationeel verhaal gecombineerd kan worden met het vervullen van de waakhondfunctie die de professionele beroepsopvatting voorschrijft (Thompson, 2000: 82). Het behoort tot de taken van de journalistiek om ‘schandelijke’ misstanden te onthullen en aan de kaak te stellen. De journalistiek kan zich wat dit betreft beroepen op een lange traditie in de vorm van onthullingsjournalistiek (*investigative reporting, muckrakers*, zie: Den Hollander, 1976). Het startpunt van veel schandalen ligt dan ook bij een journalistieke onthulling die vervolgens in brede kring weerklank vindt en soms zelfs leidt tot het aftreden van gezagsdragers.

‘Schandelijke’ kwesties mogen een grote aantrekkingskracht uitoefenen op media, omgekeerd hebben media een grote invloed op wat door het publiek als schandelijk wordt gezien. Media beperken zich immers niet tot het louter weergeven van de gebeurtenissen tijdens een schandaal. Soms komen media zelf met onthullingen en beschuldigingen, soms geven ze anderen de ruimte om het schandaal op gang te brengen. Soms spelen ze de rol van aanklager, dan weer zijn zij de verslaggever van de verontwaardiging in de samenleving. De media kunnen een schandaal op

gang brengen, maar evenzogoed hebben ze de macht om potentiële schandalen af te remmen. Als de media niet reageren op aanklachten en onthullingen die aangekaart worden door actiegroepen, politieke partijen of klokkenluiders, dan bestaat de kans dat de dynamiek van het schandaal niet op gang komt. Het omgekeerde geldt ook: als de politiek of de publieke opinie niet reageren op ‘schandalige’ kwesties die media in de openbaarheid brengen, dan komt er geen schandaal. In dit onderzoek onderscheiden we drie rollen die media tijdens een schandaal of affaire kunnen spelen: de aanjagende, aanklagende en veroordelende rol.

3.5.1 Aanjagende rol

Niet alleen de eerste onthulling vormt een onmisbare schakel in de opbouw van een mediaschandaal, ook de manier waarop media daarna met de kwestie omgaan is van belang. De betrokkenheid van media bij de onthullingen is een eerste kenmerk van de aanjagende rol van media. Een voorwaarde voor het op gang komen van een schandaal is dat eerste onthullingen door andere media overgenomen worden en de beschuldigingen op die manier snel in algemene kring bekend raken. De volgende stap is dat de media zelf vervolgnieuws gaan maken over het onderwerp en dat ze dat nieuws ook weer snel van elkaar overnemen. Op die manier komt de zichzelf versterkende dynamiek op gang die kenmerkend is voor mediahypes (Vasterman, 2004). De snelle verspreiding van het nieuws over alle nieuwsredacties komt voort uit de hoge mate van *self-referentiality* binnen de media: de angst om nieuws te missen is sterker dan de wil om zelf de eigen nieuwsagenda te bepalen. Als een nieuwsonderwerp eenmaal in de berichtgeving een bepaalde drempel heeft genomen groeit de nieuwswaardigheid, omdat andere media het ook als nieuws beschouwen. In plaats van per redactie eigen nieuwskeuzes te maken, volgen de media elkaar. De enorme hoeveelheid aandacht voor de affaire en het achter elkaar aanlopen van media vormen een tweede en derde kenmerk van de aanjagende rol van media. Volgens Thompson (2000: 83) kenmerkt de berichtgeving tijdens schandalen zich door het rondzingen van informatie (*circular circulation of information*) met als gevolg dat het nieuwsonderwerp steeds belangrijker gaat worden. Daardoor groeit de druk op iedere redactie om nog meer aandacht te besteden aan de affaire en om zo snel mogelijk zelf met ‘nieuwer’ nieuws te komen. Dat leidt niet alleen tot een verlaging van de nieuwsdrempel waardoor alles wat ook maar enigszins met de zaak te maken zou kunnen hebben ‘belangrijk’ nieuws kan worden, maar onherroepelijk ook weer tot nieuwe onthullingen. De aandacht voor deze vertakkingen in het nieuws vormt een vierde kenmerk van de aanjagende rol.

Na de controverse over de onthullingen richt de aandacht zich op de verdediging van de aangeklaagde, die ongewild vaak olie op het vuur gooit met zijn reactie. Ontkenning zal op ongeloof stuiten en de media en de aanklagers ertoe aanzetten om nog veel dieper te gaan graven en met nieuwe onthullingen te komen. Iedere verschuiving van standpunt van de hoofdrolspeler kan fataal zijn: zaken toegeven die men eerder ontkend heeft vormt niet alleen een bewijs voor de oorspronkelijke beschuldiging, maar ook een definitief bewijs voor het onbetrouwbare en immorele karakter van de hoofdrolspeler. Het kan zijn dat de oorspronkelijke beschuldigingen maar ten dele waar zijn, maar de volledige ontkenning wordt dan weer een schandaal op zichzelf.

Deze verschuiving van ophef over de oorspronkelijke misstap naar verontwaardiging over de verdedigingsmanoeuvres geeft het mediaschandaal nieuwe impulsen. Het gevolg is een steeds verder doorgevoerde differentiatie van beschuldigingen en aantijgingen. Thompson (2001: 13520) noemt dit de *second order transgressions* die centraal staan in de latere fasen van het mediaschandaal. Deze verschuiving van de inhoudelijke aspecten van het schandaal naar de gevoerde verdediging van de hoofdpersoon, oftewel een verschuiving van inhoud naar procedure, kan gezien worden als vijfde kenmerk van de aanjagende rol van de media. Als media gaan spitten in het verleden van de hoofdrolspeler(s) zullen er altijd weer nieuwe zaken opduiken die in het schandaal lijken te passen. Deze reacties-op-reacties vormen vervolgens de basis voor weer nieuw nieuws. Daarnaast zullen de media veel werk maken van de publieke meningsvorming door allerlei verschillende partijen en stromingen aan het woord te laten over de affaire. Media zien zich ook als vertegenwoordigers van het publiek en zullen uitdrukking geven aan de veronderstelde publieke verontwaardiging over de affaire, wat weer een nieuwe impuls aan het schandaal geeft. Deze nadruk op opinievorming is een zesde kenmerk van de aanjagende rol van media. Een zevende en laatste kenmerk van berichtgeving dat duidt op een aanjagende rol van media tijdens een schandaal is aandacht voor speculatieve uitspraken over de gevolgen voor betrokkenen. Bij mediaschandalen is dus sprake van een zichzelf versterkende *feedbackloop*: de onthulling en het ontluikende schandaal zorgen voor toenemende media-aandacht, die op hun beurt het schandaal weer verder aanjagen.

Samenvattend: de kenmerken die duiden op een aanjagende rol van media tijdens een schandaal of affaire zijn:

- directe betrokkenheid bij de onthulling die als startpunt fungeert;
- veel aandacht besteden aan de zaak (er ontstaat een golf van nieuws);
- nieuws overnemen van andere media.
- aandacht voor de vertakkingen van de affaire;
- verschuiving van aandacht van oorspronkelijke beschuldiging naar verdediging door hoofdrolspeler;
- nadruk op opinievorming;
- aandacht voor speculatieve uitspraken over de mogelijke gevolgen voor de hoofdrolspelers en hun medestanders;

3.5.2 Aanklagende rol van media

Een schandaal begint doorgaans met een onthulling van de vermeende misstap of misstand. Die onthulling beperkt zich niet tot het louter presenteren van de feiten, maar bevat ook een context waardoor de 'feiten' als schandelijk kunnen worden beschouwd. Welke middelen worden toegepast om die context zo te construeren dat er een schandaal op gang kan komen? De aanklagers dienen aannemelijk te maken dat het om een ernstige zaak gaat en dat de hoofdpersoon willens en wetens de misstap heeft begaan vanuit egoïstische motieven: hij of zij was uit op persoonlijk gewin. Niet de omstandigheden waren doorslaggevend voor de gemaakte keuzes, maar iemands persoonlijkheid. Deze benadering verleent de zaak een morele dimensie die de integriteit van de hoofdpersoon raakt. De weergave van een beoordelingsmaatstaf, een

moreel kader waarin de misstap sterk kan worden veroordeeld, is een eerste kenmerk van berichtgeving dat op een aanklagende rol van media wijst.

Als de aangeklaagde gaat schuiven in zijn of haar verklaringen over het verleden bevestigt dat het beeld van een leugenachtige persoonlijkheid. Ter bewijsvoering dienen de feiten uit het verleden ingekleurd en aangescherpt te worden, waardoor details die tot dan toe nauwelijks opvielen grote symbolische betekenis krijgen. Op die manier ontstaat een scherp contrast tussen het officiële verhaal van de hoofdrolspelers en het ‘ware’ verhaal dat nu voor het eerst onthuld gaat worden. Het creëren van een scherp contrast tussen het publieke imago van de hoofdpersoon en de onthulde feiten geldt als tweede kenmerk van de aanklagende rol. Daarbij geldt dat naarmate de hoofdpersoon op een hoger voetstuk staat dan wel geplaatst wordt, de valhoogte toeneemt. Doordat de onthulling vaak gericht is op het aanscherpen van de tegenstelling tussen wat mensen zeggen te doen, zowel persoonlijk als politiek, en wat ze in werkelijkheid doen of ooit hebben gedaan, wordt in de berichtgeving een imago gecreëerd van een leugenachtige persoonlijkheid (de hoofdpersoon is een berekenende egoïst die anderen manipuleert en bedriegt om zijn doel te bereiken). In die berichtgeving manifesteert zich geleidelijk een onderliggende narratieve structuur, die alles, gebeurtenissen, hoofdrolspelers en motieven, in een samenhangend kader plaatst.

“All this is done via the media narrative, the story which frames the scandal, populates it with characters, gives it structure and longevity” (Lull & Hinermann, 1997: 3).

In de loop van de affaire ontstaat een centraal plot, dat telkens opnieuw wordt doorverteld en aangevuld met nieuwe verwickelingen en subplots. Dit aanscherpen en inkleuren van feiten en details, het plaatsen van gebeurtenissen in een bepaalde context is een vierde kenmerk van berichtgeving dat wijst op een aanklagende rol van media tijdens een schandaal. Naast het toepassen van bovenstaande middelen om een misstap tot schandaal te verheffen maken de aanklagers vaak gebruik van stijlmiddelen die zorgen voor het dramatiseren, zo niet overdrijven van de aanklacht. Daarbij gaat het niet alleen om retorische middelen (metaforen, retorische vragen, bathos¹² (Schraewer, 2003)), maar (bij televisie) ook om visuele en musische stijlmiddelen (contrasterende beelden die in elkaar overvloeien; isoleren van beelden, close-ups, bijpassende muziek, etc.). Ook journalistieke nieuwsprogramma’s met feitelijke en betrouwbare verslaggeving hanteren allerlei dramatiseringstechnieken die zijn terug te voeren op de klassieke retoriek of op elementen uit (Griekse) tragedies (Grabe and Zhou 2003: 334). Naast logos (de feiten) zijn dat ethos (de geloofwaardigheid van de verslaggever) en pathos (emotie, identificatie en betrokkenheid). Deze toepassing van versterkende retorische middelen vormt een laatste kenmerk van berichtgeving dat wijst op een aanklagende rol van media tijdens een schandaal.

Samenvattend: de kenmerken die duiden op een aanjagende rol van media tijdens een schandaal of affaire zijn:

- weergeven van een morele beoordelingsmaatstaf;

---

¹² Bathos: de plotse overgang van het sublieme naar het banale; de anticlimax. Afgeleid van het Griekse bathos (diepte).

- creëren van een scherp contrast tussen het publieke imago van de hoofdpersoon en de onthulde feiten;
- imago creëren van een leugenachtige persoonlijkheid;
- aanscherpen en inkleuren van feiten en details;
- toepassen van versterkende retorische middelen.

3.5.3 *Veroordelende rol van media*

Een schandaal dat op gang komt, dwingt alle betrokkenen onmiddellijk tot een standpunt. Uitstel is uitgesloten, dat roept grote argwaan en vermoedens van doofpotten en vriendjespolitiek op. Iedere betrokkene wordt zo gedwongen tot een oordeel, ook al zijn op dat moment nog niet alle feiten en beschuldigingen onderzocht. Allerlei commentatoren, betrokkenen en deskundigen bespreken eindeloos allerlei aspecten van het verhaal waarbij ze reageren op interpretaties en speculaties van anderen. In het begin is er nog veel controverse maar na verloop van tijd krijgen afwijkende standpunten steeds minder aandacht. Volgens Kepplinger lopen mensen die vraagtekens zetten bij de beschuldigingen het risico in diskrediet te worden gebracht en meegesleurd te worden in het schandaal. Ze zullen zich terughoudender opstellen met als gevolg een spiraalwerking in de publieke opinievorming (zie de zwijgspiraal van Noelle-Neumann, 1989¹³). Voor mensen in de directe omgeving van de hoofdpersoon neemt het risico snel toe ook besmeurd te worden door het schandaal (*contaminatie*), terwijl men eigenlijk met de (veronderstelde) oorspronkelijke misstap niets te maken heeft (Adut: 2005). Uit angst meegesleurd te worden in de val van de hoofdpersoon gaan betrokkenen zich distantiëren van de aangeklaagde die daardoor steeds meer steun verliest en langzaam geïsoleerd raakt (*isolatie*).

Wordt een veronderstelde misstap eenmaal als schandaal gezien, dan wordt alles wat daarmee in overeenstemming is breed uitgemeten en wordt afwijkende informatie gewantrouwd of genegeerd. Alleen datgene wat in het kader past, krijgt dan nog aandacht. Al deze processen dragen ertoe bij dat geleidelijk aan één collectieve voorstelling van zaken gaat domineren, waarmee het mediaschandaal zijn ontknoping nadert. In deze consensusvorming ontstaat een dominante collectieve voorstelling rond de normoverschrijding door de hoofdpersoon. De aantijging is definitief 'bewezen', iedere discussie is verder overbodig. In de berichtgeving komt dit aspect van de veroordelende rol tot uitdrukking wanneer aantijgingen worden gepresenteerd in de vorm van vaststaande feiten. Veroordelen wil ook zeggen een sanctie vaststellen en bij schandalen rond gezagsdragers gaat het doorgaans om de eis tot aftreden. Wanneer de beoordelingsmaatstaf èn normoverschrijding 'vaststaan', klinkt ook in de berichtgeving de roep om aftreden of vergelijkbare maatregelen of acties van de hoofdpersoon.

Samenvattend: de kenmerken die duiden op een veroordelende rol van media tijdens een schandaal of affaire zijn:

---

¹³ Noelle-Neumann stelt in deze theorie dat mensen met afwijkende meningen zich geleidelijk conformeren uit angst sociaal geïsoleerd te raken. Dat leidt tot een versterking van het heersende opinieklimaat. Zie: Noelle-Neumann, E.: *Öffentliche Meinung: die Entdeckung der Schweigespirale*. Frankfurt am Main 1989

- verhouding in aantal positieve versus aantal negatieve uitspraken verandert in nadeel van hoofdpersoon;
- hoofdpersoon raakt in publiciteit in geïsoleerde positie;
- aantijgingen worden gepresenteerd in de vorm van vaststaande feiten;
- nu beoordelingsmaatstaf è normoverschrijding ‘vaststaan’, klinkt de roep om aftreden of vergelijkbare maatregelen of acties van de hoofdpersoon.

3.6 Rollen en fases in het mediaschandaal

De verschillende rollen van de media tijdens een schandaal verschillen in intensiteit tijdens de hele periode waarin een schandaal zich ontvouwt in het publieke domein. Mediaschandalen vertonen volgens Thompson een herkenbaar patroon met een bepaalde dynamiek, rolverdeling en fasering. Hij spreekt van de “sequential structure of mediated scandals” (2000: 72) met een ritme dat voor een groot deel dat van de media volgt. Hij maakt onderscheid tussen:

- de aanloopfase,
- de schandaalfase,
- de culminatiefase
- de nasleepfase

1. In de aanloopfase (*pre-scandal*) zijn er de eerste geruchten, al dan niet in kleine kring, die de media ertoe aanzetten om nader onderzoek te gaan doen. Soms lekt met opzet informatie uit om de media op het spoor te zetten van een onthulling. In de reguliere berichtgeving worden de hoofdpersonen nog niet in verband gebracht met iets schandaligs. De ‘normschending’ kan overigens al jaren daarvoor hebben plaatsgevonden. Deze fase eindigt met de onthulling waarin de overtreding aan de kaak wordt gesteld. Deze fase duiden wij aan met ‘introductie’.

2. In de eigenlijke schandaalfase (*scandal-proper*) komt het schandaal tot ontvouwing. De eerste stap is de onthulling waarin de hoofdrolspeler aan de schandpaal wordt genageld. De onthulling leidt de volgende ‘deelfase’ in, namelijk die waarin een golf van nieuws ontstaat vol aantijgingen over en weer tussen voor- en tegenstanders.

“Once the mediated scandal begins to break, its character and subsequent development – and, indeed, whether it develops at all – are shaped by the distinctive pattern of revelations, allegations and denunciations which unfold in the media” (Thompson 2000: 74).

Het eerste deel van deze fase benoemen wij als aparte fase met de aanduiding ‘onthulling’.

3. In de culminatiefase bereikt het schandaal zijn hoogtepunt en tegelijkertijd zijn ontknoping. Toenemende druk op de hoofdrolspelers en hun omgeving leidt tot het besluit om af te treden of vergelijkbare consequenties te trekken. Kenmerkend voor de culminatiefase is de persconferentie of de bijeenkomst waarop die gevolgen duidelijk worden. Zo’n persconferentie groeit doorgaans uit tot een waar mediagebeuren (*media-event*). Deze fase benoemen wij als ‘ontknoping’. In het onderzoek naar de affaire Mabel Wisse Smit onderscheiden we drie subfases, te weten ‘ontknoping (dossier)’, ‘ontknoping (geen wet)’ en ‘ontknoping (debat)’. Voor

de uitwerking en toelichting verwijzen we naar hoofdstuk 2. Volgens de theorie begint in de eerste subfase de verschuiving van de oorspronkelijke normschending naar de verontwaardiging over de verdediging van de aangeklaagden. Er ontstaat een publicitaire strijd tussen aanklagers (onder wie media) en de aangeklaagden. Het gevolg is een vliegwieleffect waardoor het schandaal steeds groter wordt. Intussen vinden nieuwe onthullingen plaats rond de *second order transgressions*, de secundaire misstappen, bijvoorbeeld over pogingen informatie ‘onder de pet’ te houden.

4. In de nasleefase neemt de mediaberichtgeving sterk af en verschuift de aandacht naar reflectie op de gebeurtenissen. Vaak komt ook de vraag ter tafel of het schandaal gevolgen moet hebben voor wetgeving of beleid. Kenmerkend is het instellen van een onderzoekscommissie die aanbevelingen moet doen voor de toekomst. Soms is er ook discussie over de rol van de media. Wij benoemen deze fase als ‘terugblik’.

4 Onthulling onder de loep: analyse van de uitzending ‘De biecht van een bodyguard’ van Peter R. de Vries

4.1 Inleiding

In de dagen voor de uitzending van de *Biecht van een bodyguard* vertoont SBS een promotieclip waarin de Chileen Charlie da Silva, de voormalige bodyguard van Klaas Bruinsma, getooid met cowboyhoed, jachtgeweer en patroonhulzen over zijn schouder, zich persoonlijk tot Mabel Wisse Smit richt met de woorden:

“Mabel ken je mij nog? Ik jou wel.”

Deze vele malen herhaalde clip prikkelt in totaal 1,7 miljoen Nederlanders om op donderdagavond 2 oktober 2002 voor de televisie plaats te nemen voor de uitgebreide reportage van Peter R. de Vries over het verleden van Mabel Wisse Smit. In tegenstelling tot wat zij daar zelf over heeft verklaard, had zij volgens Charlie da Silva wel degelijk een liefdesrelatie met de in 1991 vermoorde topcrimineel Klaas Bruinsma.

Nadat hij eerst een beeld heeft gegeven van Bruinsma's criminele en Wisse Smits internationale carrière, gaat Peter R. de Vries op zoek naar getuigen uit die periode die meer kunnen vertellen over hun verstandhouding. De eerste getuige is de voormalige boekhouder van Bruinsma Ed S. die bevestigt dat er sprake is van een liefdesrelatie. Hij komt overigens niet in beeld en zijn teksten worden door de voice-over uitgesproken. Op advies van Ed S. gaat Peter R. de Vries op zoek naar de voormalige bodyguards van Bruinsma. In de uitzending volgt dan een uitgebreid relaas over Bruinsma's bodyguard Tony die in 1994 bij een volgens De Vries verdacht auto-ongeluk om het leven is gekomen. Vervolgens wordt de aandacht gericht op de Chileen Charlie da Silva. Zijn verleden in de Amsterdamse onderwereld wordt uitvoerig belicht. Tijdens zijn periode in de gevangenis (acht jaar voor moord) ontmoet hij in de gevangenis Klaas Bruinsma. Na hun vrijlating wordt Da Silva de lijfwacht van Bruinsma tot diens dood in 1991. De Vries noemt Da Silva de rechterhand van Bruinsma en toont een foto van de twee gemaakt vlak voor de liquidatie van Bruinsma. Plaats van handeling: een schiettent op de kermis op de Dam in Amsterdam. De Vries gaat vervolgens in op Da Silva's betrokkenheid bij een deal met justitie om twee gestolen ‘Meesterwerken’ van Bruinsma terug te verkopen aan de Nederlandse staat. In de reportage reist De Vries naar Chili, waar hij Da Silva buiten op een ranch interviewt over het verleden van Mabel Wisse Smit. Da Silva bevestigt dat zij de vriendin was van Klaas Bruinsma. Hij vertelt dat ze verschillende malen op de Neeltje Jacoba heeft overnacht en dat zij getuige is geweest van schietincidenten en van het binnendragen van koffers met geld. Het interview wordt gevolgd door een korte bespreking van de antwoorden (via de RVD) van Wisse Smit op vragen van De Vries. Mabel Wisse Smit bevestigt dat zij heeft meegevaren op het schip en dat zij samen met anderen daar heeft overnacht. Verder stelt zij dat zij zich Da Silva niet kan herinneren, dat zij nooit getuige is geweest van schietincidenten en dat zij geen liefdesrelatie heeft gehad met Bruinsma. Tegen het eind van de uitzending concludeert De Vries dat het

“onverklaarbaar blijft dat Mabel toegeeft een aantal keren aan boord te zijn geweest van de Neeltje Jacoba, daar ook te hebben overnacht, maar zich vervolgens niets herinnert van ene Charlie, die bijna de schaduw van Bruinsma was en naar eigen zeggen ‘s morgens ook het ontbijt serveerde.”

4.2 Vraagstelling

‘De Biecht van een bodyguard’ veroorzaakt een golf van media-aandacht en vormt daarmee de opmaat voor een schandaal dat uiteindelijk zal leiden tot het niet indienen van de toestemmingswet voor het huwelijk van Prins Friso en Mabel Wisse Smit. Blijkbaar was de uitzending bijzonder effectief in het aan de schandpaal nagelen van de hoofdrolspeler. Die effectiviteit schuilt vermoedelijk niet alleen in het presenteren van twee getuigen die hun visie geven op de contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma, maar ook in de manier waarop deze ‘onthullingen’ inhoudelijk en visueel gestalte krijgen. Het interview met Da Silva over Wisse Smit beslaat immers maar klein deel van de hele uitzending. De rest van het programma schetst allerlei achtergronden die een kader neerzetten waarbinnen de onthullingen hun betekenis krijgen. De vraag is welke technieken in deze uitzending toegepast worden om de onthulling geloofwaardig te maken. Hoe gaat het programma om met de feiten, de bronnen, de context en de morele beoordeling van de kwestie?

4.3 Schandaalperspectief

Uit het theoretische kader zijn een aantal ‘schandaliseringstechnieken’ af te leiden. Voorwaarde voor het ontstaan van een schandaal of affaire is niet alleen het onthullen van feiten over het verleden van de hoofdrolspelers, maar ook het plaatsen van die feiten in een context die een veroordeling mogelijk maakt. Kepplinger (2005, 63) spreekt van het ‘schandaalperspectief’ dat tot doel heeft om verontwaardiging bij het publiek uit te lokken. De kans op een schandaal of affaire is groter als blijkt dat:

- er informatie is achtergehouden over het verleden van de hoofdrolspeler;
- het gaat om mensen die hoge posities in de maatschappelijke hiërarchie bekleden;
- er een contrast blijkt te bestaan tussen het publieke imago en hoe mensen ‘werkelijk’ zijn;
- mensen willens en wetens tot hun daden zijn gekomen vanuit egoïstische motieven (calculerend tewerk zijn gegaan);
- niet de omstandigheden maar de persoonlijkheid en het karakter van de hoofdrolspeler doorslaggevend zijn voor het begaan van de normovertreding;
- er meer (kleurrijke) details bekend worden over wat zich achter de schermen heeft afgespeeld;
- er een duidelijke beoordelingsmaatstaf is voor de evaluatie van de overtreding;
- de aangeklaagde gaat ontkennen, dan wel gaat schuiven in de verklaringen over het verleden.

Omgekeerd geldt dat de kans op een schandaal of affaire kleiner is als mensen open zijn over hun verleden en er (verzachtende) omstandigheden zijn die hun gedrag in een andere context plaatsen. De context is met andere woorden van groot belang voor de kans dat een onthulling over iemands gedrag tot een schandaal of affaire leidt. Om het verhaal overtuigender te presenteren, hanteren onthullers vaak dramatiseringstechnieken. Daartoe behoren retorische middelen (overdrijving, ironie, metaforen, herhalingen, exclusiviteit, etc.) en bij documentaires ook audiovisuele technieken (beeldvoering, muziek, etc.).

Bij de analyse van de *Biecht van een bodyguard* onderzoeken we of en op welke manier in de uitzending de aanklagende rol van media tot uiting komt. De kenmerken van berichtgeving die wijzen op een aanklagende rol zijn:

- creëren van contrast tussen publiek imago en het ‘ware’ verhaal;
- selectief omgaan met feiten en uitspraken en het inkleuren van details;
- imago creëren van leugenachtige persoonlijkheid;
- ontwikkelen van een beoordelingsmaatstaf;
- toepassen van versterkende retorische middelen.

4.4 Analyse uitzending ‘Biecht van een bodyguard’

4.4.1 Contrast publiek imago en het ‘ware’ verhaal

In de uitzending (“die wordt bekeken in bajessen en paleizen, door boeven en prinsen”) probeert Peter R. De Vries een scherpe tegenstelling te creëren tussen het publieke imago van de hoofdpersoon en het ‘ware’ verhaal over het verleden van Mabel Wisse Smit. Hij maakt - voor zover dat in dit geval nodig is - de hoofdpersoon belangrijk door het veelvuldig gebruik van de term ‘onze reservekoningin die blijkbaar bevriend is geweest met de ‘grootste crimineel van de lage landen.’ De uitzending begint met beelden van de gouden koets op Prinsjesdag en de uitspraak van Beatrix bij de aankondiging van de verloving:

“Mabel is een hele lieve en begaafde schoondochter, ze heeft al op een hele natuurlijke manier haar plaats in ons gezin veroverd.”

Daarbij zijn beelden te zien van het glimlachende paar Friso en Mabel. Vervolgens vloeien de beelden van Prinsjesdag over in beelden van gewapende mannen in leren jassen waarmee een scherp contrast ontstaat tussen de onderwereld en de wereld van Koninklijk Huis.

De carrière van Mabel Wisse Smit wordt kort samengevat, maar zonder één positief of negatief bijvoeglijk naamwoord of stijlmiddel. Het blijft allemaal neutraal en dat vormt een contrast met de uitspraken over andere hoofdrolspelers zoals Mohammed Sacirby, omschreven als ‘haar jongste niet geheel onbesproken vriend’ (ironie). Mabel, zo gaat het verhaal verder, behaalde in 1986 haar gymnasium diploma en studeerde daarna economie en politieke wetenschappen in Amsterdam. Ze liep stages in New York, Maleisië, en Barcelona en studeerde in 1993 cum laude af. In 1994 richtte de toen 26-jarige Mabel de *European Action Council for Peace in the Balkans* op. Deze organisatie zette zich in voor stabiliteit in het door oorlog verscheurde ex-Joegoslavië. Het

overzicht van haar levensloop stopt in 1994. Dat zij vanaf 1997 directeur is van het *Open Society Institute* in Brussel blijft derhalve onvermeld, evenals andere positieve zaken zoals haar betrokkenheid bij de oprichting van *War Child* in 1995 en haar vermelding als één van de honderd *Global Leaders for Tomorrow* door het Zwitserse *World Economic Forum*.

De uitzending hanteert de formule van een (in beeld gebrachte) zoektocht naar de waarheid, indien nodig naar het andere eind van de wereld. Het resultaat is een soort *road movie*, die belooft eindelijk duidelijkheid te verschaffen over het verleden van de hoofdpersoon die daar altijd over heeft gelogen. Peter R. De Vries:

“Dus ben ik nu op weg naar het andere eind van de wereld, Zuid-Amerika om eens van hem te horen wat hij nou precies heeft meegemaakt van die veelbesproken vriendschap tussen onze reservekoningin Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma, de grootste crimineel van de lage landen.”

Terwijl andere media zich baseren op anonieme bronnen en van horen zeggen, aldus Peter R. de Vries, beschikt hij over exclusieve bronnen:

“...en dan blijven er niet veel over die wat over die periode kunnen vertellen. Maar er is een man die dat misschien wel kan. En dat is een andere bodyguard, Charlie da Silva, toevallig, maar wat is toevallig als je 25 jaar in de misdaadjournalistiek zit, ken ik die man goed.”

De uitzending plaatst de hoofdrolspeler op een speciaal voetstuk (*reservekoningin*) om de basis te leggen voor een scherp contrast tussen het publieke imago (*lieve en begaafde schoondochter*) en het ‘ware’ verhaal over het verleden dat onthuld gaat worden. Het programma heeft de vorm van een journalistieke zoektocht naar de waarheid over dat verleden en claimt exclusieve bronnen te hebben gevonden. Daarmee onderstreept de uitzending het belang en het unieke van de onthullingen die gaan volgen en wordt ook een basis gelegd voor een beoordelingskader.

4.4.2 *Selectief gebruik van feiten en het inkleuren van details*

Peter R. de Vries presenteert als nieuw feit dat Mabel Wisse Smit wel degelijk een langdurige liefdesrelatie heeft gehad met Klaas Bruinsma. Als dit bekend was geweest zou dat volgens De Vries een belemmering zijn geweest voor een huwelijk met Prins Friso.

“Sindsdien, zo meldt de RVD, heeft de AIVD, de voormalige BVD, een onderzoek ingesteld naar de geruchten. Daaruit is gebleken dat niets een eventueel huwelijk tussen Mabel Wisse Smit en Prins Friso in de weg hoeft te staan. Maar of de AIVD heeft slecht werk geleverd of men verzwijgt een aantal essentiële zaken.”

Van deze formulering gaat de suggestie uit dat indien de contacten met Klaas Bruinsma bekend zouden zijn geweest bij de AIVD, en daarmee de regering, de toestemmingswet niet zou worden ingediend. De uitzending verhuult dat de AIVD een andere (wettelijk voorgeschreven) benadering en beoordeling hanteert dan de publieke opinie, namelijk de vraag of degene die toetreedt tot de koninklijke familie een bedreiging vormt voor de veiligheid en integriteit van het staatshoofd.¹⁴

---

¹⁴ “Het betreft een onderzoek als bedoeld in art. 6, tweede lid, onder a, van de WIV 2002 dat zich, na afstemming tussen mij en de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie, richtte op de vraag of het

De belangrijkste context die De Vries aan de onthulling geeft is het inkleuren van het criminele milieu waarin Mabel Wisse Smit blijkbaar verkeerde. De lange uitzending van Peter R. de Vries gaat voor het grootste gedeelte over het criminele milieu en het verleden van zowel Klaas Bruinsma als bodyguard Charlie da Silva. Pas na ruim 45 minuten volgt het interview met Charlie da Silva over Mabels verleden, dit deel beslaat maar een klein deel van de hele uitzending. Door de inkleuring en detaillering van dat milieu krijgt de onthulling meer impact: Mabel Wisse Smit wordt als het ware de onderwereld ingetrokken waardoor het beeld ontstaat dat zij lange tijd deel uitgemaakt heeft van een crimineel milieu waarin liquidaties, grote drugdeals en koffers vol geld aan de orde van de dag waren.

De manier waarop de getuigen praten over Mabel (altijd alleen de voornaam, heel persoonlijk) en de omschakeling naar plat taalgebruik (zie verder) versterken dat beeld:

“Mabel was een lekker wijf.”

“Het wijf van die Lange.”

Bovendien geeft het aparte taalgebruik van Da Silva dat vroeger met bargoens werd aangeduid een speciale kleur aan het geschetste criminele milieu:

“Toen Mabel de eerste keer aan boord kwam had ik gewoon twee bluffers bij me, wat dacht zij dan dat ik van de waterpolitie was? Begrijp je dat kan toch niet? Kom op nou.”

Peter R. De Vries maakt veel werk van het onderbouwen van de geloofwaardigheid van zijn kroongetuige. Charlie da Silva wordt neergezet als een keiharde maar wel eerlijke crimineel. De verhalen die hij vertelt, blijken te kloppen. Om dat te illustreren volgt het (uitgebreide) ‘ongelooflijke’ verhaal over de twee ‘peperdure’ gestolen schilderijen die door Da Silva weer worden terugverkocht aan de Nederlandse staat voor een half miljoen gulden.

“Peter was erg sceptisch,” aldus de voice-over, maar zijn relaas wordt “van A tot Z bevestigd door een politiecommissaris en twee andere politiefunctionarissen.”

Als dit verhaal klopt, zal het verhaal over Mabel ook wel deugen, is de suggestie. De details die Da Silva geeft dragen bij aan de geloofwaardigheid van zijn verhaal: hij herinnert zich blijkbaar Mabels dubbele naam en maakt er een grapje over (Wisse Smit en Smith and Wessons). Bovendien zegt hij dat hij haar graag mocht:

“Mabel, ik zou niet durven zeggen wat ik gezien heb wat jij met de Lange gedaan hebt. Maar niet liegen. Beter niets zeggen, maar niet liegen. Ik zou nooit iets zeggen wat niet leuk zou zijn, want je bent een heel erg lieve meid. De Lange was gek op jou.”

Klaas Bruinsma komt in de reportage naar voren als de keiharde crimineel met een klein hartje, die zich laat manipuleren door een “pientere” jonge vrouw. Hij verandert door haar in een

---

gegeven dat mevrouw Wisse Smit als lid van de familie gaat behoren tot de kring van personen in de naaste omgeving van het staatshoofd, gevolgen heeft voor de veiligheid en integriteit van het staatshoofd.” Balkenende op 28 november in een brief (03M461955) aan de Tweede Kamer waarin hij meedeelt dat “de toekomstige geregelde omgang van mevrouw Wisse Smit in de persoonlijke kring rond het staatshoofd geen gevolgen zal hebben voor de veiligheid en integriteit van het staatshoofd.”

verliefde puber die zich druk maakt over zijn uiterlijk. De toonzetting rond Klaas Bruinsma is redelijk positief:

- Bruinsma is een fervent zeezeiler, en zeer geïnteresseerd in de nautische geschiedenis van ons land; hij was buitengewoon trots op zijn aanwinst en hoopte dat de Neeltje Jacoba die al zoveel levens had gered ook hem in veilige haven zou brengen.
- Bruinsma is een kunstliefhebber, die twee gestolen meesterwerken tegen betaling terug wil bezorgen bij de Nederlandse overheid; “Bruinsma, een kunstliefhebber, wilde dat het erfgoed in Nederlands bezit bleef.”
- Bruinsma is een loyaal iemand, bijvoorbeeld ten opzichte van zijn beschermer in de gevangenis, Da Silva.

Een andere getuige uit die tijd, bodyguard Tony, is vermoord. Dit leidt tot de volgende uitspraak, die suggereert dat Mabel er belang bij heeft dat er niet veel mensen meer zijn die iets over dat verleden kunnen vertellen.

“Tony kan er dus niets meer over vertellen. En als Mabel iets verzwijgt dan speelt haar dat misschien wel behoorlijk in de kaart. Want Klaas Bruinsma is vermoord, Tony is ook om het leven gekomen, en dan blijven er niet veel over die wat over die periode kunnen vertellen.”

Deze uitspraak plaatst Mabel min of meer in een crimineel complot waarbij mensen worden die teveel weten uit de weg worden geruimd. Dat er overigens nog veel meer getuigen zijn uit die periode die ook van alles over haar zouden kunnen vertellen, blijft ongenoemd. Na de uitzending komen in de geschreven media tal van getuigen uit die periode aan het woord zoals bijvoorbeeld Jochem Visser (coördinator van Bruinsma’s zeilactiviteiten eind jaren tachtig), Ottolien Lels (claimt persoonsverwarring en geeft aan zelf de vriendin van Klaas Bruinsma te zijn geweest), Etienne Urka (‘Bruinsma had geen liefdesrelatie met Mabel’) en Geurt Roos (voormalige lijfwacht van Bruinsma die Da Silva een fantast noemt). In de uitzending komen alleen Ed S. en Da Silva aan het woord, andere bronnen bestaan voor Peter R. de Vries niet.

4.4.3 De leugenachtige persoonlijkheid

Bij schandalen richten de aanklagers hun pijlen vooral op de integriteit van de hoofdrolspeler. Die wordt ter discussie gesteld door te laten zien dat er sprake is van een patroon van leugenachtigheid, gevolg van iemands onbetrouwbare karakter. Niet de omstandigheden (van toen) zijn van doorslaggevend belang maar iemands leugenachtige persoonlijkheid. De aanklagers moeten aannemelijk maken dat de aangeklaagde zich bewust moet zijn geweest van de gevolgen van zijn of haar daden. De reden ligt voor de hand: als de omstandigheden de doorslag zouden geven, valt de hoofdpersoon minder te verwijten.

Mabel Wisse Smit wordt neergezet als een zelfbewuste vrouw die al op jonge leeftijd precies wist waar ze mee bezig was. Peter R de Vries:

“En deze uiterst pientere Mabel Wisse Smit die haar hele leven precies wist waar ze mee bezig was, zou dus in haar studententijd in Amsterdam een louter vriendschappelijke relatie hebben onderhouden met Klaas Bruinsma zonder te beseffen wie hij was en wat ie deed.”

Deze zin suggereert dat de hoofdrolspeler in de affaire-in-wording willens en wetens bepaalde keuzes heeft gemaakt: ook op jonge leeftijd was ze bepaald niet naïef, maar doelgericht. Iedereen kon weten wie Bruinsma was en dus zeker deze ‘pientere’ vrouw. De uitzending heeft het over ‘haar studententijd’ maar vermeldt niet dat Wisse Smit eind jaren tachtig twintig jaar oud was. Niet haar leeftijd in 1989, maar haar latere carrière dient als beoordelingsmaatstaf voor de keuzes die ze in 1989 maakte.

Dat ze liegt over haar relatie met Klaas Bruinsma blijkt volgens Peter R. de Vries niet alleen uit de verklaringen van zijn getuigen, maar ook uit het feit dat Mabel in haar verklaringen is gaan schuiven. Om dat aan te tonen citeert De Vries uit de antwoorden die hij heeft gekregen op de vragen die hij een week voor de uitzending per fax aan Wisse Smit heeft gesteld. Peter R. de Vries:

“Mabel meldt over haar contacten met Bruinsma: ‘Ik ontmoette de heer Bruinsma voor het eerst in de loop van 1989’ en ‘de verdere contacten met de heer Bruinsma vonden voornamelijk gedurende enkele maanden plaats in 1989. Nadien heeft nog een enkele ontmoeting plaatsgevonden.’” Hieruit blijkt dus dat het contact met Bruinsma geruime tijd heeft geduurd. Langer dan tot nu toe werd aangenomen.”

De Vries herinnert eraan dat na 1989 nog enkele ontmoetingen hebben plaatsgevonden: blijkbaar was bij nader inzien sprake van een langdurig contact. Ook de overnachtingen op de Neeltje Jacoba worden in dat kader geplaatst. Peter R. de Vries:

“Op de vraag of zij ooit heeft overnacht aan boord van de Neeltje Jacoba, de omgebouwde reddingsboot van Bruinsma die pas in december 1989 in zijn bezit kwam, zegt ze ‘de heer Bruinsma bezat enkele boten. Ik voer ongeveer zes keer met hem en anderen mee. Twee à drie keer was dat op de Neeltje Jacoba. Hierbij werd soms ook gegeten en overnacht op de boot.’ De vraag is natuurlijk: wie bedoelt ze met ‘anderen’. Volgens bodyguard Charlie was hij er in elk geval een van. Het feit dat Klaas de boot pas eind 1989 in bezit kreeg, betekent dat Mabel ook in 1990 contact met Bruinsma heeft onderhouden aangezien ze meerdere keren aan boord van het schip is geweest. Over het vermeende vuurwapengebruik schrijft Mabel: ‘Ik heb tijdens die tochten nooit een vuurwapen zien dragen. Ik ben dus ook nooit getuige geweest van het schieten op bierblikjes en het daarbij afsluiten van weddenschappen.’ Ook de bodyguard van Bruinsma, die vrijwel altijd in zijn gezelschap was, doet geen belletje rinkelen. ‘Ik herinner mij geen zekere Charlie. Evenmin kan ik mij een Chileen herinneren. Ik ben nooit gecontroleerd alvorens aan boord te gaan.’ Tot slot benadrukt Mabel Wisse Smit in de fax: ‘Voor alle duidelijkheid, ik heb geen liefdesrelatie gehad met de heer Bruinsma.’

Volgens Peter R. de Vries is Mabel gaan schuiven in haar verklaringen en heeft ze in ieder geval in haar eerste officiële verklaring niet de hele waarheid verteld. Dat zo zijnde, is de suggestie in de uitzending, zal ze wel over meer gelogen hebben en zal het verhaal van Da Silva kloppen. Andere getuigen komen verder niet aan bod. Sterker nog, De Vries suggereert dat er geen andere getuigen zijn. Hij besluit zijn uitzending met een verwijzing naar Bill Clinton om Wisse Smit als leugenaar neer te zetten. Peter R. de Vries:

“Ik heb geen liefdesrelatie gehad met de heer Bruinsma.’ Doet me een beetje denken aan die beroemde zin die president Clinton ooit heeft uitgesproken. ‘I did not have sexual relations with that woman.’ Het bleek toen ietsje anders te liggen, maar dat terzijde.”

4.4.4 De beoordelingsmaatstaf

In het begin van de uitzending vertelt Peter R. de Vries dat hij bevriend is geweest met de vermoorde crimineel Cor van Hout, één van de ontvoerders van Freddy Heineken:

“Geruchten over de vriendschappelijke relaties tussen bekende Nederlanders en criminelen zorgen voor nogal wat ophef. Ik heb dat natuurlijk zelf aan den lijve ondervonden na de moord op Cor van Hout, met wie ik bevriend was geraakt toen we een boek schreven over de Heineken ontvoering. Daar is heel wat over gesproken, terwijl die relatie in feite al lang bekend was, omdat ik daar zelf nooit een geheim van heb ”

Door deze uitspraak kan Peter R. de Vries een morele maatstaf neerzetten: niet de vriendschappelijke contacten met criminelen zijn schandelijk, het liegen over die contacten is dat wel. De Vries:

“Wat zei Charlie ook weer tegen Mabel? Je moet of niets zeggen, of de waarheid vertellen.”

De Vries spreekt geen oordelen uit over de vermeende liefdesrelatie met Klaas Bruinsma, wel over het achterhouden van ‘het ware verhaal’. Dat het gaat om het Koninklijk Huis en om ‘onze reservekoningin’ verhoogt de kans op een schandaal of affaire.

4.4.5 Versterkende retorische middelen

In de uitzending zitten verschillende technieken om de boodschap meer kracht bij te zetten. Peter R. de Vries gebruikt meerdere stijlmiddelen, variërend van bathos (het abrupt overschakelen van plechtstatig naar plat taalgebruik om een anticlimax op te roepen), ironie, neologismen en retorische vragen (“Bewaart Mabel Wisse Smit misschien wel een geheim?”). Het woord ‘reservekoningin’ is als stijlmiddel een voorbeeld van een neologisme, gebaseerd op een zelf bedachte samentrekking van twee woorden met vaak een negatieve (‘ramptoerisme’) of spottende lading (het woordje ‘onze’ voegt ironie toe). Ook het direct aanspreken van Mabel Wisse Smit door bodyguard Charlie da Silva die in de camera kijkt is een effectief stijlmiddel om iemand persoonlijk te beschuldigen:

Da Silva: “Ken je me nog? Ik jou wel Mabel”

De suggestie is dat ze elkaar blijkbaar goed kennen en dat zij op haar gedrag kan worden aangesproken (‘niet liegen’) door de ‘vrienden’ van toen. Bovendien geeft de hele setting waarin het interview met Da Silva plaatsvindt extra kleur aan de onthullingen. Da Silva wordt gefilmd op een ranch in een woest berglandschap, met een cowboyhoed op, een groot jachtgeweer over zijn ene schouder en een riem patroonhulzen over de andere. Deze setting en zijn enigszins gebroken Nederlands met woorden als ‘blaffers’ en ‘het wijf van die lange’ verhogen de amusementswaarde en daarmee de impact van de uitzending. Ook het in elkaar overvloeien van beelden van de koningin op Prinsjesdag met beelden van gewapende onderwereldfiguren versterkt de boodschap dat Mabel Wisse Smit deel uit maakte van het criminele milieu. Een ander middel om de

boodschap te versterken is het plaatsen van bekende beelden in een andere context. Een goed voorbeeld daarvan vormen de beelden van de persconferentie waarin de koningin de verloving aankondigt die in de context van het voorafgaande natuurlijk een geheel andere betekenis krijgt. De meest opvallende visuele middelen zijn de setting van het interview, het uiterlijk van de bodyguard en zijn speciale, authentieke woordgebruik. De scènes waarin hij zich persoonlijk tot Wisse Smit richt zijn goede voorbeelden van het gebruik van versterkende middelen.

4.5 Samenvatting en conclusies

De uitzending van Peter R. de Vries bestaat maar voor een klein deel uit het interview met Bruinsma's vroegere bodyguard Charlie da Silva, waarvan ongeveer de helft gaat over het verleden van Mabel Wisse Smit. Een groot deel van de uitzending wordt gebruikt om een context neer te zetten voor de onthullingen van Da Silva. Die context dient niet alleen om de geloofwaardigheid van de kroongetuige te onderbouwen, maar ook om een veroordeling van de hoofdrolspelers mogelijk te maken en verontwaardiging op te roepen bij kijkers.

Er wordt een scherp contrast neergezet tussen het publieke imago van Wisse Smit ('lieve en begaafde schoondochter') en hoe ze werkelijk is (iemand die zelfs de koningin heeft voorgelogen). Het omgekeerde gebeurt met de andere hoofdrolspeler Charlie da Silva die als ex-crimineel een negatief imago heeft, maar die wel op zijn woord kan worden vertrouwd. Zijn verklaringen zijn in tegenstelling tot die van Mabel wel geloofwaardig. Ter ondersteuning daarvoor gebruikt De Vries het 'ongelooflijke verhaal' over de schilderijendeal dat achteraf van A tot Z wordt bevestigd door justitie. Mabels eerdere verklaringen via de RVD wijken af van antwoorden op de vragen die De Vries als wederhoor heeft gesteld. Dat maakt Wisse Smit minder geloofwaardig dan Charlie da Silva. In de uitzending wekt Peter R. de Vries de indruk dat er nog maar een paar mensen zijn die iets over het verleden van Bruinsma en Wisse Smit kunnen zeggen, met het effect dat de onthullingen een 'exclusief' karakter krijgen.

Belangrijk kenmerk van de aanklagende rol is het selectief omgaan met feiten en het gedetailleerd inkleuren van de criminele wereld waar Wisse Smit in zou hebben vertoefd. Dit wordt versterkt door het platte taalgebruik van de geïnterviewden en de kleurrijke setting waarin Da Silva wordt geïnterviewd. Een ander kenmerk van de aanklagende rol is het creëren van het beeld dat de hoofdpersoon een leugenachtige persoonlijkheid is. Iemand heeft niet alles verteld heeft over haar verleden, wist heel goed waar zij mee bezig was en heeft later in eerste instantie heel berekenend gezwegen over haar verleden en is vervolgens gaan schuiven in verklaringen. Cruciaal is de uitspraak dat:

“deze uiterst pientere Mabel Wisse Smit (...) haar hele leven precies wist waar ze mee bezig was.”

Er zijn geen verzachtende omstandigheden (jeugdzone) en het is onmogelijk dat ze niet heeft geweten dat Bruinsma een crimineel was (naïviteit is uitgesloten). Dat Wisse Smit onbetrouwbaar is blijkt uit het feit dat zij is gaan schuiven in haar verklaringen, blijkbaar had ze iets te verbergen en wat kan dat anders zijn dan de liefdesrelatie waarover Da Silva een boekje open heeft gedaan?

De Vries doet geen uitspraken waarin hij de (veronderstelde) liefdesrelatie zelf veroordeelt. De nadruk ligt op het later verzwijgen van die relatie. Hij verwijst naar zijn vriendschap met de vermoorde Cor van Hout waar hij nooit een geheim van heeft gemaakt. En ook Da Silva keurt het liegen af, dan kun je nog beter zwijgen.

Tot slot gebruikt De Vries allerlei retorische en filmische middelen om de onthulling kracht bij te zetten. Vooral de overschakeling naar plat taalgebruik (en gebroken Nederlands), het gebruik van het woord 'reservekoningin', de setting van het interview en het direct aanspreken van Wisse Smit zijn hier van belang. Direct in de camera kijken en iemand aanspreken op zijn gedrag is een effectieve manier om iemand aan te klagen. Bovendien versterkt deze inscenering de indruk dat Da Silva Wisse Smit goed heeft gekend.

Op deze manier slaagt De Vries erin om de uitspraken van de voormalige lijfwacht van Bruinsma geloofwaardig te maken en tegelijkertijd Mabel Wisse Smit te veroordelen - dat wil zeggen haar leugenachtigheid, niet haar relatie met Bruinsma. Het beoordelingskader dat in de uitzending uitgebreid en dwingend wordt neergezet maakt het voor de kijker (bijna) onmogelijk om nog op een andere manier naar de onthullingen te kijken. Dat geldt voor de morele beoordeling als ook voor de onderbouwing van de feiten. Aangezien alle andere getuigen uit die periode zijn weggesneden uit het verhaal gaat het alleen nog maar om Bruinsma en Wisse Smit. Dat er ook tal van andere vrienden en vriendinnen waren die meevoeren op het zeiljacht en op de Neeltje Jacoba wordt verzwegen, waardoor de liefdesrelatie een stuk aannemelijker lijkt.

De conclusie is dat in de uitzending verschillende technieken gebruikt zijn om een context te creëren voor de aanklacht tegen Mabel Wisse Smit. Volgens Peter R. de Vries is niet de liefdesrelatie als zodanig de grote misstap, maar het feit dat zij daarover niet open is geweest.

5 Media en Mabel: jagen media aan?

5.1 Inleiding

Op basis van literatuurstudie hebben we in hoofdstuk twee, drie rollen van media bij het ontstaan van een affaire onderscheiden: aanjagen, aanklagen en veroordelen. Deze rollen komen naar tijd en plaats niet strikt gescheiden voor, maar kunnen wel worden onderscheiden. Elk van de drie rollen heeft zijn eigen specifieke kenmerken. Bij de aanjagende rol is de centrale vraag of media verslag doen van wat zich voordoet dan wel de gebeurtenis zelf (mede) creëren. Verslaat de journalist de brand of speelt hij de rol van de brandstichtende brandweerman, zoals de Franse socioloog Bourdieu betoogt (Bourdieu, 1998, p. 76). Decennia eerder gebruikte de Amerikaanse historicus Boorstin een zo mogelijk nog beeldender formulering. ‘Een verslaggever’, aldus Boorstin, ‘die succes wil hebben, moet tegenwoordig de vroedvrouw - of nog vaker de verwekker - van het nieuws zijn’ (Boorstin, 1969, p. 40). Met de huidige onderzoekstechnieken is doorgaans wel te achterhalen wie de brand gesticht of het kind verwekt heeft. Moeilijker is het om de grens te bepalen tussen ‘verslag doen’ en ‘nieuws maken’. Als aanzet daartoe hebben we uit de literatuur over ‘media en affaires’ een aantal kenmerken afgeleid die duiden op een aanjagende rol van media (zie Kader 5.1)

Kader 5.1 Aanjagende rol van media: kenmerken van berichtgeving

- direct betrokken zijn bij de eerste onthulling die als startpunt fungeert;
- veel aandacht besteden aan de zaak (er ontstaat een golf van nieuws);
- nieuws overnemen van andere media (al dan niet met bronvermelding en al dan niet alvorens zelf onderzoek te hebben gedaan);
- aandacht voor de vertakkingen van de affaire (aandacht voor thema’s die geen directe relatie hebben met de centrale kwestie maar door de zich ontwikkelende affaire relevant worden geacht);
- verschuiving van aandacht van oorspronkelijke beschuldiging naar verdediging door hoofdrolspeler (van inhoud naar procedure);
- nadruk op opinievorming (tal van personen krijgen de gelegenheid hun licht te laten schijnen op de kwestie);
- speculatieve uitspraken over de mogelijke gevolgen voor de hoofdrolspelers en hun medestanders.

De term ‘aanjagen’ wordt hier gebruikt als empirische categorie en uitdrukkelijk niet als (verkapte) moreel oordeel over de rol die media bij een affaire spelen. In het laatste hoofdstuk zullen we wel een beschouwing wijden aan de vraag hoe de uitkomsten van het onderzoek zich verhouden tot een aantal gangbare journalistieke standaarden. In de volgende paragrafen gaan we voor elk van deze kenmerken na of, en zo ja, in welke mate, ze de berichtgeving over Mabel Wisse Smit kenmerken. In deze paragrafen analyseren we de nieuwsstroom rond de affaire, gebaseerd op de berichtgeving over Mabel Wisse Smit in de vijf onderzochte dagbladen gezamenlijk. Voor zover we de term ‘media’ gebruiken, heeft die in deze context betrekking op de vijf onderzochte dagbladen, niet op alle geschreven en audiovisuele media die in Nederland beschikbaar zijn. In de laatste paragraaf vatten we zo mogelijk kort samen of en in welke mate de berichtgeving over Mabel Wisse Smit gekenmerkt wordt door de uit de theorie afgeleide kenmerken.

5.2 Betrokkenheid bij de eerste onthulling

De eerste vraag die hier beantwoord moet worden is uiteraard welke onthulling als startpunt voor de affaire rond Mabel Wisse Smit heeft gefungeerd. Een tweede, daar nauw mee verweven vraag, is of de onderzochte media in de fase van de onthulling een aanjagende rol hebben vervuld. Uit het nieuwsoverzicht valt af te leiden dat het eerste bericht, of zo men wil gerucht¹⁵, over contacten tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma op 20 augustus 2003 is verschenen in *De Telegraaf* (zie Kader 5.2).

Kader 5.2 Eerste bericht over contacten Mabel Wisse Smit met Bruinsma in *De Telegraaf*, 20 augustus 2003

Verloofde Friso ging om met Klaas Bruinsma Emmer, Jan-Kees

De Rijksvoorlichtingsdienst heeft gisteren tegenover deze krant bevestigd dat Wisse Smit en Bruinsma, de bekendste crimineel van de tweede helft van de jaren tachtig, vijftien jaar geleden kortstondig bekenden van elkaar waren. “Ze kenden elkaar van zeilwedstrijden”, bevestigt directeur-generaal E. brouwers van de RVD. In het kader van die vriendschap zijn Bruinsma en de toekomstige prinses, die destijds in Amsterdam studeerde, op minimaal één feestje samen gesignaleerd.

Premier

Volgens de RVD heeft Wisse Smit zelf aan de Koninklijke familie verteld dat zij in contact heeft gestaan met de maffiabaas, die op 27 juni 1991 voor het Amsterdamse Hilton-hotel op 37-jarige leeftijd werd geliquideerd. Smit vertelde daarbij ook dat zij een einde heeft gemaakt aan de contacten toen haar bleek met wie zij omging. Ook de premier is daarvan op de hoogte gesteld. Deze gegevens zijn in de aanloop van de verloving met prins Johan Friso door de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) onderzocht. Hoewel de RVD niet wil vertellen wat de uitkomsten van dit onderzoek waren, waren die kennelijk niet dusdanig dat ze een beletsel vormden voor de verloving van Mabel met de tweede zoon van koningin Beatrix.

Geweld

Klaas Bruinsma was de leider van een op maffia-achtige wijze georganiseerde bende, die zich bezighield met drugshandel. Met name eind jaren tachtig trokken zijn criminele activiteiten zoveel aandacht dat ze in de media breed uitgemeten werden. De Belastingdienst schatte zijn jaarinkomen op het hoogtepunt van zijn macht op 25 miljoen gulden. Om zijn belangen te beschermen, schuwde hij geweld niet. Zo wordt de organisatie van Bruinsma onder andere in verband gebracht met de moord op de kickbokser Andre Brilleman.

Bruinsma was destijds een verwoed watersporter. Zo bezat hij een zeiljacht, maar ook de oude reddingsboot Neeltje Jacoba. Bruinsma kreeg het eind jaren tachtig steeds moeilijker, toen zijn plan om nog een grote slag te slaan, mislukte. Een partij hasj ter waarde van 400 miljoen gulden, codenaam De Grote Berg, werd bij Leusden onderschept.

Klaas Bruinsma is de tweede kennis van Mabel Wisse Smit die in aanraking is geweest met justitie. Midden jaren negentig onderhield de verloofde van Johan Friso innige contacten met Mohammed Sacirbey, voormalig VN-ambassadeur voor Bosnië Herzegovina. Met deze flamboyante ambassadeur van Bosnië bij de VN en latere minister van Buitenlandse Zaken van dat land heeft Mabel jarenlang een relatie gehad. Sacirbey werd een paar maanden geleden opgepakt wegens vermeend gesjoemel met hulpelden.

¹⁵ Op internet duikt op 12 augustus 2003 het eerste bericht op. Het zakenblad *Quote* bericht diezelfde dag over contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma. Van de onderzochte dagbladen refereren *de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad* aan het bericht in *Quote*, *Trouw* refereert aan het bericht in *De Telegraaf*.

De andere dagbladen volgen ogenblikkelijk, maar groot nieuws wordt het bepaald niet: in de periode van 20 augustus tot 29 september komen de contacten tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma in welgeteld twaalf artikelen ter sprake. De toon wisselt van strikt informatief in enkele berichten over de aankondiging van het huwelijk op 24 april 2004 tot licht badinerend in een verhaal over koninklijke baby's op komst (zie Kader 5.3).

Kader 5.3 Artikel in Trouw, 13 september 2003: illustratie van toon van de berichtgeving

Babyboom Harmen van Dijk

(...) Ook aan het Noorse hof een boel babygeluk. Prinses Maertha-Louise en haar echtgenoot Ari Behn kregen een dochter, Maud Angelica, het eerste kleinkind van de Noorse koning. Een dag nadat dit prinsesje was gedoopt, maakte kroonprins Haakon bekend dat zijn vrouw Mette-Marit zwanger is. Voor Haakon wordt dit zijn eerste kind, maar niet voor Mette-Marit. Zij heeft al een zoontje, Marius. Daar ontstond voor hun huwelijk nogal wat ophef over in Noorwegen, temeer daar de vader van het jongetje een strafblad heeft. Hij had een relatie met Mette-Marit toen ze allebei nog drugs gebruikten. Dat is allemaal lang geleden, maar voor de Noorse kroonprinses lijkt de ellende niet op te houden. Onlangs werd haar broer veroordeeld omdat hij zijn vriendin in elkaar gemeet had.

Maar ach, connecties met een strafblad, die hebben tegenwoordig zelfs de beste families. De Oranjes bijvoorbeeld. Hadden ze al een foute schoonvader, binnenkort treedt daar een schoondochter aan die het net als Mette-Marit in het verleden aanlegde met mannen die het met wetten en regeltjes niet zo nauw namen. We noemen een Mohammed Sacirbey, verdacht van grootschalige fraude. En een Klaas Bruinsma, inmiddels geliquideerd. Mette-Marit plengde nog hete tranen op tv en vroeg heel Noorwegen om vergeving voor haar jeugdige misstappen. Op een verklaring van Mabel omtrent haar relatie met 'de gewelddadigste maffiabaas van Nederland' kunnen we waarschijnlijk wachten tot we een ons wegen.

En waarom zouden we het haar ook zo zwaar aanrekenen? Als je op zoek bent naar een man met macht en geld, is de spoeling dun en kan je niet te kieskeurig zijn. Uiteindelijk heeft ze met Johan Friso een echte topper aan de haak geslagen en kunnen we haar alleen maar complimenteren met haar doorzettingsvermogen.

Kortom, noch de omvang noch de toon van de berichten in de periode 20 augustus tot en met 29 september 2003 over de contacten tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma in de jaren tachtig wijzen op een onthulling die als startpunt voor een aanjagende rol heeft gediend.

5.2.2 Voorpubliciteit uitzending Peter R. de Vries

Dat verandert op de laatste dag van september. Dinsdag 30 september komt het *Algemeen Dagblad* op de voorpagina met het bericht dat Mabel Wisse Smit een veel inniger relatie met Bruinsma had dan zij heeft doen voorkomen (zie Kader 5.4).

Kader 5.4 Bericht in *Algemeen Dagblad* van 30-09-2003 over contacten van Mabel met Bruinsma

Lijfwacht: Mabel was wel Bruinsma's lief Door Bert Huisjes

Amsterdam Mabel Wisse Smit had een veel inniger relatie met de in 1991 geliquideerde topcrimineel Klaas Bruinsma, dan zij heeft laten voorkomen. De verloofde van prins Johan Friso had volgens een ex-lijfwacht van Bruinsma een maandenlange liefdesaffaire met de

crimineel en was er toen wel degelijk van op de hoogte dat hij een kopstuk in de drugshandel was.

Bruinsma's voormalige lijfwacht Charlie da Silva werkte voor de Amsterdamse crimineel tot diens gewelddadige dood. Hij leefde lange tijd samen met Bruinsma op diens schip Neeltje Jacoba, waar Wisse Smit volgens hem ook regelmatig verbleef. 'Zij wist', zegt hij, 'precies wie Bruinsma was'.

Op pagina 6: Mabel, ik ken jou nog wel.

In de twee dagen tot aan de uitzending van Peter R. de Vries is de 'onthulling' die het *Algemeen Dagblad* op gezag van Charlie da Silva/Peter R. de Vries gebracht heeft, voor geen van de dagbladen voorpaginanieuws, al negeren ze het bericht evenmin. In *De Telegraaf*, *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw* verschijnen in totaal tien artikelen waarin Mabel Wisse Smit voorkomt. Alle vier de kranten brengen een nieuwsbericht waarvan de kern bestaat uit twee elementen: de reactie van mevrouw Wisse Smit op het bericht in *Algemeen Dagblad* en de vraag van de Tweede Kamer om opheldering aan premier Balkenende.

De reacties van politici variëren in terughoudendheid. "We moeten geruchtenvorming tegengaan" zegt de woordvoerder van de PvdA, Ella Kalsbeek (*Wisse Smit ik had niets met Klaas Bruinsma, De Telegraaf*, 1 oktober 2003; *Verloofde Friso vree wel met topcrimineel, Trouw*' 1 oktober). Fractievoorzitter Herben (LPF) raadt het paar alvast aan geen toestemming van het parlement te vragen, "dan mogen ze helemaal hun gang gaan en hoeft niemand te worden ingelicht over haar amoureuze achtergrond" en fractievoorzitter Van Aartsen (VVD) laat weten het verzoek om opheldering niet te steunen: "Dit is weer een voorbeeld van een Tweede Kamer die zich laat opheuen door een berichtje in een of andere krant" (*Kamer wil opheldering over relatie van Mabel, Algemeen Dagblad*, 1 oktober 2003). Volgens *de Volkskrant* relativeert André Rouvout de kwestie enigszins, al voegt hij er wel aan toe: "Er moeten geen foto's gaan opduiken van mevrouw Wisse Smit op Bruinsma's schip de Neeltje Jacoba. Dan is er een probleem". In dezelfde krant klinkt de reactie van SP'er Van Bommel eerder dreigend dan relativerend: "Als het waar is wat die lijfwacht zegt, dan trouwt in april een gangsterliefje met prins Johan Friso. Dat kan niet" (*Wisse Smit ontkent relatie Bruinsma, de Volkskrant*, 1 oktober 2003).

Hoedeman, destijds als parlementair journalist werkzaam voor *de Volkskrant*, heeft naderhand beschreven hoe gereageerd heeft op het bericht in *Algemeen Dagblad*. Terugblikkend op dinsdag 30 september 2003 schrijft hij:

"Het is zes minuten voor negen, en alle Kamerleden zijn op weg naar de residentie. Ze zijn dus aan het bellen. Eerst maar eens polsen bij de open zenuw van de parlementaire democratie, Harry van Bommel, Kamerlid van de SP.

'Dag Harry, AD al gezien?'

'Nee, maar ik loop er nu onmiddellijk naartoe'.

Binnen twee seconden schiet Van Bommel uit de heup, en heeft hij een oneliner paraat die nog dagen door de ether zal gaan:

"Als onze prinses een gangsterliefje blijkt te zijn geweest, dat kán natuurlijk helemaal niet."

Vervolgens belt hij nog een paar andere Kamerleden, overlegt met een collega die het koningshuis verslaat en grijpt opnieuw de telefoon:

“Tijd om de RVD te bellen. Een secretaresse neemt op en zegt dat de lijst van mensen die teruggebeld moeten worden erg lang is. Ik suggereer dat ze me misschien bovenaan kan zetten, omdat ik informatie heb voor Brouwers: ik heb een aantal Kamerleden gesproken over het nieuws.

“Met Eef Brouwers, zeg het eens Jan.”

Ik schets hem het beeld uit mijn gesprekken: Balkenende zal opheldering moeten geven, maar het is nog niet duidelijk of de Kamerleden de premier op het matje zullen roepen of een brief willen. Maar wat doet de RVD? Brouwers zegt in overleg te zijn met het paar, ze zullen snel met iets komen, maar hij weet nog niet waarmee. Je kunt ook te vroeg bovenaan de lijst staan” (Hoedeman, 2005, pp. 152 - 153).

Het lijkt weinig twijfel dat de berichten over reacties van politici in de overige dagbladen op vergelijkbare wijze tot stand zijn gekomen. Dat roept op zijn minst de vraag op of hier sprake is van nieuws waarvan verslag gedaan wordt dan wel van nieuws dat wordt gemaakt. Een vraag waar we op terugkomen na het bespreken van de omvang en de strekking van de berichtgeving in de onderzochte dagbladen naar aanleiding van het bericht in *Algemeen Dagblad* van 30 september 2003.

In *Trouw* verschijnt, volgend op het bericht in *Algemeen Dagblad* één artikel: een nieuwsbericht met als elementen de reactie van Mabel Wisse Smit, de roep van de Tweede Kamer om opheldering, enige informatie over wijlen Klaas Bruinsma en over de staatsrechtelijke positie van prins Johan Friso. In *De Telegraaf*, *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* schrijven ook tv-recensenten en columnisten over de contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma. In *De Telegraaf* zaait een columnist vooral twijfel:

“(…) de grote vraag blijft of ‘Mabeltje’ in haar studententijd echt een hele relatie lang een naïef stootwilletje is geweest op een van de schepen van topcrimineel Klaas Bruinsma.

Je weet het niet..

Ze zal er toch niet om liegen, die slimme verloofde van Johan Friso?

Precies...

En als je dan ook nog bedenkt dat boeven- en advocatenvriend Peter R. de Vries er alle kijkcijfersbelang [sic] bij heeft om met een sappig verhaaltje over Mabel en wijlen Klaas Bruinsma op de proppen te komen... Tja” (*Gangsterliefje*, *De Telegraaf*, 1 oktober 2003).

Bij de tv-recensent van *de Volkskrant*, is van twijfel geen spoor te bekennen, hij ziet de bui al hangen:

“Al is het maar omdat De Vries als geen ander weet hoe je zo’n scoop moet uitbuiten. Morgen wordt pas het hele interview uitgezonden en vanavond verschijnt hij in Stem van Nederland om te vertellen hoe hij de lijfwacht heeft opgespoord, zeg maar: The making of the Interview with the Bodyguard” (*de Volkskrant*, tv-recensie, 1 oktober 2003).

Naast de tien artikelen in de genoemde vier kranten, brengt het *Algemeen Dagblad* nog eens vijf artikelen. Op de voorpagina staat de reactie van Mabel Wisse Smit, verspreid via de RVD. Een interview met Peter R. de Vries over Charlie da Silva/Bruinsma en de aanwezigheid van Mabel Wisse Smit, reacties van enkele leden van de Tweede Kamer die opheldering willen en de uitslag van de dagelijkse opiniepeiling op de website van de krant (61% zegt dat Mabel Wisse Smit niet

met Johan Friso mag trouwen) zijn terug te vinden op pagina vijf. Op pagina negen, ten slotte, een brief van een lezer onder de kop ‘Mabel Wisse Smit’.

5.2.3 Publiciteit na de uitzending van Peter R. de Vries

De dag na de uitzending van Peter R. de Vries verschijnen in de vijf onderzochte dagbladen vijftien artikelen over ‘Mabel Wisse Smit’. Koploper is *Algemeen Dagblad* met zeven artikelen, gevolgd door *NRC Handelsblad* en *De Telegraaf* (beiden vier artikelen), *de Volkskrant* en *Trouw* publiceren elk één artikel. *Algemeen Dagblad* heeft op de voorpagina onder de kop “Mabel: Ik sliep bij Klaas Bruinsma” een kort artikel (130 woorden) over enkele antwoorden van Mabel Wisse Smit op vragen van Peter R. de Vries. Op pagina vijf meldt de krant dat Bruinsma ook contact had met de stiefvader van Mabel. Een tweede getuige heeft dat in de uitzending van Peter R. de Vries verklaard. De krant maakt tevens melding van een verklaring van de moeder van Mabel. Die laat daarin weten dat dergelijke contacten er ‘bij mijn weten’ niet zijn geweest. Onder de kop *Mabel Wisse Smit in opspraak* geven vier lezers antwoord op twee vragen:

- Lijdt het imago van het koninklijk huis schade door het toetreden van Mabel Wisse Smit?
- Moet de Tweede Kamer het huwelijk van prins Friso en Mabel goedkeuren?

De antwoorden op de eerste vraag lopen uiteen van “Ik vind van niet” tot “Het is een ondragelijk idee dat zij koningin wordt als Lex en Max iets overkomt”. In antwoord op de tweede vraag geven de vier te kennen dat wat hen betreft goedkeuring beter achterwege kan blijven. De schrijver van een ingezonden brief tenslotte varieert op Shakespeare’s aloude stelling ‘much ado about nothing’:

“Wat een gedoe om iemands levensloop tot ver in de vorige eeuw uit te spitten. Volgens mij had Peter R. de Vries gewoon behoefte aan een verre vakantie” (*Algemeen Dagblad*, 3 oktober 2003, p. 11).

NRC Handelsblad brengt op de voorpagina een artikel waarin de antwoorden van Mabel Wisse Smit op vragen van Peter R. de Vries centraal staan. Op pagina drie brengt de krant een artikel met letterlijke citaten van de Rijksvoorlichtingsdienst, Wisse Smit en Da Silva. De twee andere artikelen waarin Mabel Wisse Smit ter sprake komt, zijn te vinden op de mediapagina’s. In de rubriek *Televisie en Radio voorkeur* wordt gemeld dat NOVA aandacht besteedt aan ‘de commotie rondom Mabel Wisse Smit’. Hans Beerekamp bespreekt in zijn tv-recensie de *ins* en *outs* van een goed tv-interview.

“Een goede interviewer laveert permanent tussen intimiteit en distantie. Het in acht nemen van enige afstand is niet alleen een kwestie van wellevendheid, maar kan soms ook zeer effectief zijn. Discretie is echter op televisie uit de mode. Nu zijn de resultaten van een vertrouwelijke omgang met de geïnterviewde soms ook niet te versmaden. Misdaadjournalist Peter R. de Vries ontleent een groot deel van zijn succes aan vriendschappelijke relaties met jongens van de gestampte pot. De overtuigingskracht van De Vries’ scoop van gisteravond – een lange en hartelijke hereniging op een Chileense ranch met een veroordeelde moordenaar die als voormalig lijfwacht van onderwereldkoning Klaas Bruinsma het fijne zegt te weten van diens relatie met de huidige verloofde van een Nederlandse troonopvolger – berust goeddeels op de authenticiteit van de interactie met de journalist. Als de bodyguard zegt zich

te hebben verbaasd over de dubbele achternaam van Mabel Wisse Smit en zelfs te hebben gedacht aan de gelijkenis met zijn vrienden Smith & Wesson, dan trek je zijn verhaal nauwelijks meer in twijfel” (Hans Beerekamp, *NRC Handelsblad*, 3 oktober 2003).

De Telegraaf en *de Volkskrant* besteden beiden ongeveer 600 woorden aan de antwoorden van Mabel Wisse Smit en de verklaringen van Charlie da Silva. Verder heeft *De Telegraaf* nog een tweede artikel onder de kop *RVD: Het zijn haar woorden*. Daarin wordt expliciet vermeld dat de RVD “de antwoorden van Mabel Wisse Smit op vragen van Peter R. de Vries namens haar aan de misdaadverslaggever heeft doorgeleid” (*De Telegraaf*, 3 oktober 2003). Verder geeft het artikel de reacties van twee kamerleden. PvdA-Kamerlid Kalsbeek is zeer terughoudend en wil “eerst de complete vragen zien die aan Mabel Wisse Smit zijn gesteld en haar precieze antwoorden”. SP-kamerlid Van Bommel heeft van terughoudendheid geen last:

“Als je een aantal keren bij iemand op zijn boot slaapt, is er gewoon sprake van intiem contact. De informatie die ze in eerste instantie heeft verschaft, klopt dus gewoon niet”. Verder zegt hij “als het huwelijk (...) doorgaat, wordt het zeer waarschijnlijk uitgesteld”.

Trouw vat op de voorpagina de antwoorden van Mabel Wisse Smit zoals vermeld in de uitzending van Peter R. de Vries kort samen (84 woorden).

Bovenstaand chronologisch overzicht van de berichtgeving rond Mabel Wisse Smit in de periode van 20 augustus tot en met 3 oktober, leidt onontkoombaar tot de conclusie dat de uitzending van Peter R. de Vries gezien moet worden als hét startpunt van wat achteraf gezien de affaire Mabel Wisse Smit genoemd is. Ten aanzien van de rol van de vijf onderzochte dagbladen kan geen eenduidige conclusie getrokken worden. De uitersten zijn wel helder: *Algemeen Dagblad* en *Trouw*.

Algemeen Dagblad is in deze fase duidelijk het meest actief. De krant is weliswaar niet direct betrokken bij de eerste onthulling, maar brengt wel als eerste dagblad en verwijzend naar de komende uitzending van Peter R. de Vries, het bericht dat de contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma inniger waren dan tot dan toe naar buiten was gebracht. In de formuleringen is de berichtgeving in deze krant ook nogal stellig van toon: soms wordt een uitspraak expliciet toegeschreven aan Charlie da Silva, vaak wordt dat in het midden gelaten. De ruime medewerking aan de voorpubliciteit voor de uitzending van Peter R. de Vries rechtvaardigt de conclusie dat *Algemeen Dagblad* in deze fase duidelijk naast Peter R. de Vries betrokken was bij de eerste onthulling en wat dit kenmerk betreft een aanjagende rol heeft gespeeld.

Terughoudender stelt het dagblad *Trouw* zich op. Het publiceert voor de uitzending van Peter R. de Vries welgeteld één artikel. De nadruk valt op de reactie die de RVD namens Mabel Wisse Smit verspreidt. Verder wordt gewag gemaakt van de uitlatingen van Charlie da Silva, waarbij uit de formuleringen duidelijk spreekt dat die geheel voor rekening van Charlie da Silva zelf komen. Na de uitzending wijdt *Trouw* opnieuw een - in dit geval zeer kort - artikel aan de zaak waarin uitsluitend enkele elementen uit de reactie van Mabel Wisse Smit aan de orde komen.

De andere onderzochte dagbladen zijn wat minder terughoudend dan *Trouw*, maar ook duidelijk minder actief meewerkend aan voorpubliciteit voor Peter R. de Vries dan *Algemeen Dagblad*. *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant* en *De Telegraaf* wijden meer artikelen aan de zaak dan *Trouw*, maar duidelijk minder dan *Algemeen Dagblad*. Naast het aantal artikelen, is ook de strekking van de

artikelen een overweging om deze drie kranten qua aanjagende rol in deze fase meer richting *Trouw* dan richting *Algemeen Dagblad* te situeren: in columns en tv-recensies wordt bij herhaling een relativerende zo niet badinerende toon aangeslagen. Iets wat in *Algemeen Dagblad* alleen in een ingezonden brief na de uitzending van Peter R. de Vries voorkomt. Wat *de Volkskrant* betreft staat de werkwijze zoals in praktijk gebracht door verslaggever Hoedeman daar tegenover: wie zo duidelijk op zoek is naar een pakkende quote van een Kamerlid (en ook ogenblikkelijk bediend wordt) is eerder nieuws aan het maken dan aan het verslaan.

5.2.4 Tenslotte

Hoewel geschreven media eerder berichten naar buiten brengen over contacten tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma, hebben we vastgesteld dat de uitzending van Peter R. de Vries (SBS) beschouwd kan worden als hét startpunt voor wat naderhand de affaire Mabel Wisse Smit genoemd is. Dat wil niet zeggen dat dagbladen in de ontwikkeling van die affaire verder geen rol gespeeld hebben. Integendeel. Al voor de uitzending van Peter R. de Vries komt de voorpubliciteit op gang. *Algemeen Dagblad* speelt daarin een grote rol: de krant brengt als eerste het bericht dat volgens een ex-lijfwachter van Bruinsma Mabel Wisse Smit en Bruinsma eind jaren tachtig maandenlang een liefdesaffaire hebben gehad. De krant wijdt in de dagen voor de uitzending van Peter R. de Vries veruit de meeste artikelen aan de komende uitzending en de daarin te uiten beschuldigingen aan het adres van Mabel Wisse Smit. Ook de dag na de onthulling in de uitzending van Peter R. de Vries is *Algemeen Dagblad* koploper qua aantal artikelen. *Algemeen Dagblad* is daarmee verreweg het nauwst betrokken bij de onthulling die als startpunt fungeert. *Trouw* stelt zich in deze fase duidelijk terughoudend op: één artikel voor en één artikel na de uitzending van Peter R. de Vries. De andere dagbladen zijn qua aantal minder terughoudend dan *Trouw* en minder stellig dan *Algemeen Dagblad*.

5.3 Hoeveelheid nieuws

Een tweede kenmerk van de aanjagende rol betreft de hoeveelheid aandacht die media aan de affaire besteden. Eerder zagen we dat de onderzochte dagbladen tot aan de uitzending van Peter R. de Vries weinig aandacht aan het verleden van Mabel Wisse Smit besteed hebben. Dat verandert na de eerste persconferentie van premier Balkenende op vrijdag 3 oktober, een dag na de uitzending van Peter R. de Vries. Na deze persconferentie trekken de meeste kranten de conclusie dat de regering opnieuw onderzoek laat doen naar het verleden van Mabel Wisse Smit (zie Tabel 5.1). Of die conclusie terecht getrokken is, is overigens de vraag. Over het verloop van die persconferentie schrijft Hoedeman naderhand:

“Na de ministerraad geeft Balkenende zijn wekelijkse persconferentie. We moeten een uur wachten, en dat laadt zeventig journalisten op. Ik bijt de spits af: “Meneer Balkenende, steekt u uw handen in het vuur voor Mabel Wisse Smit?” Hij zegt dat hij een zorgvuldige beantwoording wil van de Kamervragen, en dat hij daar tijd voor nodig heeft. Wat te voorzien is, namelijk dat Balkenende deze vraag nog in dertig varianten om de oren krijgt, leidt niet tot het begin van een gewenst antwoord. Balkenende buigt mee als Cassius Clay. “We lopen niet op de zaken vooruit” (Hoedeman, 2005, p. 157).

Aan het twijfelen gebracht omdat het NOS-journaal 's avonds niets meldt over heropenen van het onderzoek, besluit Hoedeman om RVD-baas Eef Brouwers te bellen of hij het goed gehoord heeft:

““Dat verdere onderzoek van Balkenende, dat wordt toch wel grondig aangepakt?”

Brouwers staat op scherp.

“De mp heeft niet gezegd dat er verder onderzoek komt. Hij kijkt naar alle materiaal en zal voor zijn geestesoog de gesprekken met Mabel Wisse Smit opnieuw voorbij laten gaan. Daarna beslist hij of er nieuw onderzoek komt”” (Hoedeman, 2005, p. 158).

Kader 5.5 Koppen en leads in de dagbladen na de persconferentie van de Minister-president van vrijdag 3 oktober 2003

Algemeen Dagblad	Zwaar in de maag met Mabel; Balkenende zwijgt voorlopig over affaire rond verloofde prins Friso Het kabinet stelt nader onderzoek in naar het verleden van Mabel Wisse Smit, de in opspraak geraakte verloofde van prins Johan Friso.
De Telegraaf	Mabel opnieuw onder loep (...) Voor premier Balkenende is dit aanleiding het antecedentenonderzoek naar Mabel nog eens grondig te analyseren, alvorens hij vragen uit de Tweede Kamer beantwoordt en de toestemmingswet voor het huwelijk indient.
De Volkskrant	Onderzoek hervat naar Wisse Smit; Balkenende gaat zaak opnieuw bekijken Minister-president Balkenende gaat de affaire rond Mabel Wisse Smit, de verloofde van prins Johan Friso, opnieuw bekijken. Als hij het bestaande, door de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) geleverde materiaal niet toereikend vindt, zal hij de AIVD weer inschakelen.
Trouw	Balkenende wil nog niets kwijt over Wisse Smit Premier Balkenende heeft zich gisteren van een oordeel onthouden over de nieuwste onthullingen over het verleden van Mabel Wisse Smit, de verloofde van prins Friso. ‘Ik doe geen mededelingen over de precieze situatie’, zei de premier na afloop van de ministerraad.
NRC Handelsblad	Onderzoek naar verleden Wisse Smit Het kabinet laat opnieuw onderzoek doen naar de achtergronden van Mabel Wisse Smit, de verloofde van prins Johan Friso. Dat heeft premier Balkenende gisteren verklaard.

Hoe het ook precies zij, het vervolg illustreert treffend de kracht van het Thomas theorema: ‘If men define situations as real, they are real in their consequences’ (Thomas, 1928, p.572). De mededeling tijdens de persconferentie zorgt voor een explosieve stijging van het aantal artikelen over Mabel Wisse Smit. Tijdens de introductieperiode (1 juli tot en met 29 september 2003) komt Mabel Wisse Smit in de vijf dagbladen in 42 artikelen voor, gemiddeld een half bericht per dag. Het bericht in *De Telegraaf* van 20 augustus 2003 dat Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma kortstondig bekenden van elkaar waren leidt tot niet meer dan vijf artikelen in de andere kranten. De onthulling in het programma van Peter R. de Vries leidt tot meer nieuws, gemiddeld 8.3 artikelen per dag. Na Balkenendes mededeling op 3 oktober 2003 dat hij het dossier opnieuw gaat bestuderen verschijnen er van zaterdag 4 tot en met vrijdag 10 oktober 2003 152 artikelen in de vijf onderzochte dagbladen ofwel 25.3 artikelen per dag (zie Tabel 5.1).

Tabel 5.1 Aantal artikelen over Mabel Wisse Smit per periode

Datum	De Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad		Totaal	
	N	Int*	N	Int	N	Int	N	Int	N	Int	N	Int
Introductie	4	0	7	0.1	9	0.1	8	0.1	14	0.2	42	0.5
Onthulling	5	1.3	7	1.8	4	1	2	0.5	15	3.8	33	8.3
Ontknoping: dossier	39	6.5	21	3.5	33	5.5	21	3.5	38	6.3	152	25.3
Ontknoping: geen wet	22	22.0	11	11.0	17	17.0	21	21.0	17	17.0	88	88.0
Ontknoping: debat	39	3.3	54	4.5	37	3.1	31	2.6	44	3.7	205	17.1
Terugblik	46	0.8	37	0.6	28	0.5	33	0.6	33	0.6	177	3.1
Totaal	155	0.9	137	0.8	128	0.7	116	0.7	161	0.9	697	4

*intensiteit: aantal artikelen per kranten dag¹⁶

Op vrijdag 10 oktober maakt Balkenende bekend dat de regering geen toestemmingswet zal indienen. Die mededeling doet de stroom artikelen nog verder aanzwellen: er verschijnen 88 artikelen in de kranten van zaterdag 11 oktober, 79 in de kranten van maandag 13 tot en vrijdag 17 oktober. Daarna neemt het aantal artikelen snel af. We kunnen dus vaststellen dat in de periode van zaterdag 11 tot en met vrijdag 17 oktober de onderzochte dagbladen aanzienlijk meer artikelen bevatten waarin Mabel Wisse Smit genoemd wordt dan in de voorafgaande maanden ooit het geval is geweest. De intensiteit van de berichtgeving neemt met andere woorden sterk toe.

Die sterk toenemende intensiteit duidt er op dat de dagbladen in de dagen na de uitzending van Peter R. de Vries een aanjagende rol hebben gespeeld. Deze trend is in alle dagbladen waarneembaar. Opvallend hierbij is dat de toename van het aantal artikelen tijdens de eerste fase van de ontkenning in *de Volkskrant*, *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* sterker is dan in *NRC Handelsblad* en *Trouw*. Daarbij moet wel aangetekend worden dat de sterke stijging in aandacht niet los gezien kan worden van de persconferenties van de minister-president op vrijdag 3 en vrijdag 10 oktober 2003. Vrijdag 3 oktober - na de uitzending van Peter R. de Vries en voor de persconferentie van de premier - brengen de vijf dagbladen samen 15 artikelen, de dag daarop 39. Hetzelfde patroon zien we een week later: Vrijdag 10 oktober publiceren de vijf dagbladen zeventien artikelen over de affaire, zaterdag 11 oktober - de dag na de persconferentie waarop premier Balkenende laat weten dat de regering besloten heeft geen toestemmingswet in te dienen - wijden ze gezamenlijk 80 artikelen aan de affaire.

Daarmee is overigens niet gezegd dat de onderzochte dagbladen teveel aandacht besteed zouden hebben aan wat *de Volkskrant* 4 oktober 2003 aanduidt als 'de affaire Mabel Wisse Smit'. Er bestaat nu eenmaal geen objectieve meetlat waarmee aangegeven kan worden welke gebeurtenis welke relevantie heeft en navenante aandacht in media 'verdient'. Wat voor de één een zaak van levensbelang is, kan voor de ander totaal irrelevant zijn, en omgekeerd. Nieuws is met andere woorden geen objectieve weerspiegeling van wat in een samenleving belangrijk wordt gevonden. 'News is what newspapermen make it' luidt een definitie van nieuws uit de jaren vijftig. Of zoals Walter Lippmann, bekend Amerikaans commentator en onderzoeker, begin vorige eeuw schreef:

¹⁶ Het aantal dagen waarop de dagbladen verschenen in de onderscheiden fases is achteréenvolgens: 78, 4, 6, 1, 12 en 55.

“Iedere krant is op het moment dat zij de lezers bereikt het eindresultaat van een hele reeks keuzeprocessen die bepalen welke artikelen op welke plaats met hoeveel ruimte en met welke nadruk verschijnen. Daar zijn geen regels voor” (Lippmann, 1922, p. 354).

Het valt buiten het bestek van dit onderzoek om hier in te gaan op de omvangrijke theorievorming rond een onderzoek naar nieuwsselectie¹⁷. Dit onderzoek richt zich op de vraag welke rol media gespeeld hebben in de affaire rond Mabel Wisse Smit en hoe dat zich verhoudt tot professionele journalistieke standaarden.

5.3.2 Tenslotte

Na de persconferentie van de premier op 3 oktober 2003 en opnieuw na de persconferentie van de premier op 10 oktober 2003 neemt de hoeveelheid nieuws sterk toe: van gemiddeld ruim 8 artikelen per dag tijdens de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries naar 25 per dag in de week na de eerste persconferentie tot 88 op de dag na de tweede persconferentie (er komt geen wet). Cijfers die de conclusie rechtvaardigen dat er sprake is van een nieuwsgolf. Bij *de Volkskrant* is de stijging het sterkst, bij *NRC Handelsblad* het minst sterk.

5.3.3 Het overnemen van berichten uit andere media

Een derde kenmerk van een aanjagende rol van de media tijdens affaires is het overnemen van nieuws uit andere media. Media kunnen op twee manieren in de berichtgeving van een ander medium als bron voorkomen, namelijk als directe of als indirecte bron.¹⁸

In totaal bevat de berichtgeving 627 uitspraken waarin media als directe en 308 uitspraken waarin media als indirecte bron voorkomen. Van de 308 uitspraken met media als indirecte bron zijn er acht waarin sprake is van een indirecte bron van de tweede orde: krant A meldt dat krant B meldt dat krant C meldt dat... In het laatste geval is uiteraard nog sterker sprake van ‘van horen zeggen’ dan ingeval een krant als directe bron voorkomt in de berichtgeving van een andere krant. De mate van direct- of indirectheid van een bron kan tot uitdrukking gebracht worden door aan directe bronnen een wegingsfactor één toe te kennen, aan indirecte bronnen van de eerste orde een wegingsfactor twee en aan indirecte bronnen van de tweede orde een wegingsfactor drie.

In ruim een kwart van de artikelen (179 van de 697) wordt een ander medium direct of indirect als bron gebruikt. Dat resulteert in $(627 + (300 \times 2) + (8 \times 3)) = 1263$ uitspraken waarin een ander medium direct of indirect als bron dient.

Om een indruk te krijgen van de mate waarin dagbladen een ander medium als bron gebruiken, hebben we per artikel het aantal keren dat een ander medium als bron gebruikt wordt vastgesteld en vervolgens berekend welk deel van het totaal aantal uitspraken hierop gebaseerd is (zie Tabel 5.2).

---

¹⁷ Zie bijvoorbeeld Van Cuilenburg, Scholten en Noomen, 1996, pp. 233 - 270 en de daar genoemde literatuur.

¹⁸ Van een directe bron is sprake als krant A meldt dat krant B een in het kader van de affaire relevant feit meldt. Van een indirecte bron is sprake als een medium meldt dat een ander medium meldt dat een derde persoon iets gezegd heeft dat relevant geacht wordt.

Tabel 5.2   **Andere media als bron gebruikt in de dagbladen, uitgesplitst naar fase**

	artikelen met ander medium als bron		uitspraken met ander medium als bron	
	N	in %	N	in %
Introductie	12	28,6	45	5,7
Onthulling	22	66,7	173	25,1
Ontknoping: dossier	49	32,2	296	9,1
Ontknoping: geen wet	21	23,9	266	8,1
Ontknoping: debat	40	19,5	307	6,9
Terugblik	35	19,8	176	9,3
Totaal	179	25,7	1263	8,8

Leesvoorbeeld: in de introductieperiode worden in 12 artikelen andere media als bron gebruikt (28,6%); de 45 uitspraken direct of indirect ontleend aan een ander medium, maken 5,7% van het totaal aantal uitspraken in deze periode uit.

Over de gehele periode en over alle dagbladen berekend, maken uitspraken ontleend aan een ander medium bijna negen procent van het totaal aantal uitspraken uit. Vooral in de fase van de onthulling komen verhoudingsgewijs veel uitspraken ontleend aan een ander medium voor: een kwart van alle uitspraken in die periode is dan ontleend aan een ander medium. Het is niet zo moeilijk te raden welk medium in de fase van onthulling het meest als bron genoemd wordt in de dagbladen: 147 van de 173 keer dat er sprake is van overname uit een ander medium, is het programma van Peter R. de Vries de (in)directe bron. Maar welke andere media worden in de loop van de tijd als bron gebruikt?

Uitgaande van vijf hoofdcategorieën, blijken ‘commerciële omroepen’ in de dagbladen als geheel verreweg het meest als (in)directe bron genoemd te worden. In ruim één derde van de gevallen gaat het om commerciële omroepen. Daarbij moet meteen opgemerkt worden dat verschillen tussen de fases behoorlijk groot zijn. Tijdens de introductie wordt er weinig overgenomen uit andere media en als het gebeurt gebruiken de onderzochte dagbladen vooral ‘tijdschriften’, met name *Quote*, als bron. Dat tijdschrift meldt als eerste¹⁹ dat Mabel Wisse Smit en Bruinsma eind jaren tachtig samen op een feest gesignaleerd zijn. Dat bericht is gebaseerd op niet bij naam genoemde klasgenoten uit de tijd dat Mabel Wisse Smit op het Stedelijk Gymnasium in Hilversum zat:

““Mabel was zo’n type dat zich afzette tegen de vanzelfsprekendheid van het corps. Meelopen met de meute is niks voor haar”, weet een jeugdvriendin. Zo wekt ze verbazing als ze met de later vermoorde drugsbaron Klaas Bruinsma binnenwandelt op een huisfeestje aan de rand van het Vondelpark, zeggen oud-schoolgenoten.” (*Quote, The making of Mabel*, Augustus 2003)

In de fase van onthulling komt het overnemen uit andere media aanzienlijk vaker voor en zijn de commerciële omroepen, oftewel Peter R. de Vries, vrijwel de enige bron waaruit dagbladen nieuws overnemen. In de week dat de premier het dossier opnieuw bekijkt, neemt het overnemen nog licht toe. De commerciële omroep blijft de belangrijkste bron voor overnemen, maar van een monopolie is geen sprake meer. Wim Boevink schrijft in *Trouw* bijvoorbeeld over de aandacht die andere media aan de affaire besteden:

¹⁹ Afgezien van de website kleintje Muurkrant. Die plaatse 12 augustus 2003 een bericht over Mabel en Bruinsma op de site, Quote lag voorzover we hebben kunnen nagaan 15 augustus 2003 in de kiosk.

“Vaak hoorde ik op tv het woord ‘reservekoningin’ voorbijkomen - ik meen voor het eerst bij Beau van Erven Dorens in ‘RTL-Boulevard’. Maar Charlie da Silva's losse flodders (“Peter, Peter, Peter, Peter, zij sliepen samen!”) haalden onder meer ‘B & W’, ‘Kopspijkers’, ‘het Lagerhuis’ en de opiniepeiling van Maurice de Hond” (*Koninklijk gezelschapsspel, Trouw*, 7 oktober 2003).

In de tweede subfase van de ontknoping (geen wet) bereikt het overnemen een hoogtepunt en nemen de dagbladen vooral uitspraken uit andere dagbladen over. Dat is grotendeels terug te voeren op de overzichten van de commentaren in andere dagbladen die sommige kranten dan publiceren. In *NRC Handelsblad* velt Elsbet Etty een vernietigend oordeel over de rol van media in de hele affaire in het algemeen en over het verschijnsel dat journalisten als bron journalisten gebruiken in het bijzonder:

“Het besluit geen parlementaire goedkeuring te vragen voor het huwelijk tussen prins Johan Friso en Mabel Wisse Smit is een overwinning van de roddeljournalistiek. Er hingen foto’s boven de markt. Niet de feiten maar de schijn, niet de waarheid maar het imago, niet het bewijs maar de beschuldiging: de gang van zaken is symptomatisch voor een crisis, niet van de monarchie maar in de journalistiek. De regering is geweken voor chantage. In de publieke belangstelling heeft verspreiding van geruchten nu de overhand gekregen op ambachtelijke normen zoals daar zijn: het waarheidsbeginsel, de verificatieplicht, de eisen van betrouwbaarheid en relevantie van de berichtgeving. De crisis in de journalistiek bestaat uit de vermenging van genres, de vervaging van grenzen, het terugwijken voor de commercie, de scoringsdrift die in naam onafhankelijke journalisten maakt tot speelbal van hun bronnen. Dit betreft niet alleen het koningshuis. Zelden werd de journalistieke normvervaging treffender geïllustreerd dan in de uitzending van Nova van dinsdag. Eerst kwam Henk Krol van de Gay Krant. Hij kondigde aan dat zijn blad de ‘pedoseksuele misdragingen’ van een topambtenaar van Justitie zou onthullen. Daarna kwam Peter R. de Vries van SBS6. Hij deelde mee nadere bewijzen te zullen leveren van de betrouwbaarheid van Chileense Charlie die uit eigen wetenschap had verteld over een relatie tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma. Journalisten die journalisten interviewen. Het is kenmerkend voor een klimaat van incestueuze berichtgeving waarin het koningsdramaatje zich kon voltrekken” (*De deconfiture, NRC Handelsblad*, 11 oktober 2003).

In de fase van terugblikken wordt weinig uit andere media overgenomen en vormt de commerciële omroepen veruit de belangrijkste bron (zie Tabel 5.3).

Tabel 5.3   **Andere media als bron gebruikt, uitgesplitst naar fase en type medium**

	Type medium dat als directe of indirecte bron in ander medium voorkomt											
	dagblad		publieke omroep		commerciële omroep		tijdschrift		overige media		totaal	
	N	in%	N	in%	N	in%	N	in%	N	in%	N	in%
Introductie	4	8,9	5	11,1	3	6,7	26	57,8	7	15,6	45	100,0
Onthulling	19	11,0	4	2,3	147	85,0	3	1,7			173	100,0
Ontknoping: dossier	57	19,3	40	13,6	111	37,5	62	20,9	26	8,8	296	100,0
Ontknoping: geen wet	103	38,7	21	7,9	69	25,9	49	18,4	24	9,0	266	100,0
Ontknoping: debat	99	32,2	82	26,7	42	9,3	39	12,7	45	14,7	307	100,0
Terugblik	37	21,0	16	9,1	79	44,1	32	18,2	12	6,8	176	100,0
Totaal	319	25,3	168	13,3	451	35,7	211	16,7	114	9,0	1263	100,0

Behalve tussen de fases zijn er ook behoorlijke verschillen tussen de dagbladen. *NRC Handelsblad*, *Trouw* en *de Volkskrant* nemen zowel in absolute aantallen als in relatie tot het totale aantal uitspraken, aanzienlijk vaker uitspraken uit andere media over dan *Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf*.

Tabel 5.4 Andere media als bron gebruikt, uitgesplitst naar dagblad en type medium

	Type medium dat als directe of indirecte bron in ander medium voorkomt										totaal	
	dagblad		publieke omroep		commerciële omroep		tijdschrift		overige media			
	N	in%	N	in%	N	in%	N	in%	N	in%	N	in%
De Volkskrant	110	31.3	49	13.9	82	23.3	73	20.7	38	10.8	352	9.8
NRC Handelsblad	155	45.2	39	11.4	115	33.5	9	2.6	25	7.3	343	11.0
Trouw	39	16.2	57	23.7	29	12.0	98	40.7	18	7.5	241	10.4
Algemeen Dagblad	4	1.9	21	9.8	140	65.1	25	11.6	25	11.6	215	7.5
De Telegraaf	11	9.8	2	1.8	85	75.9	6	5.4	8	7.1	112	4.6
Totaal	319	25.3	168	13.3	451	35.7	211	16.7	114	9.0	1263	8.8

Dit is op het eerste gezicht een nogal verrassende constatering: ‘overnemen uit andere media’ is wellicht niet de eerste associatie met deze dagbladen. Er blijkt een behoorlijk verschil in brongebruik te bestaan tussen de dagbladen. *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* nemen relatief vaak uitspraken van commerciële omroepen over en gebruiken de overige dagbladen nauwelijks als bron. *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant* en vooral *Trouw* maken relatief veel minder gebruik van de commerciële omroepen als bron en putten aanzienlijk vaker uit de andere bronnen. Uitspraken uit andere dagbladen zijn grotendeels afkomstig uit (hoofd)redactionele commentaren over de affaire Mabel Wisse Smit, uitspraken uit tijdschriften staan in overzichten van de inhoud van opinieweekbladen. Tussen ‘overnemen’ en ‘overnemen’ bestaat met andere woorden naar alle waarschijnlijkheid een kwalitatief verschil: een overzicht geven van (hoofd)redactionele commentaren in andere dagbladen kan moeilijk op één lijn gesteld worden met het overnemen van geruchten en beschuldigingen afkomstig uit de bron van de commerciële omroepen. Dat neemt niet weg dat ‘overnemen uit andere media’ beschouwd kan worden als kenmerk van een aanjagende rol: ze geven er mee te kennen dat de in het geding zijnde kwestie groot nieuws is.

‘Overnemen uit andere media’ speelt met name een rol tijdens de onthulling: in ruim tweederde van de artikelen komt een uitspraak voor die is overgenomen van een andere bron, een kwart van alle uitspraken in die periode is afkomstig uit een ander medium. Tijdens de onthulling is Peter R. de Vries veruit het vaakst de bron van wie iets wordt overgenomen. Wat overnemen uit andere media betreft leunen *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* heel sterk op commerciële omroepen, *Trouw* nauwelijks.

5.3.4 Tenslotte

Het derde kenmerk van berichtgeving dat duidt op een aanjagende rol van media is het overnemen van nieuws van andere media. In de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries is in tweederde van de artikelen en in ruim een kwart van de uitspraken sprake van ‘overnemen uit een ander medium’. ‘Commerciële omroepen’, oftewel het programma van Peter R. de Vries, wordt verreweg het vaakst genoemd als medium waaruit iets is overgenomen. Naarmate de

affaire zich verder ontwikkelt en politiek Den Haag erbij betrokken raakt, verdwijnen de commerciële omroepen naar de achtergrond en wordt vaker overgenomen uit andere dagbladen of van de publieke omroep. *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* nemen het meest frequent iets over van een ander medium, *De Telegraaf* het minst. Voor *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* zijn commerciële omroepen verreweg de belangrijkste bron waaruit berichten worden overgenomen, voor *Trouw* (samen met ‘overige media’) de minst belangrijke.

5.4 Vertakkingen van de affaire in de berichtgeving

Een volgend kenmerk van de aanjagende rol van media is dat allerlei onderwerpen die min of meer gerelateerd zijn aan de hoofdpersoon of -personen van een affaire in de berichtgeving aan bod komen. Zaken die in een eerder stadium niet of nauwelijks van belang werden geacht en daarom geen of weinig aandacht kregen, worden nu de affaire zich ontwikkelt anders bekeken: ze worden van (groot) belang geacht, krijgen (veel) aandacht en worden met terugwerkende kracht (anders) beoordeeld. Een citaat van Harry van Wijnen, auteur van enkele boeken over het koningshuis, kan als een schoolvoorbeeld van dat laatste worden beschouwd. Op maandag 6 oktober, wanneer premier Balkenende al heeft laten weten het dossier opnieuw te gaan bekijken, wordt hij in *Het Parool* geïnterviewd:

“De vraag is ook: zal binnen het koningshuis gedacht worden dat Mabel dit alles waard is, dat dat huwelijk voor Friso nog wel goed zal zijn? En Friso zelf? Houdt hij genoeg van haar om zijn positie op het spel te zetten en zijn moeder te trotseren? Van Wijnen moet meteen denken aan de presentatie van Mabel en Friso als verloofd paar. Van Wijnen: ‘In zijn ogen las ik geen liefdesverklaring, in de hare las je vooral: ‘Ziezo, ik ben er’” (*Het meisje ‘is niet meer te redden’, Het Parool*, 6 oktober 2003).

Journalisten putten voor dit soort berichtgeving uit verschillende maatschappelijke subsystemen (politiek, maatschappelijke organisaties etc.) die ieder hun eigen morele sfeer hebben. Burkhardt onderscheidt in dit verband drie invalshoeken die hij benoemt als de professionele episode, de privé-leven episode en de noodlot-episode (Burkhardt, 2006, 207 e.v.).

De professionele episode heeft betrekking op het professioneel functioneren van de hoofdpersoon of hoofdpersonen. Kan iemand nog wel functioneren nu hij of zij in opspraak is geraakt? Is iemand nog wel geloofwaardig in die functie? Ook al heeft de affaire weinig of niets met het professioneel functioneren van de betrokkene te maken, vaak is het gevolg wel dat de betrokkene (al dan niet tijdelijk) zijn of haar functie neerlegt. ‘De ontstane commotie maakt het goed functioneren onmogelijk’ luidt doorgaans de verklaring voor dit terugtreden. Voorbeelden zijn onder andere het aftreden van minister Bram Peper vanwege ophef over declaraties ten tijde van zijn burgermeesterschap in Rotterdam en het aftreden van staatssecretaris Roel in ’t Veld na ophef over ‘bijverdienen’ in zijn vorige baan als hoogleraar bestuurskunde. De professionele episode omvat in onze analyse alle uitspraken over Mabel Wisse Smit en haar professionele taken, over de professie zelf en over andere actoren uit haar professionele. Het gaat onder andere om steunbetuigingen voor Mabel Wisse Smit uit de professionele hoek.

In de private episode wordt de affaire als privé-drama voorgesteld en uitgediept. Wat heeft de hoofdpersoon zijn of haar privé-omgeving aangedaan? Komt het nog goed? Wie waren in zijn of haar omgeving op de hoogte van het onthulde geheim? Voelen zij zich bedrogen, verraden etc. Kortom, schandaal als privé-drama. De privé episode omvat alle uitspraken over de familie en vriendenkring van Mabel Wisse Smit. Hierbij kijken we niet alleen naar de gevolgen van de affaire voor deze betrokkenen, maar ook naar het overige nieuws over hen. Een voorbeeld is het bericht in *Algemeen Dagblad* van 3 oktober 2003 dat Bruinsma ook contact had met de stiefvader van Mabel Wisse Smit. Onder de privé episode rekenen we ook uitspraken over de werksfeer - in casu het criminele milieu - waarin Mabel Wisse Smit volgens een andere speler, Charlie da Silva, zou hebben verkeerd. In de analyse onderscheiden we beide typen uitspraken overigens wel.

De metafysische episode omvat de verhalen waarin de noodlottigheid van de gebeurtenissen centraal staat. Er zijn hogere machten aan het werk die onvermijdelijk tot de val van de held leiden. Het gaat om de symboliek van die val. Allerlei voorvallen die op zich weinig met elkaar te maken hebben worden ondergebracht in een *master narrative*. Daarin wordt de val van de heldin voorgesteld als een niet te vermijden gebeurtenis. Niet te vermijden en - gelet op al die vroegere voorvallen – een ‘logische’ of op zijn minst ‘te verwachten’ gebeurtenis.

Deze invalshoeken leveren steeds weer ‘nieuw nieuws’ op en houden zo de nieuwsstroom rond de affaire gaande. De noodlot episode verwijst vooral naar eigenschappen van de hoofdpersoon in de affaire. In het verloop van de affaire valt - zie Burkhardt - te verwachten dat eigenschappen die maakten dat ze wel in deze situatie moest belanden, centraal komen te staan.

Tabel 5.5 Aantal uitspraken waarin vertakkingen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit voorkomen, uitgesplitst naar fase

Fase	Privé-episode			Noodlot episode (karakter)	Professionele episode	Totaal
	privé Mabel	crimineel milieu	sub- totaal			
Introductie	43	28	71	114	50	235
Onthulling	5	37	42	29		71
Ontknoping: dossier	355	172	527	166	80	773
Ontknoping: geen wet	167	55	222	106	54	382
Ontknoping: debat	105	50	155	138	36	329
Terugblik	73	44	117	79	35	231
Totaal	748	386	1134	632	255	2021

In totaal vinden we in 523 van de 697 artikelen - (75%) – ruim 2000 uitspraken terug die te scharen zijn onder één van deze invalshoeken. De privé episode omvat ruim 1100 uitspraken, de noodlot episode ruim 600. De professionele episode blijft daar ver bij achter met 255 uitspraken.

Over het geheel genomen besteedt *Trouw* zowel absoluut als relatief de minste aandacht aan vertakkingen in het nieuws (zie Tabel 5.6). De verschillen tussen de andere kranten zijn in absolute termen redelijk groot en liggen tussen de 513 uitspraken voor *de Volkskrant* en 388 uitspraken voor *Algemeen Dagblad*. Gerelateerd aan het totaal aantal uitspraken per krant, zijn de verschillen aanzienlijk kleiner.

Tabel 5.6 Aantal uitspraken waarin vertakkingen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit voorkomen, uitgesplitst naar dagblad

dagblad*	Privé-episode			Noodlot episode (karakter)	Professionele episode	Totaal	
	privé Mabel	crimineel milieu	sub-totaal			N	in %**
de Volkskrant	248	75	323	114	76	513	14.3
NRC Handelsblad	223	74	297	135	72	504	16.1
De Telegraaf	114	90	204	142	43	389	16.0
Algemeen Dagblad	110	96	206	148	34	388	13.5
Trouw	53	51	104	93	30	227	9.8
Totaal	748	386	1134	632	255	2021	14.1

* in volgorde van meeste naar minste uitspraken over vertakkingen

** in percentage van totaal aantal uitspraken

Binnen het geheel aan uitspraken over vertakkingen hebben *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* zowel absoluut als relatief het meeste oog voor het aspect ‘crimineel milieu’, *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* voor het aspect ‘privé Mabel’. In absolute termen vinden we in *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* de meeste uitspraken over het aspect ‘noodlot episode’, in *Trouw* de minste. Alle kranten hebben zowel in absolute als in relatieve termen weinig oog voor het aspect ‘professionele episode’. *Algemeen Dagblad* bericht hierover het meest.

Corrigeren we voor de tijdsduur van de onderscheiden fases, dan resulteert dit in het aantal uitspraken in de vijf onderzochte dagbladen per dag voor de onderscheiden fases. Daaraan valt af te lezen of de mate waarin de verschillende vertakkingen in de berichtgeving voorkomen, per periode toe- dan wel afneemt (zie Tabel 5.7).

Tabel 5.7 Aantal uitspraken per dag waarin vertakkingen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit voorkomen, uitgesplitst naar fase

Fase	Privé-episode			Noodlot episode (karakter)	Professionele episode	Totaal
	privé Mabel	criminele milieu	sub-totaal			
Introductie	0.5	0.3	0.8	1.3	0.6	2.7
Onthulling	1.3	9.3	10.5	7.3		17.8
Ontknoping: dossier	59.2	28.7	87.8	27.7	13.3	128.8
Ontknoping: geen wet	167.0	55.0	222.0	106.0	54.0	382.0
Ontknoping: debat	8.8	4.2	12.9	11.5	3.0	27.4
Terugblik	1.3	0.8	2.1	1.4	0.6	4.2
Totaal	4.8	2,5	7.3	4.1	1.6	13.0

Introductie

Na de aankondiging van het huwelijk is er maar mondjesmaat aandacht voor vertakkingen: minder dan één uitspraak per dag. Op basis van deze constatering kunnen we vaststellen dat de minimale aandacht voor vertakkingen aanvankelijk uitgaat naar het karakter van Mabel Wisse Smit dat vooral in positieve termen wordt beschreven (de noodlot episode) en in mindere mate naar de professionele carrière en de privé situatie van Mabel Wisse Smit.

Onthulling

In de onthullingsfase is het absolute aantal uitspraken weliswaar veel kleiner dan tijdens de introductiefase, maar de intensiteit waarmee over vertakkingen wordt bericht stijgt sterk. Dat geldt vooral voor ‘crimineel milieu’ en voor het karakter van Mabel Wisse Smit. In de uitspraken over het karakter van Mabel Wisse Smit, verandert de toon van (uiterst) positief richting negatief. Zo schrijft een lezer in *Algemeen Dagblad* van 3 oktober 2003:

“Ze heeft iets met mannen met geld en macht. Haar goed recht. Maar (super) intelligent en verstandig blijkt weer eens niet hetzelfde.”

Ontknoping: dossier opnieuw bekijken

In de eerste week van de ontknoping stijgt de intensiteit van de berichtgeving over alle vertakkingen sterk. De meeste uitspraken gaan over de privé situatie van Mabel Wisse Smit, met name over ‘Mabel als student’ en over de wereld van toen, inclusief de zeilwereld waarin ook Klaas Bruinsma zich bewoog. Uit de zeilwereld (en uit het criminele milieu) komen verschillende voor Mabel ontlastende verklaringen.

“Natuurlijk sliep Mabel Wisse Smit aan boord bij gangster Klaas Bruinsma. Maar dat was niet vanwege de liefde. De verloofde van prins Johan Friso had destijds, eind jaren tachtig, kennis aan een bemanningslid van wedstrijdzeiljacht Amsterdamed.”

Aldus de intro van een artikel in *de Volkskrant*, grotendeels gebaseerd op een verklaring van wedstrijdzeiler Jochem Visser (Wisse Smit had geen relatie met Bruinsma, *de Volkskrant*, 6 oktober 2003).

Ook andere aspecten van de privé situatie van Mabel Wisse Smit en haar omgeving blijven niet onbelicht. Maandag 6 oktober vraagt Jan Blokker zich in *de Volkskrant* af ‘Is er iets mis met Mabel Wisse Smit en zo ja, wat precies?’

“Daar had ik sinds de onthullingen van Peter R. de Vries op donderdagavond jl. al diverse veronderstellingen over gehoord en gelezen, maar eigenlijk bevredigen ze me geen van allen. Tot ik dit weekend een psychologe op de radio hoorde die de luisteraars attent maakte op het feit dat de vader van Mabel (...) was overleden toen het arme schaap nog pas negen was. “Dat is voor een zo jong kind natuurlijk altijd een ingrijpende ervaring” zei de dame die ik nog nooit eerder had gehoord (ik bedoel: het was dus niet Maartje van Weegen of Willem Oltmans of Peter Rehwinkel, of een andere deskundige Oranjekwebbel wier stem ik meteen zou hebben herkend), waarna ze vervolgde, en ik zal nu proberen haar verhaal zo goed mogelijk in twee alinea’s samen te vatten: Zulke meisjes, luidde ongeveer haar theorie zie je na zo’n vreselijke gebeurtenis vaak op zoek naar een reservevader of zeg maar een vaderfiguur. Toen haar moeder daarna hertrouwde met de bankier Peter Wisse Smit nam ze om te beginnen ook dadelijk diens naam aan. Maar daar was het trauma kennelijk niet afdoende mee gelenigd. Later zou Klaas Bruinsma het beeld van de verloren oervader misschien een stuk definitiever hebben ingevuld, maar hij stierf helaas voortijdig.”

Doelend op de vier brancheorganisaties die zich bezig houden met de ziel, sluit hij de column met:

“Net als ik hebben ze, eenmaal ontketend, immers een ongebreideld verzintalent” (*de Volkskrant*, 6 oktober 2003).

Dinsdag 7 oktober meldt *De Telegraaf* dat de koningin met Mabel ter kerke is geweest. De kop luidt ‘Koningin met Mabel in de kerk’, de eerste zin is ‘Zij werden vergezeld door een aantal andere leden van het gezin van de Koningin’. De rest van het verhaal geeft een kort overzicht van verklaringen van Etienne U., Geurt Roos (criminele milieu) en Jochem Visser (zeilwereld) die Charlie da Silva een ‘fantast’ noemen. Kennelijk refererend aan het kerkbezoek, wordt in één zin aan het feit dat de koningin en Mabel ter kerke zijn geweest, een verder strekkende betekenis toegekend:

“Dat Mabel nog steeds welkom is bij de Koninklijke familie, kan erop wijzen dat koningin Beatrix vooralsnog genoeg neemt met haar uitleg” (*De Telegraaf*, 7 oktober, 2003).

In bovenstaande voorbeelden gaat het om uitspraken die nog op enigerlei wijze in verband te brengen zijn met de affaire. Maar soms waait het nieuws zo ver uit dat een wel zeer associatieve geest nodig is om een verband te leggen. Op 9 oktober 2003 kopt *de Volkskrant* :

“Lijfwacht niet langer gewone klusjesman; Politie hoopt met aanpakken van bodyguards topcriminelen voor de voeten te lopen.”

Om te vervolgen met:

“Twee veronderstelde lijfwachten van oud-Heineken-ontvoerder Willem Holleeder staan vandaag voor de rechter. Ook de lijfwacht moet op zijn veiligheid gaan letten. De criminele lijfwacht is voor het grote publiek ineens een bekend fenomeen geworden. In de affaire-Mabel Wisse Smit buitelen vooral gepensioneerde bodyguards van topcrimineel Klaas Bruinsma over elkaar. Een tijd lang is de lijfwacht echter een ondergewaardeerde beroepsgroep geweest. Politie en justitie beschouwden hem als een onbelangrijke klusjesman. Dat is veranderd. Er is nu meer oog voor de doorgaans gespierde schaduw van de topcrimineel.”

Ontknoping: geen wet

In de volgende subfase van de ontknoping - de dag na het bericht dat de regering geen toestemmingswet zal indienen - bevat de berichtgeving weliswaar veel minder uitspraken over vertakkingen maar neemt de intensiteit (ofwel het aantal uitspraken per dag) opnieuw sterk toe. De meeste uitspraken hebben betrekking op de privé situatie van Mabel Wisse Smit gevolgd door uitspraken over haar karakter.

NRC Handelsblad publiceert een uitgebreid portret van Mabel Wisse Smit.

“Wie is zij? Wat heeft ze te betekenen? En dan die voorkeur voor niet-doorsneemannen. Klaas Bruinsma, Mohamed Sacirbey, prins Johan Friso. De eerste had bodyguards omdat hij in drugs handelde. De tweede omdat hij minister van een land in oorlog was. De derde omdat hij lid van het Koninklijk Huis is. Mabel Wisse Smit werd op alle drie verliefd. En op alle drie keuzes is kritiek. Bruinsma was een crimineel. Sacirbey zit in New York in voorarrest omdat hij geld zou hebben verduisterd. En op Friso zou ze alleen maar verliefd geworden zijn omdat hij een prins is” (Koningin van Europa; de ambities van Mabel Wisse Smit, *NRC Handelsblad*, 11 oktober 2003).

In *De Telegraaf* van 11 oktober 2003 komt psychotherapeut Carolien Roodvoet aan het woord. Zij heeft een boek geschreven over de aantrekkingskracht van foute mannen. Ze stelt dat hun vrouwen het doorgaans niet aandurven de relatie te beëindigen. Velen hebben succesvolle carrières, een druk sociaal leven en kunnen zich prima uitdrukken.

“Dat zegt echter niets over hun opstelling in intieme relaties. Deze vrouwen zijn soms verwaarloosd in hun jeugd of juist heel beschermd opgevoed, waardoor ze naïef en onvolwassen opgroeien. Wat dat betreft zou een relatie tussen een Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma goed te beredeneren zijn. Zij mag dan over enorme capaciteiten beschikken, als je goed kijkt heeft ze ook iets naïefs, ze oogt heel frêle, haast engelachtig. Nee, ik denk niet onmiddellijk dat zij een foute, op macht beluste vrouw is. Kijk je vervolgens naar haar achtergrond, dan kom je op plausibele theorieën over hoe ze bij zo’n man als Bruinsma terecht gekomen zou kunnen zijn. Misschien uit protest tegen haar beschermde milieu. Maar ook het verlies van haar vader op haar vierde kan zijn weerslag hebben gehad” (In de Ban van de Macht, *De Telegraaf*, 11 oktober 2003).

Ontknoping: het debat en Terugblik

In de laatste fase van de ontknoping (het debat) bevat de berichtgeving al weer minder uitspraken over vertakkingen en neemt de intensiteit zeer sterk af. Verreweg de meeste uitspraken gaan over het karakter van Mabel en over de privé situatie.

In de fase van terugblikken dalen zowel het aantal uitspraken over vertakkingen als de intensiteit van de uitspraken verder. Ook in deze fase gaat het vooral om uitspraken over het karakter en de privé situatie van Mabel. De meeste uitspraken over vertakkingen vinden we aan het begin en aan het einde van de periode: in het begin - kort na het afsluitende debat - verschijnen de nabeschouwingen, aan het einde van de periode de jaaroverzichten. Al met al blijft de intensiteit hoger dan tijdens de introductie. In die terugblikken keren uiteraard - zij het (soms) in een andere context - uitspraken uit een eerdere fase terug. Opnieuw is een associatieve geest vereist:

“De hockeybond had het ook niet gemakkelijk, de afgelopen weken. Want ondanks alle berichten daaromtrent was Mabel Wisse Smit natuurlijk helemaal geen zeilmeisje, maar een echt hockeytrutje. Dus daar was al sprake van aanzienlijke imagoschade voor de sport. Zelfs een keurig hockeyweekblad als Elsevier Magazine noemde Mabel ‘het gulpenduikertje’.

“Als je zoiets leest, kijk je voortaan toch anders naar al die opwaaiende zomerjurkjes en bedenk je je nog wel een tweede keer, voor je dochter op hockey mag.” (De hockeybond drukt een punt, *de Volkskrant*, 27 oktober 2003)

Tenslotte

Naarmate de ontknoping nadert, is er meer aandacht is voor vertakkingen van de affaire. Alle dagbladen vertonen dezelfde tendens: de intensiteit van berichtgeving over vertakkingen neemt vooral na de persconferenties van premier Balkenende van 3 en van 10 oktober 2003 sterk toe, daarna neemt de intensiteit weer snel af. Tussen dagbladen zijn overigens wel verschillen te constateren. *Trouw* besteedt de minste aandacht aan vertakkingen, de overige kranten ontlopen elkaar niet veel. *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant* richten zich sterk op de privé situatie en de professionele carrière van Mabel Wisse Smit, *Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf* hebben meer oog

voor het criminele milieu waarin Mabel Wisse Smit zou hebben verkeerd en voor op karaktereigenschappen die er aan bijgedragen zouden hebben dat zij in deze affaire terecht is gekomen.

5.5 Schuivende berichtgeving: van inhoud naar procedure

Een van de kenmerken van de media als aanjager van een affaire is dat er binnen de berichtgeving een verschuiving plaatsvindt van onderwerp. Op het eerste gezicht lijkt dat wellicht een wat vreemd kenmerk voor een aanjagende rol. Ter toelichting daarom het volgende. Uit de literatuur blijkt dat in affaires of schandalen na verloop van tijd de aandacht voor de oorspronkelijke normschending vaak verflauwt en overschaduwd wordt door aandacht voor vragen van meer procedurele aard: wie wist wat wanneer, wie heeft wellicht feiten verzwegen, wie heeft geprobeerd de zaak in de doofpot te stoppen, wie heeft gelogen? Die verschuiving kan optreden als de oorspronkelijke normschending niet of nauwelijks tot stevige morele verontwaardiging onder het publiek leidt en de affaire dus dood dreigt te bloeden voor die goed en wel op gang gekomen is. De vragen van meer procedurele aard kunnen ingegeven zijn door vermoedens over betrokkenheid van hoger geplaatsten in de organisatie en/of door vermoedens over ontwijkend gedrag van de persoon die de oorspronkelijke normschending heeft begaan. Wat de aanleiding ook precies is, in beide gevallen kan een nieuwe verhaallijn de affaire een nieuwe impuls geven die alsnog de publieke verontwaardiging oproept zonder welke geen enkele normschending kan uitgroeien tot een affaire. Om die reden beschouwen we een verschuiving van de oorspronkelijke beschuldiging naar procedurele aspecten als een kenmerk voor een aanjagende rol van media.

Voor we ingaan op de vraag of in de affaire Mabel Wisse Smit sprake is van een verschuiving van inhoud naar procedure, geven we eerst een overzicht van de verschillende thema's in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. Ofwel, hoe is de samenstelling van het nieuws over Mabel Wisse Smit in de verschillende fases en dagbladen?

5.5.1 De samenstelling van het nieuws over Mabel Wisse Smit

De 697 onderzochte artikelen hebben 14.335 gecodeerde uitspraken opgeleverd die allemaal verband houden met wat zich rond Mabel Wisse Smit afspeelt. Deze uitspraken hebben betrekking op een groot aantal actoren (Mabel Wisse Smit, premier Balkenende, Peter R. de Vries, de AIVD enzovoort). Behalve op actoren, hebben deze uitspraken betrekking op een groot aantal onderwerpen of subthema's in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. Om enige orde in de veelheid aan mogelijke subthema's te scheppen, hebben we op basis van de gecodeerde zinnen een groot aantal gedetailleerde categorieën gedefinieerd. Op deze categorieën hebben we factoranalyse uitgevoerd. Een factoranalyse kijkt naar de mate waarin verschillende

typen zinnen samen voorkomen in een artikel en groepeert deze tot een aantal overkoepelende ‘factoren’ of categorieën.²⁰ Deze analyse leverde uiteindelijk negen frames op.

Kader 5.6 Frames in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit

Mabel Wisse Smit en Den Haag

Hierin vallen alle zinnen die te maken hebben met de relatie tussen Haagse politici en Mabel. Daarnaast valt ook de berichtgeving betreffende het debat over de kwestie in deze categorie, evenals de beschrijving van de Haagse politici en de berichtgeving over het optreden van Balkenende

Mabel Wisse Smit in de media

Deze categorie omvat alle uitspraken over het wel en wee van Mabel Wisse Smit: hoe gaat het met haar, welke eigenschappen worden aan haar toegeschreven, welke oordelen worden over haar uitgesproken. In deze categorie vallen ook uitspraken die betrekking hebben op andere actoren, voor zover niet vallend onder de eerste categorie. Het gaat in dit geval voornamelijk om uitspraken over personen uit de omgeving van Mabel Wisse Smit

De relatie

Hieronder vallen uitspraken over de (aard van de) relatie tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma eind jaren tachtig.

Mabel Wisse Smit, de affaire en de media.

Deze categorie omvat uitspraken die direct gaan over de onderlinge relatie tussen de media en Mabel, alsmede uitspraken over de affaire als geheel en over de evaluaties van actoren uit het criminele milieu. Ook uitspraken over de rol van media vallen in dit frame.

Formele procedure

In deze categorie komen alle uitspraken samen die te maken hebben met de formele gang van zaken rond de afwikkeling van de affaire. Het gaat vooral om uitspraken over het al dan niet indienen van de toestemmingswet en over de gesprekken die Balkenende met Mabel Wisse Smit en prins Johan Friso gevoerd heeft. Verder vallen ook uitspraken over het al dan niet inlichten van direct betrokkenen en het liegen over de relatie en over het op de hoogte zijn van het criminele verleden van Bruinsma in deze categorie.

Koninklijk huis privé

Alle uitspraken over zaken die het privé leven van de Oranjes betreffen, zoals het aanstaande huwelijk tussen Friso en Mabel (voor zover niet in relatie tot een toestemmingswet), de geboorte van Amalia etc.

Onderzoek AIVD

In deze categorie vallen alle uitspraken over onderzoek naar de antecedenten van Mabel Wisse Smit en naar andere toekomstige leden van het Koninklijk Huis.

Rol criminelen

---

²⁰ Een factoranalyse is een analyse techniek die voor een groot aantal geobserveerde variabelen een kleiner aantal achterliggende variabelen identificeert. Deze niet geobserveerde, achterliggende variabelen worden factoren genoemd. Factoranalyse wordt in dit onderzoek gebruikt voor datareductie, waarbij een groot aantal verschillende variabelen (43) worden gereduceerd tot een negental factoren. Zie voor de analyses die leiden tot deze indeling www.nieuwsmonitor.net/methode.

In deze categorie gaat het vooral om uitspraken over Bruinsma: zijn rol en positie in het criminele milieu, zijn eigenschappen en de moord op hem eind 1989. Ook uitspraken van criminelen over collega criminelen en over de verhouding tussen burgers en criminelen vallen in deze categorie.

Staatsrechtelijke consequenties

Deze categorie omvat alle uitspraken over de consequenties van het niet indienen van een toestemmingswet alsmede uitspraken over de mogelijke schade die de affaire de monarchie kan bezorgen.

In de verschillende fases van de affaire verschilt de samenstelling van het nieuws over Mabel Wisse Smit sterk. Grotendeels kan dit beschouwd worden als een logische ontwikkeling: Het is nu eenmaal uitgesloten dat op tijdstip (X) nieuws gepubliceerd wordt dat pas op tijdstip (X + 1) bekend is geworden. Het omgekeerde - wat neerkomt op 'oud nieuws' opnieuw (groot) brengen - kan uiteraard in mindere mate of in het geheel niet als een logische ontwikkeling worden beschouwd.

5.5.2 De samenstelling van het nieuws over Mabel Wisse Smit naar fase

In de introductiefase wordt het nieuws over Mabel Wisse Smit gedomineerd door het frame 'Mabel Wisse Smit in de media'. Iets meer dan de helft van het aantal uitspraken over Mabel Wisse Smit valt in dit frame. De uitspraken zijn zonder uitzondering positief. Van de overige frames is 'Koningshuis privé' duidelijk de eerste van de rest: bijna negentien procent van de uitspraken valt in dit frame. Het gaat om aankondigingen van het aanstaande huwelijk zonder enige verwijzing naar een toestemmingswet:

“Koningin Beatrix was zichtbaar verheugd bij de aankondiging van het huwelijk van Prins Johan Friso en Mabel Wisse Smit. De prins en zijn verloofde trouwen in het voorjaar van 2004” (*Algemeen Dagblad*, 1 juli 2003).

In de introductiefase komt ook het frame 'de relatie' in de berichtgeving voor evenals het frame 'rol criminelen'. Artikelen die rond 20 augustus 2003 verschijnen bevatten uitspraken over contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma eind jaren tachtig en over Bruinsma's rol en positie destijds in het criminele milieu. Groot nieuws wordt het niet, zoals we eerder al vaststelden.

Dat verandert in de fase van de onthulling radicaal. Het frame 'de relatie' staat volop in de belangstelling en is met afstand het belangrijkste thema in de berichtgeving. Samen met het frame 'rol criminelen' is het goed voor meer dan de helft van al het nieuws over Mabel Wisse Smit. Anders gezegd, de relatie met Bruinsma en de persoon Bruinsma alsmede zijn positie in het criminele milieu in de jaren tachtig, staan centraal in het nieuws. Het frame 'Mabel in de media' gaat van iets meer dan de helft naar bijna achttien procent van het totaal. De strekking van de uitspraken vallend in dit frame is uitsluitend positief. Ook al is een aantal uitspraken over Mabel Wisse Smit op zich niet meteen negatief, het veelvuldig in één adem genoemd worden met 'de beruchtste crimineel uit de jaren tachtig' is niet bepaald een aanbeveling. Koppen als 'Spanning en macht zijn onweerstaanbaar; Veel vrouwen vallen op foute mannen' (*Algemeen Dagblad*, 4

oktober 2003) en ‘Vreemde vrijers, maar nooit maffialiefjes’ (*Trouw*, 4 oktober 2003) voorspellen verder weinig goeds.

Tabel 5.8 De samenstelling van het nieuws over Mabel Wisse Smit, uitgesplitst naar fase

Frame	Introductie	Onthulling	Ontknoping dossier	Ontknoping geen wet	Ontknoping debat	Terugblik
MWS en Den Haag	2,0	6,0	6,5	10,1	29,1	15,4
MWS in de media	50,4	17,9	28,7	23,3	17,4	25,8
De relatie	7,2	38,1	19,1	13,0	6,7	9,0
MWS, de affaire en de media	1,4	5,1	10,7	10,0	12,5	15,1
Formele procedure	7,3	9,6	10,8	20,9	11,2	9,2
Koninklijk huis privé	18,6	2,3	2,4	5,7	3,8	12,1
Onderzoek AIVD	2,0	2,2	3,9	6,2	10,1	3,0
Rol criminelen	8,1	18,3	15,6	4,9	3,5	7,0
Staatsrechtelijke consequenties	2,9	,6	2,3	6,0	5,7	3,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tijdens de ontknoping waaiert de berichtgeving meer dan in de voorgaande fases uit over de onderscheiden frames. De twee belangrijkste frames blijven telkens steken op minder dan vijftig procent van het totaal. In de eerste fase van de ontknoping - de week na de aankondiging van premier Balkenende dat hij het dossier opnieuw zal bestuderen - is ‘Mabel Wisse Smit in de media’ het belangrijkste frame met bijna dertig procent. Dat is aanzienlijk minder dan het belangrijkste frame tijdens de introductie (iets meer dan 50 procent) en tijdens de onthulling (ruim 38 procent). ‘De relatie’ zakt terug naar bijna twintig procent.

In de tweede fase van de ontknoping - de berichtgeving vanaf zaterdag 11 oktober naar aanleiding van de mededeling dat de regering geen toestemmingswet zal indienen - is opnieuw het frame ‘Mabel Wisse Smit in de media’ het belangrijkste, op de voet gevolgd door het frame ‘formele procedure’. De frames ‘de relatie’ en ‘rol criminelen’ zakken weer terug. De aandacht verschuift van de vraag of er sprake was van een relatie, naar de vraag of Mabel over die relatie al dan niet gelogen heeft tegenover de koningin, haar toekomstige echtgenoot en de premier.

Die verschuiving zet zich gedeeltelijk door in de derde en laatste fase van de ontknoping, de politieke afhandeling van de affaire eindigend met het debat in de Tweede Kamer op donderdag 23 oktober 2003. ‘MWS en Den Haag’ is in deze fase het belangrijkste frame, ‘MWS in de media’ zakt naar ruim zeventien procent, de frames ‘de relatie’ en ‘rol criminelen’ verdwijnen bijna helemaal uit beeld. In de media wordt de affaire inmiddels naar analogie van ‘Monicagate’ steeds vaker aangeduid als Mabelgate: ‘Mabelgate: Wie wist wat wanneer?; Balkenende heeft veel uit te leggen’ kopt het *Algemeen Dagblad* op 17 oktober 2003. Een kop die de in deze fase overheersende vraag kernachtig samenvat.

5.5.3 Samenstelling van het nieuws over Mabel Wisse uitgesplitst naar dagblad

In de verdeling van aandacht over de verschillende frames zijn de verschillen tussen de dagbladen over het algemeen klein.²¹

- ‘Mabel en Den Haag’ krijgt in *NRC Handelsblad* en *Trouw* de meeste aandacht, in *Algemeen Dagblad* de minste;
- ‘Mabel Wisse Smit’ trekt in *De Telegraaf* de meeste, in *de Volkskrant* en *Trouw* de minste aandacht;
- ‘De relatie’ komt het meest aan bod in *de Volkskrant*, het minst in *Trouw*;
- ‘Mabel Wisse Smit, de affaire en de media’ komt het meest aan de orde in *de Volkskrant* en duidelijk het minst in *De Telegraaf*;
- ‘Formele procedure’ krijgt in *Algemeen Dagblad* de meeste en in *De Telegraaf* en *de Volkskrant* de minste aandacht. De verschillen zijn klein;
- ‘Koningshuis privé’ komt het meest aan bod in *Algemeen Dagblad* en het minst in *NRC Handelsblad*;
- ‘Onderzoek AIVD’ wordt het meest besproken in *NRC Handelsblad* en het minst in *de Volkskrant*;
- ‘Rol criminelen’ krijgt in *Algemeen Dagblad* de meeste en in *NRC Handelsblad* de minste aandacht. Het verschil is relatief groot;
- ‘Staatsrechtelijke consequenties’ trekt in *Trouw* de meeste en in *Algemeen Dagblad* de minste aandacht.

Tabel 5.9 De samenstelling van het nieuws over Mabel Wisse Smit frames naar dagblad

Frame	de Volkskrant	NRC Handelsblad	De Telegraaf	Trouw	Algemeen Dagblad
Mabel en Den Haag	15,1	17,0	13,9	16,3	13,6
Mabel in de media	22,4	24,8	28,2	22,3	24,3
De relatie	15,5	11,8	12,9	10,1	12,5
Mabel, de affaire en de media	13,9	11,0	7,7	12,0	8,9
Formele procedure	11,7	12,8	11,7	13,9	14,1
Koningshuis privé	4,7	3,9	6,2	6,0	8,5
Onderzoeken	5,0	7,2	6,4	5,9	6,0
Rol criminelen	7,4	6,5	9,3	7,5	9,6
Staatsrechtelijke consequenties	4,4	5,0	3,7	5,9	2,6
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

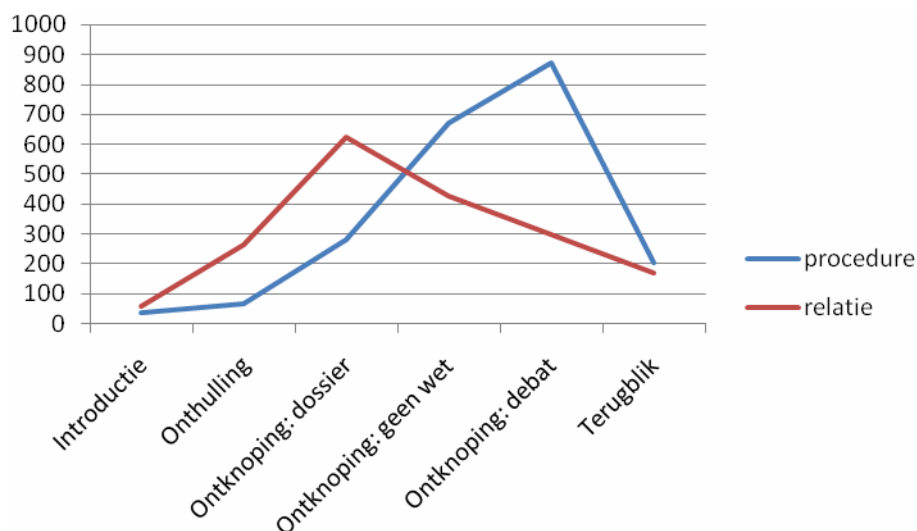
5.5.4 Schuivende berichtgeving: van de aard van de relatie naar wel of niet gelogen

Uitgaande van de negen verschillende onderwerpen waarover de dagbladen kunnen berichten hebben we de verschuiving in aandacht voor de verschillende thema's of frames in kaart

²¹ Om de onderlinge verschillen te testen hebben we een ANOVA analyse uitgevoerd. Een dergelijke variantie analyse wordt gedaan om te bepalen of gemiddelden op een afhankelijke variabele significant verschillen tussen groepen, in dit geval de gemiddelde aandacht voor de negen frames in de verschillende dagbladen. Zie voor een uitwerking van deze analyse www.nieuwsmonitor.net.

gebracht. Om te kijken of de berichtgeving ook daadwerkelijk van inhoudelijke naar procedurele aspecten verschuift, een van de onderdelen van de aanjagende rol van media tijdens een affaire, hebben we gekeken naar de hoeveelheid berichtgeving over beide onderwerpen in de artikelen. Alle uitspraken die iets zeggen over de relatie vallen binnen de categorie ‘inhoudelijk’. Bij de procedurele kant van de affaire kijken we naar het onderzoek van de verschillende instellingen, naar de gesprekken die Balkenende en Mabel Wisse Smit hebben gevoerd, naar uitspraken die iets zeggen over wie wat wist op welk moment en naar uitspraken over het al dan niet inlichten van direct betrokkenen, over liegen inzake de relatie en over het al dan niet op de hoogte zijn van het criminele verleden van Bruinsma. Ook het optreden van de premier valt in deze categorie. De uitkomsten - weergegeven in onderstaande grafiek - laten weinig te raden over. Na de persconferentie van vrijdag 10 oktober 2003 waarop premier Balkenende bekend maakt dat er geen toestemmingswet zal worden ingediend, zijn de verhoudingen omgekeerd en krijgen de procedurele aspecten meer aandacht.

Figuur 5.1 Van relatie naar liegen in de berichtgeving

5.5.5 Inhoud: de aard van de relatie nader bekeken

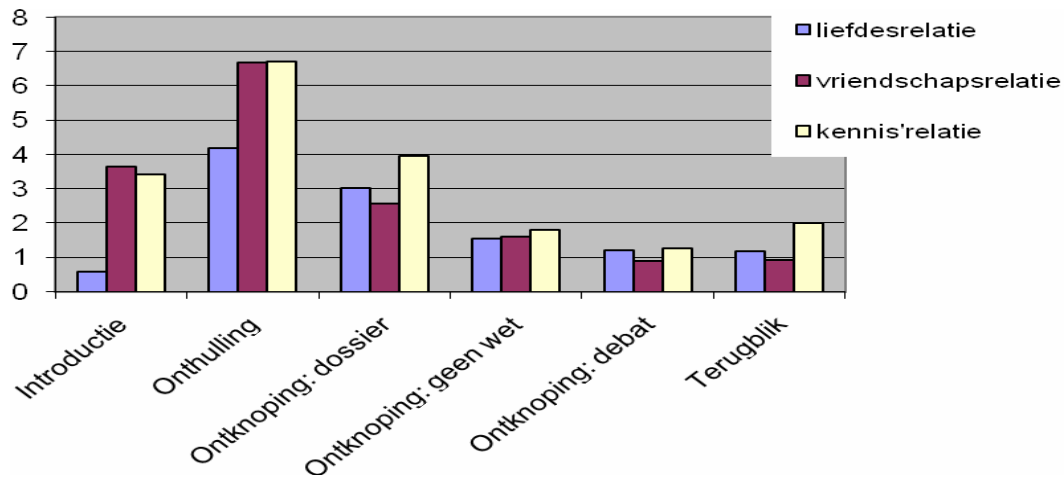
In totaal bevat de berichtgeving 1832 uitspraken over de relatie tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma. Daarvan gaan 948 uitspraken over de aard van de relatie. Wat de aard van de relatie betreft wordt een breed scala aan uitdrukkingen gebruikt, van ‘oppervlakkige zeilcontacten’ tot ‘liefdesrelatie’ en alle denkbare varianten daartussenin. We hebben een driedeling gemaakt in:

- een liefdesrelatie, omschreven in termen die aangeven dat er sprake was van innige contacten;
- een vriendschapsrelatie, omschreven in termen die aangeven dat er geen sprake was van een liefdesrelatie, wel van een vriendschappelijke verhouding. Een ontkenning van een liefdesrelatie is gerangschikt onder vriendschapsrelatie;
- een ‘kennis’-relatie, gebruikt als relatie aangeduid wordt in termen als ‘contacten’ of ‘slapen op Neeltje Jacoba’

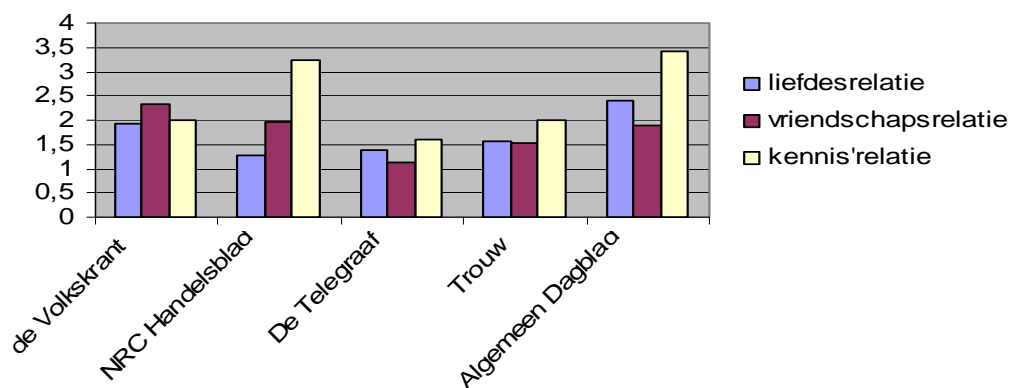
In de onderstaande grafiek geven we de aandachtscurve voor de verschillende vormen van de relatie weer. Hierbij houden we rekening met het feit dat de periodes verschillen in lengte. Daartoe hebben we de aandacht voor de drie vormen van relaties uitgedrukt in een percentage van de totale berichtgeving over de affaire in die periode.

Figuur 5.2 Aard van de relatie per periode, uitgedrukt in percentage van de berichtgeving

De aandachtscurve voor de relatie bereikt in de fase van de onthulling het hoogtepunt en zakt daarna snel. De vraag of er nu sprake was van een liefdes- dan wel een vriendschapsrelatie brengt veel pennen in beweging. Opvallend is dat uitspraken met een neutrale omschrijving van de aard van de relatie even vaak voorkomen als uitspraken die duiden op een vriendschapsrelatie. In de dagen na de mededeling van premier Balkenende dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken, loopt de aandacht al fors terug en verschuiven de verhoudingen enigszins: de berichtgeving bevat meer uitspraken die duiden op een liefdes- dan op een vriendschapsrelatie. In de fasen daarna loopt de aandacht nog verder terug en ontlopen de aantallen uitspraken duidend op een liefdes-, vriendschaps- of kennisrelatie elkaar niet veel. Tussen de vijf dagbladen bestaan op dit punt wel vrij duidelijke verschillen (zie Figuur 5.3).

Figuur 5.3 De aard van de relatie in de verschillende dagbladen

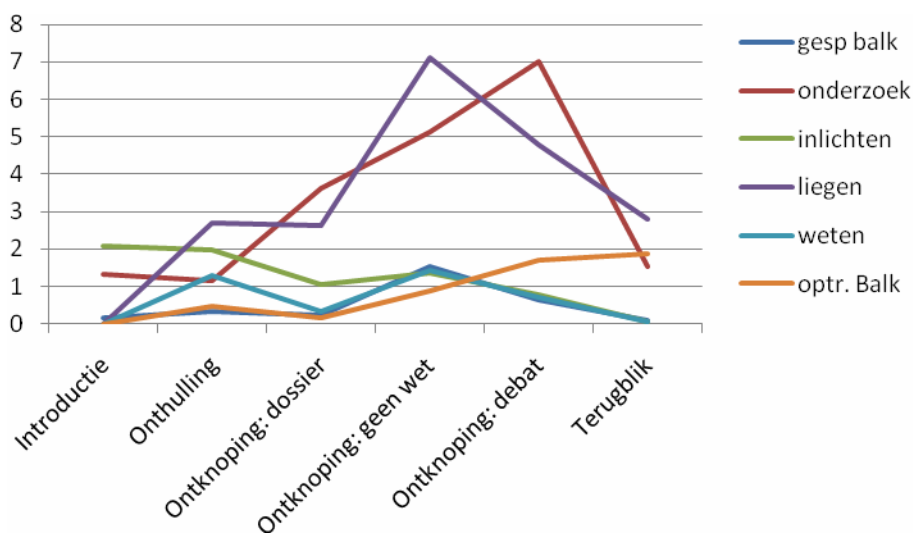
In *de Volkskrant* is de categorie ‘vriendschapsrelatie’ de grootste. Dat komt vooral door het relatief grote aantal uitspraken waarin een liefdesrelatie ontkend wordt. In de andere kranten – en vooral in *NRC Handelsblad* – is de categorie met een neutrale omschrijving het grootst. En alleen in *Algemeen Dagblad* vinden we meer uitspraken die duiden op een liefdes- dan op een vriendschapsrelatie.

5.5.6 Procedure: de formele procedure nader bekeken

In de eerste fase van de affaire komt het frame ‘formele procedure’ nauwelijks in de berichtgeving voor. Het gaat om slechts enkele uitspraken van Mabel Wisse Smit en van enkele betrokkenen over het feit dat ze Bruinsma heeft gekend. Andere uitspraken betreffen (de uitkomst van) het onderzoek dat is gedaan naar de antecedenten van Mabel. Die uitkomst vormt - zo luidt de mededeling - geen beletsel voor het indienen van een toestemmingswet voor het voorgenomen huwelijk. Zoals gezegd: na de persconferentie van vrijdag 10 oktober krijgt het frame ‘formele procedure’ aanzienlijk meer aandacht dan het oorspronkelijke frame ‘de relatie’. Het merendeel van dit frame bestaat uit uitspraken over twee aspecten:

- Het onderzoek van de AIVD naar het verleden van Mabel Wisse Smit;
- Het al dan niet liegen van Mabel Wisse Smit over de relatie.

Figuur 5.4 De procedurele kant van de affaire nader bekeken, uitgedrukt in percentages van het nieuws

5.5.7 Onderzoek door AIVD

‘Onderzoek naar het verleden van Mabel Wisse Smit’ in de berichtgeving verwijst vrijwel uitsluitend naar het door de AIVD uitgevoerde onderzoek. Het is gebruikelijk dat de AIVD het verleden van toekomstige echtgenoten van leden van het Koninklijk Huis onderzoekt. Het AIVD-onderzoek wordt pas in de fase van de ontknoping een issue.

Tabel 5.10 Berichtgeving over onderzoek AIVD: aantal en intensiteit, uitgesplitst naar fase

fase	Aantal uitspraken	AIVD onderzoek in de berichtgeving intensiteit
Introductie	16	0.2
Onthulling	15	3.8
Ontknoping: dossier	125	20.8
Ontknoping: geen wet	202	20.2
Ontknoping: debat	443	36.9
Terugblik	56	1.0
Totaal	857	6.5

In de week na de uitzending van Peter R. de Vries gaat de aandacht vooral naar het door de AIVD (en anderen) verrichte onderzoek. Dat onderzoek komt ter discussie te staan: hoe is het mogelijk dat Peter R. de Vries feiten boven tafel haalt die de AIVD kennelijk heeft gemist? Heeft de AIVD zijn werk wel goed gedaan? Die vraag wordt in eerste instantie opgeworpen door Peter R. de Vries, in tweede instantie overgenomen door de dagbladen en tenslotte door de politiek. Wat het laatste betreft: 95 van 119 schriftelijke vragen²² die Kamerleden stellen ter voorbereiding van het debat hebben betrekking op de AIVD. Tot een echt ‘dochterschandaal’, zoals Kepplinger het noemt, groeit deze discussie overigens niet uit. Daarvoor zijn er te veel vragen rond de mogelijkheden van de AIVD om meer te doen dan ze gedaan hebben en rond de hardheid van de door Peter R. de Vries onthulde ‘feiten’.

5.5.8 Liegen

Verder blijft het subthema ‘liegen’ behoorlijk in de aandacht. De aanleiding daarvoor is het gegeven dat er enig licht zit tussen de antwoorden van Mabel Wisse Smit op een aantal vragen van Peter R. de Vries en de eerder in augustus door de RVD afgegeven verklaring over contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma. Met name de mededeling dat zij enkele malen heeft overnacht op de boot van Bruinsma trekt de aandacht. Het verschil in formulering - van ‘oppervlakkige zeilcontacten’ naar ‘enkele malen overnacht op de boot’ - is voor alle kranten aanleiding om de vraag naar de geloofwaardigheid van Mabel Wisse Smit te stellen. Maar ook hier komt het hoogtepunt in de aandachtspiek pas als de premier zich er mee bemoeit. Op de persconferentie van vrijdag 11 oktober is de belangrijkste mededeling dat de toestemmingswet niet ingediend zal worden. De meeste aandacht trekt de uitspraak van de premier ‘Tegen onwaarheid is geen kruid gewassen’. Die uitspraak is in alle kranten (en vaak meerdere keren) letterlijk terug te vinden. In alle kranten wordt de uitspraak ook geparafraseerd. *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad* gebruiken in een kop de term liegen, *Trouw* en *De Telegraaf* hanteren verwante uitdrukkingen.

²² In de telling zoals gehanteerd in de Handelingen van de Tweede Kamer.

Kader 5.7 Koppen uit de dagbladen van 11 oktober 2003

Dagblad	Kop
NRC Handelsblad*	Paar loog tegen kabinet over Mabel; Balkenende: vertrouwen beschadigd
Algemeen Dagblad De Volkskrant	Friso verspeelt recht op troon; Mabel en prins logen over Bruinsma Prinselijk paar loog over relatie Mabel; 'Geschaad vertrouwen' reden voor regering om parlement geen toestemming te vragen voor huwelijk prins Johan Friso en Wisse Smit
Trouw	Friso en Mabel verbloemden waarheid; Regering houdt paar buiten koninklijk huis en erfopvolging wegens geschonden vertrouwen
De Telegraaf	De waarheid regeert toch

* Kop uit *NRC Handelsblad* van 10 oktober

5.5.9 Liegen, onvolledige informatie of onjuiste informatie nader bekeken

In de berichtgeving wordt een groot aantal termen gebruikt die we onder de verzamelnaam 'liegen' hebben gebracht. Zo wordt in het nieuws veelvuldig gewag gemaakt van 'onvolledige informatie' en van 'onjuiste informatie'. Het gaat dan om het onjuist of onvolledig informeren van de premier, de koningin en prins Johan Friso. Naast deze twee termen - Haags jargon met een zware politieke lading - vinden we nog ongeveer vijftig andere uitdrukkingen, stuk voor stuk te beschouwen als een variatie op 'liegen'. Enkele voorbeelden zijn: bagatelliseren, leugentje om bestwil, gebrekkige relatie met waarheid, niet gehele waarheid, om de tuin leiden en op het verkeerde been zetten. In totaal vinden we 645 uitspraken terug in het nieuws die gaan over het al dan niet liegen van de hoofdpersonen. Dit is 4,5% van het totale nieuws.²³

Tabel 5.11 Diverse termen voor 'liegen' in de berichtgeving, uitgesplitst naar fase

Fase	liegen		Onjuiste info		Onvolledige info		Overige termen	
	N	I*	N	I*	N	I*	N	I*
Onthulling	15	3.8	1	0.3				
Ontknooping: dossier	38	6.3			6	1.0	33	6.5
Ontknooping: geen wet	104	104.0	45	45.0	73	73.0	47	47.0
Ontknooping: debat	105	8.8	18	1.5	39	3.3	26	2.2
Terugblik	51	0.9	13	0.2	30	0.5	1	0.1
Totaal	313	2.6	77	0.6	148	1.2	107	0.9

* Gecorrigeerd voor tijdsduur van de fases, gemiddeld aantal uitspraken per dag

'Liegen' is duidelijk de meest gebezigde term in de berichtgeving, gevolgd door 'onvolledige' en 'onjuiste informatie'. In de brief waarin prins Johan Friso aan premier Balkenende laat weten dat hij en Mabel Wisse Smit besloten hebben af te zien van het vragen van toestemming voor hun huwelijk wordt de term 'onvolledige informatie' gebruikt. In de brief aan de Tweede Kamer gebruikt premier Balkenende de term 'onvolledige en onjuiste informatie'. De term 'liegen' wordt in de berichtgeving na de persconferentie van premier Balkenende veelvuldig gebruikt, maar is pas naderhand letterlijk door een politicus gebezigd. Het is de (toenmalig) fractievoorzitter van

²³ Zie www.nieuwsmonitor.net voor volledige omschrijvingen van de gehanteerde categorieën.

het CDA - Maxime Verhagen - die ‘Tegen onwaarheid is geen kruid gewassen’ ombuigt naar ‘liegen’, een (kleine) verschuiving in betekenis die in de berichtgeving al eerder was aangebracht.

Aandacht voor ‘liegen’ naar dagblad

Schrijvend over de vraag of Mabel Wisse Smit de waarheid heeft gesproken, gebruiken *Algemeen Dagblad* (59,5%) en *De Telegraaf* (67,2) de term ‘liegen’ verhoudingsgewijs het meest, *Trouw* (36%) het minst. Alleen in *NRC Handelsblad* wordt meer gesproken over ‘onvolledig informeren’ dan over ‘liegen’. In *Trouw* vinden we opvallend veel overige termen terug: ‘De waarheid verbloemen’ haalt in deze krant de kop boven het eerste artikel waarin ‘liegen’ aan de orde komt

Tabel 5.12 Vormen van ‘liegen’ in de verschillende dagbladen

	De Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Liegen	75	50,0	50	31,1	82	67,2	31	36,0	75	59,5	313	48,5
Onjuiste informatie	21	14,0	29	18,0	10	8,2	11	12,8	6	4,8	77	11,9
Onvolledige informatie	40	26,7	56	34,8	10	8,2	20	23,3	22	17,5	148	22,9
Overige termen	14	9,3	26	16,1	20	16,4	24	27,9	23	18,3	107	16,6
Totaal	150	100,0	161	100,0	122	100,0	86	100,0	126	100,0	645	100,0

Tenslotte

Ook wat betreft het kenmerk aandacht voor onderwerpen wijst de berichtgeving over Mabel Wisse Smit op een aanjagende rol van media: na de persconferentie van premier Balkenende op 3 oktober 2003 (bekijk dossier opnieuw) neemt de aandacht voor de oorspronkelijke beschuldiging (relatie met Bruinsma) af en stijgt de aandacht voor de procedurele aspecten (onderzoek AIVD en ‘heeft Mabel Wisse Smit gelogen over contacten met Bruinsma’). Na de persconferentie van premier Balkenende op 10 oktober 2003 (geen wet) zet die verschuiving versterkt door. Deze tendens is in alle dagbladen waar te nemen, al verschillen de dagbladen wel in de berichtgeving over de aard van de relatie en in de terminologie die ze ten aanzien van ‘al dan niet liegen’ hanteren. Deze verschuiving (van inhoud naar procedure) genereert veel nieuws vanuit nieuwe invalshoeken en blaast zo de affaire nieuw leven in.

5.6 Nadruk op opinievorming

Een zesde kenmerk van de aanjagende rol die media kunnen spelen tijdens een affaire of schandaal is veel nadruk leggen op opinievorming. De berichtgeving over de affaire of het schandaal bestaat niet alleen uit nieuwsberichten, maar ook uit opiniestukken, analyses, columns en lezersbrieven. Dat impliceert dat veel mensen de gelegenheid krijgen hun visie op de affaire te geven. Dat kunnen journalisten zijn die analyses, columns en/of commentaren schrijven, maar evengoed mensen van buiten de journalistiek: deskundigen die een stuk op de opiniepagina schrijven of lezers die in een ingezonden brief hun mening ventileren.

5.6.1 Gebruik van nieuwsvormen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit

We onderscheiden zes vormen van berichtgeving: naast nieuwsberichten (door een verslaggever, die verslag doet van wat is voorgevallen of gezegd), zijn dat achtergrond en analyse (informatie over personen, verdere besluitvorming en mogelijke gevolgen van een besproken kwestie voor de betrokkenen), columns (opiniërende artikelen van vaste medewerkers die op een vaste plek in de krant verschijnen), hoofdredactioneel commentaar, brieven van lezers en een categorie ‘andere media’. In de laatste categorie vallen aankondigingen en recensies van radio en tv-programma’s, overzichten van de inhoud van de weekbladen en dergelijke.

Tabel 5.13 Nieuwsvormen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit uitgesplitst naar fase

nieuwsvorm	Introductie		Onthulling		Ontknoping dossier		Ontknoping geen wet		Ontknoping debat		Terugblik		Totaal	
	N	%*	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Nieuwsbericht	28	66,7	16	48,5	44	28,9	25	28,4	54	26,3	64	36,2	231	33,1
Hoofdredactie					4	2,6	6	6,8	9	4,4	6	3,4	25	3,6
Column	2	4,8	3	9,1	8	5,3	5	5,7	22	10,7	19	10,7	59	8,5
Lezersbrief	1	2,4	6	18,2	42	27,6	13	14,8	54	26,3	21	11,9	137	19,7
Opiniërend	3	7,1	9	27,3	54	35,5	24	27,3	85	41,5	46	26,0	221	31,7
Achtergrond en analyse	7	16,7	3	9,1	40	26,3	36	40,9	43	21,0	49	27,7	178	25,6
Andere media	4	9,5	5	15,2	14	9,2	3	3,4	23	11,2	18	10,2	67	9,6
Overig	11	26,2	8	24,2	54	35,5	39	44,3	66	32,2	67	37,9	245	35,2
Totaal	42	100	33	100	152	100	88	100	205	100	177	100	697	100

* Grondslag voor berekening: aantal artikelen per nieuwsvorm / totaal aantal artikelen in krant

Gerekend over het totaal van de berichtgeving is eenderde van de artikelen ‘nieuwsbericht’. ‘Achtergrond en analyse’ is goed voor ruim een kwart van de artikelen, lezersbrieven voor bijna twintig procent. Aankondigingen en uit andere media overgenomen berichten, columns en hoofdredactionele commentaren maken de honderd procent vol.

De verhoudingen tussen de diverse nieuwsvormen kunnen ook worden berekend op basis van het aantal woorden in de verzameling artikelen vallend in de onderscheiden categorieën. Het voordeel daarvan is dat rekening wordt gehouden met verschillen in de lengte van de artikelen: lezersbrieven zijn doorgaans bijvoorbeeld aanzienlijk korter dan achtergrondverhalen of nieuwsanalyses. Met ‘aantal woorden’ als berekeningsgrondslag, verandert de percentages voor de verschillende nieuwsvormen nogal. Uitgaand van het totaal daalt het aandeel van ‘nieuwsbericht’ (van 33 naar 24%) en van ‘lezersbrieven’ (van bijna 20 naar 10%). ‘Achtergrond en analyse’ stijgt (van bijna 26 naar bijna 43%).

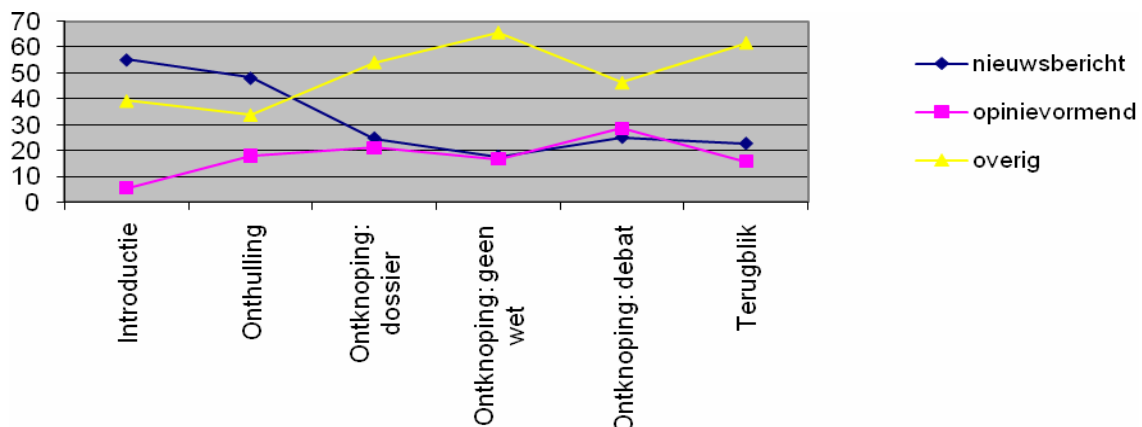
Kijken we naar de verhouding tussen de nieuwsvormen in de verschillende fases, dan zien we dat ongeacht de berekeningsgrondslag het patroon in grote lijnen hetzelfde blijft: in de introductie- en onthullingsfase is het nieuwsbericht (verreweg) de belangrijkste nieuwsvorm, daarna staat het qua aantal artikelen op plaatst één of twee, qua aantal woorden op plaats twee. Ook de rangorde van de overige nieuwsvormen in de verschillende fases, beweegt zich binnen vrij smalle marges. Het grootste verschil zien we bij lezersbrieven: qua aantal artikelen staat deze nieuwsvorm in de

fases na de introductie steeds één à drie plaatsen hoger in de rangorde dan qua aantal woorden. In de dagen na de persconferentie van premier Balkenende op 3 oktober en na het afsluitende debat besteden de dagbladen duidelijk de meeste aandacht aan lezersbrieven.

De vraag is of deze gegevens wijzen op een toenemende nadruk op opinievorming in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. De nieuwsvormen ‘column’, ‘lezersbrief’ en ‘hoofdredactioneel commentaar’ zijn bij uitstek opinievormend. Voor ‘achtergrond en analyse’ geldt dat niet zonder meer. Het is zeker niet uit te sluiten dat in die categorie een aantal bijdragen zitten die als opinievormend gezien kunnen worden. Dat vereist verder onderzoek. Wij beperken ons nu tot de nieuwsvormen die bij uitstek opinievormend geacht worden te zijn.

Neemt het gezamenlijk aandeel van ‘column’, ‘lezersbrief’ en ‘hoofdredactioneel commentaar’ na verloop van tijd toe, dan beschouwen we dat als een duidelijke indicatie voor toenemende nadruk op opinievorming. Die toenemende nadruk is zoals eerder aangegeven een kenmerk van de aanjagende rol van media. De gegevens uit Tabel 5.13 vertaald naar Figuur 5.5, laten weinig ruimte voor twijfel: Na de introductiefase verschuift de aandacht van ‘nieuwsbericht’ naar de nieuwsvormen die bij uitstek opinievormend zijn en naar de categorie ‘overig’ (‘achtergrond en analyse’ en ‘andere media’).

Figuur 5.5 Nieuwsbericht versus bij uitstek opinievormende nieuwsvormen

In Tabel 5.14 zijn de verhoudingen tussen de verschillende nieuwsvormen in de afzonderlijke kranten, berekend op basis van het aantal woorden, weergegeven. We vatten de uitkomsten kort samen:

- ‘Achtergrond en analyse’ is in alle kranten behalve *Trouw* de belangrijkste nieuwsvorm, *Algemeen Dagblad* heeft het hoogste aandeel, *De Telegraaf* het laagste;
- ‘Nieuwsbericht’ eindigt met een doorgaans forse achterstand in alle kranten behalve *De Telegraaf* op de tweede plaats en *Algemeen Dagblad* op de eerste, *Algemeen Dagblad* heeft het hoogste, *NRC Handelsblad* het laagste aandeel.
- Voor ‘columns’ ligt de rangorde tussen drie en zes, *de Volkskrant* heeft het hoogste, *Algemeen Dagblad* het laagste aandeel;

- Voor ‘lezersbrieven’ ligt de rangorde tussen drie en zes, *De Telegraaf* heeft het hoogste, *de Volkskrant* het laagste aandeel;
- Voor ‘andere media’ ligt de rangorde tussen drie en zes, *NRC Handelsblad* heeft het hoogste, *De Telegraaf* het laagste aandeel;
- ‘Hoofdredactioneel commentaar’ is in de rangorde vijf of zes, *de Volkskrant* en *De Telegraaf* hebben het hoogste, *NRC Handelsblad* het laagste aandeel.

Tabel 5.14 Nieuwsvormen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit per krant

	de Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad		Totaal	
	N*	%**	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Nieuwsbericht	46	20,9	41	18,6	45	36,3	35	22,4	64	37,4	231	25,4
Hoofdredactie	6	3,6	4	2,2	7	3,6	4	3,4	4	3,1	25	3,1
Column	20	16,9	12	9,6	14	14,3	11	11,3	2	2,0	59	11,1
Lezersbrief	23	3,3	19	4,2	39	10,3	21	4,6	35	7,5	137	5,5
Opiniërend	49	31,6	35	25,5	60	46,9	36	31,0	41	25,5	221	
Achtergrond	42	27,1	36	26,3	22	17,2	30	25,9	48	29,8	178	25,5
Andere media	18	11,6	25	18,2	1	0,8	15	12,9	8	5,0	67	9,6
Overig	60	38,7	61	44,5	23	18,0	45	38,8	56	34,8	245	35,1
Totaal	155	100	137	100	128	100	116	100	161	100	697	100

* Aantal artikelen

** Grondslag voor berekening: aantal woorden per nieuwsvorm / totaal aantal woorden in krant

5.6.2 Gebruik van bronnen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit

Een tweede aspect van toenemende aandacht voor opinievorming is het gebruik van bronnen in de berichtgeving. Wijst dat brongebruik er op dat een toenemend aantal personen de gelegenheid krijgt zijn of haar opvatting over Mabel Wisse Smit kenbaar te maken? Lang niet alle uitspraken in dagbladen zijn direct toe te schrijven aan een bron. Het gaat in feite alleen om citaten en om parafrasen van uitspraken die expliciet toegeschreven worden aan een bepaalde bron. Uitspraken met zo’n expliciete bronvermelding maken dertig procent van het totaal aantal uitspraken uit.

In totaal hebben we in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit 261 verschillende bronnen aangetroffen. Deze variëren van de koningin, prins Johan Friso en Mabel Wisse Smit tot Charlie da Silva, en van leden van het kabinet en de Tweede Kamer tot Peter R. de Vries.

Voor een eerste indruk van het gebruik van bronnen, beginnen we met een overzicht gebaseerd op een indeling in tien typen bron. Daarna gaan we in op de vraag hoeveel verschillende bronnen gebruikt zijn in de onderscheiden fasen van de berichtgeving.

Over de gehele periode berekend wordt ‘het kabinet’ het meest als bron genoemd. ‘Burgers’ komen op de tweede, ‘andere media’ op de derde plaats (zie Tabel 5.15).

Tabel 5.15 Gebruik van bronnen, uitgesplitst naar periode

Bron	Introductie		Onthulling		Ontknoping: dossier		Ontknoping: geen wet		Ontknoping: debat		Terugblik		Totaal	
	N*	%**	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kabinet	33	16,4	55	17,4	163	15,3	209	24,2	314	24,8	152	26,9	926	21,6
Burgers	6	3,0	9	2,8	155	14,5	96	11,1	318	25,1	81	14,3	665	15,5
Overige media	36	17,9	18	5,7	111	10,4	117	13,5	222	17,5	77	13,6	581	13,6
Omgeving MWS	38	18,9	2	,6	203	19,0	71	8,2	40	3,2	64	11,3	418	9,8
Tweede Kamer	9	4,5	31	9,8	42	3,9	66	7,6	232	18,3	25	4,4	405	9,5
Mabel W S	76	37,8	42	13,2	81	7,6	96	11,1	38	3,0	37	6,5	370	8,6
Criminelen			111	35,0	119	11,1	28	3,2	6	0,5	22	3,9	286	6,7
Experts	1	0,5	5	1,6	79	7,4	93	10,8	52	4,1	30	5,3	260	6,1
P. R.de Vries			44	13,9	62	5,8	37	4,3	19	1,5	43	7,6	205	4,8
Anoniem	2	1,0			53	5,0	52	6,0	26	2,1	34	6,0	167	3,9
Totaal	201	100	317	100	1068	100	865	100	1267	100	565	100	4283	100

* Aantal keren dat bron genoemd wordt

** Leesvoorbeeld: tijdens de introductiefase is Mabel Wisse Smit (37,8%) de meest voorkomende bron

De verschillen in brongebruik per fase zijn groot:

- **Introductie**
In deze fase domineren drie typen bron in de berichtgeving: Mabel Wisse Smit wordt veruit het meest genoemd als bron, op ruime afstand gevolgd door ‘omgeving MWS’ en ‘overige media’. Driekwart van het brongebruik komt op naam van deze drie bronnen.
- **Onthulling**
In deze fase is het beeld totaal anders. Nu voert de categorie ‘criminelen’ de ranglijst aan, op ruime afstand gevolgd door ‘Kabinet’ en ‘Peter R. de Vries’. Tweederde van het brongebruik komt op naam van deze drie bronnen.
- **Ontknoping: dossier**
In de eerste fase van de ontknoping is de meest gebruikte bron ‘omgeving MWS’, direct gevolgd door ‘kabinet’ en ‘burgers’. Bijna de helft van het brongebruik komt op naam van deze drie bronnen.
- **Ontknoping: geen wet**
In de tweede fase speelt ‘omgeving MWS’ nauwelijks meer een rol in het brongebruik. ‘Kabinet’ wordt het meest genoemd als bron, op enige afstand gevolgd door ‘overige media’ en ‘burgers’. Bijna de helft van het brongebruik komt op naam van deze drie bronnen.
- **Ontknoping: het debat**
In de derde fase van de ontknoping wordt de lijst aangevoerd door ‘burgers’, op de voet

gevolgd door ‘Kabinet’ en op enige afstand door ‘Tweede Kamer’. Bijna zeventig procent van het brongebruik komt op naam van deze drie bronnen.

- Terugblik

In deze fase voert ‘Kabinet’ opnieuw de ranglijst aan, op ruime afstand gevolgd door ‘burgers’ en ‘overige media’. Ruim zestig procent van het brongebruik komt op naam van deze drie bronnen.

Elke fase van de berichtgeving kent zijn eigen brongebruik. Splitsen we uit naar dagbladen, dan zien we tamelijk grote verschillen in brongebruik. Vooral het verschil tussen ‘kwaliteitskranten’ enerzijds en ‘populaire kranten’ anderzijds is duidelijk herkenbaar. Waar *NRC Handelsblad* en *Trouw* veelvuldig ‘kabinet’ en *Trouw* ook ‘overige media’ als bron gebruiken, komt ‘kabinet’ in *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* minder, en ‘overige media’ duidelijk minder als bron voor. Beide kranten maken veel meer dan *NRC Handelsblad* en *Trouw* gebruik van ‘burgers’ als bron. Wat ‘kabinet’ betreft neemt *de Volkskrant* een tussenpositie in, voor ‘overige media’ en ‘burgers’ zit *de Volkskrant* meer in de buurt van *NRC Handelsblad* en *Trouw* dan van *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad*.

Tabel 5.16 Gebruik van bronnen, uitgesplitst naar dagblad

Bron*	De Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad		Totaal	
	N	%**	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kabinet	239	20,9	244	25,9	108	16,5	164	25,2	171	19,1	926	21,6
Burgers	130	11,4	128	13,6	134	20,5	53	8,1	220	24,6	665	15,5
Overige media	177	15,5	137	14,6	25	3,8	187	28,7	55	6,1	581	13,6
Omgeving MWS	175	15,3	77	8,2	55	8,4	21	3,2	90	10,1	418	9,8
Parlement	78	6,8	84	8,9	88	13,4	100	15,4	55	6,1	405	9,5
Mabel Wisse Smit	98	8,6	51	5,4	85	13,0	52	8,0	84	9,4	370	8,6
Criminelen	64	5,6	56	6,0	44	6,7	21	3,2	101	11,3	286	6,7
Experts	73	6,4	64	6,8	24	3,7	31	4,8	68	7,6	260	6,1
Peter R. de Vries	43	3,8	43	4,6	63	9,6	13	2,0	43	4,8	205	4,8
Anoniem	64	5,6	57	6,1	29	4,4	9	1,4	8	0,9	167	3,9
Totaal	1141	100,0	941	100,0	655	100,0	651	100,0	895	100,0	4283	100,0

* Gerangschikt van meest naar minst gebruikt in dagbladen als geheel

** Leesvoorbeeld: Burgers komen relatief het meest aan het woord in *Algemeen Dagblad*. Zij vertegenwoordigen 24,6% van alle geciteerde bronnen in dit dagblad.

De direct betrokken actoren komen verhoudingsgewijs vaak als bron voor in *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad*. Mabel Wisse Smit wordt in *De Telegraaf* relatief veel als bron gebruikt, criminelen in *Algemeen Dagblad*. Criminelen krijgen in *Trouw* als bron nauwelijks een voet aan de grond: ze maken iets meer dan drie procent van het totale brongebruik uit. Ook Peter R. de Vries komt als bron in *Trouw* relatief weinig voor. Anonieme bronnen treffen we sporadisch aan in *Algemeen Dagblad* en *Trouw* en duidelijk vaker in *De Telegraaf*, *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad*.

5.6.3 Aantal bronnen in het nieuws

De categorieën gebruikt in Tabel 5.16 en Tabel 5.16 zijn nogal ongelijksoortig. En wel in die zin dat ‘Peter R. de Vries’ voor welgeteld één specifieke bron staat, terwijl categorieën als ‘burgers’

en ook ‘experts’ kunnen oplopen tot tientallen verschillende met naam genoemde personen ofwel specifieke bronnen. Deze cijfers geven daarom geen betrouwbaar antwoord op de vraag of een toenemend aantal personen de kans krijgt hun opvatting over ‘Mabel Wisse Smit’ kenbaar te maken in de media. Nadere analyse resulteert in het volgende overzicht:

Tabel 5.17 Aantal verschillende specifieke bronnen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit, uitgesplitst naar fase

Bron**	Introductie*	Onthulling	Ontknoping: dossier	Ontknoping: geen wet	Ontknoping: debat	Terugblik
Burgers	3	3	9	10	10	6
Overige media	7	7	24	21	46	18
Omgeving MWS	3	1	16	10	11	10
Tweede Kamer	6	13	13	15	26	7
Criminelen		4	9	9	1	3
Experts	1	3	13	10	10	4
Totaal	22	33	86	94	106	50

* Aantal verschillende met naam genoemde bronnen in berichtgeving

** Gerangschikt van meest naar minst genoemd over totaal van berichtgeving

Het beeld laat aan duidelijkheid niets te wensen over: na de introductie stijgt het aantal specifieke bronnen dat in de berichtgeving genoemd wordt in een bijna rechte lijn. Pas in de terugblik daalt het gebruik van specifieke bronnen weer, al blijft het ruim boven het aantal tijdens de introductie. In werkelijkheid is de stijging naar alle waarschijnlijkheid nog veel sterker. Vaak wordt de categorie ‘burgers’ genoemd zonder naam en toenaam. Dat hier om meer dan één burger gaat is evident, om hoeveel specifieke burgers het gaat is onduidelijk.

Als we de splitsing in categorieën van bronnen die meer dan één specifieke bron omvatten ook op de dagbladen toepassen, dan zien we tamelijk grote verschillen tussen de dagbladen. Het gebruik van bronnen verschilt in de dagbladen niet alleen qua omvang van de verschillende categorieën, binnen een bepaalde categorie verschilt ook het aantal specifieke bronnen waarvan de dagbladen gebruik maken. Bovendien wordt specifieke bron A in de ene krant veelvuldig en in de andere krant slechts incidenteel ten tonele gevoerd en omgekeerd.

Tabel 5.18 Aantal verschillende specifieke bronnen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit, uitgesplitst naar dagbladen

Bron**	de Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad	
	N	favoriet	N	favoriet	N	favoriet	N	favoriet	N	favoriet
Burgers	10	lezers	12	lezers	7	lezers	6	lezers	8	lezers
Overige media	35	trouw	25	volkskrant	5	media	21	hp/det tijd	21	duitse media
Omgeving MWS	16	visser	14	sacirbey	11	beatrix	5	beatrix	12	beatrix
Tweede Kamer	20	wouter bos	18	wouter bos	19	verhagen	20	marijke vos	18	kalsbeek
Criminelen	6	da silva	6	da silva	8	da silva	4	da silva	8	da silva
Experts	12	ed van thijn	9	Van den Biesen	5	ditzhyuzen	6	van duyne	14	kikkert

Alle categorieën bronnen die in theorie meer dan één persoon kunnen bevatten²⁴, worden na de introductie in sterk toenemende mate als bron gebruikt in de berichtgeving. Deze gegevens rechtvaardigen de conclusie dat sprake is van een sterk stijgend aantal individuen dat de gelegenheid krijgt zijn of haar opvatting over Mabel Wisse Smit kenbaar te maken.

Tenslotte

Na de onthulling daalt het aandeel van de nieuwsvorm ‘nieuwsbericht’ in de berichtgeving over de affaire Mabel Wisse Smit en stijgt het aandeel van de nieuwsvormen die bij uitstek als opinievormend beschouwd kunnen worden ((hoofd)redactioneel commentaar, column, lezersbrieven) en van de categorie ‘overig’ (voornamelijk bestaand uit achtergrondinformatie en nieuwsanalyse). Dat wijst op toenemende aandacht voor opinievorming. Een tweede aanwijzing daarvoor is te vinden in het brongebruik. Het aantal specifieke bronnen waarnaar in de berichtgeving wordt verwezen, neemt van fase op fase toe: van 22 tijdens de introductie naar 106 tijdens de laatste fase van de ontknoping. In de fase van terugblikken is het aantal gebruikte specifieke bronnen duidelijk lager. Dat brongebruik wijst er op dat een toenemend aantal personen de gelegenheid krijgt zijn of haar opvatting over Mabel Wisse Smit te uiten. Ook dat wijst op toenemende aandacht voor opinievorming: het gaat immers om opvattingen over Mabel Wisse Smit (en andere direct betrokkenen), niet om nieuwe feiten. Twee indicatoren geven in de affaire rond Mabel Wisse Smit toenemende aandacht voor opinievorming aan, een kenmerk van berichtgeving dat duidt op een aanjagende rol van media.

Wat betreft specifieke bronnen die terug te vinden zijn in artikelen wordt ‘het kabinet’ het meest als bron genoemd, ‘burgers’ komen op de tweede, ‘andere media’ op de derde plaats. In *NRC Handelsblad* en *Trouw* komen ‘het kabinet’ en ‘overige media’ het vaakst aan het woord, *Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf* maken veel gebruik van ‘burgers’ als bron. *Algemeen Dagblad* gebruikt als bron relatief vaak criminelen, in *Trouw* krijgt deze categorie nauwelijks een voet aan de grond.

5.7 Speculatieve uitspraken over de gevolgen voor betrokkenen

Het laatste kenmerk van de aanjagende rol van media dat wij hier onderscheiden is het toenemen van het aantal speculatieve uitspraken over gevolgen voor actoren die direct betrokken zijn bij de affaire. In totaal bevat de berichtgeving 1427 uitspraken waarin sprake is van een causale relatie (oorzaak-gevolg relatie tussen actoren en/of verschijnselen). Een aantal van die uitspraken heeft betrekking op personen die betrokken waren bij een affaire uit het (recente) verleden of op individuele politici die niet tot de direct betrokkenen in deze affaire gerekend kunnen worden. Als direct betrokken actoren beschouwen we in dit kader Mabel Wisse Smit (inclusief leden van de Koninklijke familie), de monarchie, het kabinet en de staat. Beperken we ons tot deze direct betrokkenen, dan telt de berichtgeving over Mabel Wisse Smit 774 speculatieve uitspraken over gevolgen voor direct betrokken actoren. Over de gevolgen van de affaire voor Mabel Wisse Smit en voor (leden van) de Koninklijke familie wordt verreweg het meest gespeculeerd. De

---

²⁴ Dat geldt ook voor de categorie ‘kabinet’, maar die tellen we voor één: een kabinet wordt immers geacht met één mond te spreken.

monarchie is in ruim een vijfde van alle uitspraken over gevolgen onderwerp van speculatie. Over gevolgen voor de staat en voor het kabinet wordt (aanzienlijk) minder gespeculeerd.

In de introductieperiode maar ook in de dagen na de uitzending van Peter R. de Vries bevat de berichtgeving nauwelijks speculatieve uitspraken over gevolgen voor de direct betrokkenen. Die weinige speculatieve uitspraken gaan over de gevolgen van de affaire voor Mabel Wisse Smit en de gevolgen voor de monarchie.\

Tabel 5.19 Aantal speculatieve uitspraken over gevolgen voor betrokkenen, uitgesplitst naar fase en actor

	Mabel Wisse Smit	Monarchie	Kabinet	Staat	Totaal
Introductie	12	13	1	6	32
Onthulling	5	5	1	1	12
Ontknoping: dossier	72	26	30	21	149
Ontknoping: geen wet	104	65	23	58	250
Ontknoping: debat	78	50	49	36	213
Terugblik	65	21	20	12	118
Totaal	336	180	124	134	774

Na de mededeling van premier Balkenende dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken stijgt het aantal speculatieve uitspraken flink. Mabel Wisse Smit blijft het belangrijkste object van speculatie; de gevolgen voor kabinet en staat zijn, absoluut en verhoudingsgewijs, vaker dan in de introductie- en onthullingsfase object van speculatie. Als premier Balkenende een week later laat weten dat er geen toestemmingswet zal worden ingediend, stijgt het aantal speculatieve uitspraken opnieuw sterk: 250 speculatieve uitspraken in één dag komt neer op 50 uitspraken per dag per krant. Daarna zet de daling onmiddellijk en scherp in. Tijdens de terugblik wordt vooral over de gevolgen voor Mabel Wisse Smit gespeculeerd. Wat betreft de speculatieve uitspraken in de dagbladen vormt zich een duidelijk beeld (zie Tabel 5.20).

Tabel 5.20 Aantal speculatieve uitspraken over gevolgen voor betrokkenen, uitgesplitst naar dagblad en actor

Dagblad	Mabel Wisse Smit		monarchie		kabinet		staat		totaal	
	N	in %*	N	in %	N	in %	N	in %	N	in %**
Algemeen Dagblad	88	47.8	46	25.0	29	15.8	21	11.4	184	6.4
NRC Handelsblad	61	35.1	36	20.7	28	16.1	49	28.2	174	5.6
deVolkskrant	76	47.5	31	19.4	26	16.3	27	16.9	160	4.5
Trouw	56	42.1	36	27.1	17	12.8	24	18.0	133	5.8
De Telegraaf	55	44.7	31	25.2	24	19.5	13	10.6	123	5.1
Totaal	336	43.4	180	23.3	124	16.0	134	17.3	774	***

* *percentagebasis: totaal aantal speculatieve uitspraken in desbetreffende krant*

** *percentagebasis: totaal aantal uitspraken per krant $(184/2874) \times 100 = 6.44$*

*** *niet van toepassing, percentages in deze kolom zijn immers berekend op basis van totaal aantal uitspraken per krant*

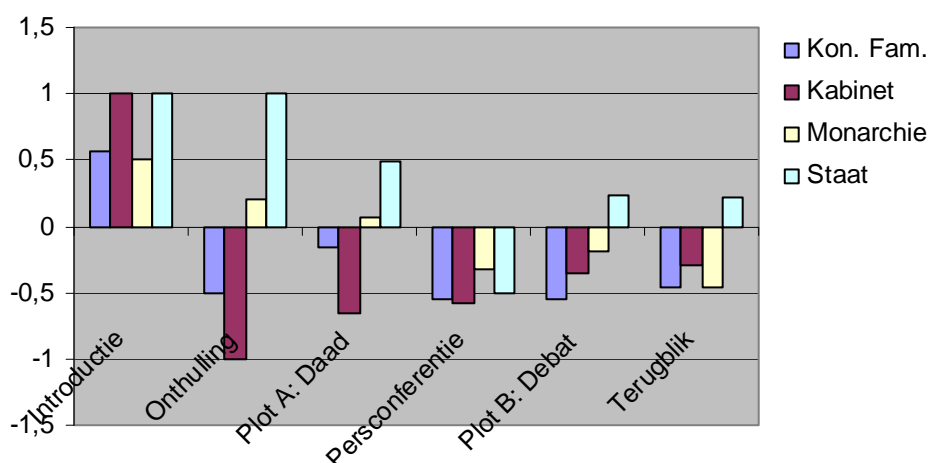
Na de 'onthulling' in het programma van Peter R. de Vries en de verklaring van Balkenende dat hij het dossier opnieuw gaat bestuderen, neemt het speculeren in de dagbladen een grote vlucht. In de berichtgeving tijdens de aanloop en over het afsluitende debat, daalt het aantal speculatieve uitspraken weer vrij snel. Verre weg het belangrijkste object van speculatie is Mabel Wisse Smit. Dat geldt voor alle dagbladen, al zijn er wel verschillen. De meeste speculatieve uitspraken

vinden we terug in *Algemeen Dagblad*. Deze krant richt zich vooral op speculaties rond Mabel Wisse Smit. In *De Telegraaf* vinden we de minste speculatieve uitspraken terug. In *de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad* ligt de focus sterk op Mabel Wisse Smit. *NRC Handelsblad* speculeert ten opzichte van de andere dagbladen veel over de gevolgen voor de staat; *Trouw* richt zich van de dagbladen het sterkst op de mogelijke gevolgen voor de monarchie, terwijl *De Telegraaf* relatief de meeste aandacht heeft voor gevolgen voor het Kabinet.

5.7.2 Richting speculatieve uitspraken

Behalve het aantal speculatieve uitspraken over de gevolgen van de affaire voor Mabel Wisse Smit en de Koninklijke familie, de monarchie, het kabinet en de staat, is ook de richting van deze uitspraken van belang. Die uitspraken kunnen zowel een positieve als een negatieve lading hebben (+ 1 staat voor uiterst positief, - 1 voor uiterst negatief). Waar het hier gaat om speculatieve uitspraken, is een neutrale lading uitgesloten. Neutraal wil immers zeggen dat sprake is van een feitelijke beschrijving – als er geen toestemmingswet wordt ingediend verliest prins Friso het recht op troonopvolging. Een speculatieve uitspraak heeft dus per definitie een positieve dan wel negatieve lading. Kort na de aankondiging van het voorgenomen huwelijk, wordt Mabel Wisse Smit in diverse berichten beschreven als “een aanwinst voor de monarchie”, en uitspraak die in dit onderzoek telt als een speculatieve uitspraak over de gevolgen voor de monarchie met een uiterst positieve lading. De kop “BV Oranje mist nu al twee vitale pionnen; Afloop affaire-Wisse Smit trekt familieplan om monarchie te versterken hardhandig onderuit” (*de Volkskrant*, 11 oktober 2003), is een voorbeeld van een speculatieve uitspraak over gevolgen met een uitgesproken negatieve lading. Uitgaande van de scores per artikel voor de vier onderscheiden actoren, hebben we voor de verschillende fases de gemiddelde waarde van de speculatieve uitspraken berekend (zie Figuur 5.6).

Figuur 5.6 Richting van speculatieve uitspraken over gevolgen van de affaire

In de introductiefase is de lading van de weinige speculatieve uitspraken voor alle directe betrokkenen positief, waarbij benadrukt zij dat de +1 voor het kabinet gebaseerd is op één uitspraak, de plus +1 voor de staat op zes uitspraken. Het beeld verandert in de dagen na de uitzending van Peter R. de Vries: het kabinet schiet van het ene naar het andere uiterste (-1,

opnieuw gebaseerd op één uitspraak), Mabel Wisse Smit (inclusief Koninklijke familie) gaat van +.50 naar -.50 (vijf uitspraken). Na de mededeling van premier Balkenende dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken, blijft de teneur van de speculatieve uitspraken voor Mabel Wisse Smit en kabinet negatief, voor de instituties (de monarchie en de staat) is de teneur zeer licht positief. Na de mededeling dat geen toestemmingswet zal worden ingediend, is de teneur voor alle direct betrokkenen, ‘de staat’ uitgezonderd, negatief.

Tenslotte

Het aantal speculatieve uitspraken neemt in de week na 3 oktober (premier bekijkt dossier opnieuw) sterk toe. De dag na 10 oktober (geen wet) is die toename nog veel sterker, daarna neemt de intensiteit van de berichtgeving op dit punt weer sterk af. *Algemeen Dagblad* bevat verhoudingsgewijs de meeste speculatieve uitspraken, *De Telegraaf* de minste. In beide dagbladen zijn de speculatieve uitspraken relatief sterk gericht op Mabel Wisse Smit. *NRC Handelsblad* richt zich vooral op de gevolgen van de affaire voor de staat, *Trouw* besteedt de meeste aandacht aan de gevolgen voor de monarchie.

5.8 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk is onderzocht of media in de affaire Mabel Wisse Smit een aanjagende rol vervuld hebben. Daarvan is, aldus de theorie sprake als media bijdragen aan het op gang brengen van de zichzelf versterkende dynamiek die hypes kenmerkt. Die dynamiek kunnen media op gang brengen door de onthulling van een (vermeende) misstap door medium A ogenblikkelijk over te nemen en daarna zelf vervolgnieuws te maken. ‘Aanjagen’ houdt op zich geen evaluatie in, het is in dit onderzoek een empirische categorie. De vraag of het aanjagen van deze affaire op goede gronden gebeurt dan wel berust op roddels en geruchten, komt in het slothoofdstuk aan de orde. Of en in hoeverre de onderzochte dagbladen in de affaire Mabel Wisse Smit een aanjagende rol hebben vervuld, is onderzocht aan de hand van zeven kenmerken. Die kenmerken duiden, aldus de theorie, op een aanjagende rol van media tijdens schandaal of affaire.

Voor al die kenmerken van berichtgeving geldt dat ze (zeer) duidelijk herkenbaar zijn in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit in de vijf onderzochte dagbladen. In ieder geval deze dagbladen hebben, met alle verschillen die tussen de kranten vastgesteld kunnen worden, een aanjagende rol vervuld. Ze hebben er met andere woorden aan bijgedragen dat direct na de onthulling in het programma van Peter R. de Vries de vermeende misstap snel en in brede kring bekend is geraakt.

We hebben geconstateerd dat in de fase van onthulling vooral de rol van *Algemeen Dagblad* en *de Volkskrant* opvalt. *Algemeen Dagblad* besteedt gemeten naar aantal artikelen veruit de meeste aandacht aan de komende en net voorbijge uitzending van het programma van Peter R. de Vries. *de Volkskrant* gaat ogenblikkelijk na de eerste publicatie in *Algemeen Dagblad* en nog voor de uitzending van Peter R. de Vries duidelijk op zoek naar de meest pakkende quote van een Haags politicus en slaagt er - met medewerking van SP-Kamerlid Van Bommel - binnen de kortste

keren in om de quote te vinden die naar eigen zeggen ‘nog dagenlang door de ether zal gaan’. Aan de andere kant van het spectrum zien we dagblad *Trouw* dat in deze fase twee (korte) artikelen aan de affaire-in-wording besteedt.

In de verschillende fasen na de onthulling zien we steeds hetzelfde patroon: op twee momenten is een forse toename in de intensiteit van berichtgeving op de onderscheiden kenmerken te constateren. Het eerste moment is in de week na de persconferentie van de minister-president op 3 oktober 2003, het tweede na de persconferentie van de minister-president op 10 oktober 2003. Op de eerste persconferentie kondigt de premier aan het dossier Mabel Wisse Smit opnieuw te gaan bekijken en tijd nodig te hebben om de vragen uit de Tweede Kamer te beantwoorden, op de tweede persconferentie maakt hij bekend dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet omdat het paar ‘onvolledige en onjuiste informatie heeft verschaft aan de regering’ en daarmee het vertrouwen heeft geschaad.

In de week na de persconferentie van 30 oktober 2003 zien we in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit voor de overige kenmerken die duiden op een aanjagende rol van media tijdens een affaire, een fors stijgende intensiteit (gemeten in aantal artikelen of in aantal uitspraken per dag). We vatten de uitkomsten kort als volgt samen:

- het aantal artikelen per dag stijgt fors (van ruim 8 naar ruim 25, ontstaan eerste nieuwsgolf);
- de in de fase van onthulling ingezette daling van het percentage artikelen dat als ‘nieuwsbericht’ kan worden getypeerd zet door, het percentage artikelen dat als ‘opinievormend’ kan worden gekwalificeerd stijgt (nadruk op opinievorming);
- het aantal specifieke bronnen waaraan in de berichtgeving wordt gerefereerd, stijgt fors (van 33 naar 86), wat er op wijst dat meer mensen in de onderzochte dagbladen hun opvatting over Mabel Wisse Smit naar voren brengen (nadruk op opinievorming);
- in de week na 3 oktober daalt het aantal uitspraken betrekking hebbend op ‘de relatie’ en stijgt het aantal uitspraken over ‘procedurele aspecten’ (onderzoek AIVD, ‘wel of niet gelogen over relatie’, verschuiving van inhoud naar procedure);
- sterke toename van aandacht voor vertakkingen in de affaire (privé-episode, noodlot episode en professionele episode);
- sterke toename van aandacht voor speculatieve uitspraken over gevolgen voor betrokken (van 3 naar bijna 25 per dag);
- lichte toename in het overnemen van berichten uit andere media (van ruim 43 naar ruim 49 per dag);

Na de persconferentie van 10 oktober 2003 (geen wet) zien we opnieuw voor (bijna) alle kenmerken een sterke tot zeer sterke toename in de intensiteit van berichtgeving over bovengenoemde kenmerken. De enige uitzondering zien we bij ‘nadruk op opinievorming’. Het percentage artikelen dat als ‘nieuwsbericht’ kan worden gekwalificeerd blijft gelijk, het percentage artikelen dat als ‘bij uitstek opinievormend’ kan worden gekwalificeerd daalt (vooral het

percentage ‘achtergrondinformatie’ stijgt). Het aantal specifieke bronnen waaraan in de berichtgeving wordt gerefereerd neemt slechts licht toe (van 86 naar 94).

Bij de sterke stijging na de persconferentie van 10 oktober past een kanttekening. De tweede subfase van de ontknoping telt slechts één dag en dat leidt er toe dat het aantal uitspraken per dag al snel hoger ligt dan het gemiddelde over een aantal dagen zoals in de voorafgaande fase het geval was. Dat we toch gekozen hebben voor een zo korte periode, is mede ingegeven door het extreem hoge aantal artikelen dat de dagbladen zaterdag 11 oktober aan de affaire Mabel Wisse Smit gewijd hebben. Dat wijst er op dat de centrale boodschap op de persconferentie van 10 oktober 2003 door de dagbladen als zeer groot nieuws is beschouwd. Zouden we de tweede en derde subfase van de ontknoping (geen wet, aanloop naar en berichtgeving over het debat) als één geheel beschouwen, dan veranderen uiteraard de exacte cijfers maar blijft het algemene beeld overeind: de persconferentie van 10 oktober 2003 was het sein om heel veel aandacht aan de affaire Mabel Wisse Smit te besteden. Aandacht die zo ingevuld is dat de kenmerken van een aanjagende rol in de berichtgeving van zaterdag 4 oktober 2003 nog beter herkenbaar zijn dan in de daaraan voorafgaande periode. Kortom: niet alleen de omvang, ook de aard van de berichtgeving over Mabel Wisse Smit verandert na de onthulling in de uitzending van Peter R. de Vries en vervolgens vooral na de persconferenties van premier Balkenende op 3 en 10 oktober 2003. Dat wijst op wisselwerking niet alleen tussen media onderling maar ook tussen media en politiek Den Haag.

Samenvattend: media hebben in de affaire Mabel Wisse Smit een aanjagende rol gespeeld. Politiek Den Haag heeft zich evenmin onbetuigd gelaten. In de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries hebben sommige politici het vuurtje duidelijk aangewakkerd, de persconferenties van de minister-president van 3 en 10 oktober 2003 hebben hetzelfde effect gehad. Met een variant op de beeldspraak van de Franse socioloog Bourdieu aan het begin van dit hoofdstuk: media hebben een lucifer bij het ontvlambare materiaal gehouden, politiek Den Haag heeft het vuurtje van brandstof voorzien.

6 Media en Mabel: klagen media aan?

6.1 Inleiding

Op basis van literatuurstudie hebben we in hoofdstuk twee, drie rollen van media bij het ontstaan van een affaire onderscheiden: aanjagen, aanklagen en veroordelen. Zoals gezegd, komen deze rollen naar tijd en plaats niet strikt gescheiden voor, maar kunnen ze wel worden onderscheiden. Elk van de drie rollen heeft zijn eigen specifieke kenmerken. De aanklagende rol van media, zo stelden we in hoofdstuk twee, is te herkennen aan vijf kenmerken van de berichtgeving (zie Kader 6.1).

Kader 6.1 Aanklagende rol van media: kenmerken van berichtgeving

- ontwikkelen van een beoordelingsmaatstaf (er moet een moreel kader neergezet worden waarin de misstap sterk kan worden veroordeeld, alleen een formeel-juridisch kader is onvoldoende);
- creëren van een scherp contrast tussen het publieke imago van de hoofdpersoon en de onthulde feiten (naarmate de hoofdpersoon op een hoger voetstuk staat dan wel geplaatst wordt, neemt de valhoogte toe);
- imago creëren van een leugenachtige persoonlijkheid (de hoofdpersoon is een berekenende egoïst die anderen manipuleert en bedriegt om zijn doel te bereiken);
- aanscherpen en inkleuren van feiten en details (gebeurtenissen worden in een context geplaatst die de drempel om een gebeurtenis uit te laten groeien tot een affaire verlaagt);
- toepassen van versterkende retorische middelen (metaforen, bathos, overdrijving, herhaling, schematische samenvattingen, activeren bekende interpretatieschema's, beelden in andere context plaatsen).

De analyse van de uitzending *De Biecht van een Bodyguard* van Peter R. de Vries in hoofdstuk 4 wijst uit dat de berichtgeving in deze uitzending in hoge mate aan bovengenoemde kenmerken voldoet. Anders gezegd: in de uitzending van Peter R. de Vries wordt een aantal technieken toegepast dat er aan bijdraagt dat een 'onthulling' uitgroeit tot een affaire. De vraag die in dit hoofdstuk aan de orde komt is of de berichtgeving in de vijf onderzochte dagbladen deze kenmerken ook vertoont. Met andere woorden: maken dagbladen afgaande op inhoudelijke kenmerken van hun berichtgeving, gebruik van de schandaliseringstechnieken zoals weergegeven in hoofdstuk drie?

6.2 Het ontwikkelen van een beoordelingsmaatstaf

Bij de ontwikkeling van een affaire is het noodzakelijk dat er morele verontwaardiging ontstaat over de vermeende misstap. Immers, haalt het publiek de schouders op over het voorval, dan is de affaire voorbij voor deze goed en wel op gang gekomen is. Het verwoorden van een beoordelingsmaatstaf maakt daarom deel uit van de aanklagende rol van media. Een dergelijke maatstaf komt tot uitdrukking in evaluatieve uitspraken over situaties en handelingen binnen de

affaire. Peter R de Vries hanteert bijvoorbeeld duidelijk een maatstaf als hij zegt dat het niet gaat om het hebben van ‘foute’ relaties, maar dat het er om gaat dat je daar open over bent:

“Geruchten over de vriendschappelijke relaties tussen bekende Nederlanders en criminelen zorgen voor nogal wat ophef. Ik heb dat natuurlijk zelf aan den lijve ondervonden na de moord op Cor van Hout, met wie ik bevriend was geraakt toen we een boek schreven over de Heineken ontvoering. Daar is heel wat over gesproken, terwijl die relatie in feite al lang bekend was, omdat ik daar zelf nooit een geheim van heb gemaakt” (zie hoofdstuk 4).

Het gebrek aan openheid over de contacten (kortweg: het liegen daarover) is voor hem de maatstaf.

In deze paragraaf gaat het om de maatstaf zoals die in de dagbladen wordt verwoord. In de berichtgeving zijn uitspraken die een beoordelingsmaatstaf impliceren te herleiden tot evaluatieve uitspraken over de verschillende thema’s. Evaluatieve uitspraken geven aan welke handelingen of acties als goed of fout gezien worden. Verder onderscheiden we uitspraken waarin een ‘order’ wordt uitgesproken (iemand zou iets moeten doen) als uitspraken die een beoordelingsmaatstaf impliceren. Al deze uitspraken kunnen voor rekening komen van verschillende bronnen die worden aangehaald door de media, maar ook voor rekening van de media zelf. De evaluatieve uitspraken over de personen in kwestie blijven hier buiten beschouwing, in deze analyse gaat het alleen om de beoordeling van handelingen. Evaluatieve uitspraken over personen komen aan bod in het hoofdstuk over de veroordelende rol van media.

In totaal bevat de berichtgeving 640 uitspraken die impliciet of expliciet een beoordelingsmaatstaf weergeven. Die 640 uitspraken leveren een breed scala aan gehanteerde en te hanteren beoordelingsmaatstaven op. De één noemt als beoordelingsmaatstaf het risico dat Mabel Wisse Smit het aanzien van de monarchie schaadt (minister Remkes van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties), een ander is van oordeel dat als beoordelingsmaatstaf voor Mabel Wisse Smit haar inzet voor de rechten van de mens gehanteerd zou moeten worden (een lezer van *de Volkskrant*), een derde stelt dat het simpele feit dat ‘Mabeltje’ een vrouw is de doorslaggevende factor in de beoordeling is:

“Als Mabel een vent was geweest in plaats van een vrouw, was er nooit wat aan de hand geweest. Behalve natuurlijk dat Johan Friso dan pech had gehad” (*Gangsterliefje, De Telegraaf*, 1 oktober 2003).

In de loop van de affaire spelen twee vermeende misstappen een rol en voor beide geldt dat een beoordelingsmaatstaf ontwikkeld wordt. In de eerste subfase van de ontknoping gaat de discussie vooral over de aard en duur van de relatie met Bruinsma en in het verlengde daarvan over de vraag hoe een dergelijke relatie beoordeeld moet worden. In de tweede subfase van de ontknoping verschuift de aandacht vrijwel volledig naar de vraag of Mabel Wisse Smit gelogen heeft over de relatie met Bruinsma en in het verlengde daarvan naar de vraag hoe dat te beoordelen.

6.2.1 ‘De relatie’ als beoordelingsmaatstaf

In de uitzending van Peter R. de Vries wordt de relatie van Mabel Wisse Smit met Bruinsma niet als beoordelingsmaatstaf gehanteerd, de beoordelingsmaatstaf is steeds het (deels) verzwijgen van

die relatie. In de berichtgeving van de dagbladen over Mabel Wisse Smit wordt wel degelijk een beoordelingsmaatstaf ten aanzien van een relatie met een crimineel ontwikkeld, al gebeurt dat kwantitatief gezien op beperkte schaal: in zestien artikelen vinden we een beoordelingsmaatstaf over de relatie terug. Bijna de helft daarvan is afkomstig uit *Algemeen Dagblad*.

Onthulling

Meteen na de eerste berichten over de ophanden zijnde uitzending van Peter R. de Vries, formuleert Harry van Bommel, Tweede Kamerlid voor de SP, met een slag om de arm, een beoordelingsmaatstaf:

“Als het waar is wat die lijfwacht zegt, dan trouwt in april een gangsterliefje met prins Johan Friso. Dat kan niet” (*Wisse Smit ontkent relatie met Bruinsma, de Volkskrant*, 1 oktober 2003).

Bij de artikelen in *Algemeen Dagblad* met een beoordelingsmaatstaf inzake de relatie zijn het hoofdzakelijk burgers die een dergelijke maatstaf formuleren. Ze doen dit op uitnodiging van de krant. Die legt de burgers twee vragen voor:

- Lijdt het imago van het koninklijk huis schade door het toetreden van Mabel Wisse Smit?
- Moet de Tweede Kamer het huwelijk van prins Friso en Mabel goedkeuren?

Uit de antwoorden op beide vragen komt een aantal (impliciete) beoordelingsmaatstaven betreffende de relatie naar voren (een relatie is schadelijk voor het imago van het Koninklijk Huis, een relatie is een beletsel om toe te treden tot Koninklijk Huis, een lid van het Koninklijk Huis moet brandschoon zijn) die impliceren dat de vermeende misstap zou moeten verhinderen dat Mabel Wisse Smit toetreedt tot het Koninklijk Huis. Daarnaast zijn er enkele geluiden waaruit een totaal andere beoordelingsmaatstaf af te leiden valt (zij is niet verantwoordelijk, het was niet meer dan een ontgroeningsritueel), met andere woorden: we maken ons druk om niets (zie Kader 6.2).

Kader 6.2 Burgers ontwikkelen beoordelingsmaatstaven inzake relatie

vraag	antwoord
Lijdt het imago van het koninklijk huis schade door het toetreden van Mabel Wisse Smit?	<p>“Ik vind van niet (...) Mabel wil met Friso trouwen. Zij is niet verantwoordelijk voor de daden van verkeerde vrienden uit haar studententijd”</p> <p>“Ja. Het is een ondraaglijk idee dat zij koningin wordt als Lex en Max iets overkomt. Zij heeft iets met mannen met geld en macht”</p> <p>“Het doet zeker geen goed. Waar rook is, is vuur. Ze heeft blijkbaar de gave om op de verkeerde mannen te vallen en komt nu in de Koninklijke familie”</p> <p>“De relatie met Sacirbey was pijnlijk, die met Bruinsma is dodelijk. Caesars’ vrouw dient boven elke verdenking verheven te zijn, evenals de integriteit van de kroon”</p> <p>“Wat een gedoe om iemands levensloop tot ver in de vorige eeuw uit te spitten. Volgens mij had Peter R. de Vries gewoon behoefte aan een verre vakantie. Laat Mabel Wisse Smit het er maar op houden dat haar vriendschap met gangster Klaas Bruinsma een ontgroeningsritueel in de studententijd was”</p>
Moet de Tweede Kamer het huwelijk van prins Friso en Mabel goedkeuren?	<p>“Alleen na onafhankelijk onderzoek of een rechterlijke uitspraak, die uitwijzen dat ze geen relatie met Bruinsma had. Belachelijk idee dat we afgaan op haar antwoorden en niet op een diepgaand onderzoek”</p>

“Als ze iemands vader kunnen verbieden op een bruiloft te komen, dan mogen ze zeker iemand aanspreken op de eigen daden. Iemand die in die kringen heeft verkeer, heeft zwakke plekken”

“Nederland heeft geen enkele morele verplichting in Mabel een potentiële koningin te zien. Er zijn tal van brandschone Nederlanders die geen koningin worden”
(Mabel Wisse Smit in opspraak, *Algemeen Dagblad*, 3 oktober 2003)

Ontknoping: dossier

In de dagen na de onthulling hanteren enkele burgers zonder voorbehoud een relatie met Bruinsma als beoordelingsmaatstaf, een enkele politicus doet dat wel onder enig voorbehoud: als het waar is dat, dan... Nadat de minister-president heeft meegedeeld het dossier opnieuw te gaan bekijken, scharen (sommige) commentatoren en schrijvers van achtergrondartikelen zich aan de zijde van de politicus die onder voorbehoud de relatie als beoordelingsmaatstaf hanteert en werpen anderen de vraag op of zulks terecht zou zijn. Zo schrijft Kees Lunshof, adjunct-hoofdredacteur en politiek commentator van *De Telegraaf* zaterdag 4 oktober:

“Duidelijk is dat Balkenende een wens van prins Johan Friso om met Mabel Wisse Smit te trouwen niet kan honoreren met een goedkeuringswet als vaststaat dat zij een betekenisvolle relatie of meer met Bruinsma heeft gehad. Dat is politiek en maatschappelijk onaanvaardbaar. Over waar precies de grens ligt, kan lang gediscussieerd worden, ook in de politiek en dat maakt de zaak zo precair” (*Gedoe rond Mabel gruwel voor Beatrix, De Telegraaf*, 4 oktober 2003).

In het hoofdredactioneel commentaar en in een achtergrondartikel in *de Volkskrant* klinkt een ander geluid. De schrijver van het hoofdredactioneel commentaar heeft weinig woorden nodig om dat geluid te laten klinken: “Een verkeerde vriendschap in jonge jaren valt wellicht te billijken” is alles wat over de relatie als beoordelingsmaatstaf gezegd wordt. In het achtergrondartikel worden er meer woorden aan gewijd:

“Wanneer zij prins Johan Friso huwt, is het paar een vliegtuigongeluk verwijderd van de Nederlandse troon. Als Da Silva gelijk heeft, moet het parlement haar dan nadragen dat zij niet de volledige waarheid heeft gesproken over deze jeugdzonde? (Ze was destijds 21 jaaroud). Het parlement werkt niet met vaste criteria voor de goedkeuring van een huwelijk, zegt Jaap de Visser, universitair docent staatsrecht in Utrecht. ‘Het is een open politiek proces. Er is geen lijst van kwesties die je per definitie diskwalificeren. Er wordt wel gesproken in algemene termen als het aanzien van het Koninklijk Huis’” (Extreem effectief in het leggen van contacten, *de Volkskrant*, 4 oktober 2003).

De (vier) schrijvers van ingezonden brieven zijn zaterdag 4 oktober opmerkelijk eensgezind: geen van hen hanteert de relatie als beoordelingsmaatstaf, integendeel (zie Kader 6.3).

Kader 6.3 Burgers verwerpen relatie als beoordelingsmaatstaf

---

dagblad	tekst
Algemeen Dagblad	“Wat een ophef over een nieuwsgierig meisje van 20 jaar, dat in een soort sprookje is terechtgekomen. Ze ontmoet op een feestje een vlotte kerel met lijfwacht en grote auto met chauffeur, die haar uitnodigt een weekend op z'n jacht door te brengen. Dat zijn toch andere verhalen dan die van je vriendinnen op maandagmorgen. En dan valt 15 jaar later heel ‘fatsoenlijk’ Den Haag over je heen. Laat Mabel trouwen met wie ze wil. We leven niet in de Middeleeuwen. Je kunt altijd beter spijt hebben van iets dat je wel hebt gedaan, dan van iets dat je niet hebt gedaan”(Mabel Wisse Smit 4, 4 oktober 2003)
	“(…) Nederlanders zijn hypocriet zodra een ander dingen doet waar ze zelf over fantaseren, met name op het gebied van seks. Als er dan een topcrimineel om de hoek komt kijken, die in haar ogen en op haar leeftijd misschien wel een bikkel van een intimiderende zakenman was, en haar op dat moment alles kon bieden waar een naar een carrière hongerend meisje van droomde, dan is ze voor de rest van haar leven getekend. Peter R. de Vries heeft haar de handschoen toegeworpen. Ik hoop dat ze hem oppakt en hem ermee om de oren slaat. Die mediageile ‘boevenvanger’ heeft niets in haar privé-leven te zoeken. Het interesseert hem geen barst dat hij een paar levens naar de bliksem helpt, als zijn kijkcijfers maar omhoogschieten” (Mabel Wisse Smit 5, 4 oktober 2003)
De Telegraaf	“(…) deze heksenjacht op Mabel Wisse Smit komt op mij heel hypocriet over. Ik vind het goedkoop om iemand die 14 jaar geleden misschien wat minder zorgvuldig haar vrienden koos op deze wijze neer te sabelen. Het woord van een crimineel wordt kennelijk geloofd boven dat van Mabel” (Hypocriet, 4 oktober 2003)
De Volkskrant	“(…) Ik vind de volksbeleving over deze kwestie bedroevend. Hebben niet heel veel mensen een jeugdzonde? Wordt niet door tallozen een geuite beschuldiging over wat dan ook in eerste instantie met een ontkenning afgedaan? Om dan later iets meer toe te geven? Ik vind het belangrijker waar te nemen hoe die vrouw zich nu gedraagt. Daar is niets op aan te merken. Vergeet en vergeef het verkeerde verleden. Als politici roepen dat zij het afkeuren dat Mabel niet de gehele waarheid gesproken heeft, laten zij dan naar hun eigen momenten kijken waarop zij zich daaraan bezondigen” (Jeugdzonde, 4 oktober 2003)

6.2.2 ‘Liegen’ als beoordelingsmaatstaf

‘Liegen’ wordt in de berichtgeving aanzienlijk vaker als beoordelingsmaatstaf gehanteerd dan de relatie op zich: in 56 artikelen - waarvan twaalf de vorm van een lezersbrief hebben - komt ‘liegen’ als maatstaf naar voren. In de lezersbrieven – en ook in reacties van lezers als onderdeel van andere artikelen - gaat het zonder uitzondering om het handelen van Mabel Wisse Smit: ‘Wat telt is de vraag of Mabel liegt’, aldus de schrijver van een ingezonden brief (*De Telegraaf*, 10 oktober 2003). In de lezersbrieven wordt met enige regelmaat in een bredere context over ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf geschreven: ook het handelen van premier of van ‘de politiek’ wordt in de beschouwingen betrokken:

“Is het verzwijgen van feiten uit je privé-leven, waar niemand iets mee te maken heeft, en die ook nog eens meer dan tien jaar geleden plaatsvonden, hetzelfde als liegen? Wat mij betreft niet, zelfs niet wanneer iemand daar expliciet naar vraagt. Ik heb nooit veel voordelen gezien in

handhaving van het koningshuis. Nu zie ik echter nog minder heil in handhaving van Balkenende” (*de Volkskrant, Premier mist respect voor koningshuis*, 18 oktober 2003).

“Balkenende is teleurgesteld omdat Mabel en Friso niet de waarheid hebben gesproken. Als ik politici zo hoor praten over onwaarheden, trekken mij de tenen krom. Is Balkenende ook zo teleurgesteld in collega Zalm? Die vertelde een heel volk dat de invoering van de euro geen gevolgen zou hebben voor de prijsontwikkeling. Dat is de kluit belazeren” (*De Telegraaf, Onwaarheid*, 16 oktober 2003).

Tabel 6.1 Liegen als beoordelingsmaatstaf in de berichtgeving, uitgesplitst naar fase

	Aantalaantal artikelen		Aantalaantal uitspraken	
	N	N	N per dag	
Introductie				
Onthulling	4	4	0.1	
Ontknoping: dossier	10	22	5.5	
Ontknoping: geen wet	13	50	50.0	
Ontknoping: debat	23	70	5.8	
Terugblik	6	36	0.7	
Totaal	56	182	1.2	

‘Liegen’ wordt vooral in de verschillende fasen van de ontknoping vaak als beoordelingsmaatstaf gehanteerd. Het gebruik van deze maatstaf ligt na de uitzending van Peter R de Vries voor de hand: Peter R. de Vries geeft in zijn uitzending al aan dat aan het onderhouden van vriendschappen met mensen in het criminele circuit geen waardeoordeel gehecht kan worden, hij heeft immers zelf jarenlang een vriendschap onderhouden met de ontvoerder van Heineken-topman Cor van Hout, maar dat wel verlangd mag worden dat men over een dergelijke vriendschap openheid betracht. In zijn programma probeert Peter R. de Vries te bewijzen dat Mabel Wisse Smit een deel van haar relatie met Klaas Bruinsma heeft verzwegen, ofwel, dat zij heeft gelogen over de ware aard van deze relatie.

Tabel 6.2 Liegen als beoordelingsmaatstaf in de berichtgeving per krant, uitgesplitst naar fase

	de Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad	
	n*	N**	n	N	n	N	n	N	n	N
Introductie										
Onthulling	1	1	0	0	1	1	0	0	2	2
Ontknoping: dossier	2	4	1	2	1	2	2	4	4	10
Ontknoping: geen wet	1	2	4	16	2	6	2	12	4	14
Ontknoping: debat	4	10	4	10	5	24	5	16	5	10
Terugblik	3	26	1	2	2	8	0	0	0	0
Totaal	11	43	10	30	11	41	9	32	15	36

* aantal artikelen met liegen als beoordelingsmaatstaf

** aantal uitspraken waarin liegen als beoordelingsmaatstaf wordt gehanteerd

Per dagblad en per fase kunnen we de conclusies als volgt samenvatten:

- *Algemeen Dagblad* bevat in de fase van de onthulling en in de eerste subfase van de ontknoping de meeste uitspraken in de categorie ‘liegen als beoordelingsmaatstaf’;
- *NRC Handelsblad* bevat in de tweede subfase van de ontknoping de meeste uitspraken in de categorie ‘liegen als beoordelingsmaatstaf, de *Volkskrant* de minste;
- in de laatste subfase van de ontknoping komt ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf het meest voor in *De Telegraaf*;
- in de fase van het terugblikken komt ‘liegen als beoordelingsmaatstaf’ verreweg het meest voor in *de Volkskrant*.

Onthulling

In de fase van de onthulling komen we liegen als beoordelingsmaatstaf slechts enkele keren tegen. Het gaat om reacties van (oud) politici, een lezer en de uitkomst van een enquête (zie Kader 6.4). ‘De relatie’ als beoordelingsmaatstaf is voor dagbladen in deze fase belangrijker dan de vraag of Mabel Wisse Smit wel de waarheid heeft gesproken.

Kader 6.4 Burgers en politici ontwikkelen beoordelingsmaatstaven inzake ‘liegen’

bron	inhoud
enquête	“(…) het voorlopige vonnis van de vox populi: 49 procent gelooft Mabel niet en 57 procent vindt dat prins Friso moet afzien van de troon als blijkt dat zijn aanstaande heeft gelogen over haar relatie met Bruinsma.” (de <i>Volkskrant</i> , <i>Wurking togezzzer</i> , 1 oktober 2003)
Peter Rehwinkel, oud-lid Tweede Kamer voor PvdA	“Als blijkt dat Mabel niet de waarheid heeft gesproken, kan de Kamer volgens hem geen toestemming geven voor haar huwelijk met Friso.” (<i>Algemeen Dagblad</i> , Bruinsma had ook contact met stiefvader van Mabel, 3 oktober 2003)
burger	“Als ze gelogen heeft tegen de premier, kan Mabel geen aanspraak maken op de troon, maar wel met Friso trouwen.” (<i>Algemeen Dagblad</i> , Mabel Wisse Smit in opspraak, 3 oktober 2003)

Ontknoping: dossier

In de week na de mededeling van de minister-president dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken, wordt in tien artikelen ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf gehanteerd. Alle kranten wijden zaterdag 4 oktober 2003 een hoofdredactioneel commentaar aan de stand van zaken waarin ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf aan de orde komt, zij het dat de bewoordingen waarin sterk verschillen. Alleen *de Volkskrant* stelt ronduit de vraag of Mabel Wisse Smit gelogen heeft over haar omgang met topcrimineel Bruinsma, de andere kranten gaan in voorzichtiger bewoordingen in op het verschil tussen de verklaring die de RVD in augustus 2003 en de verklaring die de RVD naar aanleiding van de uitzending van Peter R. de Vries heeft uitgegeven over de contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma.

Ook in achtergrondartikelen en nieuwsanalyses van eigen redacteuren komt het verschil in de verklaringen van Mabel Wisse Smit enkele malen ter sprake. Meestal wordt dat verschil aangegrepen om impliciet of expliciet een beoordelingsmaatstaf te ontwikkelen:

“De schriftelijke reactie die namens Mabel hierop (gedoeld wordt op de verklaring van Charlie da Silva) volgde deed bij menigene de wenkbrauwen fronsen, want hoewel ze bleef ontkennen een ‘liefdesrelatie’ met Bruinsma te hebben gehad, gaf ze opeens wel toe een aantal malen op zijn schip te hebben overnacht. Nederland stond paf. Want wat heeft de blonde Mabel nog meer achtergehouden? (...) Intussen zet de affaire-Bruinsma het voorgenomen huwelijk onder zware druk. Of Mabel nu wel of niet de waarheid spreekt, het kwaad is al geschied. Volgens een eerste enquête van SBS gelooft 70% van de Nederlanders haar niet en meent de helft dat het huwelijk tussen Friso en Mabel niet door zou moeten gaan. Voor koningin Beatrix een verschrikkelijk scenario. De Koningin gruwet ervan dat een van haar kinderen op deze manier in de belangstelling staat” (*Mabel wat nu!*, *De Telegraaf*, 4 oktober 2003).

Ontknoping: geen wet

In de berichtgeving naar aanleiding van de persconferentie van de minister-president staat ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf centraal. In alle dagbladen wordt gewag gemaakt van Balkenendes mededeling dat zijn ‘indringende’ gesprekken in juni met het paar weldegelijk hebben voldaan en van zijn uitspraak ‘tegen onwaarheid is geen kruid gewassen’. Die uitspraak is in alle dagbladen meerdere keren terug te vinden. Met zijn uitspraak stelt de premier zelf de beoordelingsmaatstaf vast. Enkele kranten drukken de brief van premier Balkenende aan de Staten-Generaal alsmede de brief die prins Johan Friso - mede namens Mabel Wisse Smit - aan premier Balkenende geschreven heeft, (vrijwel) integraal af.

Alle dagbladen wijden een hoofdredactioneel commentaar aan het besluit af te zien van het indienen van een toestemmingswet. In die hoofdredactionele commentaren speelt ‘de relatie’ als beoordelingsmaatstaf geen enkele rol, alles draait om ‘liegen’. De schrijvers van de hoofdredactionele commentaren nemen Balkenendes ‘tegen onwaarheid is geen kruid gewassen’ zonder meer over. *Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf* gebruiken de term ‘liegen’ of een direct daarvan afgeleide uitdrukking als ‘leugens’ (*De Telegraaf*), de andere dagbladen hanteren uitdrukkingen als ‘informatie onder de pet houden’ (*de Volkskrant*), ‘relatie gebagatelliseerd’ (*NRC Handelsblad*) en ‘vertelden blijkbaar van het begin af aan niet het hele verhaal’ (*Trouw*). Daarmee - zo luidt de eensgezinde conclusie - is het vertrouwen geschonden en een toestemmingswet van de baan. Met deze redenering wordt ‘liegen’ de enige en doorslaggevende beoordelingsmaatstaf in de hele affaire.

Alle kranten melden dat in de Tweede Kamer het besluit van de regering om geen toestemmingwet in te dienen op brede steun kan rekenen. De fractievoorzitters van CDA en GroenLinks gebruiken bewoordingen waarmee ze nog eens nadrukkelijk onderstrepen dat ‘liegen’ voor hen de beoordelingsmaatstaf is.

“De affaire Mabel Wisse Smit had mogelijk voorkomen kunnen worden, als de verloofde van prins Johan Friso niet had gelogen over haar verleden. Dat zeggen CDA-fractievoorzitter Verhagen en plaatsvervangend GroenLinks-fractievoorzitter Vos. ‘Openheid over de aard van de relatie van Wisse Smit met de heer Bruinsma had de affaire wellicht kunnen voorkomen. De discussie had dan een andere toon kunnen krijgen’, aldus CDA-fractievoorzitter Verhagen. Dat er nu toch geen Toestemmingswet is ingediend komt volgens Verhagen hoofdzakelijk omdat Wisse Smit onjuiste en onvolledige informatie heeft

gegeven over haar verleden. Ook volgens GroenLinks had de relatie tussen Bruinsma en Wisse Smit in principe geen struikelblok hoeven te zijn voor het indienen van een Toestemmingswet. Nu echter is gebleken dat de verloofde van prins Johan Friso iedereen op het verkeerde been heeft gezet, is de beslissing om geen toestemming voor het huwelijk te vragen onvermijdelijk geworden, zo stelt plaatsvervangend GroenLinks-fractievoorzitter Vos” (*De Telegraaf*, ‘*Affaire had voorkomen kunnen worden*’, 11 oktober 2003).

De enige kanttekening bij ‘liegen’ is te vinden in *Algemeen Dagblad* en komt op naam van politiek commentator Redmar Kooistra:

“Tegen onwaarheid is geen kruid gewassen, zei premier Balkenende gisteren (...). Wisse Smit heeft tegen hem en de koningin gelogen, was kort en goed zijn boodschap. (...) Maar het is al te eenvoudig om de gebrekkige relatie die mevrouw Wisse Smit met de waarheid onderhield, alleen in haar schoenen te schuiven. Dat zegt wellicht veel over haar, maar zij is niet de enige die majeure steken heeft laten vallen. Immers, zodra een koninklijk huwelijk in aantocht is, heeft de regering de dure plicht zich ervan te vergewissen dat niets zo’n echtverbintenis in de weg staat. Er is geen andere conclusie mogelijk dan dat de achtergronden van Mabel Wisse Smit kennelijk onvoldoende zijn nagetrokken. Daar begint de verantwoordelijkheid van de regering” (*Algemeen Dagblad*, *Balkenende moet veel uitleggen; Mabelgate geen voorbeeld van sterke leiderschap*, 11 oktober 2003).

De ingezonden brieven schrijvers zijn verdeeld. In *de Volkskrant* laten ze ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf liggen en vinden ze dat Nederland zich beter druk kan maken over echte problemen. In *De Telegraaf* is ‘liegen’ zonder reserve de beoordelingsmaatstaf (‘En nu is Mabel toch ontmaskerd als een leugenbeest eerste klas; (...) dat ze denkt zoiets te kunnen verbergen als ze deel wil gaan uitmaken van het Koninklijk Huis, is niet alleen naïef en onverstandig, maar ronduit stom en achterbaks’). In *Trouw* gaat niemand expliciet in op ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf en is er vaker sprake van steun voor, dan van kritiek op, Mabel Wisse Smit.

Het debat

In de aanloop naar en berichtgeving over het debat wordt ‘liegen’ in 23 artikelen als beoordelingsmaatstaf gehanteerd. Met andere woorden: in 23 artikelen wordt Balkenendes verklaring gevolgd dat het paar ‘onvolledige en onjuiste informatie’ heeft verschaft en daarmee het vertrouwen heeft geschonden. In bijna evenveel artikelen wordt bij ‘liegen’ juist kanttekeningen geplaatst: welke jonge vrouw gaat nu een premier en/of aanstaande schoonmoeder ‘al haar voorhuwelijks avonturen tot in de aller-intiemste details opbiechten’ (*De Telegraaf*, *Kringen*, 13 oktober 2003). De schrijvers van ingezonden brieven en opiniestukken slaan ook met enige regelmaat een vergevingsgezinde toon aan:

“Een leugentje om bestwil over een ‘liefdesrelatie’ in het vooronder van de Neeltje Jacoba schokte ons staatsbestel en bracht alle journalistieke papagaaien bijeen om lacherig te reageren. Helaas is Mabel verloren gegaan voor ons Koninklijk Huis. Haar goede daden en aanzien overtreffen verre haar half verzwegen vrijage met Bruinsma” (*De Telegraaf*, *Aanzien*, 16 oktober 2003).

Anneke Goudsmit, oud Tweede Kamer lid voor D66, noemt de consensus die schijnt te bestaan over de ‘juistheid, wijsheid en verstandige doortastendheid van de regering bij het niet indienen

van een toestemmingswet' onbegrijpelijk. Het verschil in de verklaringen over de contacten met Bruinsma is in haar ogen geen grond om te spreken van 'schenden van vertrouwen':

“Het is een beetje down-playing; begrijpelijk, maar geen 'leugen' zoals alle media kritiekloos van elkaar overnemen. Behalve een maffe Chileen zegt niemand dat er een seksuele relatie heeft bestaan” (*Mabel en Friso 1, NRC Handelsblad, 17 oktober 2003*).

Terugblik

Tijdens de terugblik neemt de aandacht voor 'liegen' als beoordelingsmaatstaf flink af. Alleen *de Volkskrant* komt er nog wel eens op terug. Gelet op de lange periode (55 dagen, met een gemiddelde van 0.5 artikel per dag) is dat hooguit incidenteel te noemen.

Tenslotte

In en door media wordt in de affaire rond Mabel Wisse Smit twee keer een beoordelingsmaatstaf ontwikkeld op grond waarvan de vermeende misstap veroordeeld kan worden. De eerste beoordelingsmaatstaf betreft 'de relatie'. In de uitzending van Peter R. de Vries wordt niet 'de relatie' maar het feit dat Mabel Wisse Smit over die vermeende relatie geen openheid heeft betracht, als beoordelingsmaatstaf gebruikt. In de dagen rond de uitzending van zijn programma, komt 'de relatie' als beoordelingsmaatstaf in *Algemeen Dagblad* en *de Volkskrant* aan de orde. In de eerste fase van de ontknoping kiezen *De Telegraaf* en *de Volkskrant* in een (hoofd)redactioneel commentaar positie.

Op de persconferentie van 10 oktober 2003 deelt premier Balkenende mee dat de regering geen toestemmingswet zal indienen omdat het paar 'onvolledige en onjuiste informatie' over de contacten met Bruinsma heeft verschaft. In de toelichting voegt hij er aan toe dat 'tegen onwaarheid geen kruid is gewassen'. In de berichtgeving van 11 oktober en later, wordt 'de relatie' als beoordelingsmaatstaf totaal verdrongen door 'liegen'. De focus van media op 'liegen' als beoordelingsmaatstaf heeft een aanzienlijk zwaardere politieke en morele lading dan de 'relatie' als beoordelingsmaatstaf impliceerde. In de hoofdredactionele commentaren stemmen alle kranten in met het argument van de regering (het vertrouwen is geschonden en daarmee is de toestemmingswet van de baan), al gebruiken alleen *Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf* de uitdrukking 'liegen'. Over alle subfasen van de ontknoping gerekend, zijn de meeste uitspraken in de categorie 'liegen' te vinden in *Algemeen Dagblad*, de minste in *de Volkskrant*.

6.3 Creëren van contrast tussen publiek imago en 'het ware verhaal'

In de *Biecht van de bodyguard* wordt een duidelijk contrast geschapen tussen het tot dan bestaande publieke imago van Mabel Wisse Smit en haar 'duistere kant'. Sterker nog: het publieke imago van de Mabel wordt door het gebruik van het woord 'reservekoningin' opgevijseld naar een niveau dat als niet reëel kan worden gekwalificeerd. Immers, zelfs al zou prins Johan Friso ooit geroepen worden tot het koningschap - najaar 2003 een weinig waarschijnlijke maar niet helemaal uit te sluiten mogelijkheid - dan nog zou zijn echtgenote nooit koningin worden. Hoogstens zou ze zichzelf wellicht koningin mogen noemen. 'Reservekoningin' is daarmee een uitdrukking die meer suggereert dan er ooit zal zijn. Met het gebruik van deze uitdrukking wordt

de hoofdpersoon op een hoger voetstuk geplaatst dan waarop ze ooit zal staan en neemt bijgevolg de valhoogte toe.

Om in de berichtgeving na te gaan of er een contrast geschapen wordt tussen het publieke imago en 'het ware verhaal' en/of de 'duistere kant' van de hoofdpersoon, hebben we gekeken naar twee categorieën uitspraken:

- de categorie 'publiek imago' omvat alle uitspraken over positieve eigenschappen van Mabel Wisse Smit, alle uitspraken die haar positief evalueren en alle uitspraken waarin zij gekoppeld wordt aan inzet voor 'goede zaken' als War Child en de Soros Foundation;
- de categorie 'het ware verhaal' en/of 'de duistere kant' omvat alle uitspraken waarin gesteld wordt dat Mabel Wisse Smit wel degelijk op de hoogte was van het criminele circuit waarin zij verkeerde, alle uitspraken waarin gezegd wordt dat zij altijd al op 'foute, machtige mannen' viel en alle uitspraken waarin de mannen in kwestie negatief geëvalueerd worden²⁵.

Of in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit een contrast geschapen wordt tussen het publieke imago en 'het ware verhaal', gaan we per dag na²⁶.

In totaal hebben we 67 artikelen gevonden die voldoen aan de eis dat ze zowel uitspraken bevatten uit de categorie 'het publieke imago' als uitspraken uit de categorie 'het ware verhaal' of die op dezelfde dag verschenen als een artikel in dezelfde krant waarin de andere categorie werd genoemd. De meeste van deze artikelen zijn verschenen in *de Volkskrant*, op de voet gevolgd door *Algemeen Dagblad* en op enige afstand door *De Telegraaf*, *NRC Handelsblad* en *Trouw*. In totaal bevatten de artikelen in de vijf dagbladen 820 uitspraken in de categorie 'het publieke imago' en 742 uitspraken in de categorie 'het ware verhaal'. Afgaande op het aantal uitspraken liggen de verhoudingen tussen de dagbladen een tikje anders. *Algemeen Dagblad* en *de Volkskrant* bevatten de meeste uitspraken en ontlopen elkaar daarin nauwelijks, *De Telegraaf* en *NRC Handelsblad* bevatten iets minder in dit kader relevante uitspraken en *Trouw* bevat veruit de minste uitspraken waarin een contrast tussen publiek imago en 'het ware verhaal' geschapen wordt (zie Tabel 6.3).

---

²⁵ In deze categorie hebben we de uitspraken over de relatie zelf buiten beschouwing gelaten. Het 'ware verhaal' gaat immers niet over de relatie op zich maar over de vraag of de hoofdpersoon wel de waarheid over het bestaan van de relatie heeft gesproken en over het 'feit' dat een en ander zich afspeelde in een duister, crimineel milieu. Dit criminele milieu wordt weergegeven als de absolute tegenhanger van het milieu waarin de toekomstige 'reservekoningin' zich gaat begeven dan wel reeds begeven heeft. De relatie is in deze analyse meegenomen als een noodzakelijke conditie. Pas wanneer er in een artikel wordt gesproken over de relatie kan de aanklagende rol in de berichtgeving naar voren komen.

²⁶ Met andere woorden, om te spreken van een contrast stellen we als eis dat uitspraken uit beide categorieën op dezelfde dag voorkomen in een dagblad. Bevat de berichtgeving in krant A op datum N een bericht met uitsluitend uitspraken in de categorie 'het publieke imago' en op dag (N + 1) een bericht met uitsluitend uitspraken in de categorie 'het ware verhaal', dan wordt in deze redenering geen contrast gecreëerd. Het creëren van een contrast wordt hiermee aan een tijdsperiode gebonden. De gedachte hier achter is dat een contrast niet of nauwelijks als een contrast herkend en ervaren zal worden als er een groot tijdsverschil zit tussen het kennisnemen van uitspraken in de categorie 'het publieke imago' en uitspraken in de categorie 'het ware verhaal'.

Tabel 6.3 Het publieke imago versus ‘het ware verhaal’: aantal artikelen en uitspraken per krant

Datum	De Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad	
	imago	‘ware’	imago	‘ware’	imago	‘ware’	imago	‘ware’	imago	‘ware’
Introductie	18	2	42	8	80	8	20	4	98	12
Onthulling	2	4	2	6	2	6	.	.	18	26
Ontknoping: dossier	78	82	10	10	38	62	18	38	34	80
Ontknoping: geen wet	36	30	52	48	12	30	44	12	32	22
Ontknoping: debat	16	34	34	58	40	46	2	16	10	34
Terugblik	38	34	8	8	16	12	12	6	8	4
Totaal	188	186	148	138	188	164	96	76	200	178
Aantal artikelen	18		11		12		10		16	

De artikelen die voldoen aan de eis van contrast, vinden we vooral terug in de verschillende subfases van de ontknoping (zie Tabel 6.4). Dat geldt nog sterker voor het aantal uitspraken in deze artikelen. In totaal is iets meer dan tweederde van de relevante uitspraken afkomstig uit de verschillende subfases van de ontknoping.

Tabel 6.4 Het publieke imago versus het ‘ware’ verhaal: aantal artikelen en uitspraken per fase

fase	Contrast artikelen	het publieke imago	het ‘ware’ verhaal	aantal uitspraken	
				totaal	per dag
Introductie	6	258	34	292	3.3
Onthulling	5	24	42	66	16.5
Ontknoping: dossier	16	178	272	450	75.0
Ontknoping: geen wet	5	176	142	318	318.0
Ontknoping: debat	21	102	188	290	24.2
Terugblik	14	82	64	146	2.7
Totaal	67	820	742	1562	9.3

Het contrast tussen het publieke imago en ‘het ware verhaal’ wordt scherper naarmate:

- het aantal relevante uitspraken per dag groter is;
- het aantal uitspraken in beide categorieën dicht bij elkaar ligt.

Introductie

Gemeten aan deze criteria, is er tijdens de introductie nauwelijks een spoor van contrast te bekennen: het aantal uitspraken per dag is gering, de balans slaat ver door naar het publieke imago. *Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf* berichten in deze fase met afstand het meest over het publieke imago van Mabel Wisse Smit. Er is in deze kranten zeer weinig sprake van contrast: aan ‘het ware verhaal’ van Mabel Wisse Smit worden in *Algemeen Dagblad* twaalf uitspraken gewijd, in *De Telegraaf* gaan acht uitspraken over ‘het ware verhaal’.

Onthulling

In de periode van onthulling - de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries - wordt het contrast al wat scherper: het aantal uitspraken per dag stijgt behoorlijk. De uitzondering wordt gevormd door *Trouw* dat in deze dagen geen enkele uitspraak noch over het publieke imago noch over 'het ware verhaal' bevat. In de overige dagbladen slaat de balans licht door naar 'het ware verhaal'.

Ontknoping: dossier

Na de mededeling van premier Balkenende dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken wordt het contrast aanzienlijk scherper: het aantal uitspraken per dag stijgt opnieuw flink, de balans blijft licht doorslaan naar 'het ware verhaal'. In deze periode wordt relatief het scherpste contrast geschapen in *de Volkskrant*: het aantal uitspraken over het publieke imago en over 'het ware verhaal' ontloopt elkaar nauwelijks en ligt in totaal duidelijk hoger dan in de andere dagbladen. In *De Telegraaf* geeft Joost de Haas eerst een (zeer positieve) schets van het publieke imago van Mabel Wisse Smit, eindigend met de alinea:

“Er leek geen vuiltje aan de lucht voor Mabel, die ondertussen ook nog eens door het World Economic Forum in Genève was aangewezen als ‘Global Leader’. Het gaat hier om honderd mensen onder de 37 jaar waarvan het Economic Forum denkt dat ze in het de toekomst grote invloed zullen hebben op het internationale maatschappelijke leven.”

In het vervolg van het artikel komt het verleden van Mabel Wisse Smit uitvoerig aan de orde:

“Of men daar in Genève nu nog zo over denkt is maar de vraag. Want inmiddels is het blazoen van Mabel in hoog tempo besmet geraakt. In augustus gaf ze toe bevriend te zijn geweest met een van de meest beruchte criminelen die ons land ooit gekend heeft: Klaas Bruinsma, de eerste maffiabaas van de Lage Landen. Volgens Mabel betrof het slechts een oppervlakkige kennis, die zij kende uit het zeilcircuit. Tot afgelopen donderdag misdaadverslaggever Peter R. de Vries in zijn programma bij SBS6 de getuigenis bracht van een van de lijfwachten van Bruinsma, de Chileen Charlie da Silva. Hij verklaarde dat Mabel lange tijd het liefje was van zijn baas. De schriftelijke reactie die namens Mabel hierop volgde, deed bij menigeen de wenkbrauwen fronsen, want hoewel ze bleef ontkennen een ‘liefdesrelatie’ met Bruinsma te hebben gehad, gaf ze opeens wel toe een aantal malen op zijn schip te hebben overnacht. Nederland stond paf. Want wat heeft de blonde Mabel nog meer achtergehouden?”

Dan volgt een samenvatting van de beschuldigingen aan het adres van Mabel Wisse Smit geuit in het programma van Peter R. de Vries en een kort overzicht van de criminele activiteiten van Klaas Bruinsma, afgesloten met de zinnen:

“De toekomstige ‘reservekoningin’ hield deze week echter vol dat de contacten zich voornamelijk in 1989 afspeelden en dat zij geen liefdesrelatie had met Bruinsma. Eerder, in augustus, had zij al laten weten dat zij besloot de contacten met Bruinsma te beëindigen toen zij zich realiseerde met welke praktijken hij zich bezighield. Ook de relatie met een andere machtige man in haar leven, Mohammed Sacirbey, kwam tot een eind voordat hij in opspraak kwam. De voormalige topdiplomaat zit sinds maart van dit jaar in de VS vast in afwachting van uitlevering aan Bosnië in de zaak rond de miljoenenverduistering.”

Een scherp contrast creëren tussen het publieke imago en ‘het ware verhaal’ over de duistere kant van Mabel Wisse Smit - het aloude vertelschema van de *good guy* en de *bad guy* met dien verstande dat beide nu in één hoofdpersoon verenigd zijn - zien we ook terug in het Zaterdag Bijvoegsel van *NRC Handelsblad*²⁷. Jaco Alberts en Jannetje Koelewijn schrijven een lang achtergrondartikel over Mabel Wisse Smit, gebaseerd op ‘wat vrienden, vriendinnen en zakenrelaties van Mabel Wisse Smit deze week aan deze krant wilden vertellen’. Deze deels niet bij naam genoemde bronnen schetsen een beeld van Mabel Wisse Smit waarin zowel elementen uit het publieke imago als uit ‘het ware verhaal’ herkenbaar zijn.

“(…) En dan die voorkeur voor niet-doorsneemannen. Klaas Bruinsma, Mohamed Sacirbey, prins Johan Friso. De eerste had bodyguards omdat hij in drugs handelde. De tweede omdat hij minister van een land in oorlog was. De derde omdat hij lid van het Koninklijk Huis is. Mabel Wisse Smit werd op alle drie verliefd. En op alledrie haar keuzes is kritiek. Bruinsma was een crimineel. Sacirbey zit in New York in voorarrest omdat hij geld zou hebben verduisterd. En op Friso zou ze alleen maar verliefd zijn geworden omdat hij een prins is.”

Verderop schrijven de journalisten over haar studententijd in Amsterdam:

“Ze studeerde economie en politicologie aan de Universiteit van Amsterdam, deed niet erg mee aan het georganiseerde studentenleven, was bijvoorbeeld geen lid van het corps. Wat ze wel deed, met twee vriendinnen: dansen in Parijs en Londen. Het liefst met leuke, rijke mannen. Een vriend van een van de drie meisjes uit die tijd: “Ze zochten spanning, avontuur. Alledrie, maar Mabel het meest. Zij was degene die van alles organiseerde.” Mannen werden vaak verliefd op haar, zegt hij. Omdat ze zo intelligent en interessant was. ‘Ze liet zich hun aandacht aanleunen, totdat ze er geen zin meer in had. Dan dumpte ze hen.’”

Aan het slot komt Bruinsma weer in beeld:

“Op de crematie van Bruinsma, in juli 1991 in Zaandam, fotografeerde de politie iedereen die daar was. Leden van de Bruinsma-clan fotografeerden op hun beurt de politie. Mabel Wisse Smit zou erbij geweest kunnen zijn. Friso schreef aan premier Balkenende ‘dat zij gedurende drie maanden 1989 regelmatig contact met elkaar hebben gehad’. En dat zij hem ‘in de daarop volgende anderhalf jaar’ met enige regelmaat gezien heeft. Dat kan dus tot aan zijn dood zijn geweest.
Hoe zal het verder gaan?”

Ontknoping: geen wet

De dag na de mededeling van premier Balkenende dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet, is het contrast op zijn scherpst: het aantal uitspraken per dag schiet omhoog, op *De Telegraaf* na slaat in de dagbladen de balans (licht) door naar ‘het publieke imago’.

In *Trouw* schrijft Malika El Ayadi die dag:

---

²⁷ Strikt genomen valt dit artikel in de tweede subfase van de ontkenning (na de mededeling dat het kabinet afziet van het indienen van een toestemmingswet). Omdat expliciet vermeld wordt dat het verhaal geschreven is voor dat dit bekend werd gemaakt, tellen we het mee in de eerste fase van de ontkenning.

“De koninklijke familie is lovend over die nieuwe vrouw. Ze noemen haar een grote steun en toeverlaat in deze moeilijke tijden. Het weekblad Elsevier benoemt een maand later Mabel Wisse Smit tot vrouw van het jaar 2002.”

Na een toelichting op de afgelopen maanden, de verloving, de vragen van Balkenende, het onderzoek van de AIVD, beschrijft ze de uitzending van Peter R. de Vries en de reactie van Mabel Wisse Smit op de vragen van de misdaadverslaggever.

“Mabel reageert per fax en tekent daarmee haar vonnis. Het pikante contact met de Nederlands Al Capone blijkt nu intensiever dan ze steeds zei. Mabel belemmert het werk van politici, luidt het oordeel” (*De media en de ‘onbekende blonde vrouw’*, *Trouw*, 11 oktober 2003).

Ontknoping: debat

In de fase van (de aanloop naar) het debat, zwakt het contrast flink af: het aantal uitspraken per dag neemt fors af, de balans slaat licht door naar ‘het ware verhaal’. In sommige opiniestukken worden inmiddels op een ironische toon suggestieve uitspraken en ‘onthullingen’ - gemeld in een ander medium - aan elkaar geregen (zie Kader 6.5).

Kader 6.5 Kringen: Jaloers

Hoe meer onthullingen over Mabel, hoe groter mijn jaloezie op Friso. Wat een leuke, spannende meid! 't Is tenminste niet zo'n type voor wie 'The bold and the beautiful' het hoogtepunt van de dag vormt. Als Mabel zei dat zij de buitenboel ging doen, ging zij geen ramen lappen, maar reserveerde zij een businessclass-stoel op de eerstvolgende vlucht naar Caïro om even een paar wapendeals te regelen! (...)

Zouden er de laatste tien jaar eigenlijk nog internationale affaires zijn geweest waarbij Mabel geen rol heeft gespeeld? Ik vroeg mij dat af toen het RTL-Nieuws suggereerde dat zij inderdaad - namens het Bosnië van minnaar Sacirbey toen dat land nog in oorlog met de Serviërs was - gesprekken heeft gevoerd met Egyptische wapenhandelaren, wat mij overigens onmiddellijk tot de gedachte verleidde dat haar contacten met Klaas Bruinsma blijkbaar ook op andere gebieden leerzaam waren, al zal zo'n deftig meisje tijdens de onderhandelingen met die Egyptenaren niet over 'bluffers' hebben gerept, zoals Klaas en Charlie altijd deden.

En dan dat interview, eveneens in het RTL-Nieuws, met die Servische verslaggeefster! Mabel had ook een relatie met de Serviër Zoran Djindzic, vertelde die dame. Dezelfde Zoran Djindzic die eerder dit jaar, toen hij premier van zijn land was, werd doodgeschoten. En die mededeling maakte mij een korte wijle toch iets minder jaloers op Friso. Als al die verhalen kloppen, kennen wij nu immers drie kerels die de prins als vriend van Mabel voorafgingen, van wie er eentje inmiddels in de gevangenis zit en twee zijn vermoord.

Maar goed, ik weet inmiddels wel wie George W. Bush en Tony Blair vertelde dat Saddam Hoessein massavernietigingswapens had.

Een plus een is twee, nietwaar.

En dat verdwijnen van haar dossier uit het archief van Buitenlandse Zaken, vorige week?

Een eitje.

Let's meet, Mabel.

Hilton Rio, Suite 1004.

Bron: *De Telegraaf*, 24 oktober 2003

Terugblik

Tijdens het terugblikken is van een contrast nauwelijks meer sprake: het aantal uitspraken per dag zakt onder het niveau tijdens de introductiefase, de balans slaat heel licht door naar het publieke

imago. In de jaaroverzichten eind december 2003 ontbreekt de affaire rond Mabel Wisse Smit niet. Integendeel. In een aantal artikelen wordt het hele verhaal nog een keer herhaald. Onder de kop *Gekweld door soapzucht* geeft *De Telegraaf* bijvoorbeeld een overzicht van de affaires rond Margarita en Mabel.

“Intussen heeft koningin Beatrix in juni het huwelijk aangekondigd van haar zoon Johan Friso met de intelligente, charmante en ambitieuze Mabel Wisse Smit. Beatrix noemt haar ‘lief en begaafd’ en is zichtbaar dol op haar. Claus was dat ook. Niets lijkt het huwelijk in de weg te staan. Dat zij vroeger de criminele drugsbaron Bruinsma heeft gekend, is geen beletsel voor wettelijke toestemming voor het huwelijk, nodig om voor de erfopvolging in aanmerking te komen. Het waren terloopse ‘zeilcontacten’.

Het is vervelend als dat bekend wordt, meer niet. Nederland schrikt echter op als Peter R. de Vries met een oud-bewaker op de proppen komt die in platte taal vertelt dat Mabel het liefje van Bruinsma was. Geschrokken kondigt Balkenende een onderzoek aan en ontbiedt hij het aanstaande echtpaar. Friso en Mabel geven toe dat ze de Koningin en de premier willens en wetens verkeerd en onvolledig hebben ingelicht, al was van een liefdesrelatie of zakelijke betrekkingen geen sprake” (*De Telegraaf*, 31 december 2003).

Tenslotte

In de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries is in zeer lichte mate sprake is van een contrast tussen het publieke imago en ‘het ware verhaal’. Dat contrast wordt aanzienlijk scherper na de mededeling van de premier dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken (het aantal relevante uitspraken per dag stijgt sterk). Na de mededeling van de premier dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet wordt het contrast nog sterker, daarna neemt het snel af.

De theorie veronderstelt dat ‘het ware verhaal’ zoals verteld in de fase van onthulling, de ‘ontmaskering’ van de hoofdpersoon teweeg brengt. Die veronderstelling wordt slechts zeer ten dele bevestigd. Hoewel in de eerste en tweede subfase van de ontknoping duidelijk sprake is van een contrast tussen het publieke imago van en ‘het ware verhaal’ over Mabel Wisse Smit, domineert ‘het ware verhaal’ niet echt. Beschouwen we de ontknoping als één fase, dan vinden we bij alle dagbladen meer uitspraken in de categorie ‘het ware verhaal’ dan in de categorie ‘het publieke imago’. In *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* is het overwicht van ‘het ware verhaal’ het grootst, in *Trouw* het kleinst. Anders gezegd: in *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* wordt de hoofdpersoon enigszins ‘ontmaskerd’, in de overige dagbladen niet of nauwelijks.

6.4 Hoofdpersoon leugenachtig karakter toedichten

‘Ik sprak de waarheid, MABEL LOOG’, zet *De Telegraaf* op 27 december 2003 boven een artikel waarin met Peter R. de Vries teruggeblikt wordt op de affaire rond Mabel Wisse Smit. De hoofdletters van de kop duiden op een kenmerk van berichtgeving dat wijst op een aanklagende rol van media tijdens een affaire, namelijk de hoofdpersoon in een affaire een ‘leugenachtig karakter’ toedichten. Een kenmerk dat ook in de uitzending van Peter R. de Vries al naar voren kwam. Peter R. de Vries ontwikkelde geen beoordelingsmaatstaf ten aanzien van een mogelijke relatie met Bruinsma, wel inzake het feit dat Mabel Wisse Smit volgens hem over deze relatie

gelogen zou hebben. Het leugenachtige karakter komt in de berichtgeving naar voren in twee typen uitspraken:

- uitspraken over (negatieve) karaktertrekken van Mabel Wisse Smit, zoals haar vermeende voorliefde voor macht en geld, haar slinksheid en dergelijke;
- uitspraken waarin expliciet gesteld wordt dat Mabel Wisse Smit heeft gelogen of niet volledig is geweest.

Ging het in de vorige paragraaf om het ontwikkelen van een beoordelingsmaatstaf ten aanzien van ‘liegen’, hier blijft dat aspect buiten beschouwing en gaat het enkel en alleen om het ‘liegen’ van Mabel Wisse Smit.

In totaal worden in 168 artikelen uitspraken gedaan waarin Mabel Wisse Smit een leugenachtig karakter wordt toegedicht.

Tabel 6.5 Artikelen waarin leugenachtig karakter van Mabel Wisse Smit genoemd wordt, uitgesplitst naar fase

	aantal artikelen		aantal uitspraken		In %*
	n	per dag	n	per dag	
Introductie	2	0,03	8	0,1	1,0
Onthulling	18	4,50	82	20,5	11,9
Ontknoping: dossier	44	7,30	148	24,7	4,5
Ontknoping: geen wet	34	34,00	154	154,0	4,6
Ontknoping: debat	49	4,10	180	15,0	4,1
Terugblik	21	0,40	72	1,3	3,8
Totaal	168	1,10	644	3,8	4,5

*percentagebasis: totaal aantal uitspraken per periode

Rekening houdend met het aantal dagen per fase, is het aantal artikelen met uitspraken over het leugenachtig karakter verreweg het grootst in de eerste fase van de ontknoping, de dag na de mededeling van de minister-president dat de regering besloten heeft geen toestemmingswet in te dienen. Kijken we naar het aantal uitspraken in de categorie ‘leugenachtig karakter’ in relatie tot het totaal aantal uitspraken in de verschillende fases van de affaire, dan blijkt dat in de fase van de onthulling - de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries - de berichtgeving over Mabel Wisse Smit het sterkst in het teken van het leugenachtig karakter staat.

Een analyse van de kranten leidt kort samengevat tot de volgende conclusies (zie Tabel 6.6):

- in de fase van onthulling komt ‘het leugenachtig karakter’ zowel in termen van artikelen als van uitspraken het meest voor in *Algemeen Dagblad*, gevolgd door *NRC Handelsblad*; in *Trouw* komt het in één artikel (twee uitspraken) ter sprake;
- in de eerste subfase van de ontknoping gaan *de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad* qua aantal artikelen aan kop, qua aantal artikelen gevolgd door *De Telegraaf*, *Trouw* en *NRC Handelsblad*, qua aantal uitspraken wisselen *De Telegraaf* en *Trouw* van plaats;
-

Tabel 6.6 Artikelen over leugenachtig karakter van Mabel Wisse Smit, uitgesplitst naar fase en krant

	De Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad	
	n*	N**	n*	N**	n*	N**	n*	N**	n*	N**
Introductie	1	2	0	0	0	0	1	6	0	0
Onthulling	4	14	4	20	3	16	1	2	6	30
Ontknoping: dossier	10	38	6	20	9	26	6	30	13	34
Ontknoping: geen wet	6	12	7	50	7	28	5	28	9	36
Ontknoping: debat	5	16	14	60	12	42	8	26	10	36
Terugblik	9	32	2	4	3	16	4	14	3	6
Totaal	35	114	33	154	34	128	25	106	41	142

* Aantal artikelen waarin 'leugenachtig karakter' genoemd wordt

** Aantal uitspraken waarin 'leugenachtig karakter' genoemd wordt

- in de tweede subfase van de ontkenning ziet het beeld er totaal anders uit: *NRC Handelsblad* bevat veruit de meeste uitspraken in de categorie 'leugenachtig karakter', gevolgd door *Algemeen Dagblad*, *De Telegraaf* en *Trouw*; in *de Volkskrant* zijn aanzienlijk minder uitspraken in deze categorie terug te vinden;
- in de derde subfase van de ontkenning is opnieuw *NRC Handelsblad* de koploper, nu gevolgd door *De Telegraaf*, *Algemeen Dagblad* en *Trouw*; met een behoorlijk verschil is *de Volkskrant* opnieuw hekkensluiter;
- in de fase van terugblikken is het vooral *de Volkskrant* die 'het leugenachtig karakter' van Mabel Wisse Smit nog eens noemt;
- over de gehele periode komt 'het leugenachtig karakter' van Mabel Wisse Smit zowel in termen van aantal artikelen als van aantal uitspraken in *Trouw* het minst vaak aan de orde, qua aantal artikelen is *Algemeen Dagblad* koploper, qua aantal uitspraken *NRC Handelsblad*.

Nadere analyse maakt duidelijk dat er een tamelijk heldere scheidslijn loopt tussen *de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad* aan de ene en *NRC Handelsblad*, *De Telegraaf* en *Trouw* aan de andere kant. Voor de laatste drie dagbladen geldt dat (verreweg) het grootste deel van de uitspraken in de categorie 'het leugenachtig karakter' in de tweede en derde subfase van de ontkenning valt. Met andere woorden: nadat premier Balkenende verklaard heeft dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet en als belangrijkste reden daarvoor geeft dat het paar de regering 'onvolledig en onjuist' heeft ingelicht. Voor *de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad* geldt dat niet of veel minder. Van alle uitspraken over 'het leugenachtig karakter' valt in *de Volkskrant* bijna de helft in de fases voorafgaand aan de mededeling van de minister-president dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet en nog geen kwart in de tweede en derde subfase van de ontkenning. Voor *Algemeen Dagblad* geldt dat eveneens bijna de helft van de uitspraken in de categorie 'leugenachtig karakter' in de fases voorafgaand aan de mededeling van de minister-president terug te vinden is. Tegelijkertijd geldt dat iets meer dan de helft van het totaal aantal uitspraken over 'het leugenachtig karakter' terug te vinden is in de tweede en derde subfase van de ontkenning (zie Tabel 6.7).

Tabel 6.7 Uitspraken over ‘het leugenachtig karakter’ per krant en fase nader bekeken

	Tot en met dossier		Geen wet en debat		Terugblik	
	N	in %*	N	in %	N	in %
de Volkskrant**	54	47.4	28	24.6	32	28.1
Algemeen Dagblad	64	45.1	72	50.7	6	4.2
Trouw	38	35.8	54	50.9	14	13.2
De Telegraaf	42	32.8	70	54.7	16	12.5
NRC Handelsblad	40	26.0	110	71.4	4	2.6

* Percentagebasis: totaal aantal uitspraken over ‘leugenachtig karakter’ in krant

** Gerangschikt van hoogste naar laagste percentage in fases tot en met dossier opnieuw bekijken

Het verschil is opmerkelijk, maar niet zo eenvoudig te interpreteren. Dat de meeste dagbladen na de mededeling van de minister-president aanzienlijk minder terughoudend worden in het gebruik van termen vallend in de categorie ‘het leugenachtig karakter’ kan uitgelegd worden als een bewijs van volgzzaamheid: nu de minister-president gezegd heeft dat het paar de regering ‘onvolledig en onjuist’ heeft ingelicht en dat ‘tegen onwaarheid geen kruid is gewassen’, is ‘liegen’ een politiek feit geworden dat het (veelvuldig) vermelden kennelijk meer dan waard is. Dat sommige andere dagbladen in de fases daaraan voorafgaand relatief weinig uitspraken over het ‘leugenachtig karakter’ bevatten, kan opgevat worden als een gebrek aan kritische zin maar ook als een blijk van zorgvuldigheid. Het gaat hier immers om een niet geringe beschuldiging en hoe zwaarder de beschuldiging, des te sterker dienen de aanwijzingen te zijn.

Introductie

In deze dagen gaat het vrijwel uitsluitend om het nog te vertonen televisieprogramma van Peter R. de Vries. Vooraf wordt heel kort aangeduid wat Charlie da Silva zal gaan zeggen, vaak vergezeld van de waarschuwendende quote ‘Je kunt ervoor kiezen om niets te zeggen, maar je moet niet gaan liegen’. Nog voor de uitzending van Peter R. de Vries, komt SBS6 al met de uitslag van een enquête. De uitslag wordt getypeerd als “het voorlopige vonnis van de vox populi”: 49% gelooft Mabel niet (*Wurking togezzzer, de Volkskrant*, 1 oktober 2003).

Onthulling

In de dagen na de onthulling publiceren de dagbladen in totaal achttien artikelen waarin Mabel Wisse Smit een leugenachtig karakter krijgt toegedicht. De dag na de uitzending komen in de berichtgeving ook de antwoorden van Mabel Wisse Smit op een aantal vragen van Peter R. de Vries ter sprake. Zo schrijft *de Volkskrant* op 3 oktober 2003 op haar voorpagina:

“Mabel Wisse Smit, de verloofde van prins Johan Friso, heeft nieuwe feiten prijsgegeven over haar relatie met topcrimineel Klaas Bruinsma. In haar tweede verklaring is zij beduidend specifiekere dan in haar verklaring in augustus toen zij sprak over oppervlakkige contacten tijdens zeilwedstrijden”(Wisse Smit *sliep een paar nachten op boot Bruinsma*).

Hoewel niet expliciet gezegd wordt dat zij liegt, komt hier al wel duidelijk naar voren dat er een verschil is tussen de eerste en de tweede verklaring. Het beeld is dat Mabel Wisse Smit niet alles verteld heeft, de suggestie dat ze kennelijk iets te verbergen heeft.

Ontknoping: dossier

Een dag later, 4 oktober, de dag na de mededeling van de minister-president dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken, draagt het vonnis van de vox populi al een minder voorlopig karakter: een ruime meerderheid denkt dat Mabel Wisse Smit liegt over haar relatie met Bruinsma. Op de voorpagina brengt *de Volkskrant* onder de kop 'Enquête: Mabel liegt over relatie' het volgende bericht:

“Uit een enquête van onderzoeker Maurice de Hond voor het SBS televisieprogramma *Stem van Nederland* blijkt dat 70 procent van de Nederlanders denkt dat Mabel Wisse Smit liegt over haar relatie met de in 1991 neergeschoten topcrimineel Bruinsma. Volgens 68 procent had ze wel degelijk een liefdesrelatie met hem. Iets meer dan de helft van de ondervraagden, wil dat de Tweede Kamer het verloofde paar parlementaire goedkeuring onthoudt, waardoor prins Johan Friso en Wisse Smit geen rechten kunnen doen gelden op de troon. Evenveel mensen vinden dat die vraag helemaal niet meer aan het parlement moet worden voorgelegd”(*de Volkskrant*, 4 oktober 2003)²⁸.

Er zijn ook wel tegengeluiden te horen, zij het dat deze in de minderheid zijn. Zo betoogt Pieter Hilhorst dat ontmaskeren een populaire hobby is geworden. Hij signaleert wantrouwen en cynisme ten opzichte van politici, opiniemakers en zij die hoog gezeten zijn:

“Zij (bedoeld wordt: Mabel Wisse Smit) heeft er belang bij om de contacten te bagatelliseren, dus zal er wel meer aan de hand zijn dan ze zegt. (...) Dat iemand een bepaald belang heeft, lijkt voldoende om te 'bewijzen' dat hij bevooroordeeld is. Deze argwaan inspireert niet tot nauwkeurige analyse van wat wel en niet klopt, maar wordt gebruikt om alles wat iemand zegt bij voorbaat te diskwalificeren. Het is een echo van het oude marxistische idee dat iemands klasse zijn wereldbeeld bepaalt. Het lijkt een gezonde kritische houding. Niemand wil goedgelovig zijn. Toch schuilt er een groot gevaar in deze ontmaskeringsdrang. Zo blijken mensen met een zwart mensbeeld zelf sneller geneigd om spelletjes te spelen. (...) Wie argumenten alleen ziet als wapens om het gevecht te winnen, is niet langer geïnteresseerd in de waarheid. Het is daarmee een impliciete keuze voor het recht van de sterkste”(*Vertrouw niet op uw wantrouwen, de Volkskrant*, 7 oktober 2003).

Ontknoping: geen wet

Vrijdag 10 oktober volgt dan de mededeling dat de regering besloten heeft geen toestemmingswet in te dienen. De meeste kranten brengen het nieuws met in de kop een vervoeging van het woord 'liegen' (zie Kader 6.6). *De Telegraaf* gebruikt de term niet in de kop, wel in de lead waarin gemeld wordt dat 'Friso en Mabel met hun leugens de monarchie bijna in een diepe crisis hebben gestort'. *Trouw* gebruikt in het bericht de term 'liegen' in het geheel niet, maar maakt in de lead wel gewag van 'onjuiste en onvolledige informatie' die Friso en Mabel aan de regering hebben verstrekt. In andere artikelen komt de uitdrukking 'liegen' wel voor.

---

²⁸ Algemeen Dagblad brengt het bericht op p.3, *De Telegraaf* vermeldt de uitslag in een achtergrondartikel, *Trouw* en *NRC Handelsblad* besteden zaterdag 4 oktober geen aandacht aan deze peiling.

Kader 6.6 Koppen boven het bericht dat toestemmingswet niet ingediend wordt in de dagbladen van 11 oktober 2003

dagblad	kop
Algemeen Dagblad de Volkskrant	Friso verspeelt recht op troon; Mabel en prins logen over Bruinsma Prinselijk paar loog over relatie Mabel; ‘Geschaad vertrouwen’ reden voor regering om parlement geen toestemming te vragen voor huwelijk prins Johan Friso en Wisse Smit
NRC Handelsblad Trouw	Paar loog tegen kabinet over Mabel; Balkenende: vertrouwen beschadigd Friso en Mabel verbloemden waarheid; regering houdt paar buiten koninklijk huis en erfopvolging wegens geschonden vertrouwen
De Telegraaf	Mabel valt van troon

‘Liegen’ is zogezegd het eindstation, maar wat ging er aan vooraf? Om te beginnen twee brieven, één van prins Johan Friso aan de minister-president en één van de minister-president aan de Tweede Kamer. In de brief van prins Friso - mede namens Mabel Wisse Smit geschreven - erkent het paar een inschattingsfout gemaakt te hebben:

“Wij hebben al vroeg besloten om niet geheimzinnig te doen over deze contacten maar wel om zo weinig mogelijk details aan derden bekend te maken. Ook in de gesprekken met de Koningin en u in aanloop naar 30 juni van dit jaar hebben wij die lijn aangehouden. Wij dachten daarmee te voorkomen wat nu is gebeurd: het oprakelen van pijnlijke herinneringen waarvan Mabel hoopte dat ze tot het verleden behoorden. In de afgelopen weken is ons duidelijk geworden hoe naïef en onverstandig deze beslissing is geweest. Onverstandig omdat wij ons onvoldoende hebben gerealiseerd dat juist in onze contacten met de Regering direct volledige openheid van zaken over de aard, de frequentie, en de duur van de vriendschap had moeten worden gegeven. Door dat niet te doen is er onzekerheid ontstaan omtrent datgene wat werkelijk is gebeurd. (...) In juni heeft u het voornemen kenbaar gemaakt een toestemmingswet voor ons huwelijk bij de Staten-Generaal in te dienen. (...) Uw beslissing was mede gebaseerd op het onvolledige beeld dat wij van Mabels contacten met de heer Bruinsma opgeroepen hadden” (*De brieven van Friso en Balkenende, Trouw*, 11 oktober 2003).

Waar in de brief van Friso sprake is van ‘zo weinig mogelijk details’ en een ‘onvolledig beeld oproepen’, gaat de minister-president in de brief aan de Tweede Kamer een stap verder:

“De regering heeft na gesprekken met Z.K.H. prins Johan Friso en mevrouw M.M. Wisse Smit besloten geen voorstel van wet in te dienen bij de Staten-Generaal ter verkrijging van toestemming voor hun voorgenomen huwelijk als bedoeld in art. 28 van de Grondwet. De reden hiervoor is dat niet volledige en niet juiste informatie aan de regering is verstrekt, waardoor het vertrouwen is geschaad. (...) Vervolgens heb ik op 3 oktober j.l. een nader, indringend gesprek gevoerd met mevrouw Wisse Smit waarin zij nieuwe feiten verstrekte over haar contacten met wijlen de heer Bruinsma. Daaruit bleek dat de eerder in juni door mevrouw Wisse Smit aan mij afgelegde verklaring over haar contacten met wijlen de heer Bruinsma, onvolledig en onjuist is geweest” (*De brieven van Friso en Balkenende, Trouw*, 11 oktober 2003).

Kortom: waar Friso erkent een ‘onvolledig beeld van Mabels contacten met de heer Bruinsma oproepen te hebben’ stelt de minister-president dat het paar ‘niet volledige en niet juiste informatie’ heeft verstrekt. Tijdens de persconferentie voegt hij daar de uitspraak ‘tegen

onwaarheid is geen kruid gewassen' aan toe. Die uitspraak veronderstelt dat er gelogen is. Alles bij elkaar zorgt dit er voor dat wat in de brief van Friso dd 9 oktober nog aangeduid wordt als 'een onvolledig beeld oproepen', twee dagen later alom gekwalificeerd wordt als 'liegen'.

In alle hoofdredactionele commentaren wordt Balkenendes lezing van het gebeuren voluit dan wel met enige reserve gevolgd. *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* gebruiken de term 'liegen', *de Volkskrant* ('zij hielden informatie onder de pet'). *Trouw* ('zij vertelden blijkbaar van begin af aan niet het hele verhaal') en *NRC Handelsblad* ('Friso en Mabel hebben doelbewust de relatie gebagatelliseerd') zijn weliswaar minder uitgesproken in hun bewoordingen jegens Mabel en Friso, maar accepteren uiteindelijk wel de conclusie van premier Balkenende dat het vertrouwen geschonden is en daarom de toestemmingswet niet ingediend wordt.

In de ingezonden brieven (veertien in totaal) is het beeld gemengd en licht in het voordeel van Mabel Wisse Smit. De uitersten worden gevormd door een ingezonden brief in *De Telegraaf* en één in *Trouw*. De ene lezer komt bijna woorden tekort om Mabel Wisse Smit als bedriegster neer te zetten, de ander prijst haar om haar inzet voor mensenrechten.

“(...) En nu is Mabel toch ontmaskerd als een leugenbeest eerste klas. Meerdere keren Balkenende c.s. bedrogen, de monarchie een deuk van jewelste toegebracht en maar denken dat je de media ook nog eens kunt misleiden met je tronie die alleen maar onschuld verraadt. Bah.” (*Wat u zegt, De Telegraaf*, 11 oktober 2003).

“Het is stuitend om te zien hoe snel Nederland (inclusief vertegenwoordigers in de Tweede Kamer) oordeelt zonder de feiten te kennen. Beweringen op tv verkondigd door pseudo-journalisten als Peter de Vries worden zonder meer voor waar aangenomen (68 procent van de Nederlanders denkt dat ze liegt over haar verleden). Laten we Mabel Wisse Smit liever prijzen voor het vele werk dat ze heeft gedaan voor de mensenrechten” (*Mabel Wisse Smit en degrote blaffers, Trouw*, 11 oktober 2003).

Debat

In de fasen daarna wordt de vraag 'al dan niet gelogen' steeds minder gesteld. Vrij algemeen wordt aangenomen dat Mabel Wisse Smit gelogen heeft. 'Zij neemt het niet zo nauw met de waarheid' schrijft bijvoorbeeld een lezer van *NRC Handelsblad* op 17 oktober 2003. Kees Lunshof, politiek commentator van *De Telegraaf*, draagt dezelfde overtuiging uit. De kern van de affaire, zo betoogt hij in een hoofdredactioneel commentaar, 'bestaat uit het vertellen van halve waarheden en verkeerde feiten door de tweede zoon van het staatshoofd en zijn verloofde' (*Misbruik, De Telegraaf*, 14 oktober 2003). In *de Volkskrant* neemt Ronald Plasterk de columnisten die het voor het paar opnemen op de korrel. Na verwezen te hebben naar het boek waarin de journalist H.J.A. Hofland²⁹ in 1972 ageerde tegen de manier waarop de regering in de jaren vijftig de Greet Hofmans-affaire buiten de publiciteit trachtte te houden, vervolgt hij zijn betoog met:

“Nu schrijft Hofland over de affaire Mabel Wisse Smit deze week een column in *NRC Handelsblad* waarin hij groot bezwaar maakt tegen wat hij aanduidt als 'executie' van het prinselijk paar, en waarin hij critici aanduidt als 'fatsoensrakers' die zich ten onrechte met de privé-zaken van Mabel Wisse Smit bemoeien.

---

²⁹ H.J.A. Hofland, *Tegels lichten*, Amsterdam, 1972

Hofland staat daarin niet alleen. (...) in *de Volkskrant* schreef Anet Bleich vorige week: ‘Wat is er nu helemaal aan de hand met die veelgeplaagde Mabel Wisse Smit? De AIVD heeft afgelopen voorjaar onderzoek gedaan (...) en geconcludeerd dat Mabel niet betrokken was bij criminele praktijken. En laat dat nu het enige zijn dat ertoe doet’.

(...)

Hoe kun je je nu beroepen op het in het voorjaar gedane AIVD-onderzoek, wanneer inmiddels het prinselijk paar zelf heeft toegegeven, en daar excuses voor heeft gemaakt dat dat onderzoek fout zat doordat de regering en de AIVD onjuist waren ingelicht?

Maar fundamentele gaat het hierom: inmiddels is duidelijk dat de vrouw die op een haar na kandidaat was geweest om eventueel koningin van ons land te worden, langdurig en intensief heeft verkeerdt in de kringen van een moordenaar en grootschalige drugsdealer, en daar bovendien over heeft gelogen tegen twee opeenvolgende minister-presidenten. Dan kun je toch niet met droge ogen de vraag opwerpen: ‘Wat is hier nu helemaal aan de hand?’” (*Tegels terugleggen, de Volkskrant, 24 oktober 2003*).

Kortom: door voorbij te gaan aan het feit dat het paar sprak over het ‘oproepen van een onvolledig beeld’, niet over het ‘onjuist’ inlichten van de regering laat staan van de AIVD, gaat de columnist moeiteloos mee in de betekenisverschuiving van ‘onvolledig beeld oproepen’ naar ‘ronduit liegen’.

Terugblik

In de jaaroverzichten enkele maanden later is het beeld ongewijzigd: scribenten van uiteenlopende pluimage nemen in grote meerderheid aan dat Mabel Wisse Smit gelogen heeft. *De Telegraaf* biedt een overzicht van een jaar lief en leed van de Oranjes. Daarin wordt ondermeer vermeld dat ‘Friso en Mabel toegeven dat ze de Koningin en de premier willens en wetens verkeerdt en onvolledig hebben ingelicht’ en dat ‘de leugens van het paar haaks staan op de openheid en eerlijkheid die de ministeriële verantwoordelijkheid vereist’ (*Gekweld door soapzucht, De Telegraaf, 31 december 2003*). In *Algemeen Dagblad* presenteert Lilian Vinther voor twaalf sterren toekomstvoorspellingen voor 2004. Over Mabel Wisse Smit (leeuw):

“(...) Na de leugens over haar relatie met de crimineel Klaas Bruinsma, werd er gespeculeerd dat haar huwelijk met prins Johan Friso niet zou doorgaan. Maar de koningin bleef in haar kerstrede pal achter Mabel staan en de bruiloft gaat door. Wordt 24 april in Delft de Dag van haar Leven?”

Deels gebaseerd op anonieme hofbronnen, deels op met naam en toenaam genoemde betrokkenen, publiceert *de Volkskrant* 27 december een uitvoerige reconstructie. Dat schiet in ieder geval één lezer flink in het verkeerde keelgat.

“Wat ongelooflijk kinderachtig was *de Volkskrant* om ons aan het einde van het jaar nog weer eens het hele beschimmelde broodje Wisse Smit op te dienen, kennelijk in een poging om uit te leggen waarom de krant zich de hele affaire zo dommig als pr-medium voor deze dame heeft laten gebruiken. (...) Als Nederlands staatsburger wil ik geen jokkebrokken op de troon. Hoe kunnen we zaken doen met staatshoofden die vanaf het prille begin onvolledigheden vertellen?” (*Friso en Mabel, de Volkskrant, 30 december 2003*).

Tenslotte

De focus op het 'liegen' als beoordelingsmaatstaf gaat gepaard met een toename in het aantal uitspraken waarin Mabel Wisse Smit een leugenachtig karakter wordt toegedicht. De theorie veronderstelt dat er bij een affaire geen sprake is van een hoofdpersoon die op basis van een ongelukkig toeval in de noodlottige situatie terecht is gekomen, maar dat de persoon in kwestie de misstap moedwillig begaat. De misstap hangt met andere woorden nauw samen met het karakter van de hoofdpersoon. In de berichtgeving over Mabel Wisse Smit neemt het aantal uitspraken over haar persoonlijkheid en het aantal uitspraken met verwijzingen naar het 'feit' dat zij gelogen heeft over haar relatie met Klaas Bruinsma, in de fase van onthulling al flink toe. Na de aankondiging van de premier dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken stijgt het aantal uitspraken per dag licht, en bereikt een hoogtepunt na de mededeling dat de toestemmingswet van de baan is. Daarna zakt het aantal uitspraken per dag naar een niveau lager dan tijdens de onthulling en de eerste subfase van de ontknoping. *Algemeen Dagblad* en *de Volkskrant* bevatten tijdens de onthulling en de eerste subfase van de ontknoping de meeste uitspraken in de categorie 'leugenachtig karakter', *Trouw* de minste. Na de mededeling dat er geen toestemmingswet komt, bericht *NRC Handelsblad* het meest in termen van 'leugenachtige karakter', *de Volkskrant* het minst. Dat sommige dagbladen tijdens de onthulling en de eerste subfase van de ontknoping relatief weinig uitspraken in de categorie 'leugenachtig karakter' bevatten, zou opgevat kunnen worden als een gebrek aan kritische zin maar ook als een blijk van zorgvuldigheid. Het gaat hier immers om een niet geringe beschuldiging. En hoe zwaarder de beschuldiging, des te sterker dienen de aanwijzingen te zijn. Met uitzondering van *de Volkskrant* worden de dagbladen na de mededeling dat er geen toestemmingswet komt, (aanzienlijk) minder terughoudend in het gebruik van termen vallend in de categorie 'leugenachtig karakter'. Kennelijk rechtvaardigt deze mededeling het gebruik van dergelijke termen.

6.5 Het inkleuren van feiten

Een volgend kenmerk van berichtgeving dat een aanklagende rol indiceert, is het inkleuren van feiten. De uitzending van Peter R. de Vries gaat bijvoorbeeld voor het grootste deel over het criminele circuit. Pas na een uitvoerige schildering van dat milieu - inclusief een verhaal over een schilderijenroof waarmee vooral de betrouwbaarheid van Charlie da Silva aangetoond moet worden - volgt het deel waarin Charlie da Silva vertelt over Mabel Wisse Smit. De vraag die we in deze paragraaf trachten te beantwoorden is in hoeverre het criminele milieu de artikelen kleurt waarin over een vermeende relatie tussen Bruinsma en Mabel Wisse Smit geschreven wordt. Uit onze analyses blijkt dat artikelen waarin over een vermeende relatie geschreven wordt, vaak gaan over het criminele circuit waarbinnen Klaas Bruinsma zich beweegt³⁰. Van inkleuren is sprake indien in een artikel zowel uitspraken over de relatie als over het criminele milieu staan³¹.

---

³⁰ Zie voor de hele analyse www.nieuwsmonitor.net.

³¹ Het percentage uitspraken over het criminele milieu (percentagebasis: aantal uitspraken over crimineel milieu plus aantal uitspraken over relatie) geeft aan in welke mate inkleuring plaats vindt. Gegeven het feit dat van inkleuring alleen maar sprake kan zijn indien een artikel beide typen uitspraken bevat, moet rekening gehouden worden met een drempelwaarde. Stel dat in 12 artikelen 128 uitspraken over het criminele milieu voorkomen. Dan zullen die

In totaal vinden we in 209 artikelen sporen van het inkleuren van een vermeende relatie (zie Tabel 6.8). Voor 77 van die 209 artikelen (37%) betreft het nieuwsberichten waarin melding wordt gemaakt van de criminele context waarin de vermeende relatie zich afspeelt. Al tijdens de introductiefase is een dergelijke inkleuring terug te vinden in nieuwsberichten. *Trouw* schrijft bijvoorbeeld op 21 augustus:

“De Amsterdamse maffiabaas Klaas Bruinsma, bijgenaamd De Dominee, was eind jaren tachtig op zijn hoogtepunt toen hij Mabel Wisse Smit leerde kennen” (*Bruinsma was maffia-achtige leider, Trouw, 21 augustus 2003*).

Tabel 6.8 Het inkleuren van de berichtgeving over de relatie uitgesplitst naar fase

	aantal artikelen		aantal uitspraken over				Inkleuring	
	totaal	per dag	relatie		crimineel milieu		% crim. milieu	drempel
	totaal	per dag	totaal	per dag	totaal	per dag	% crim. milieu	drempel
Introductie	12	0.2	98	1.3	128	1.6	57	9
Onthulling	21	5.3	348	87.0	230	57.5	40	8
Ontknoping: dossier	74	12.3	612	102.0	884	147.3	59	9
Ontknoping: geen wet	34	34.0	300	300.0	270	270.0	47	9
Ontknoping: debat	47	3.9	226	18.8	222	18.5	50	17
Terugblik	21	0.4	110	2.0	174	3.2	61	10
Totaal	209	1.3	1694	10.9	1908	12.2	53	10

In de fase van onthulling stijgt niet alleen het aantal artikelen en het aantal uitspraken per dag, maar krijgen ook de uitspraken over het criminele milieu een steviger karakter. Zo schrijft *de Volkskrant* in die dagen:

“De bodyguard zei zich een voorval te herinneren waarbij een ‘Hollander’ op de Neeltje Jacoba werd geliquideerd, twintig minuten voordat Wisse Smit arriveerde. ‘Mabel ging zitten op de stoel van die gozer. Zij heeft daar niks van gemerkt, maar ze was wel heel dichtbij” (*Wisse Smit sliep een paar nachten op boot Bruinsma, de Volkskrant, 3 oktober 2003*).

Vooraf in de eerste en tweede fase van de ontknoping is het aantal artikelen per dag met uitspraken over de relatie tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma aan de ene kant en over het criminele milieu aan de andere kant heel hoog. De daarmee samenhangende inkleuring van de feiten wisselt behoorlijk. Tijdens de eerste subfase van de ontknoping bevatten de artikelen meer uitspraken over het criminele milieu dan over de vermeende relatie, tijdens de tweede subfase van de ontknoping is het precies omgekeerd. Tijdens de terugblik is het aantal artikelen en uitspraken verhoudingsgewijs gering, de inkleuring relatief sterk.

Per krant kunnen kort de volgende conclusies worden weergegeven (zie Tabel 6.9):

- In *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant* is het minst sprake van de inkleuring van feiten;
- In *Algemeen Dagblad* is het contrast tussen uitspraken over ‘de relatie’ en ‘het criminele circuit’ het grootst: er is hier over alle fases gezien het meest sprake van inkleuring van de

---

artikelen minimaal 12 uitspraken over de relatie bevatten en zal het de minimale mate van inkleuring dus zijn (1 - (128/140) = 8).

feiten. *Algemeen Dagblad* publiceert verder verreweg de meeste uitspraken over ‘het criminele circuit’.

- *Trouw* publiceert in totaal het minste aantal uitspraken over zowel ‘de relatie’ als het ‘criminele circuit’ en kleurt ‘de relatie’ naar verhouding even vaak als *De Telegraaf*.

Tabel 6.9 Het inkleuren van de berichtgeving over de relatie uitgesplitst naar dagblad

	aantal artikelen				aantal uitspraken over			
	relatie		crimineel milieu		inkleuring		% crim milieu	drempel
	totaal	per dag	totaal	per dag	totaal	per dag		
De Volkskrant	45	0.3	414	2.7	428	2.7	51	10
NRC Handelsblad	42	0.3	398	2.6	324	2.1	45	11
De Telegraaf	36	0.2	306	2.0	384	2.5	56	9
Trouw	33	0.2	216	1.4	282	1.8	57	10
Algemeen Dagblad	53	0.3	360	2.3	490	3.1	65	10
Totaal	209	1.3	1694	10.0	1908	12.2	53	10

Tenslotte

Door het aanscherpen en inkleuren van feiten uit het verleden krijgt de vermeende misstap van Mabel Wisse Smit een grotere betekenis: hoe meer er in artikelen over de relatie tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma aandacht wordt besteed aan het criminele milieu waarin Bruinsma verkeerde, des te groter wordt met andere woorden de vermeende misstap van Mabel Wisse Smit. Vooral na de mededeling van de premier dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken, is er in de artikelen waarin de relatie en het criminele milieu aan de orde komen, veel aandacht voor een beschrijving van het criminele milieu. *Algemeen Dagblad* en *Trouw* vormen de uitersten, waarbij *Algemeen Dagblad* het meest en *Trouw* het minst aan inkleuring van de relatie doet.

6.6 Retorische middelen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit

Een vijfde kenmerk van berichtgeving dat een aanklagende rol indiceert, is het gebruik van versterkende retorische middelen zoals beeldspraak, bathos, overdrijving, herhaling, schematische samenvattingen etc. In dit onderzoek hebben we het gebruik van beeldspraak, cynische uitspraken en van retorische vragen meegenomen. Het gebruik van retorische vragen heeft vanaf de onthulling een rol gespeeld. Peter R. de Vries stelt in zijn uitzending van 2 oktober 2003 bijvoorbeeld enkele keren de retorische vraag: ‘Bewaart Mabel Wisse Smit misschien wel een geheim?’

In totaal hebben we in 156 artikelen beeldspraak, cynische uitspraken en/of retorische vragen teruggevonden. Driekwart daarvan heeft overigens geen betrekking op Mabel Wisse Smit maar op andere actoren in de affaire (politici, criminelen, journalisten). In onderstaande tabel geven we een overzicht van de verschillende retorische middelen zoals gevonden in de teksten. Daarbij maken we onderscheid tussen retorische middelen die derden betreffen en die direct gebruikt worden in de beschrijving van Mabel Wisse Smit (zie Tabel 6.10).

Tabel 6.10 Retorische middelen in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit, uitgesplitst naar fase

	retorische middelen derden betreffend				retorische middelen Mabel Wisse Smit			
	artikelen		uitspraken		artikelen		uitspraken	
	totaal	per dag	totaal	per dag	totaal	per dag	totaal	per dag
Introductie	1	--	1	--	1	--	3	--
Onthulling	12	3.0	7	1.8	9	2.3	16	4.0
Ontknoping: dossier	36	6.0	87	14.5	15	2.5	24	4.0
Ontknoping: geen wet	18	18.0	45	45.0	6	6.0	14	14.0
Ontknoping: debat	63	5.3	184	15.3	23	1.9	57	4.8
Terugblik	26	0.5	63	1.1	12	0.3	17	0.3
Totaal	156	1.0	387		66		131	

Splitsen we uit naar dagblad, dan zien we dat in *de Volkskrant* het meest en in *De Telegraaf* het minst gebruik gemaakt wordt van retorische middelen. In *De Telegraaf* hebben die stijlmiddelen verhoudingsgewijs het vaakst, in *Algemeen Dagblad* verhoudingsgewijs het minst vaak betrekking op Mabel Wisse Smit.

Tabel 6.11 Retorische middelen per krant, uitgesplitst type en object

	De Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad	
	N	Mabel	N	Mabel	N	Mabel	N	Mabel	N	Mabel
	Retorische vraag	36	8	32	15	20	7	10	3	9
Cynische uitspraak	63	10	15	3	10	7	46	14	25	2
Beeldspraak	70	18	52	14	34	7	51	10	45	11
Totaal	169	36	99	32	64	21	107	27	79	15

6.6.2 Retorische vragen

De veruit bekendste en in de fase van onthulling vooral op televisie talloze malen herhaalde retorische vraag, is uiteraard die van Charlie da Silva:

“Mabel, ken je me nog? Ik jou wel”.

In de dagbladen vinden we de vraag (uiteraard) wel terug, maar de meeste stijlmiddelen - en dat geldt ook voor retorische vragen - treffen we aan in de laatste subfase van de ontknoping, in de berichtgeving over (de aanloop naar) het debat. In *de Volkskrant* worden de meeste retorische vragen gesteld, in *Algemeen Dagblad* de minste (zie Tabel 6.11).

Na de fase van onthulling hebben we vooral in ingezonden brieven dit stijlmiddel aangetroffen. In *De Telegraaf* maakt een lezer op die manier duidelijk Mabel Wisse Smit niet te geloven:

“Etienne Urka en Geurt Roos, ook twee bekende topcriminelen rond Bruinsma, verdedigen Mabel Wisse Smit. Urka in *De Telegraaf* en Roos op het Radio 1 Journaal. Beiden verklaren dat ze zich Mabel herinneren en zeker weten dat ze geen relatie had met Bruinsma. Wat wij hiervan leren, is dat Mabel dus niet alleen Bruinsma, maar ook Urka en Roos kende. Zou Mabel, een geëmancipeerde en zeer intelligente vrouw als we op de mening van haar a.s. schoonmoeder kunnen afgaan, in de keuken hebben gezeten met een breiwerkje om vooral

niet te horen waar de heren het over hadden? Misschien gelooft Mabel in de prins op het witte paard, maar ik geloof niet in sprookjes.” (*Sprookjes, De Telegraaf*, 10 oktober 2003).

Een lezer van *NRC Handelsblad* spitst de retorische vragen toe op mogelijke verschillen in de gebruikte terminologie. In zijn slotwoorden onderstreept hij nog eens het retorische karakter van zijn vragen:

“Uit de brief van Friso van 9 oktober blijkt dat aanvankelijk door hem en Mabel is gezegd dat de oppervlakkige relatie tweeënhalve maand geduurd heeft; nu blijkt dat drie maanden regelmatig contact te zijn geweest. Een reden voor standpuntverandering? Is ‘regelmatig contact’ persé iets anders dan oppervlakkige relatie? In juni werd gemeld: na die tweeënhalve maand ‘nog een enkele ontmoeting voornamelijk i.v.m. zeezeilen; beëindiging door Mabel nadat zij zich bewust werd van zijn activiteiten’. Nu: na de drie maanden heeft Mabel Bruinsma in de daarop volgende elf en half jaar nog met enige regelmaat gezien en enige malen bij hem gelogeed. Is dat werkelijk zo’n vreselijk verschil? Is dat ‘schenden van vertrouwen’? Kom nou toch” (*Mabel en Friso 1, NRC Handelsblad*, 17 oktober 2003).

6.6.3 Cynische uitspraken

Cynische uitspraken komen vaker voor dan retorische vragen, vooral in *de Volkskrant* en in *Trouw*. Ruim twintig procent van de cynische uitspraken heeft overigens betrekking op Mabel Wisse Smit.

Cynische uitspraken is een veel minder duidelijke categorie dan retorische vragen. Of een uitspraak als cynisch wordt opgevat, is (groten)deels een kwestie van interpretatie. De context waarin zo’n uitspraak staat en het interpretatiekader van de lezer spelen daarbij een belangrijke rol. Neem onderstaand voorbeeld:

“Maar ach, connecties met een strafblad, die hebben tegenwoordig zelfs de beste families. De Oranjes bijvoorbeeld. Hadden ze al een foute schoonvader, binnenkort treedt daar een schoondochter aan die het net als Mette-Marit in het verleden aanlegde met mannen die het met wetten en regeltjes niet zo nauw namen. We noemen een Mohammed Sacirbey, verdacht van grootschalige fraude. En een Klaas Bruinsma, inmiddels geliquideerd” (*Babyboom, Trouw*, 13 september 2003).

Is de context van deze woorden een hoofdredactioneel commentaar of een nieuwsanalyse van een vaste redacteur, dan is de kans groot dat hier cynisme in gelezen wordt. Staan deze woorden in een als ‘luchtig’ geafficheerde rubriek, dan is er alle reden om deze woorden als badinerend te kwalificeren, zoals we in het vorige hoofdstuk gedaan hebben. Los van de context zal een hartstochtelijk aanhanger van het Koninklijk Huis eerder geneigd zijn in dergelijke bewoordingen cynisme te lezen dan een overtuigd republikein. In de verschillende fases van de ontkenning, zien we wat meer cynische uitspraken. Hierbij gaat het naast Mabel en Friso ook regelmatig over de premier.

“Eerlijk: zou u staan te trappelen om uw seksuele *ins* en *outs* als rijpere tiener met J.P. Balkenende - tot zijn veertigste maagd gebleven, als ik me niet vergis – te bespreken? Noch in uw geval, noch in dat van Mabel Wisse Smit heeft de premier daar ook maar iets mee te maken. Hoe haalt de brave borst het in zijn hoofd om het feit dat prinselijk paar z’n privacy

wilde beschermen te kwalificeren als ‘onjuiste en onvolledige informatie?’” (*Baas in eigen onderbuik, de Volkskrant*, 15 oktober 2003)³².

Pauline Terreehorst verwijt de minister-president op een opiniepagina dat hij niets begrijpt van emancipatie en vrouwen:

“Hoe had hij het ook moeten begrijpen? Daarvoor was aanmerkelijk meer subtiliteit, kennis en acceptatie van de vrouwelijke erotiek vereist dan Balkenende heeft laten zien, in het bijzonder de afgelopen week, toen hij zich als een gereformeerde ouderling blindstaarde op de vraag of er ‘leugens’ zouden zijn verteld. Alsof er een waarheid te vertellen zou zijn als het over erotiek gaat. Dat kan alleen als je je analoog aan de middeleeuwse inquisitie concentreert op de vraag of ze ‘het’ gedaan heeft. En alhoewel velen dat uit pure nieuwsgierigheid zouden willen weten, is dat nu juist het minst interessant in deze affaire. (...). Het valt internationaal nauwelijks uit te leggen hoe het kan gebeuren dat een interessante vrouw in eigen land met pek en veren overladen wordt omdat ze omwille van het goed functioneren van de monarchie ‘zuiver als sneeuw’ had moeten zijn - dit ter beoordeling van een als kerkenraadslid opererende vertegenwoordiger van de publieke opinie - de minister-president?” (*Balkenende begrijpt niets van vrouwen, NRC Handelsblad*, 14 oktober 2003).

6.6.4 Beeldspraak

Beeldspraak is het meest voorkomende stijlmiddel. In *de Volkskrant* wordt het beeldspraak het vaakst gehanteerd, in *De Telegraaf* het minst vaak.

Reagerend op opiniestukken in *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad*³³ schrijft columnist Ephimenco: “Zo lees ik dat met ‘Mabelgate’ Nederland in één klap gedegradeerd is tot het Staphorst van Europa. Foei! Mabel heeft dus groot gelijk gehad om haar seksleven voor de premier verborgen te houden. Het ging hem niets aan met wie en hoelang ze jaren geleden de koffer was ingedoken. Bovendien is die premier niet alleen een man, maar tevens de verpersoonlijking van het confessionele puritanisme, vandaar Staphorst. JP is ook ‘tot z’n veertigste maagd gebleven’ en heeft ‘een bloempot-coiffure’” (*Ephimenco, Trouw*, 16 oktober 2003)³⁴.

De meest gebruikte metafoor is die van ‘reservekoningin’, een uitdrukking die vooral na de uitzending van Peter R. de Vries nogal eens gebruikt wordt. In totaal vinden we het woord ‘reservekoningin’ 56 keer terug in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. De term wordt in de introductieperiode één keer gehanteerd en wel door Kees Jan Emmer:

---

³² Anet Bleich krijgt steun en kritiek van één schrijver van een ingezonden brief. Verder krijgt ze bijval van columnist Marcel van Dam: “Ik was het volkomen eens met de column van Anet Bleich op deze plek” (*Nieuws en duiding, de Volkskrant*, 23 oktober 2003).

³³ Pauline Terreehorst, *Balkenende begrijpt niets van vrouwen*, *NRC Handelsblad*, 14 oktober 2003 (zij gebruikt de vergelijking met Staphorst en het woord maagd) en Anet Bleich, *Baas in eigen onderbuik, de Volkskrant*, 15 oktober 2003 (zij gebruikt de woorden maagd en bloempot).

³⁴ Hij gebruikt zijn column overigens om de vloer aan te vegen met “dinosaurussen uit het postfeministische tijdperk. Publicisten op leeftijd -die dus het woelige baas-in-eigen-buik-tijdperk hebben meegemaakt- die in de monarchale deconfiture van Mabel de eeuwige hand van de mannelijke onderdrukker signaleren”.

“Nu ze lid wordt van het Koninklijk Huis valt nog te bezien hoe lang ze dat werk als lobbyiste kan blijven doen, maar voorlopig blijft ze daar werken. De functie als reservekoningin van Nederland laat zich moeilijk combineren met een politiek gevoelige baan als lobbyiste. Maar de bedachtzame en strategisch denkende Mabel, die goed weet wat ze wil, moet over die combinatie lang hebben nagedacht” (Mabel weet wat ze wil, *De Telegraaf*, 1 juli 2003).

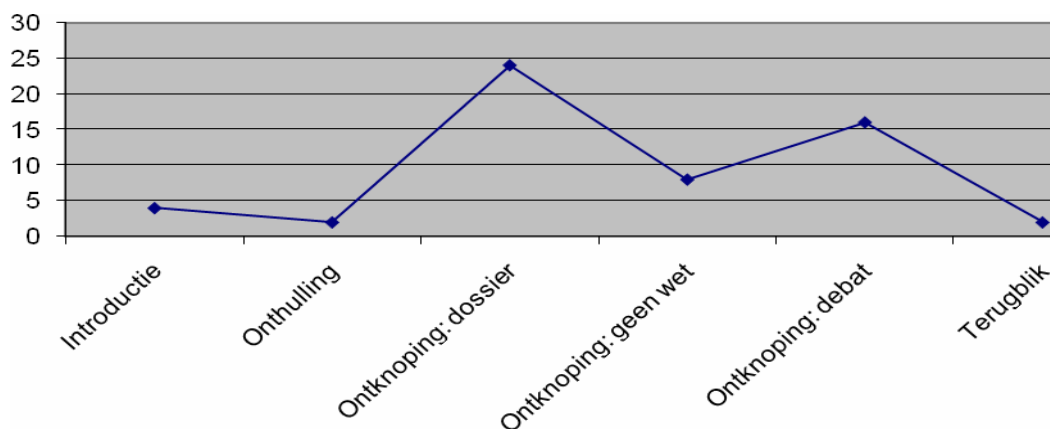
De term gaat vooral een eigen leven lijden na de uitzending van Peter R de Vries. Hij noemt haar in de uitzending herhaaldelijk ‘reservekoningin’. In de berichtgeving van de dagbladen wordt de uitdrukking tot aan de uitzending slechts af en toe gebruikt, daarna duidelijk vaker (zie Figuur 6.1). Het zijn vooral de lezersbrieven waarin we dergelijke vermeldingen zien staan.

“Ik ben benieuwd of het Balkenende lukt à la Kok een draai aan het verhaal te geven opdat de ‘feestelijkheden’ weer gewoon door kunnen gaan en het volk, in Oranje gehuld en met vlaggetjes zwaaiend langs de weg, onze ‘reservekoningin’ kan toejuichen. Wanneer worden we van deze onkostenpost verlost?” (*Draai, De Telegraaf*, 7 oktober 2003)³⁵.

Eén krant gebruikt de uitdrukking ‘reservekoningin’ in een hoofdredactioneel commentaar. Sterker nog: dat hoofdredactioneel commentaar heeft als kop ‘Reservekoningin’ en eindigt aldus:

“Een verkeerde vriendschap in jonge jaren valt wellicht te billijken. Maar wie op een cruciaal moment klaarblijkelijk geen open kaart speelt, maakt het parlementariërs wel heel moeilijk goedkeuring te verlenen aan het wetsvoorstel dat van deze gewone burger een reservekoningin maakt” (*de Volkskrant*, 4 oktober 2003).

Figuur 6.1 “Reservekoningin” in de berichtgeving

³⁵ Enkele dagen later verschijnt in *Trouw* een ingezonden brief die deze lezer uit de droom geholpen zou kunnen hebben. Aan de hand van de Grondwet en de Wet Financieel Statuut Koninklijk Huis 1972/1980 legt hij uit welke leden van het Koninklijk Huis een uitkering ontvangen. “Dit betekent dat nu een uitkering ontvangen HN de koningin, ZKH de prins van Oranje, HKH prinses Juliana der Nederlanden, HKH prinses Maxima der Nederlanden en ZKH prins Bernhard der Nederlanden. Geen enkel ander lid van de Koninklijke familie ontvangt een uitkering, ook prinses Margriet of prins Johan Friso niet. Vandaar dus zijn baan bij Goldman Sachs. Het werkt wel zo verhelderend om eerst de feiten te kennen” (*Ons belastinggeld, Trouw*, 11 oktober 2003).

Net als in de introductiefase komt het woord in de fase van terugblikken nog een enkele keer voor. Kort na de geboorte van prinses Amalia gaat koningin Beatrix in gezelschap van enkele familieleden op bezoek in het ziekenhuis. Dan blijkt Mabel Wisse Smit zelfs ex te kunnen zijn van wat ze nooit geweest is noch ooit had kunnen worden.

“Als koningin Beatrix uitstapt, verstomt het gemor dat het zo koud is en klinkt het luidkeels: “Oma, oma, oma!” Uit de auto stappen ook prins Johan Friso en ex-reservekoningin Mabel Wisse Smit” (‘Elfsteden-sfeer’ bij het Bronovo; Wachten op een glimp van de baby, *Algemeen Dagblad*, 8 december 2003).

De versterkende werking van retoriek

Het gebruik van retorische stijlmiddelen kan de impact van een andere aanklaagtechniek versterken. Een zin als ‘Mabel blijkt een reservekoningin die liegt’ (*Mabel, Trouw*, 9 oktober 2003) is een goed voorbeeld. Het feit dat Mabel liegt krijgt door het gebruik van het woord ‘reservekoningin’ een extra negatieve lading. Ook cynische uitspraken kunnen zo’n versterkend effect hebben. Voorbeelden daarvan zijn vooral te vinden in sketches en persiflages op de hoofdpersonen.

“Het zontje schudde zijn hoofd. ‘Vrouwen!’, zuchtte hij. Hoe heette die andere pipo ook alweer? Die Bosnische zwendelaar? Ik bedoel, het is toch zonneklaar waar die Mabel Wisse op valt. En ik geef haar ook helemaal geen ongelijk. Laten we wel wezen: met wie zou je liever trouwen? Met de leraar maatschappijleer of met de interessantste jongen uit de klas? Die met de mitrailleurs en de cabriolets en de jachten met spiegels aan het plafond in de slaapkajuit? Als ik een vrouw was, zou ik dan liever een boterhammetje met kaas eten met Wim Kok, of me op volle zee lekker met armagnac en slakken laten afblussen door een echte man? Nou, ik zou het wel weten. Er zit een beetje een neergaande lijn in de verloofdes van die Mabel, maar goed, zij wordt ook een dagje ouder” (*Kinderboek, de Volkskrant*, 2 oktober 2003).

Kort na het bekend worden van het besluit van de regering om geen toestemmingswet in te dienen, geeft ‘premier Balkenende’³⁶ in het programma *Kopspijkers* een toelichting. *Trouw* drukt de tekst van die ‘toelichting’ integraal af (Kader 6.7).

Kader 6.7 ‘Premier Balkenende’ in *Kopspijkers*, dd 12 oktober 2003

Jack Spijkerman	Meneer Balkenende, een bewogen einde van een hectische week.
Jan Peter Balkenende	Ja. Ik ben getergd, maar ik heb alles goed gedaan.
Spijkerman	Ik heb toch niet gezegd dat u 't verkeerd gedaan heeft?
Balkenende	Nu stelt u dezelfde vraag in andere bewoordingen. Ik blijf zeggen: ik heb het goed gedaan. Ik heb drie keer een indringend gesprek gehad met mevrouw Mabel Wisse Smit...
Spijkerman	Ja...
Balkenende	...en ik heb wel degelijk doorgevraagd.
Spijkerman	Ja, maar heeft u ook gevraagd of Mabel Wisse Smit ook een liefdesrelatie heeft gehad met Klaas Bruinsma?
Balkenende	Nou, ik heb drie keer een indringend gesprek gehad met mevrouw Mabel Wisse Smit...

³⁶ Bedoeld wordt de imitatie van premier Balkenende in het destijds zeer populaire programma *Kopspijkers*

Spijkerman	Nee, heeft u gevraagd of ze een liefdesrelatie heeft gehad met Klaas Bruinsma?
Balkenende	Nou, niet zo indringend als u nu vraagt, nee.
Spijkerman	Want dat is toch wat iedereen wil weten? Heeft ze het gedaan met Klaas Bruinsma?
Balkenende	Meneer Spijkerman. Er is een topcrimineel, die is in de bloei van zijn leven, zit de hele week alleen op een boot samen met een dikke Chileen die niks anders doet dan met bluffers op bierblikjes schieten, ja? Dan komt daar een jong meisje binnen ineen hockey-rokje, die komt daar die loopplank op, blijft daar drie maanden en blijft eten en slapen in het kader van zeilwedstrijden. Dan is daar voor mij toch geen enkele aanleiding om te denken dat daar sprake is van meer dan een vriendschapsrelatie? Maar ik heb het haar natuurlijk wel gevraagd.
Spijkerman	Maar ze kon het heel gemakkelijk...
Balkenende	Ze kon het makkelijk omzeilen. Inderdaad ja.
Bron: Transcript, Trouw, 14 oktober 2003	

Niet deze maar wel een aantal andere satires rond onder meer het koningshuis leiden in het najaar van 2003 tot een kleine affaire binnen de Mabel Wisse Smit affaire. Premier Balkenende uit begin november zijn ongenoegen over verschillende satirische programma's zoals EgoLand van BNN. Dat ongenoegen komt voort uit het feit dat in deze programma's mensen op de hak genomen worden 'die zich niet kunnen verweren'. Minister Donner valt hem in het programma Buitenhof bij en betoogt dat het sprekend opvoeren van 'koningin Beatrix' een gevaar kan opleveren voor het functioneren van het staatsbestel. De media reageren en masse op deze uitlatingen, sommige kranten wijden er een (niet mis te verstaan) hoofdredactioneel commentaar aan:

"Donner betrok ook de affaire-Wisse Smit in zijn boutade. Hij meende dat de berichtgeving soms 'meer op een lynchpartij dan op evenwichtige nieuwsvoorziening lijkt'. Donner vond dat de media een eigen verantwoordelijkheid hebben bij het bepalen van de grens van het betamelijke. Het aangaan van gesprekken met hoofdredacteuren om de media in het gareel te krijgen, behoorde wat betreft Donner tot de mogelijkheden. (...) De escalerende factor in deze affaire is evenwel het kabinet zelf. Op zijn persconferentie zette premier Balkenende de prins en zijn verloofde te kijk als leugenaars die zijn vertrouwen hadden geschonden. Een ander scenario was denkbaar geweest. De regering had kunnen volstaan met de mededeling dat het paar om persoonlijke redenen had afgezien van het voornemen parlementaire goedkeuring voor hun huwelijk te vragen. Als Donner spreekt over een 'lynchpartij', moet hij naar zijn minister-president kijken - en niet naar de hoofdredacteuren" (*Oranjesatire, de Volkskrant*, 10 november 2003).

"Dat Donner de berichtgeving in de serieuze media in deze kwestie als nagenoeg een 'lynchpartij' omschrijft, kan veel moeilijker serieus worden genomen. Daar was het eerder het onverwacht daadkrachtig optreden van het kabinet, met het karakter van een openbare schrobbering van het verloofde paar, dat de toon zette. Gelyncht is er niemand, maar beschadigd wel. Wie daarvoor verantwoordelijk was, valt nog na te lezen in de brief die Friso en Mabel zelf aan het kabinet stuurden" (*Overheid en satire, NRC Handelsblad*, 10 november 2003).

In columns, achtergrondverhalen en nieuwsanalyses is de toon niet veel anders: weinig tot geen begrip voor de zorgen van Balkenende en Donner gaat doorgaans gepaard met een oproep de hand in eigen boezem te steken en/of zich bij de eigen leest te houden.

Tenslotte

Retorische middelen gebruiken kan de impact van een andere aanklaagtechniek versterken. Retorische middelen worden vooral tijdens de (subfases) van de ontknoping gebruikt met als duidelijk hoogtepunt de berichtgeving van zaterdag 11 oktober, de dag nadat bekend is geworden dat er geen toestemmingswet zal worden ingediend. In de berichtgeving over de affaire Mabel Wisse Smit is ‘beeldspraak’ het meest gebruikte stijlmiddel, met als koploper de metafoor ‘reserve koningin’. In samenhang met het ‘liegen’ van Mabel Wisse Smit, geeft deze metafoor de berichtgeving rond Mabel Wisse Smit een extra negatieve lading. In *de Volkskrant* wordt het meest, in *De Telegraaf* het minst gebruik gemaakt van stijlmiddelen.

6.7 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk is onderzocht of media in de affaire Mabel Wisse Smit een aanklagende rol vervuld hebben. Van aanklagen is, aldus de theorie, sprake als media door het creëren van een context die de hoofdpersoon in een affaire schaamte oplegt, een aanval doen op de integriteit van de hoofdrolspeler in de affaire. Het predikaat ‘aanklagen’ houdt op zich geen evaluatie in, het is in dit onderzoek een empirische categorie. Uiteraard kan wel de vraag gesteld worden of het aanklagen van de hoofdpersoon op goede gronden berust dan wel gebaseerd is op geruchten. In het slothoofdstuk komen we op die vraag terug. Of media jegens Mabel Wisse Smit een aanklagende rol vervuld hebben, is onderzocht aan de hand van vijf kenmerken van de berichtgeving over haar.

In de loop van de affaire vinden we de vijf kenmerken van een aanklagende rol in toenemende mate terug in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. Er zijn twee momenten aan te wijzen waarop in de berichtgeving een duidelijke verschuiving qua inhoud en intensiteit optreedt. De eerste keer is dat na de persconferentie van premier Balkenende op 3 oktober 2003, waarop hij mededeelt het dossier opnieuw te gaan bekijken. De tweede keer is na de persconferentie van premier Balkenende op 10 oktober 2003, waarop hij mededeelt dat de regering geen verantwoordelijkheid kan nemen voor het indienen van een toestemmingswet. Tijdens beide persconferenties doet de premier uitspraken die de beeldvorming rond Mabel Wisse Smit sterk beïnvloeden.

Na de persconferentie van 3 oktober melden de meeste kranten dat premier Balkenende heeft verklaard dat er opnieuw onderzoek komt naar de achtergronden van Mabel Wisse Smit. In de week na deze mededelingen – de eerste subfase van de ontknoping - zien we in de berichtgeving:

- een sterk toenemend contrast tussen het publieke imago van en ‘het ware verhaal’ over Mabel Wisse Smit, waarbij ‘het ware verhaal’ licht de overhand heeft, de hoofdpersoon wordt met andere woorden ‘ontmaskerd’;

- een redelijk sterke toename van het aantal uitspraken waarin ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf wordt gehanteerd, deels refererend aan het verschil in verklaringen van de RVD; de ‘relatie’ als beoordelingsmaatstaf speelt nauwelijks een rol;
- een lichte toename in het aantal uitspraken waarin de hoofdpersoon een leugenachtig karakter wordt toegedicht;
- een sterke toename in inkleuring van feiten, dat wil zeggen dat er, per dag, meer artikelen verschijnen waarin de relatie en het criminele milieu beiden worden genoemd; die verzameling artikelen bevat meer uitspraken over het criminele milieu dan over de relatie;
- een toenemend gebruik van retorische middelen, met name ten opzichte van derden, maar ook ten opzichte van Mabel Wisse Smit.

Vrijdag 10 oktober maakt de premier bekend dat er geen toestemmingswet komt omdat - zo schrijft de premier in een brief aan de Tweede Kamer – ‘niet volledige en niet juiste informatie aan de regering is verstrekt, waardoor het vertrouwen is geschaad’. Tijdens de persconferentie voegt de premier er aan toe ‘tegen onwaarheid is geen kruid gewassen’.

De dag na deze mededelingen - de tweede subfase van de ontknoping - zien we in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit:

- een verdere toename van het contrast tussen het publieke imago van en ‘het ware verhaal’ over Mabel Wisse Smit, waarbij het publieke imago de overhand heeft; van ontmaskering van de hoofdpersoon is in deze fase geen sprake;
- een verdere en sterke toename in het aantal uitspraken waarin ‘liegen’ als beoordelingsmaatstaf wordt gehanteerd, ‘de relatie’ als beoordelingsmaatstaf speelt geen rol meer;
- een verdere en zeer sterke toename van het aantal uitspraken waarin Mabel Wisse Smit een leugenachtig karakter wordt toegedicht;
- een verdere en sterke toename in inkleuring van feiten,
- een sterke toename van het gebruik van retorische middelen, zowel in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit als in de berichtgeving over derden.

De aanklagende rol van media zoals tot uiting komend in de vijf genoemde kenmerken van berichtgeving, is tot en met 3 oktober 2003 slechts zeer beperkt herkenbaar in de berichtgeving. Na de persconferenties van de minister-president op 3 en 10 oktober 2003 verandert dat radicaal. Media volgen met andere woorden in hoge mate de politiek. Op een enkel aspect volgen media niet alleen, maar zijn ze ook volgzaam. Dat wil zeggen: ze nemen de lezing van de minister-president zoals verwoord in de brief aan de Tweede Kamer en tijdens de persconferentie van 10 oktober 2003 vrijwel kritikloos over: Mabel Wisse Smit heeft gelogen en daarom kan de regering geen verantwoordelijkheid nemen voor het indienen van een toestemmingswet.

7 Media en Mabel: veroordelen media?

7.1 Inleiding

Op basis van literatuurstudie hebben we in hoofdstuk twee drie rollen van media bij het ontstaan van een affaire onderscheiden: aanjagen, aanklagen en veroordelen. Deze rollen komen naar tijd en plaats niet strikt gescheiden voor, maar kunnen wel worden onderscheiden. Elk van de drie rollen heeft zijn eigen specifieke kenmerken. De veroordelende rol van media, zo stelden we in hoofdstuk twee, is te herkennen aan vier kenmerken van de berichtgeving (zie Kader 7.1)

Kader 7.1 Aanjagende rol van media: kenmerken van berichtgeving

- verhouding in aantal positieve versus aantal negatieve uitspraken verandert in nadeel van hoofdpersoon;
- hoofdpersoon raakt in publiciteit in geïsoleerde positie;
- aantijgingen worden gepresenteerd in de vorm van vaststaande feiten;
- nu beoordelingsmaatstaf én normoverschrijding 'vaststaan', klinkt de roep om aftreden of vergelijkbare maatregelen ten nadele van de hoofdpersoon.

In de volgende paragrafen gaan we voor elk van deze kenmerken na of en zo ja in welke mate ze de berichtgeving over Mabel Wisse Smit kenmerken. We beginnen steeds met de analyse van de nieuwsstroom rond Mabel Wisse Smit, dat wil zeggen met de analyse van het totaal aan berichtgeving in de vijf onderzochte dagbladen. Vervolgens besteden we kort aandacht aan eventuele verschillen tussen de dagbladen. We sluiten het hoofdstuk af met een paragraaf samenvatting en conclusies.

7.2 Positieve en negatieve uitspraken over Mabel Wisse Smit

Het eerste kenmerk van berichtgeving dat duidt op een veroordelende rol van media tijdens een affaire, is een verschuiving in de verhouding tussen voor de hoofdpersoon positieve en negatieve uitspraken. Een sterke toename van het totaal aantal positieve en negatieve uitspraken wijst op het op gang komen van een actie-reactie keten en daarmee van een controverseronde hoofdpersoon. Verschuift tegelijkertijd de balans tussen positieve en negatieve uitspraken in het nadeel van de hoofdpersoon, dan is dat een indicatie voor een veroordelende rol van media. Het is van belang hierbij twee zaken scherp in het oog te houden:

- wat te verstaan onder voor de hoofdpersoon positieve respectievelijk negatieve uitspraken;
- wie is de bron van de voor de hoofdpersoon positieve respectievelijk negatieve uitspraken.

In eerste instantie gaat de discussie rond Mabel Wisse Smit over de vraag of ze al dan niet een relatie met Klaas Bruinsma heeft gehad, naderhand verschuift de aandacht naar de vraag of Mabel Wisse Smit wel volledig opening van zaken heeft gegeven over de aard en duur van de (vermeende) relatie. Voor de vraag wat we als een voor Mabel Wisse Smit positieve

respectievelijk negatieve uitspraak beschouwen is dit een belangrijk punt. Mabel Wisse Smit zelf heeft steeds gesteld dat zij geen zakelijke of intieme relatie met Bruinsma heeft gehad. Uitspraken van derden die het bestaan van een relatie tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma ontkennen, beschouwen we derhalve als een steunbetuiging voor Mabel Wisse Smit en daarmee als een voor haar positieve uitspraak. Hetzelfde geldt later voor uitspraken van derden die ontkennen dat zij gelogen heeft over de vermeende relatie met Klaas Bruinsma. Uitspraken van derden waarin het karakter (sociaal zeer vaardig, briljant) of het handelen (grote inzet voor mensenrechten) van Mabel Wisse Smit op een positieve manier wordt beschreven, vallen eveneens in de categorie ‘positieve uitspraken’.

Onder negatieve uitspraken rekenen we dan uiteraard de negatieve evaluaties van haar karakter (leugenbeest eerste klas) en handelen (driemaal bedrog gepleegd) van Mabel Wisse Smit, uitspraken van derden die het bestaan van een relatie tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma bevestigen alsmede uitspraken van derden die bevestigen dat zij over de vermeende relatie met Klaas Bruinsma ‘gelogen’ heeft³⁷.

In de tweede plaats is het van belang te letten op wie de bron is van positieve of negatieve uitspraken. We maken daarbij onderscheid tussen:

- derden die in media uitspraken doen over Mabel Wisse Smit die als positief dan wel negatief voor Mabel Wisse Smit beschouwd kunnen worden;
- media die zelf uitspraken doen over Mabel Wisse Smit die als positief dan wel negatief voor Mabel Wisse Smit beschouwd kunnen worden.

In het eerste geval vervullen media een platformfunctie: zij faciliteren de meningsvorming over een bepaalde kwestie door tijd en ruimte beschikbaar te stellen om uiteenlopende opvattingen over een kwestie voor het voetlicht te brengen. Aan die platformfunctie kan op verschillende manieren vorm gegeven worden. Op opiniepagina’s kunnen media externe deskundigen en/of eigen redacteurs aan het woord laten die hun opvattingen verkondigen en onderbouwen. Ook kunnen media lezers aan het woord laten die in ingezonden brieven laten weten hoe zij er over denken. Uiteindelijk resulteert dat in een groot aantal uitspraken over een bepaalde kwestie, in dit geval over de affaire Mabel Wisse Smit. De verhouding tussen het aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van derden, zegt iets over de wijze waarop media de platformfunctie invullen. Komen uitsluitend voor de hoofdpersoon positieve uitspraken voor, dan wijst dat op het in bescherming nemen van de hoofdpersoon. Komen daarentegen uitsluitend voor de hoofdpersoon negatieve uitspraken voor, dan wijst dat op het veroordelen van de hoofdpersoon. Is er sprake van evenwicht, dan wijst dat op een benadering die de lezer in staat stelt kennis te nemen van tegengestelde opvattingen en zich mede op basis daarvan een eigen oordeel te vormen.

Ingeval media voor Mabel Wisse Smit positieve dan wel negatieve uitspraken zelf voor hun rekening nemen, vervullen ze een opiniërende functie: zij nemen (in hoofdredactioneel commentaar, achtergrondinformatie en/of columns) stelling. Voor deze functie geldt het aloude adagium ‘facts are sacred, comment is free’. Met andere woorden: oordelen staat vrij. Ook voor

---

³⁷ Voor een toelichting op de werkwijze zie www.nieuwsmonitor.net.

deze categorie uitspraken geldt dat indien alle uitspraken voor Mabel Wisse Smit positief zijn, de krant haar zelf in bescherming neemt. Zijn alle uitspraken voor haar negatief, dan wijst dat op het veroordelen van haar.

7.2.1 Voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van derden en van dagbladen zelf

De totale onderzoeksverzameling omvat 697 artikelen over de affaire Mabel Wisse Smit. In 210 artikelen komen geen uitspraken over Mabel Wisse Smit voor en in 163 artikelen komen alleen neutrale uitspraken over Mabel Wisse Smit voor. Deze in totaal 373 artikelen laten we verder buiten beschouwing, van controversie is immers geen sprake. Dan resteren 324 artikelen met positieve en/of negatieve uitspraken van derden en/of van de krant zelf over Mabel Wisse Smit. In 60 van de 324 artikelen vinden we uitsluitend positieve uitspraken van derden over Mabel Wisse Smit, in 65 artikelen alleen negatieve uitspraken van derden over Mabel Wisse Smit en in 199 artikelen komen zowel uitspraken voor die positief zijn voor Mabel Wisse Smit als uitspraken die als negatief voor haar beschouwd worden. In 60 van de 324 artikelen vinden we uitsluitend positieve, in 65 artikelen alleen negatieve en in 199 artikelen zowel negatieve als positieve uitspraken van derden over Mabel Wisse Smit. Een voorbeeld daarvan is een artikel uit *NRC Handelsblad* van 7 oktober 2003. Naar aanleiding van een artikel op de voorpagina van *de Volkskrant* waarin Ottolien Lels, een vriendin van Mabel, zegt dat niet Mabel maar zij de vriendin van Bruinsma was, zet de krant verklaringen van betrokkenen op een rij:

“Niet Mabel Wisse Smit, maar haar vriendin Ottolien Lels had een liefdesrelatie met topcrimineel Klaas Bruinsma. Dat heeft Lels tegenover *de Volkskrant* verklaard. In een verklaring die het ochtendblad vanmorgen publiceerde, schrijft Lels: “Mabel Wisse Smit had geen liefdesaffaire met Klaas Bruinsma”. In het tv-programma van Peter R. de Vries van afgelopen donderdag was dat beweerd door Charlie da Silva, een voormalige lijfwacht van Bruinsma. (...) Donderdag zegt De Vries met nieuwe verklaringen te komen die Da Silva’s verhaal bevestigen. Arne Klunder, die zegt rond 1990 een relatie met Wisse Smit gehad te hebben, verklaarde gisteren bij Barend en Van Dorp dat hij rond zeilwedstrijden samen met Wisse Smit op de Neeltje Jacoba heeft overnacht. Klunder zegt dat hij geen weet heeft van een liefdesrelatie tussen haar en Bruinsma” (*Geen relatie Wisse Smit met Bruinsma, NRC Handelsblad, 7 oktober 2003*).

7.2.2 Artikelen met uitspraken van derden en van dagbladen zelf nader bekeken

In elke fase van de affaire verschijnen er artikelen met uitspraken van derden en van dagbladen zelf die als positief of negatief voor Mabel Wisse Smit opgevat kunnen worden. Sommeren we het aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van derden en van de krant zelf per fase, dan zien we dat de dagbladen aanzienlijk meer voor Mabel Wisse Smit negatieve en positieve uitspraken van derden bevatten dan voor haar negatieve en positieve uitspraken die op het conto van een dagblad zelf geschreven kunnen worden (zie Tabel 7.1). Over het totaal gerekend is de verhouding 2657 (72%) versus 1043 (28%). In de fase van onthulling is het overwicht van derden het grootst, te weten 256 (85%) versus 46 (15%). In de introductiefase is het overwicht het minst groot: 161 (62%) versus 99 (38%). Het absolute aantal voor Mabel Wisse

Smit negatieve en positieve uitspraken is verreweg het hoogst in de week na de mededeling van de premier dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken.

Tabel 7.1 Voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van derden en van dagbladen zelf, uitgesplitst naar fase

	Aantal uitspraken van derden ³⁸				Aantal uitspraken van dagbladen zelf			
	negatief	positief	totaal	% positief	negatief	Positief	totaal	% positief
Introductie	4	157	161	98	7	92	99	93
Onthulling	165	91	256	36	22	24	46	52
Ontknoping: dossier	354	418	772	54	131	150	281	53
Ontknoping: geen wet	306	227	533	43	98	161	259	62
Ontknoping: debat	317	250	567	44	125	107	232	46
Terugblik	139	229	368	62	47	79	126	63
Totaal	1285	1372	2657	52	430	613	1043	59

De verhouding tussen het aantal voor Mabel Wisse Smit negatieve en het aantal voor haar positieve uitspraken, kan op twee punten verschillen: naar afkomst (derden of media zelf) en per fase.

Introductie en onthulling

In de introductiefase is het beeld zowel wat betreft uitspraken van derden als wat betreft uitspraken van de krant zelf, duidelijk positief. Dat geldt nog sterker voor uitspraken van derden (98% positief) dan voor uitspraken van kranten zelf (93% positief). Het enige artikel met uitsluitend negatieve uitspraken verschijnt in *de Volkskrant* van 28 augustus 2003. In het weekbladenoverzicht wordt melding gemaakt van een artikel waarin staat:

“Mabel (Wisse Smit) en de maffia’, een ‘roddelverhaal vol feitjes die al bekend zijn, vol suggesties en, als de citaten er enigszins toe doen, vol anonieme bronnen bij wie Mabel bekend staat als ‘golddigger’ en ‘dat kreng van Klaas’ ” (*Terug van vakantie, de Volkskrant, 2 augustus 2003*).

In de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries slaat dat beeld radicaal om: van de uitspraken van derden is nog iets meer dan dertig procent positief, van de uitspraken voor rekening van de kranten zelf, is dat iets meer dan de helft.

Ontknoping en Terugblik

Na de mededeling van de premier dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken, stijgt het aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken sterk en slaat de verhouding positief/negatief wat betreft de uitspraken van derden opnieuw om: ruim de helft van de uitspraken is nu positief voor Mabel Wisse Smit. Dat hangt samen met de vele verklaringen van derden die een relatie tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma ontkennen (positief voor haar) dan wel bevestigen (negatief voor haar). Wat de uitspraken van kranten zelf betreft verandert het beeld vergeleken met de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries niet: ruim de helft van de uitspraken blijft positief voor Mabel Wisse Smit.

³⁸ Als krant A een voor Mabel Wisse Smit positieve of negatieve uitspraak bevat en die uitspraak toeschrijft aan krant B, valt zo'n uitspraak in de categorie 'uitspraken van derden'.

Na de mededeling van de premier dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet, verschuift het beeld opnieuw: wat uitspraken van derden betreft neemt het aandeel positieve uitspraken af (van 54 naar 43%), wat uitspraken die voor rekening van de kranten zelf komen betreft, neemt het aandeel positieve uitspraken juist weer toe (van 53 naar 62%). In de berichtgeving over de aanloop naar en over het debat zelf, blijft het beeld wat uitspraken van derden betreft stabiel, wat uitspraken van kranten zelf betreft daalt het weer (van ruim 62 naar 46%). Tijdens het terugblikken verschuift de verhouding negatief/positief voor Mabel Wisse Smit weer in het voordeel van Mabel Wisse Smit: het aandeel positieve uitspraken stijgt tot 62 en 63%.

Deze gegevens maken twee dingen duidelijk. In de eerste plaats blijkt dat de vijf onderzochte dagbladen zelf aanzienlijk terughoudender zijn in het doen van voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken dan in het berichten over door derden gedane positieve en negatieve uitspraken. Dat geldt voor de negatieve oordelen nog wat sterker dan voor de positieve oordelen. Van de in totaal 1715 voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken, komt een kwart voor rekening van de dagbladen zelf. Van de in totaal 1985 voor Mabel Wisse Smit positieve uitspraken, komt iets meer dan dertig procent voor rekening van de dagbladen zelf.

In de tweede plaats en in het verlengde van het voorgaande, wordt duidelijk dat voorzover er sprake is van een veroordelende rol, die vooral tot uiting komt in het berichten over door derden gedane, voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken. Als maatstaf voor een veroordelende rol hanteren we het percentage voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken: komt dat percentage boven de 50%, dan is er sprake van veroordelen. Uiteraard geldt dat sterker naarmate dat percentage de honderd procent dichtert nadert en naarmate het absolute aantal voor Mabel Wisse Smit negatieve en positieve uitspraken hoger ligt. Daarvan uitgaande is de voorlopige conclusie dat in de onderzochte dagbladen wat betreft de uitspraken die voor rekening van de dagbladen zelf komen, alleen in de laatste subfase van de ontknoping in zeer lichte mate sprake is van een veroordelende rol (absolute aantal uitspraken 339, 54% negatief). Wat betreft de uitspraken die voor rekening van derden komen, is de conclusie dat in drie fases sprake is van een veroordelende rol:

- in de fase van onthulling (256 uitspraken, 64% negatief);
- in de tweede fase van de ontknoping, dat wil zeggen na de mededeling van de premier dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet (533 uitspraken, 57% negatief);
- in de derde fase van de ontknoping, dat wil zeggen in de aanloop naar en berichtgeving over het afsluitende debat (567 uitspraken, 56%).

In de onderstaande tabel zijn we uitgegaan van het absolute aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken. Omdat de onderscheiden fases sterk uiteenlopen qua aantal krantendagen (ontknoping: geen wet: 1 dag tot introductie: 78 dagen), corrigeren we de absolute aantallen per fase voor het aantal krantendagen in die fase. Op die manier krijgen we een goed beeld van de intensiteit van de publicitaire strijd rond Mabel Wisse Smit. 100 voor haar negatieve uitspraken op één dag hebben nu eenmaal een andere impact dan 100 voor haar negatieve uitspraken in 78 dagen.

Tabel 7.2 De intensiteit van de publicitaire strijd rond Mabel Wisse Smit: aantal voor haar negatieve en positieve uitspraken per dag, uitgesplitst naar fase

	uitspraken derden per dag		Uitspraken kranten per dag		totaal per dag		
	Negatieve per dag	Positieve per dag	Negatieve per dag	Positieve per dag	Negatieve per dag	Positieve per dag	Totaal per dag
Introductie	0.0	1.8	0.1	1.2	0.6	3.2	3.8
Onthulling	41.3	22.8	5.5	6.0	46.8	28.8	75.5
Ontknoping: dossier	59.0	69.7	21.8	25.0	80.8	94.7	175.5
Ontknoping: geen wet	306.0	227.0	98.0	161.0	404.0	388.0	792.0
Ontknoping: debat	26.4	20.8	10.4	8.9	36.8	29.8	66.6
Terugblik	2.5	4.2	0.9	1.4	3.4	5.6	9.0
Totaal	8.2	8.8	2.8	3.9	11.2	12.6	23.7

Het patroon is helder: in de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries neemt de intensiteit van de publicitaire strijd fors toe (aantal uitspraken stijgt van 3.8 naar 75.5 per dag) maar blijft op een laag niveau, vergeleken met wat volgt. Na de mededeling van de premier dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken, neemt de intensiteit verder toe (van 75.5 naar 175.5 uitspraken per dag) met daarbij de kanttekening dat met name het aantal voor Mabel Wisse Smit positieve uitspraken sterk stijgt (van bijna 22 naar bijna 95 per dag). Na de mededeling van de premier dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet schiet het aantal uitspraken omhoog (van 175.5 naar 792 per dag), het aantal voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken stijgt nog wat sterker dan het aantal voor haar positieve uitspraken. In de laatste fase van de ontknoping neemt de intensiteit sterk af en zakt het iets onder het niveau van de dagen van de onthulling. In de fase van terugblikken, tenslotte, daalt de intensiteit verder en blijft deze iets boven het niveau van de introductie.

Het verloop in intensiteit vertoont grote gelijkenis met het patroon in de affaire rond prinses Margarita in februari/maart 2003³⁹. Aanvankelijk besteden de dagbladen weinig aandacht aan de beschuldigingen die Margarita en Edwin uitte in een aantal artikelen in HP/De Tijd: drie weken lang wijden vijf dagbladen⁴⁰ gemiddeld 3.6 artikelen aan de zaak. Daarin beperken ze zich vrijwel geheel tot het weergeven van de beschuldigingen. Politiek Den Haag houdt zich afzijdig, alleen de SP wil opheldering.

Dinsdag 4 maart verschijnt prinses Margarita in NOVA. Op een enkele bewering na - 'ik ben afgeluisterd door de baas van de RVD, Eef Brouwers'⁴¹ - vertelt ze niets nieuws. De volgende dag belegt premier Balkenende om 11.30 uur een persconferentie. Voor een Nederlandse premier een hoogst ongebruikelijke stap en alleen al om die reden een signaal met grote politieke betekenis. De persconferentie wordt rechtstreeks uitgezonden op televisie, wat de betekenis nog eens extra onderstreept. De premier spreekt krachtige taal: "te gek voor woorden, gewoon niet waar", "valt hard uit naar de prinses" (NRC Handelsblad, 4 maart 2003). Hij dreigt zelfs met

³⁹ Zie O.Scholten, De trap, de schroef en de brief; van familieruzie naar politieke affaire, in: Comma, jaargang 15, nr. 3, pp. 6-9

⁴⁰ *Algemeen Dagblad, de Volkskrant, NRC Handelsblad, Trouw en Het Parool. De Telegraaf* ontbreekt om praktische redenen: op het moment dat dit onderzoek werd uitgevoerd, zat *De Telegraaf* niet in het Lexis Nexis abonnement van de onderzoeker.

⁴¹ Directeur-generaal van de RVD tot 31 december 2003.

juridische stappen tegen prinses Margarita en spreekt de hoop uit dat de publiciteit snel zal stoppen. De pers wordt uitgenodigd om de ‘microfoon’ in de werkkamer van Eef Brouwers te komen bekijken. Het leidt tot het tegendeel van wat de premier beoogde: de publiciteit stopt niet, maar stijgt explosief. De foto van de voor een microfoon aangeziene kruiskopschroef siert de voorpagina van *NRC Handelsblad* en *Het Parool* weet enkele dagen later te melden dat het hier gaat om het oudste type kruiskopschroef, de Philips:

“Bij nieuwere modellen, we spreken hier van een pozidrive, schiet de schroevendraaier veel minder gemakkelijk uit het kruis dan bij de Philips.”

Na de tv-uitzending en voor de persconferentie besteden de drie ochtendkranten samen zes artikelen aan de zaak, nauwelijks meer dan het gemiddelde over de drie voorgaande weken. Na de persconferentie wijden de avondbladen *NRC Handelsblad* en *Het Parool* samen zestien artikelen aan de zaak. De daaropvolgende drie dagen besteden de vijf kranten bijna evenveel aandacht aan de zaak als in de voorafgaande drie weken: 141 artikelen, gemiddeld 9.4 artikelen per dag (tegen gemiddeld 3.6 in de eerste drie weken). De overeenkomst is duidelijk: na een tv-uitzending ziet de premier zich kennelijk genoodzaakt te reageren, die reactie lokt vervolgens een explosieve stijging in aandacht van de media uit.

In de affaire Margarita gaat die explosieve stijging in de berichtgeving gepaard met een verschuiving in de aard van de berichtgeving: de affaire wordt niet meer gezien als een familieruzie, maar is een politieke kwestie geworden. Dat wordt nog versterkt doordat de premier zich een dag na de persconferentie genoodzaakt ziet het echtpaar excuses aan te bieden als blijkt dat de BVD in het verleden wel degelijk onderzoek heeft gedaan naar de heer De Roy van Zuydewijn, maar dat de ministers daarvan niet op de hoogte waren. De opdracht bleek destijds te zijn gegeven door het Kabinet van de Koningin. Daarmee richt alle aandacht zich op (de geloofwaardigheid van) premier Balkenende en op de handelwijze van het Kabinet van de Koningin. In de affaire rond Mabel Wisse Smit zien we een vergelijkbare beweging: een sterke toename van de aandacht nadat de premier zich publiekelijk uitlaat over de affaire, gevolgd door een verschuiving van de aandacht voor de oorspronkelijke kwestie (wel of geen relatie) naar de vraag of Mabel Wisse Smit de regering wel volledig heeft ingelicht over haar contacten met Klaas Bruinsma.

Kortom: de reactie uit politiek Den Haag, volgend op een tv-uitzending, leidt zowel in de affaire Margarita als in de affaire rond Mabel Wisse Smit tot een explosieve stijging in de publiciteit. Voor de affaire rond Mabel Wisse Smit kunnen we er meer specifiek aan toevoegen dat er duidelijk sprake is van een actie-reactie keten: de intensiteit van de berichtgeving voorzover bestaand uit voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van derden en van dagbladen stijgt explosief na de mededelingen van premier Balkenende tijdens de persconferenties op 3 en 10 oktober. De controverse is geboren.

7.2.3 Voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken: verschillen tussen kranten

De verhouding tussen het aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van derden en van kranten zelf, is een kenmerk van berichtgeving dat kan duiden op een veroordelende rol van media tijdens een affaire. Tussen dagbladen blijken op deze twee punten

behoorlijke verschillen te bestaan. Het eerste verschil zit in het aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van derden (Tabel 7.3)

Tabel 7.3 Aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van derden, uitgesplitst naar dagblad en fase.

	De Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad	
	Npos	Nneg	Npos	Nneg	Npos	Nneg	Npos	Nneg	Npos	Nneg
Introductie	17	3	16	1	43	0	39	0	42	0
Onthulling	8	26	37	54	16	14	8	4	22	67
Ontknoping: dossier	168	39	41	39	87	55	39	87	83	134
Ontknoping: geen wet	96	42	56	118	14	62	17	24	44	60
Ontknoping: debat	58	12	80	88	39	81	35	67	38	69
Terugblik	143	68	10	10	28	44	11	12	37	5
Totaal	490	190	240	310	227	256	149	194	266	335

De meeste voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van derden zijn te vinden in *de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad*, de minste in *Trouw*. Wat betreft het aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van de dagbladen zelf, zoals weergegeven in liggen de verhoudingen anders. *Algemeen Dagblad*, *De Telegraaf*, *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant* ontlopen elkaar nauwelijks, *Trouw* heeft de minste uitspraken.

Tabel 7.4 Aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van dagbladen, uitgesplitst naar dagblad en fase.

	De Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad	
	Npos	Nneg	Npos	Nneg	Npos	Nneg	Npos	Nneg	Npos	Nneg
Introductie	4	0	14	2	27	1	12	3	35	1
Onthulling	7	2	2	1	3	9	2	0	10	10
Ontknoping: dossier	38	36	12	7	45	30	23	25	32	33
Ontknoping: geen wet	36	9	44	19	14	28	36	22	31	20
Ontknoping: debat	7	15	47	50	28	24	8	15	17	21
Terugblik	38	16	10	12	12	4	7	6	12	9
Totaal	130	78	129	91	129	96	88	71	137	94

Op basis van de absolute aantallen voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken, berekenen we het aandeel voor haar negatieve uitspraken per krant en per fase. Ligt dat aandeel boven de 50 procent dan is er naarmate dat aandeel de 100 procent dichtert nadert, in toenemende mate sprake van een veroordelende rol.

De cijfers in Tabel 7.4 geven veel mogelijkheden tot vergelijking: we maken immers onderscheid naar fases, naar kranten en naar uitspraken van derden en van kranten zelf. Aangezien het in deze paragraaf gaat om verschillen tussen kranten, leggen we de nadruk op dat onderscheid (zie Tabel 7.5).

Tabel 7.5 Aandeel voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken van derden en van dagbladen zelf in totaal aantal uitspraken, uitgesplitst naar fase en naar krant

	percentage voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken van derden en van dagbladen*									
	De Volkskrant		NRC Handelsblad		De Telegraaf		Trouw		Algemeen Dagblad	
	derden	krant	derden	krant	derden	krant	derden	krant	derden	krant
Introductie	1.5	0.0	0.1	12.5	0.0	0.3	0.0	20.0	0.0	0.3
Onthulling	76.0	22.2	59.3	33.3	46.7	75.0	33.3	0.0	75.3	50.0
Ontknoping: dossier	18.8	48.6	48.8	36.8	33.9	40.0	69.0	52.2	61.8	50.8
Ontknoping: geen wet	30.4	20.0	67.8	30.2	81.6	66.7	58.5	37.9	57.7	39.2
Ontknoping: debat	17.1	68.2	52.3	51.5	67.5	46.1	65.7	65.2	64.5	55.3
Terugblik	32.2	29.6	50.0	54.5	61.1	25.0	52.2	46.2	11.9	42.9
Totaal	27.9	37.5	55.8	41.4	53.0	42.7	56.5	44.7	55.7	40.7

Introductie

Tijdens de introductiefase is er wat uitspraken van derden betreft geen noemenswaardig verschil tussen de dagbladen: voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken komen niet of nauwelijks voor. De kranten zelf schrijven iets vaker een voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraak op hun naam, maar de zeven voor haar negatieve uitspraken in 78 krantendagen zijn het vermelden nauwelijks waard. Er is in geen van de dagbladen een spoor te bekennen van een veroordelende rol.

Onthulling

Dat kan niet gezegd worden over de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries, de fase van onthulling. Wat uitspraken van derden betreft vertoont de berichtgeving in *Algemeen Dagblad* (89 uitspraken, driekwart negatief voor Mabel Wisse Smit), *NRC Handelsblad* (91 uitspraken, twee derde negatief voor Mabel Wisse Smit) en *de Volkskrant* (34 uitspraken, ruim driekwart negatief voor Mabel Wisse Smit) duidelijke sporen van een veroordelende rol. Wat uitspraken van de krant zelf betreft geldt dat alleen voor *De Telegraaf* (12 uitspraken, driekwart negatief voor Mabel Wisse Smit). *Algemeen Dagblad* bevat weliswaar meer voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken dan *De Telegraaf*, maar het percentage voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken komt niet boven de 50 procent (20 uitspraken, 50 procent negatief voor Mabel Wisse Smit). Alles bij elkaar vertoont alleen *Trouw* in deze fase geen spoor van een veroordelende rol.

Ontknoping

In de eerste subfase van de ontknoping zien we bij *Algemeen Dagblad* en *Trouw* sporen van een veroordelende rol. Wat uitspraken van derden betreft gaat *Trouw* duidelijk aan kop (126 uitspraken, bijna 70 procent voor Wisse Smit negatieve uitspraken), gevolgd door *Algemeen Dagblad* (217 uitspraken, ruim 60 procent voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken). Wat uitspraken van de krant zelf betreft is de volgorde hetzelfde, het verschil is kleiner: *Trouw* gaat op kop (48 uitspraken, ruim 50 procent voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken), *Algemeen Dagblad* volgt (65 uitspraken, ruim 50 procent voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken).

In de tweede subfase van de ontknoping - geen wet - is een veroordelende rol heel duidelijk waarneembaar bij *De Telegraaf* en in (veel) mindere mate bij *NRC Handelsblad*, *Trouw* en *Algemeen*

Dagblad. Wat uitspraken van derden betreft gaat *De Telegraaf* aan kop (76 uitspraken, ruim 80 procent voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken), gevolgd door *NRC Handelsblad* (174 uitspraken bijna 70 procent voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken), *Algemeen Dagblad* (104 uitspraken, bijna 60 procent voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken) en *Trouw* (41 uitspraken, bijna 60 procent voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken). Wat uitspraken van de krant zelf betreft is *De Telegraaf* de enige waar het percentage negatieve uitspraken boven de 50 procent komt (42 uitspraken, twee derde van de uitspraken negatief voor Mabel Wisse Smit).

In de derde subfase van de ontkenning, in de aanloop naar en de berichtgeving over het afsluitende debat, is het overschrijden van de 50%-grens meer regel dan uitzondering: alleen *de Volkskrant* (uitspraken van derden) en *De Telegraaf* (uitspraken van de krant zelf) blijven elk één keer onder de grens van 50 procent. Wat uitspraken van derden betreft ontlopen *De Telegraaf* (120 uitspraken, bijna 70 procent negatief voor Mabel Wisse Smit), *Algemeen Dagblad* (107 uitspraken, bijna twee derde negatief voor Mabel Wisse Smit) en *Trouw* (102 uitspraken, twee derde negatief voor Mabel Wisse Smit) elkaar nauwelijks. *NRC Handelsblad* (168 uitspraken) heeft meer uitspraken, maar negatieve en positieve uitspraken zijn bijna in evenwicht. Wat uitspraken van de krant zelf betreft wordt de grens van 50 procent weliswaar door vier van de vijf kranten overschreden, maar gaat het bij drie van de vier kranten om kleine aantallen. En de ene keer dat het aantal uitspraken substantieel begint te worden (*NRC Handelsblad*, 97 uitspraken), houden negatieve en positieve uitspraken elkaar bijna in evenwicht (negatief: 50, positief: 47).

Terugblik

Tijdens het terugblikken tenslotte overschrijden wat betreft uitspraken van derden *De Telegraaf* (72 uitspraken, ruim 60 procent negatief voor Mabel Wisse Smit) en *Trouw* (23 uitspraken, iets meer dan 50 procent negatief voor Mabel Wisse Smit) de grens van 50 procent.

7.2.4 Analyse

Het onderscheid tussen uitspraken van derden en uitspraken op naam van de krant zelf buiten beschouwing latend, vatten we de uitkomsten samen in Tabel 7.6. Hoe groter het totaal aantal uitspraken en hoe sterker het percentage negatieve uitspraken de 50 procent overschrijdt, des te sterker is sprake van een veroordelende rol.

Algemeen Dagblad, *De Telegraaf* en *NRC Handelsblad* spelen in vier fases in meer of minder sterke mate een veroordelende rol. Het sterkst geldt dit voor *Algemeen Dagblad*: in de fase van onthulling (109 uitspraken, ruim 70 procent negatief voor Mabel Wisse Smit) en in alle subfases van de ontkenning wordt de grens van 50 procent net of ruim overschreden. In de vier fases gezamenlijk bevat de berichtgeving in totaal 691 voor Mabel Wisse Smit positieve of negatieve uitspraken, bijna 60 procent daarvan is negatief.

De Telegraaf overschrijdt de grens van 50 procent in de fase van onthulling (42 uitspraken, bijna 55 procent negatief voor Mabel Wisse Smit), in de tweede en derde subfase van de ontkenning en tijdens het terugblikken. Vooral na de mededeling dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet, is de toon in *De Telegraaf* behoorlijk veroordelend (118 uitspraken, 90 procent negatief voor Mabel Wisse Smit). In de vier fases gezamenlijk bevat de berichtgeving in

totaal 420 voor Mabel Wisse Smit positieve of negatieve uitspraken, ruim 63 procent daarvan is negatief voor Mabel Wisse Smit.

Tabel 7.6 Veroordelende rol van dagbladen: aantal voor Mabel Wisse Smit positieve plus negatieve uitspraken en percentage voor haar negatieve uitspraken, uitgesplitst naar krant en fase

	introdunctie		onthulling		ontknoping: dossier		ontknoping: geen wet		ontknoping: debat		terugblik	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Algemeen Dagblad*	78	1.3	109	70.6	282	59.0	155	51.6	145	62.1	63	22.2
De Telegraaf	71	1.4	42	54.8	217	39.2	118	76.3	172	61.0	88	54.5
NRC Handelsblad	33	9.1	94	58.5	99	46.5	237	57.8	265	52.1	42	52.4
Trouw	54	5.6	14	28.6	174	64.6	99	46.5	125	65.6	36	50.0
De Volkskrant	24	12.5	43	65.1	281	26.7	183	27.9	92	29.3	265	31.7

* *dagbladen gerangschikt van vertoont het sterkst kenmerk van veroordelende rol naar vertoont het minst sterk kenmerk van veroordelende rol*

NRC Handelsblad overschrijdt de grens van 50 procent eveneens in vier fases (onthulling, tweede en derde subfase ontknoping en terugblik). In deze krant is de overschrijding verhoudingsgewijs het sterkst in de fase van onthulling (94 uitspraken, bijna 60 procent negatief voor Mabel Wisse Smit). In de vier fases gezamenlijk bevat de berichtgeving in totaal 638 voor Mabel Wisse Smit positieve of negatieve uitspraken, 52 procent daarvan is negatief voor Mabel Wisse Smit.

In *Trouw* wordt de grens van 50 procent in twee fases overschreden (eerste en derde fase van de ontknoping). *Trouw* is de enige krant die in de dagen van de onthulling onder de grens van 50 procent blijft: niet meer dan veertien voor Mabel Wisse Smit positieve of negatieve uitspraken, vier daarvan negatief voor Mabel Wisse Smit. In de eerste week van de ontknoping overschrijdt *Trouw* vervolgens evenals *Algemeen Dagblad*, ruimschoots de grens van 50 procent (174 uitspraken, bijna tweederde negatief voor Mabel Wisse Smit). In de twee fases gezamenlijk bevat de berichtgeving in totaal 299 voor Mabel Wisse Smit positieve of negatieve uitspraken, bijna 65 procent daarvan is negatief voor Mabel Wisse Smit.

In *de Volkskrant* tenslotte wordt de grens van 50 procent in één fase overschreden en wel in de dagen van de onthulling. In de andere fases zijn de voor Mabel Wisse Smit positieve uitspraken ruim in de meerderheid. Het levert de krant het verwijt op zich voor het karretje van het Koninklijk Huis en/of van Mabel Wisse Smit te laten spannen, zoals Hoedeman naderhand in zijn terugblik op de affaire noteert:

“In allerlei radio- en televisieprogramma’s komen vervolgens⁴² experts aan het woord. De mediadeskundigen twijfelen niet: *de Volkskrant* wordt gebruikt door het Koninklijk Huis en/of door Mabel Wisse Smit. Het zijn mensen die nog nooit zelf achter het nieuws aan hebben gejaagd. Die niet weten wat het is om met een open mind te gaan speuren, om betrokkenen zover te krijgen dat ze de schijnwerper van de publiciteit aandurven – maar wel zeker weten dat *de Volkskrant* de zijde van Mabel Wisse Smit heeft gekozen. Gecheckt bij *de*

⁴² Gedoeld wordt op reacties na de publicatie van de verklaring van Ottolien Lels (niet Mabel, ik was de geliefde van Bruinsma) in *de Volkskrant* van dinsdag 7 oktober).

Volkskrant wordt er niets: want het is ze allemaal volstrekt duidelijk” (Hoedeman, 2005, p.159).

De fases waarin de grens van 50 procent wordt overschreden en er dus sprake is van een veroordelende rol ten aanzien van de hoofdpersoon, is niet geheel zonder betekenis. Een veroordelende toon aanslaan nadat voor de hoofdpersoon het doek in feite gevallen is - in dit geval na de mededeling dat er geen toestemmingswet komt - is immers in zekere zin mosterd na de maaltijd: de politieke spanning is geweken, de beslissing gevallen. Zo bezien vertonen de dagbladen tamelijk risicomijdend gedrag: van de in totaal vijftien keer dat de grens van 50 procent overschreden wordt, gebeurt dat negen keer na en zes keer voor de mededeling dat er geen toestemmingswet komt. Kijken we naar het percentage voor Mabel Wisse Smit negatieve uitspraken, dan is het niet anders: In de zes gevallen⁴³ waarin gedurende de fase van onthulling en gedurende de eerste subfase van de ontknoping de grens van 50 procent wordt overschreden, gaat het in totaal om 744 voor Mabel Wisse Smit positieve of negatieve uitspraken. Daarvan is nog niet de helft negatief. In de negen gevallen⁴⁴ waarin gedurende de tweede en derde subfase van de ontknoping en de terugblik, de grens van 50 procent wordt overschreden, gaat het in totaal om 1347 voor Mabel Wisse Smit positieve of negatieve uitspraken, bijna 60 procent daarvan is negatief voor Mabel Wisse Smit. Kortom: van een veroordelende rol van de onderzochte dagbladen is na het besluit van de regering om geen toestemmingswet in te dienen, duidelijk sterker sprake dan voor het bekend worden van dat besluit.

7.2.5 Tenslotte

In deze paragraaf hebben we het eerste kenmerk van een veroordelende rol van de media besproken. Dit eerste kenmerk betreft een toename van het aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken in combinatie met een verschuiving in de verhouding tussen voor haar positieve en voor haar negatieve uitspraken in de richting van meer negatieve uitspraken. Een toename van de aantallen positieve en negatieve uitspraken duidt op een controverse rond de hoofdpersoon. Wanneer het aantal negatieve uitspraken de overhand krijgt, is er sprake van een veroordelende rol. We hebben onderscheid gemaakt tussen voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van bronnen, en voor haar positieve en negatieve uitspraken van dagbladen zelf. Bij het eerste type uitspraken ligt de nadruk op de platformfunctie (experts). Bij het tweede type uitspraken valt het accent op de opiniërende functie van media ((hoofd)redactioneel commentaar, column, ingezonden brieven).

Het eerste wat opvalt is dat media aanzienlijk vaker voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken van derden publiceren dan van zichzelf. Wat uitspraken van derden betreft is er in drie fases sprake van een veroordelende rol, namelijk tijdens de onthulling en tijdens de tweede (geen wet) en derde (debat) subfase van de ontknoping. De intensiteit van de berichtgeving op dit punt neemt sterk toe na de mededeling van de premier dat hij het dossier

---

⁴³ Onthulling: Algemeen Dagblad, De Telegraaf, de Volkskrant en NRC Handelsblad;
Ontknoping dossier: Algemeen Dagblad, Trouw.

⁴⁴ Ontknoping: geen wet: De Telegraaf, NRC Handelsblad, Algemeen Dagblad
Ontknoping: debat: De Telegraaf, NRC Handelsblad, Algemeen Dagblad, Trouw
Terugblik: De Telegraaf, NRC Handelsblad

opnieuw gaat bekijken en opnieuw, en nog sterker, na de mededeling dat er geen toestemmingswet komt. Met andere woorden: ook op dit punt is de reactie vanuit politiek Den Haag het startsein voor intensivering van de berichtgeving, in casu van een toenemende controverse rond Mabel Wisse Smit.

Uitspraken van derden en van media zelf samengenomen, wijst de berichtgeving in *Algemeen Dagblad*, *De Telegraaf* en *NRC Handelsblad* in vier fases in meer of mindere mate op een veroordelende rol. In de berichtgeving van *Trouw* en *de Volkskrant* is dat in twee respectievelijk één fase het geval.

7.3 Hoofdpersoon raakt publicitair in isolement

Een tweede kenmerk van berichtgeving dat duidt op een veroordelende rol van media tijdens een affaire is dat de hoofdpersoon steeds minder steun krijgt in de publiciteit. In de fases na de onthulling komt de hoofdpersoon steeds meer geïsoleerd te staan: uit angst meegesleurd te worden in de mogelijke val van de hoofdpersoon, distantiëren eventuele betrokkenen zich van hem of haar. Aan de hand van drie indicatoren gaan we na of en in hoeverre dit proces herkenbaar is in de berichtgeving over de affaire Mabel Wisse Smit. Als indicatoren hanteren we:

- de verhouding tussen het aantal keren dat bronnen een relatie tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma ontkennen en het aantal keren dat bronnen het bestaan van een relatie bevestigen: uitsluitend bevestigen impliceert afwezigheid van steun (volkomen isolement), uitsluitend ontkennen impliceert volop steun;
- de verhouding tussen het aantal keren dat bronnen zeggen dat Mabel Wisse Smit gelogen heeft over aard en duur van de relatie en het aantal keren dat bronnen zulks ontkennen;
- positie van de minister-president: neemt hij in het openbaar afstand van Mabel Wisse Smit, houdt hij zich op de vlakte of neemt hij het voor haar op?

7.3.1 Bronnen en het al dan niet bestaan van een relatie

De eerste indicator voor het al dan niet geïsoleerd raken, is het aantal keren dat bronnen het bestaan van een relatie ontkennen (steun voor Mabel Wisse Smit) dan wel bevestigen (verlies van steun). In totaal vinden we 207 uitspraken terug in de berichtgeving waarin een bron vermeldt dat er sprake is geweest van een liefdesrelatie tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma. In 356 uitspraken ontkent een bron een dergelijke relatie⁴⁵. Om na te gaan of Mabel Wisse Smit op het punt ‘wel of geen relatie met Bruinsma’ publicitair gezien in een geïsoleerde positie terechtkomt, telt uiteraard Mabel Wisse Smit en directe omgeving (leden van koningshuis) niet mee als bron, het gaat om de vraag of derden haar steunen (relatie ontkennen) dan wel afvallen (relatie bevestigen).

---

⁴⁵ Voor alle duidelijkheid: het gaat hier niet om 207 respectievelijk 356 unieke bronnen, maar om het aantal keren dat een bron zich voor Mabel Wisse Smit negatief dan wel positief uitlaat.

Tabel 7.7 Bronnen over relatie ontkennen of bevestigen, uitgesplitst naar fase

	aantal keren dat bronnen relatie		richting en sterkte*	
	ontkennen	bevestigen	positief	negatief
Introductie	12	1	.85	
Onthulling	18	31		.27
Ontknoping: dossier	53	40	.14	
Ontknoping: geen wet	18	24		.14
Ontknoping: debat	27	17	.21	
Terugblik	21	8	.45	
Totaal	149	121	.11	

* *positief: bronnen steunen Mabel Wisse Smit, score loopt van 0 (relatie wordt even vaak bevestigd als ontkend door bronnen) tot + 1 (uitsluitend bronnen die relatie ontkennen); negatief: bronnen vallen Mabel Wisse Smit af, score loopt van 0 (relatie wordt even vaak bevestigd als ontkend door bronnen) tot - 1 (uitsluitend bronnen die relatie bevestigen)*

Het beeld is nogal wisselend: tijdens de introductie is sprake van bijna maximale steun (+.85) met daarbij de kanttekening dat het aantal keren dat bronnen het bestaan van een relatie ontkennen dan wel bevestigen verhoudingsgewijs gering is. In de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries stijgt het aantal keren dat bronnen zich uitlaten over het bestaan van een relatie en vallen de bronnen Mabel Wisse Smit in meerderheid af. De meest genoemde bron in deze dagen is uiteraard Charlie da Silva. In de volgende fase - de premier gaat het dossier opnieuw bekijken - stijgt het aantal keren dat bronnen het bestaan van een relatie bevestigen dan wel ontkennen opnieuw behoorlijk en is er lichte steun voor Mabel Wisse Smit. In de tweede subfase van de ontknoping – er komt geen toestemmingswet - daalt het aantal keren dat bronnen zich uitlaten over een relatie sterk en vallen de bronnen Mabel Wisse Smit in meerderheid af. In de derde subfase van de ontknoping en tijdens de terugblik is er weer sprake van (toenemende) steun voor Mabel Wisse Smit. Kortom: waar het gaat om bronnen die het bestaan van een relatie met Bruinsma ontkennen dan wel bevestigen, is Mabel Wisse Smit in geen enkele fase in een volkomen geïsoleerde positie terechtgekomen.

Tabel 7.8 Media zelf over relatie ontkennen of bevestigen, uitgesplitst naar fase

	aantal keren dat kranten relatie		richting en sterkte* 46	
	ontkennen	bevestigen	positief	negatief
Introductie	13	1	.86	
Onthulling	11	5	.38	
Ontknoping: dossier	24	32		.14
Ontknoping: geen wet	45	19	.41	
Ontknoping: debat	12	22		.29
Terugblik	6	7	.08	
Totaal	111	86	.13	

**positief: bronnen steunen Mabel Wisse Smit, score loopt van 0 (relatie wordt even vaak bevestigd als ontkend door bronnen) tot + 1 (uitsluitend bronnen die relatie ontkennen); negatief: bronnen vallen Mabel Wisse Smit af, score loopt van 0 (relatie wordt even vaak bevestigd als ontkend door bronnen) tot - 1 (uitsluitend bronnen die relatie bevestigen);*

⁴⁶ Bronnen die de relatie tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma ontkennen bevestigen daarmee de verklaring van Mabel Wisse Smit (positief, steun voor Mabel Wisse Smit), bronnen die relatie bevestigen weerspreken haar verklaring (negatief, ontbreken van steun voor Mabel Wisse Smit).

Ook waar media zelf het bestaan van een relatie ontkennen dan wel bevestigen, is het beeld wisselend: aanvankelijk bijna maximale steun, vervolgens soms enige steun (onthulling, tweede subfase ontknoping en terugblik), soms lichte mate van afvallen (eerste en derde subfase ontknoping), in geen enkele fase is er sprake van een volkomen geïsoleerde positie van de hoofdpersoon.

Puur kwantitatief gezien, is er over het geheel een redelijk evenwicht tussen het aantal keren dat bronnen een relatie ontkennen (steun voor Mabel Wisse Smit) en het aantal keren dat bronnen een relatie bevestigen (ontbreken van steun voor Mabel Wisse Smit). Maar getalsmatige verhoudingen zeggen niet alles. Minstens even belangrijk is *welke* bronnen een relatie ontkennen (steun) dan wel bevestigen (afvallen). Een wegens moord veroordeelde crimineel die een beschuldiging uit en een gerespecteerde beschuldigde die via de RVD die beschuldiging weerspreekt, een willekeurige lezer die stelt overtuigd te zijn van de juistheid van de beschuldiging en de omgeving van de beschuldigde die het tegendeel beweert - het zijn op zijn minst nogal ongelijksoortige categorieën.

Tabel 7.9 Bronnen over relatie ontkennen of bevestigen, uitgesplitst naar fase en bron

bron	Introductie		Onthulling		Ontknoping: dossier		Ontknoping : geen wet		Ontknoping : debat		Terugblik		Totaal	
	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja
Kabinet	11	0	9	0	11	0	7	0	17	0	12	0	67	0
Burgers	0	1	0	0	3	4	2	5	7	6	0	1	11	17
Overige media	1	0	1	0	1	0	1	2	1	3	2	1	7	6
Omgeving MWS	0	0	0	0	26	0	4	0	0	0	3	0	33	0
Tweede Kamer	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0
Criminelen			1	25	11	23	1	13	0	3	3	5	16	69
Experts	0	0	0	0	0	2	2	0	1	0	0	0	3	2
P. R.de Vries ⁴⁷			6	6	0	6	0	2	0	3	0	1	6	18
Anoniem					1	5	1	2	0	2	1	0	3	9
Totaal	12	1	18	31	53	40	18	24	27	17	21	8	149	121

Van de bronnen die het bestaan van een relatie ontkennen, is het kabinet⁴⁸ verreweg de meest genoemde, gevolgd door ‘omgeving Mabel Wisse Smit’ en ‘criminelen’. Bij hen die het bestaan van een relatie bevestigen is ‘criminelen’ verreweg de belangrijkste bron, gevolgd door Peter R. de Vries en burgers/schrijvers van ingezonden brieven. Afgaande op de uitkomsten van in 2003

⁴⁷ Peter R. de Vries heeft zelf in zijn uitzending nogal nadrukkelijk naar voren gebracht dat wat hem betreft het al dan niet bestaan van een relatie voor hem irrelevant is, het gaat hem de vraag of over die relatie wel openheid betracht is. In de dagbladen wordt hij een aantal keren genoemd als bron die een relatie bevestigt dan wel ontkent. De nuance dat het punt er voor hem niet toe doet, is daarbij verloren gegaan.

⁴⁸ Als een krant een door de RVD verspreide verklaring als bron noemt, is dat onder de bron ‘kabinet’ geschaard. Uitspraken die door dagbladen expliciet toegeschreven zijn aan Mabel Wisse Smit zelf zijn meegeteld bij de bron ‘Mabel Wisse Smit’ en blijven in deze tabel buiten beschouwing.

uitgevoerde enquêtes, is de strijd om geloofwaardigheid gewonnen door de bronnen die het bestaan van een relatie bevestigen⁴⁹.

Tenslotte

Wat uitspraken over het bestaan van een relatie afkomstig van derden betreft, wisselt het beeld nogal. Na de uitzending van Peter R. de Vries en na de mededeling dat er geen toestemmingswet komt, zijn de bronnen die het bestaan van een relatie bevestigen licht in de meerderheid. Maar van een volkomen geïsoleerde positie voor Mabel Wisse Smit is geen sprake. Hetzelfde geldt voor uitspraken van kranten zelf over het bestaan van een relatie, zij het dat hier in andere fases van de affaire de uitspraken die het bestaan van een relatie bevestigen licht in de meerderheid zijn, te weten in de eerste (dossier) en derde (debat) subfase van de ontknoping. De bronnen die de relatie bevestigen en bronnen die de relatie ontkennen zijn nogal ongelijksoortig van aard. Bij de bronnen die ontkennen zijn 'kabinet' en 'omgeving Mabel Wisse Smit' samen goed voor twee derde van alle vermeldingen, 'criminelen' zijn goed voor ruim tien procent. Bij de bronnen die bevestigen zijn 'criminelen' veruit de belangrijkste bron (57%), gevolgd door 'Peter R. de Vries' (15%) en 'burgers' (14%). Kortom: institutionele bronnen ontkennen, niet institutionele bronnen bevestigen het bestaan van een relatie. Afgaande op publieksonderzoek uit die dagen, winnen de niet institutionele bronnen de strijd om geloofwaardigheid.

7.3.2 Bronnen en het 'al dan niet liegen' over aard en duur van een relatie met Bruinsma

Eerder hebben we gezien dat na de onthulling de aandacht verschuift van de aard en duur van een relatie naar de vraag of Mabel Wisse Smit over de aard en duur van een relatie met Bruinsma al dan niet 'gelogen' heeft. De verhouding tussen het aantal keren dat een bron ontkent dat Mabel Wisse Smit 'gelogen' heeft (steun, positief voor Mabel Wisse Smit) en het aantal keren dat een bron stelt dat Mabel Wisse Smit 'gelogen' heeft (negatief, gebrek aan steun voor Mabel Wisse Smit) is hier totaal anders dan bij de vraag of Mabel Wisse Smit al dan niet een relatie met Bruinsma heeft gehad. In de publiciteit is vanaf de fase van de onthulling nauwelijks een bron te vinden die ontkent dat zij 'gelogen' heeft, op een enkele uitzondering na zeggen alle bronnen dat zij 'leugens' verteld heeft (zie Tabel 7.10). In de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries komt de vraag of Mabel Wisse Smit over haar contacten met Bruinsma wel de waarheid heeft gesproken, nauwelijks aan de orde (4 uitspraken, drie keer een bevestiging van 'liegen'). Na de mededeling van de premier dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken, wordt 'al dan niet gelogen' vrij snel een issue. Waarbij een overgrote meerderheid van de bronnen die aan het woord komen, zegt dat Mabel Wisse Smit 'gelogen' heeft.

---

⁴⁹ Voor de uitzending van Peter R. de Vries beantwoordt 64% de vraag of er sprake is geweest van een liefdesrelatie tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma met 'ja'. Na de uitzending is dat gestegen tot 68% (voor de mensen die de uitzending gezien hebben is dat 75%). In de week na de mededeling van de premier dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken schommelt het percentage dat de vraag met 'ja' beantwoordt tussen 35% (7 oktober 2003) en 54% (10 oktober 2003). Na de mededeling dat er geen toestemmingswet komt beantwoordt 62% deze vraag met 'ja' (13 oktober 2003). Bron: Maurice de Hond

Tabel 7.10 Bronnen over ‘liegen’ ontkennen of bevestigen, uitgesplitst naar fase

	aantal keren dat bronnen ‘liegen’		richting en sterkte*	
	ontkennen	bevestigen	positief	negatief
Introductie	0	0		
Onthulling	1	3		0.50
Ontknoping: dossier	1	18		0.89
Ontknoping: geen wet	0	25		1.00
Ontknoping: debat	4	28		0.75
Terugblik	3	11		0.57
Totaal	9	85		0.81

* *positief: bronnen steunen Mabel Wisse Smit, score loopt van 0 (liegen wordt even vaak bevestigd als ontkend door bronnen) tot + 1 (uitsluitend bronnen die liegen ontkennen);negatief: bronnen vallen Mabel Wisse Smit af, score loopt van 0 (liegen wordt even vaak bevestigd als ontkend door bronnen) tot + 1 (uitsluitend bronnen die liegen bevestigen);*

Nadat bekend is geworden dat er geen toestemmingswet zal worden ingediend, is er op dit punt sprake van unanimititeit: alle bronnen stellen dat Mabel Wisse Smit heeft ‘gelogen’. Er zijn kortom weinig derden die Mabel Wisse Smit publiekelijk steunen waar het gaat om ‘al dan niet gelogen.’

Dat beeld wordt nog wat aangescherpt als we kijken naar de verzameling uitspraken die voor rekening van de dagbladen zelf komen.

Tabel 7.11 Media over ‘liegen’ ontkennen of bevestigen, uitgesplitst naar fase

	aantal keren dat kranten ‘liegen’		richting en sterkte * ⁵⁰	
	ontkennen	bevestigen	positief	negatief
Introductie	0	0		
Onthulling	0	6		1.00
Ontknoping: dossier	3	15		0.67
Ontknoping: geen wet	0	35		1.00
Ontknoping: debat	4	31		0.77
Terugblik	3	7		0.40
Totaal	10	94		0.81

* *positief: bronnen steunen Mabel Wisse Smit, score loopt van 0 (liegen wordt even vaak bevestigd als ontkend door bronnen) tot + 1 (uitsluitend bronnen die liegen ontkennen);negatief: bronnen vallen Mabel Wisse Smit af, score loopt van 0 (liegen wordt even vaak bevestigd als ontkend door bronnen) tot - 1 (uitsluitend bronnen die liegen bevestigen);*

In deze verzameling is in twee perioden sprake van unanimititeit (zie Tabel 7.11). In de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries en na de mededeling van de premier dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet is er geen enkele uitspraak van media zelf aangetroffen waarin ontkend wordt dat Mabel Wisse Smit ‘gelogen’ heeft. In de berichtgeving van zaterdag 11 oktober - de dag na de mededeling van premier Balkenende dat de regering geen toestemmingswet zal indienen - bevindt Mabel Wisse Smit zich met andere woorden publicitair in een volkomen isolement wat ‘liegen’ betreft. Niemand neemt het voor haar op: de vijf

⁵⁰ Bronnen die ontkennen dat Mabel Wisse Smit gelogen heeft over de aard en duur van de relatie tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma bevestigen daarmee de verklaring van Mabel Wisse Smit (positief, steun voor Mabel Wisse Smit), bronnen die relatie bevestigen weerspreken haar verklaring (negatief, ontbreken van steun voor Mabel Wisse Smit).

dagbladen gezamenlijk bevatten in totaal 60 keer een uitspraak waarin gesteld wordt dat Mabel Wisse Smit ‘gelogen’ heeft. Een groot deel van de uitspraken van derden komt voor rekening van premier Balkenende. In de brief aan de Twee Kamer schrijft hij dat het paar “onvolledige en onjuiste informatie heeft verschaft”, op de persconferentie van vrijdag 10 oktober voegt hij daar aan toe “tegen onwaarheid is geen kruid gewassen”. Beide uitspraken zijn in alle dagbladen terug te vinden. In de hoofdredactionele commentaren van zaterdag 11 oktober maar ook elders in de onderzochte kranten wordt de stellingname van Balkenende overgenomen, zij het dat de bewoordingen waarin nogal verschillen. De één spreekt ronduit over “de leugens van het tweetal”, de ander zegt dat ze “blijkbaar niet het hele verhaal over de relatie hebben verteld”.

In de fase van (de aanloop naar) het debat en tijdens het terugblikken is er vier, respectievelijk drie keer een bron die ontkent dat Mabel Wisse Smit ‘gelogen’ heeft over een relatie met Bruinsma. In die fases is de affaire al (vrijwel) afgedaan en komt steun voor de hoofdpersoon als de spreekwoordelijke mosterd na de maaltijd.

7.3.3 Ontkennen en bevestigen van relatie en van ‘liegen’ per dagblad

In *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Algemeen Dagblad* komen derden die zich uitspreken over het al dan niet bestaan van relatie aanzienlijk vaker aan het woord dan in *De Telegraaf* en in *Trouw*. In *De Telegraaf* en *Algemeen Dagblad* komen iets vaker bronnen aan het woord die een relatie bevestigen (negatief voor Mabel Wisse Smit), in *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* zijn bronnen die een relatie ontkennen (licht) in de meerderheid. In *Trouw* tenslotte is sprake van een evenwicht.

Tabel 7.12 Bronnen over bevestigen of ontkennen van relatie, uitgesplitst naar dagblad

dagblad	aantal keren dat bronnen relatie		richting en sterkte * ⁵¹	
	ontkennen	bevestigen	positief	negatief
de Volkskrant	59	33	.28	
NRC Handelsblad	40	32	.11	
Algemeen Dagblad	24	29		.09
De Telegraaf	14	15		.03
Trouw	12	12	.00	
Totaal	149	121	.11	

*positief: bronnen steunen Mabel Wisse Smit, score loopt van 0 (relatie wordt even vaak bevestigd als ontkend door bronnen) tot + 1 (uitsluitend bronnen die relatie ontkennen); negatief: bronnen vallen Mabel Wisse Smit af, score loopt van 0 (relatie wordt even vaak bevestigd als ontkend door bronnen) tot + 1 (uitsluitend bronnen die relatie bevestigen);

De overigens kleine verschillen tussen dagbladen wat betreft richting en sterkte van (het ontbreken van) steun voor Mabel Wisse Smit, vloeien grotendeels voort uit het type bron dat aan het woord gelaten wordt. In *de Volkskrant* is nog het duidelijkst enige steun voor Mabel Wisse Smit te vinden. Dat hangt samen met het zowel in absolute als relatieve zin veelvuldig gebruik van de bronnen ‘kabinet’ en ‘omgeving Wisse Smit’ (steun). *Algemeen Dagblad* laat verhoudingsgewijs vrijwel even vaak als *de Volkskrant* criminelen aan het woord die een relatie

⁵¹ Bronnen die ontkennen dat Mabel Wisse Smit gelogen heeft over de aard en duur van relatie tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma, bevestigen daarmee de verklaring van Mabel Wisse Smit (positief, steun voor Mabel Wisse Smit), bronnen die relatie bevestigen weerspreken haar verklaring (negatief, ontbreken van steun voor Mabel Wisse Smit).

bevestigen, maar maakt aanzienlijk minder gebruik van de bronnen ‘kabinet’ en ‘omgeving Wisse Smit’ die het bestaan van een relatie ontkennen (zie Tabel 7.13).

Tabel 7.13 Bronnen over bevestigen of ontkennen relatie, uitgesplitst naar dagblad en bron

bron	totaal		de Volkskrant		NRC Handelsblad		Algemeen Dagblad		De Telegraaf		Trouw	
	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee
criminelen	69	16	23	6	18	3	17	4	5	3	6	0
kabinet		67		27		15		10		6		9
omgeving MWS		33		17		8		4		1		3
burgers	17	12	2		4	6	4	4	5	2	2	0
Peter R. de Vries	18	6	4	2	7	4	3		2		2	
Overige	17	15	4	7	3	6	5	2	3	2	2	
Totaal	121	149	33	59	32	40	29	24	15	14	12	12

Op het punt van ‘al dan niet gelogen’ is het beeld totaal anders. Of het nu gaat om uitspraken van bronnen dan wel om uitspraken van media zelf, van steun voor Mabel Wisse Smit is geen sprake. Vooral in *Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf* zijn nauwelijks uitspraken van bronnen of van media zelf te vinden waarin ‘liegen’ ontkend wordt (zie Tabel 7.14).

Tabel 7.14 Bronnen en media over bevestigen of ontkennen van ‘liegen’, uitgesplitst naar dagblad

dagblad*	bronnen over ‘liegen’			media over ‘liegen’			totaal		
	ja	nee	steun*	ja	nee	steun	ja	nee	steun
Algemeen Dagblad	21	1	-.91	23	1	-.92	44	2	-.91
De Telegraaf	17	1	-.89	24	1	-.92	41	2	-.91
Trouw	14	1	-.86	10	2	-.67	24	3	-.78
NRC Handelsblad	20	3	-.74	23	4	-.70	43	7	-.72
de Volkskrant	13	3	-.63	14	2	-.75	27	5	-.69
Totaal	85	9	-.81	94	10	-.81	179	19	-.81

* gerangschikt van vrijwel geheel ontbreken van steun voor Mabel Wisse Smit naar iets minder ontbreken van steun

**score loopt van 0 (neutraal) tot -1.0 (totaal ontbreken van steun voor Mabel Wisse Smit).

7.3.4 Hoor en wederhoor over relatie en over ‘liegen’

Bronnen die het bestaan van een relatie en/of het ‘liegen’ daarover ontkennen dan wel bevestigen, zijn in deze context direct gerelateerd aan het journalistieke principe van hoor en wederhoor⁵². Nadere analyse laat zien dat 207 van de 697 artikelen waar Mabel Wisse Smit in voorkomt (dertig procent) minimaal één uitspraak over het bestaan van een relatie bevat. In bijna dertig procent van die artikelen (61 van de 207) komt zowel een bron voor die het bestaan van relatie ontkent als een bron die het bestaan van een relatie bevestigt. Met andere woorden: in bijna een derde van de relevante artikelen wordt hoor en wederhoor op het niveau van het artikel

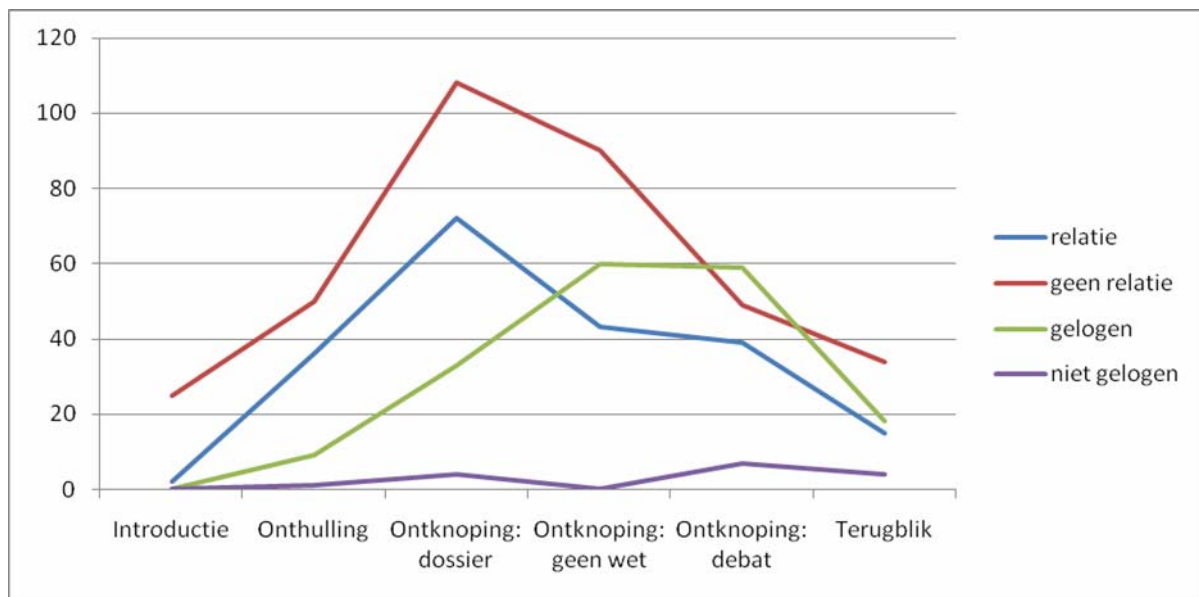
⁵² Bij het analyseren van de mate van hoor en wederhoor telt Mabel Wisse Smit als bron wel mee. Het gaat hier immers niet om de vraag of zij alleen staat dan wel steun geniet, maar om de vraag of beide opvattingen aan bod komen.

toegepast. In 73 artikelen komen alleen bronnen aan het woord die het bestaan van een relatie ontkennen en in eveneens 73 artikelen komen alleen bronnen aan het woord die het bestaan van een relatie bevestigen.

In 109 van de 697 artikelen (ruim vijftien procent) komen bronnen aan het woord over het al dan niet liegen over aard en duur van een relatie met Bruinsma. Van hoor en wederhoor op het niveau van het artikel is nauwelijks sprake: in welgeteld zeven artikelen is sprake van stem en tegenstem, al klinken die in niet meer dan vier artikelen even luid. In vijf artikelen komen uitsluitend bronnen aan het woord die liegen over een relatie met Bruinsma ontkennen, in 97 artikelen uitsluitend bronnen die liegen over een relatie bevestigen.

Over de vraag ‘wel of geen relatie’ klinken stem en tegenstem ongeveer even luid: stijgt het aantal keren dat een bron het bestaan van een relatie ontkent, dan stijgt ook het aantal keren dat een bron zegt dat er wel sprake was van een relatie. Bij de vraag ‘wel of niet gelogen over de relatie’ liggen de verhoudingen totaal anders: de berichtgeving bevat vrijwel uitsluitend verklaringen dat Mabel Wisse Smit heeft gelogen. Het verschil in hoor en wederhoor komt heel duidelijk naar voren in Figuur 7.1 waarin ‘wel of geen relatie’ en ‘wel of niet gelogen’ in termen van aantal uitspraken per fase in beeld gebracht wordt.

Figuur 7.1 Wel of geen relatie en al of niet gelogen volgens bronnen als percentage van het totale nieuws, uitgesplitst naar fase

Het grootste verschil tussen wel of niet ‘liegen’ is waar te nemen in de berichtgeving na de persconferentie van premier Balkenende op 10 oktober 2003 waarin hij mededeelt dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet. Het besluit is genomen omdat het paar ‘onvolledige en onjuiste informatie’ heeft verschaft en daarmee het vertrouwen heeft geschaad. In de berichtgeving over en naar aanleiding van deze persconferentie hebben we geen enkele uitspraak aangetroffen waarin deze redenering weersproken wordt. De uitspraak van de premier is kennelijk dermate gezaghebbend dat tegengeluiden even verstommen. Na enkele dagen is er weer enige tegenspraak: commentator Breedveld schrijft in *Trouw* bijvoorbeeld dat Mabel er een beetje omheen gedraaid heeft, “jokken heet dat, wat iets anders is dan liegen”. Die interpretatie

sluit aan bij de opvatting die Jack de Vries, tot september 2007 rechterhand en vertrouweling van Balkenende, 12 oktober 2004 op een congres over voorlichting in theater 't Spant in Bussum verdedigt. De Vries voert twee stofzuigerverkopers ten tonele:

“De man van Philips zal zeggen dat zijn apparaat meer zuigkracht dan een Miele, maar hij zal niet zeggen dat het meer lawaai maakt. De man van Miele zal er de nadruk op leggen dat zijn apparaat minder geluid maakt dan een Philips, terwijl hij niets zal zeggen over de zuigkracht. Geen van beide verkopers heeft gelogen. Ze hebben alleen niet de hele waarheid verteld” (geciteerd in *‘Donnergate’ komt niet uit de lucht vallen, Trouw*, 7 november 2007).

Waar het hier gaat om een affaire die zich afspeelt rond het Koninklijk Huis rijst wel de vraag in hoeverre het principe van hoor en wederhoor toegepast kan worden. Op de premier na worden alle direct bij de affaire betrokkenen immers geacht er het zwijgen toe te doen: De Grondwet bepaalt ‘de koning is onschendbaar, de ministers zijn verantwoordelijk’ en dat impliceert dat de minister-president verantwoordelijk is voor het doen en laten van de leden van het Koninklijk Huis. Strikt genomen kunnen slechts twee mensen de vraag ‘wel of niet gelogen’ naar eer en geweten beantwoorden: premier Balkenende en Mabel Wisse Smit. Bij de drie gesprekken die voorafgaand aan de aankondiging van het huwelijk met prins Johan Friso en Mabel Wisse Smit gevoerd zijn, waren weliswaar meer mensen aanwezig, maar die verkeren niet in de positie om de vraag ‘wel of niet gelogen’ uit de eerste hand te beantwoorden. Premier Balkenende heeft immers op 3 oktober 2003

“een nader, indringend gesprek gevoerd met mevrouw Wisse Smit waarin zij nieuwe feiten verstreekte over haar contacten met wijlen de heer Bruinsma. Daaruit bleek dat de eerder in juni door mevrouw Wisse Smit aan mij afgelegde verklaring over haar contacten met wijlen de heer Bruinsma, onvolledig en onjuist is geweest”⁵³.

Alleen de minister-president en Mabel Wisse Smit kennen de nieuwe feiten waarover in de brief aan de Tweede Kamer gesproken wordt en daarmee zijn zij de enig overgebleven bronnen die uit de eerste hand de vraag ‘wel of niet gelogen’ kunnen beantwoorden. Een strikte interpretatie van de ministeriële verantwoordelijkheid zoals in het openbaar uitgedragen door het kabinet, impliceert dat Mabel Wisse Smit haar antwoord op de vraag ‘wel of niet gelogen’ naar buiten had kunnen brengen. Zij heeft van die mogelijkheid geen gebruik gemaakt. Daarmee was toepassing van het principe van hoor en wederhoor op dit punt in strikte zin onmogelijk geworden. Gezien het zeer geringe aantal personen dat de vraag ‘wel of niet gelogen’ had kunnen beantwoorden, is gebruik maken van anonieme bronnen de facto een puur theoretische mogelijkheid⁵⁴: elke anonieme bron die op de vraag ‘wel of niet gelogen’ een gefundeerd antwoord zou geven dat af zou wijken van het antwoord dat premier Balkenende uiteindelijk heeft geformuleerd, zou direct herleidbaar zijn tot Mabel Wisse Smit. Een antwoord afwijkend van dat van de premier in combinatie met een relatief eenvoudig te traceren anonieme bron, zou een reëel risico op een politieke of constitutionele crisis met zich meegebracht hebben.

---

⁵³ Brief minister-president aan Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2003-2004, 29 241, nr. 2

⁵⁴ Nog afgezien van het bezwaar dat Marja Wagenaar in haar proefschrift over de (geschiedenis van de) RVD formuleerde. Gebruik van anonieme bronnen leidt tot een ‘off the record’-democratie die niet of nauwelijks controleerbaar is.

7.3.5 Mabel Wisse Smit en de ministeriële verantwoordelijkheid in de berichtgeving

In deze subparagraaf komt de positie van de minister-president aan de orde: neemt hij in het openbaar afstand van Mabel Wisse Smit, houdt hij zich op de vlakte of neemt hij het voor haar op? Die vraag hangt ten nauwste samen met de vraag naar de ministeriële verantwoordelijkheid. De Grondwet bepaalt immers ‘de koning is onschendbaar, de ministers zijn verantwoordelijk’. In de praktijk betekent dat dat de minister-president de eerst verantwoordelijke is voor het doen en laten van de leden van het Koninklijk Huis. Met name rond aangekondigde huwelijken van leden van het Huis, speelt steeds weer de vraag hoe ver de ministeriële verantwoordelijkheid strekt en op welk tijdstip deze gaat gelden. Ook rond het aangekondigde huwelijk van prins Friso en Mabel Wisse Smit komt die vraag - naar zal blijken - uitgebreid aan de orde. En het antwoord op die vraag is van doorslaggevend belang voor de positie van Mabel Wisse Smit in de publiciteit.

Introductie en Onthulling

In het begin wordt in de berichtgeving rond Mabel Wisse Smit een enkele keer gerefereerd aan de ministeriële verantwoordelijkheid. Meteen na de aankondiging van het huwelijk, komt in *NRC Handelsblad* en *Algemeen Dagblad* in strikt informatieve zin de ministeriële verantwoordelijkheid ter sprake (zie Kader 7.2).

Kader 7.2 Dagbladen over ministeriële verantwoordelijkheid na aankondiging huwelijk

Algemeen Dagblad:	Dankbaar voor band met Claus, 1 juli 2003 (...) “Als echtgenote van prins Johan Friso valt Mabel straks onder de ministeriële verantwoordelijkheid. Ze moet zich daarom verre houden van politieke uitspraken.”
NRC Handelsblad:	Prins Johan Friso verloofd met Mabel Wisse Smit, 1 juli 2003 “Voor Wisse Smit geldt na de toestemmingswet als lid van het koninklijk huis ministeriële verantwoordelijkheid.”

In de overige dagbladen komt in deze fase de ministeriële verantwoordelijkheid niet ter sprake. Terzijde: opmerkelijk is dat de twee kranten verschillende informatie geven over het exacte tijdstip waarop de ministeriële verantwoordelijkheid gaat gelden. *NRC Handelsblad* houdt het op “na indienen van de toestemmingswet”, *Algemeen Dagblad* stelt blijkens de formulering “als echtgenote van ...” dat de ministeriële verantwoordelijkheid “na het huwelijk” gaat gelden. Tijdstippen die bepaald niet samenvallen.

Ontknoping: dossier

Na de mededeling van premier Balkenende dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken, stijgt het aantal uitspraken over de ministeriële verantwoordelijkheid sterk (zie Tabel 7.15). De dag na de uitzending van Peter R. de Vries op donderdag 2 oktober komt de ministeriële verantwoordelijkheid ter sprake in verband met de rol van de RVD.

“De Rijksvoorlichtingsdienst heeft de afgelopen maanden verschillende keren gereageerd op berichtgeving over Wisse Smit. Directeur-generaal Brouwers van de dienst benadrukte vanmorgen desgevraagd dat de RVD ‘afhankelijk’ is van de antwoorden die Wisse Smit gegeven heeft. ‘Het zijn haar antwoorden en die zijn voor haar rekening’. Dat geldt volgens Brouwers ook voor de eerdere verklaring van Wisse Smit. Volgens RVD-directeur Brouwers

moet de woordvoering van de RVD namens Mabel Wisse Smit worden gezien als een ‘service’ aan haar. Zij valt niet onder de ministeriële verantwoordelijkheid. Dat verandert als de Tweede en Eerste Kamer instemmen met de toestemmingswet voor het huwelijk. Volgens Brouwers wordt die wet “op zijn vroegst eind oktober” ingediend. (...) Volgens Brouwers is sinds het bekend worden van de verloving, eind juni, “geen nader onderzoek” gedaan naar het verleden van Mabel Wisse Smit. De AIVD heeft daarvoor onder meer de contacten tussen Wisse Smit en “met name ook de heer Bruinsma” onderzocht, op grond van de mededelingen die zij zelf aan premier Balkenende had gedaan. Dit onderzoek vormt volgens Brouwers “kennelijk geen beletsel” voor het kabinet om het parlement toestemming te vragen voor het huwelijk” (*Mabel Wisse Smit overnachtte op schip Bruinsma*, *NRC Handelsblad*, 3 oktober 2003).

Tabel 7.15 Dagbladen over ministeriële verantwoordelijkheid, uitgesplitst naar fase

	aantal uitspraken
Introductie	2
Onthulling	2
Ontknoping: dossier	52
Ontknoping: geen wet	18
Ontknoping: debat	38
Terugblik	4
Totaal	116

Terzijde: er zijn nu publiekelijk drie verschillende tijdstippen genoemd waarop de ministeriële verantwoordelijkheid zou gaan gelden: ‘na het huwelijk’, ‘na het indienen van de Toestemmingswet en nadat Eerste en Tweede Kamer hebben ingestemd met de Toestemmingswet. Op pagina drie vermeldt de krant de letterlijke tekst van de eerdere verklaring van RVD-directeur Brouwers. De krant schrijft:

“Op 20 augustus brengt *De Telegraaf* het nieuws dat Mabel Wisse Smit enige tijd contact heeft gehad met de inmiddels vermoorde topcrimineel Klaas Bruinsma. Diezelfde dag antwoordt de Rijksvoorlichtingsdienst mondeling op de vragen van de media ‘namens mevrouw Mabel Wisse Smit’:

“Mevrouw Wisse Smit heeft reeds geruime tijd geleden een aantal mensen uit haar omgeving, onder wie leden van het Koninklijk Huis, op de hoogte gebracht van haar contacten met de heer Bruinsma. Ook de minister-president is hierover ingelicht. De contacten met Bruinsma vonden gedurende enige maanden plaats in haar studententijd, toen zij ook deelnam aan zeilwedstrijden. Nadat mevrouw Wisse Smit zich realiseerde met welke praktijken Bruinsma zich bezighield besloot zij deze contacten te beëindigen. Het betrof overigens geen zakelijke of intieme relatie”

(Wat zei de RVD precies over Wisse Smit?, *NRC Handelsblad*, 3 oktober 2003).

Uit de letterlijke tekst van de reactie in augustus 2003 zoals boven geciteerd, blijkt op geen enkele manier dat de RVD de mondelinge reactie op 20 augustus 2003 ‘namens mevrouw Wisse Smit’ heeft gegeven, zoals in de zin voorafgaand aan de letterlijke tekst van de reactie gesteld wordt. Uit de berichtgeving van de andere onderzochte dagbladen valt evenmin op wat voor manier dan ook op te maken dat de reactie van de RVD dd 20 augustus 2003 ‘namens mevrouw Wisse Smit’ gegeven is en dat hier dus sprake is van een ‘service van de RVD aan mevrouw Wisse Smit’. Bij

verdere inspectie blijkt dat ook te gelden voor de berichtgeving van het ANP en van de regionale dagbladen. Ook daaruit wordt op geen enkele manier duidelijk dat de reactie van de RVD ‘namens mevrouw Wisse Smit’ gegeven is. Het heeft er met andere woorden alle schijn van dat de RVD met terugwerkende kracht afstand neemt van op 20 augustus 2003 mondeling gegeven reactie op vragen van journalisten. Hoe dat ook zij, de volgende dag - zaterdag 4 oktober – maken alle dagbladen in de berichtgeving over de persconferentie van de minister-president melding van Balkenendes mededeling dat Mabel Wisse Smit niet onder de ministeriële verantwoordelijkheid valt. Sommige stippen ook de rol van de RVD aan (zie Kader 7.3).

Kader 7.3 Dagbladen over uitspraken premier Balkenende inzake ministeriële verantwoordelijkheid voor Mabel Wisse Smit

de Volkskrant	“Op de wekelijkse persconferentie ging Balkenende niet in op vragen of de informatie nieuw voor hem was. Wel zei hij dat de ministeriële verantwoordelijkheid voor haar pas gaat gelden als er een Toestemmingswet wordt ingediend bij het parlement” (Onderzoek hervat naar Wisse Smit; Balkenende gaat zaak opnieuw bekijken, 4 oktober 2003).
Trouw	“De minister-president benadrukte dat de ministeriële verantwoordelijkheid nu nog niet geldt voor Mabel Wisse Smit. Haar uitspraken zijn dan ook voor haar verantwoording en niet voor die van het kabinet. De ministeriële verantwoordelijkheid gaat pas in op het moment dat de ontwerp tekst van de wet naar buiten gaat. (...) Dat de verloofde van Friso haar visie steeds via de rijksvoorlichtingsdienst naar buiten bracht, ziet Balkenende slechts als ‘service’ in haar richting” (Balkenende wil nog niets kwijt over Wisse Smit, 4 oktober 2003).
NRC Handelsblad	“De verklaringen van de Rijksvoorlichtingsdienst van de afgelopen dagen, waarin Wisse Smit een steeds ruimere interpretatie van haar betrekkingen met Bruinsma heeft gegeven, vallen niet onder de ministeriële verantwoordelijkheid, aldus Balkenende. Volgens de premier gold die wel voor de bekendmaking van de verlovings. Daartoe was al een onderzoek naar Wisse Smit ingesteld. De ministeriële verantwoordelijkheid zou volgens de premier weer ingaan op het moment dat een Toestemmingswet in de ministerraad is behandeld en naar buiten komt” (Onderzoek naar verleden Wisse Smit, 4 oktober 2003).
De Telegraaf	“Ik ben pas verantwoordelijk voor haar op het moment dat de Wet voor de goedkeuring van huwelijk bij de Kamer wordt ingediend”, reageerde Balkenende” (Mabel opnieuw onder de loep, 4 oktober 2003).
Algemeen Dagblad	“De premier benadrukte gisteren dat hij formeel nog geen politieke verantwoordelijkheid draagt voor Wisse Smit. Die gaat pas in als het kabinet de wet heeft ingediend” (Zwaar in de maag met Mabel; Balkenende zwijgt voorlopig over affaire rondverloofde prins Friso, 4 oktober 2003). “De Rijksvoorlichtingsdienst (RVD) heeft in de affaire rond Mabel Wisse Smit alleen een rol gespeeld als brievenbus. Premier Balkenende zei daarmee gisteren dat hij niet verantwoordelijk is voor de reactie van Mabel Wisse Smit op berichten in de media. De RVD maakte bij publicaties steeds duidelijk dat de berichten op verzoek van Wisse Smit werden uitgegeven” (‘RVD is brievenbus’, 4 oktober 2003).

In het hoofdredactioneel commentaar wijst *NRC Handelsblad* Balkenendes opvatting inzake de ministeriële verantwoordelijkheid af:

“De belangrijkste vraag op dit moment is in hoeverre minister-president Balkenende op de hoogte was. Ten onrechte wekte hij de gisteren op zijn wekelijkse persconferentie de indruk dat de ministeriële verantwoordelijkheid pas van kracht wordt als het kabinet de ontwerp-toestemmingswet voor het voorgenomen huwelijk tussen prins Johan Friso en Mabel Wisse Smit heeft ingediend. In dit soort zaken geldt het woord van toenmalig PvdA-Kamerlid Vondeling die in 1964 ten tijde van de Irene-kwestie zei: “De minister-president behoort alles te weten van het Hof wat staatsrechtelijke of politieke kanten kant hebben. Anders kan hij zijn verantwoordelijkheid niet dragen”” (*Mabels contacten, NRC Handelsblad*, 4 oktober 2003).

Enkele dagen later verschijnen op de opiniepagina van *Trouw* twee bijdragen waarin Balkenendes opvatting over de ministeriële verantwoordelijkheid scherp gekritiseerd wordt. Oud-hoogleraar migratierecht Jessurun d’Oliveira betoogt dat Balkenendes interpretatie van de ministeriële verantwoordelijkheid “natuurlijk lariekoek” is:

“Als de bekendmaking van de verloving en het daaraan voorafgaande, kennelijk discrete en luchtige antecedentenonderzoek onder de ministeriële verantwoordelijkheid valt, dan ook haar doen en laten daarna, in elk geval totdat er een besluit valt over de toestemmingswet. Komt die wet er niet, dan gaat het kooitje weer open. In de tussentijd kan Mabel niet gaan en staan waar zij wil” (*Ministeriële verantwoordelijkheid staat wel vast, Trouw*, 7 oktober 2003).

De historicus en publicist over Europese vorstenhuizen Van Cruyningen merkt op dat veel journalisten “de dubieuze fasering door de premier kritiekloos als staatsrechtelijke wijsheid lijken te accepteren”. Hij stelt dat veel politici “de oude kunst van ontduiken en afschuiven nog niet verleerd hebben”:

“Er is nog steeds een Ridderzaal in Den Haag maar koene ridders zijn er niet meer te vinden. Alleen een paar bangige knapen (m/v) lijken ons te resteren, die het schild van de ministeriële verantwoordelijkheid niet gebruiken om slagen af te weren of op te vangen, maar als iets waar je je achter kunt verschuilen” (*Recht op de troon is niet afhankelijk van Friso’s wensen, Trouw*, 7 oktober 2003).

Terugkomend op de vraag aan het begin van deze subparagraaf, kunnen we vaststellen dat het antwoord op die vraag moet luiden: de minister-president neemt het niet op voor Mabel Wisse Smit, integendeel, op de persconferentie van 3 oktober 2003 neemt hij duidelijk afstand. De RVD - vallend onder de politieke verantwoordelijkheid van de minister-president - heeft service verleend aan mevrouw Wisse Smit en slechts als brievenbus gediend, de inhoud van alle eerder uitgegeven verklaringen komt geheel voor rekening van mevrouw Wisse Smit. In de woorden die een journalist van *Het Parool* gebruikte in een interview met Harry van Wijnen, journalist en schrijver van enkele boeken over het koningshuis:

“Mabel hangt intussen eenzaam in de lucht. Wie neemt het voor haar op, is de vraag. Niet premier Balkenende, zo bleek dit weekeinde” (*Het meisje is ‘niet meer te redden’, Het Parool*, 6 oktober 2003).

In de berichtgeving van de vijf onderzochte dagbladen is op dit punt hooguit sprake van indirecte steun: voorzover dagbladen in (hoofd)redactionele commentaren en in opiniërende

bijdragen van derden Balkenendes interpretatie van de ministeriële verantwoordelijkheid verwerpen, kan dat opgevat worden als indirecte steun voor Mabel Wisse Smit.

Dat in de twee volgende fases van de ontknoping het thema van de ministeriële verantwoordelijkheid nog een aantal malen wordt aangesneden, is in zekere zin nakaarten en vooral van belang met het oog op de positie die media innemen: handhaven media hun toch bepaald niet malse kritiek op premier Balkenendes interpretatie van de ministeriële verantwoordelijkheid of smelt die kritiek als sneeuw voor de zon na het besluit van de regering om af te zien van het indienen van een toestemmingswet?

Ontknoping: geen wet

In de tweede subfase van de ontknoping wijden alle dagbladen een hoofdredactioneel commentaar aan het besluit van de regering om geen toestemmingswet in te dienen. Alleen in het commentaar van *de Volkskrant* komt de ministeriële verantwoordelijkheid ter sprake. De context is overigens eerder constaterend dan kritisch van karakter:

“De levensfase waarin prins en prinsessen een partner vinden, zich verloven, en kenbaar maken aanspraak te willen blijven houden op de troon, is een riskante periode omdat het gehele proces onder de ministeriële verantwoordelijkheid valt. De minister-president is aldus aanspreekbaar op zaken die zich doorgaans als voldongen feiten aandienen terwijl zij zich goeddeels in de privésfeer voltrekken - een per definitie ongemakkelijk arrangement” (*Geen toestemming, de Volkskrant*, 11 oktober 2003).

In de hoofdredactionele commentaren in de andere dagbladen komt de rol van de RVD en/of Balkenendes interpretatie van de ministeriële verantwoordelijkheid niet aan de orde. Balkenende wordt geprezen voor zijn “kordate optreden” (*NRC Handelsblad*) en “de adequate afhandeling” (*de Volkskrant*) van zijn besluit wordt “verstandig” (*Algemeen Dagblad*), “wijs” (*De Telegraaf*) en “pijnlijk maar onvermijdelijk” (*Trouw*) genoemd. In één opiniërend artikel klinkt een ander geluid: Redmar Kooistra schrijft in *Algemeen Dagblad* een kritische beschouwing toegespitst op de rol van premier Balkenende:

“In de aanloop naar het huwelijk van Johan Friso en Mabel Wisse Smit is er veel misgegaan, waarbij de verantwoordelijkheden steeds schimmig waren. Balkenende liet eerder weten dat zijn ministeriële verantwoordelijkheid pas zou ingaan als de toestemmingswet in het parlement werd behandeld. Maar de Rijksvoorlichtingsdienst, die ook rechtsreeks tot zijn competentie moet worden gerekend, gaf de afgelopen maanden al wel verklaringen namens mevrouw Wisse Smit uit. Dat is een wonderlijke figuur: of Balkenende is verantwoordelijk voor het geheel, of hij is dat niet. Er is geen ruimte voor een beetje wel en een beetje niet. Zelf merkte de minister-president nog onlangs op dat de ministeriële verantwoordelijkheid honderd procent sluitend is. Als daaraan wordt getwijfeld, is dat uitsluitend te wijten aan het onvolkomen optreden van degenen die deze verantwoordelijkheid dragen” (*Balkenende heeft veel uit te leggen, Algemeen Dagblad*, 11 oktober 2003).

Ontknoping: debat

In de aanloop naar het debat stellen de leden van de Tweede der Staten-Generaal 119 vragen⁵⁵, negentien daarvan hebben betrekking op de ministeriële verantwoordelijkheid, vijf op de rol van de RVD⁵⁶. In de dagbladen komt in deze fase het begrip ministeriële verantwoordelijkheid wel vaak aan de orde, maar het gaat niet langer om de vraag of die ministeriële verantwoordelijkheid ook gold voor Mabel Wisse Smit of om de rol van de RVD. De aandacht gaat nu uit naar de vraag wie nu precies verantwoordelijk is voor het AIVD-onderzoek naar het verleden van Mabel Wisse Smit: minister-president Balkenende of minister van Binnenlandse Zaken Remkes. Opmerkelijk, immers: voorafgaand aan het debat is in (hoofd)redactionele commentaren in *NRC Handelsblad* (4 oktober), *Trouw* (7 oktober), *De Telegraaf* (7 oktober) en *Algemeen Dagblad* (11 oktober) scherpe kritiek geleverd op Balkenendes interpretatie van de ministeriële verantwoordelijkheid en/of de rol van de RVD. In de hoofdredactionele commentaren na afloop van het debat komen deze aspecten niet of nauwelijks terug. *Algemeen Dagblad* is op dit punt het meest uitgesproken. Het hoofdredactioneel commentaar in deze krant is uitgesproken kritisch over het optreden van premier Balkenende:

“Krampachtig en omgeven door flarden dichte mist heeft premier Balkenende het Kamerdebat over de affaire-Mabel Wisse Smit gebruikt om zijn straatje schoon te vegen. Hoewel hij zich verantwoordelijk verklaarde voor ‘het hele proces’ dat leidde tot de beslissing geen parlementaire toestemming voor het huwelijk van prins Friso met Wisse Smit te vragen, gaf hij daar uitsluitend een strikt formele invulling aan. In een kwestie die de constitutionele monarchie zo zeer raakt, wijkt zijn minimalistische opstelling sterk af van al zijn voorgangers. Dat zal aan het Hof niet onopgemerkt blijven. (...) Balkenende en minister van Binnenlandse zaken Remkes zijn er allerminst in geslaagd duidelijk te maken waarom de inlichtingendiensten niet in een vroeg stadium grondig onderzoek hebben verricht. (...) Mabel Wisse Smit, haar verloofde en de inlichtingendiensten krijgen de schuld toegeschoven. De verantwoordelijken valt niets te verwijten. Den Haag zingt weer het oude, vertrouwde liedje” (*Het oude liedje, Algemeen Dagblad, 24 oktober 2003*).

In de hoofdredactionele commentaren van *NRC Handelsblad* en *De Telegraaf* oogst premier Balkenende lof: hij “heeft samen met minister Remkes op overtuigende wijze duidelijk gemaakt dat hij in deze zaak niet anders kon handelen dan hij heeft gedaan” schrijft de één (*De zaak Mabel...., NRC Handelsblad, 24 oktober 2003*). Doelend op hetzelfde tweetal oordeelt de ander “ze hebben met kracht van argumenten aangegeven dat er sedert 2001 (...) geen reden was voor een breed en diepgravend onderzoek naar het verleden van Mabel” (*Wijsheid, De Telegraaf, 24 oktober 2003*). Deze krant verwijt de oppositie, “PvdA-voorman Wouter Bos voorop, voor het debat de grote broek te hebben aangetrokken en na afloop de grootmoedigheid te missen om te erkennen dat het kabinet in deze zaak geheel niet heeft gefaald”. In *Trouw* tenslotte plaatst politiek commentator Hans Goslinga de zaak in een breder perspectief. Hij brengt in herinnering dat Tjeenk Willink, vice-president van de Raad van de State voorjaar 2002, lang voordat Margarita en Mabel in beeld verschenen, “constateerde dat de bereidheid van de politieke klasse

---

⁵⁵ In de telling zoals gehanteerd in Kamerstuk 29 241, nr. 5, vergaderjaar 2003-2004

⁵⁶ Verreweg de meeste vragen (95 van de 119) van Tweede Kamerleden hebben betrekking op de het onderzoek door AIVD en DKDB (Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging).

om eventuele fouten van het staatshoofd en haar omgeving af te dekken geringer is dan vroeger”. Verder, aldus Goslinga, toonde Tjeenk Willink

“zich beducht voor de tendens van politici in de tierelierende media-aandacht voor Oranjekwesties mee te liften, niet zozeer om een beschermende hand naar de benarde veste in het Haagse Bos uit te strekken, als wel ten eigen bate. Hij betoogde dat deze tendens afbreuk doet aan het koningschap, dat in ons bestel immers geen absoluut karakter heeft maar medeafhankelijk is van de steun van de heersende politieke klasse.”

In de kwestie-Wisse Smit ziet Goslinga de eerste waarneming scherp geïllustreerd in het optreden van premier Balkenende die “er geen seconde over piekerde prins Friso en diens verloofde Mabel de hand boven het hoofd te houden en hen zelfs wegens gescharrel met de waarheid publiekelijk op het schavot zette”. Wat de beduchtheid van Tjeenk Willink betreft, constateert Goslinga dat niet eerder in de geschiedenis een politiek debat over een kwestie rond het koningshuis in zoveel verdeeldheid is geëindigd⁵⁷. Dat duidt er volgens hem op dat “ook de bereidheid van de politieke klasse afneemt het huis van Oranje buiten partijpolitiek gekrakeel te houden” (*Balkenende had koelbloediger moeten zijn, Trouw*, 25 oktober 2003).

Deze vergezichten staan overigens expliciete kritiek op het optreden van Balkenende niet in de weg. Die kritiek richt zich vooral op het feit dat de premier de kritiek van de oppositie op zichzelf betreft met de woorden “het raakt me en het stoort me,” daarmee het beeld versterkend van politici die een Oranjekwestie aangrijpen om onderling één en ander uit te vechten.

7.3.6 Tenslotte

Een tweede kenmerk van berichtgeving dat duidt op een veroordelende rol van media tijdens een affaire betreft de publicitaire isolatie van de hoofdpersoon. De theorie veronderstelt dat eventuele betrokkenen zich van de hoofdpersoon distantiëren uit angst meegesleurd te worden in zijn of haar val. Of er in het geval van Mabel Wisse Smit sprake is van publicitaire isolatie hebben we op drie manieren onderzocht. Ten eerste hebben we gekeken naar de verhouding tussen het aantal keren dat bronnen het bestaan van een relatie bevestigen dan wel ontkennen, waarbij het ontkennen van een (liefdes)relatie wordt beschouwd als steun voor Mabel Wisse Smit. Kwantitatief is het aantal keren dat bronnen een relatie ontkennen dan wel bevestigen over de gehele periode gerekend redelijk in evenwicht. Van fase op fase bekeken is het beeld nogal wisselend. In *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* staan de meeste uitspraken van bronnen die een relatie bevestigen dan wel ontkennen, in beide kranten zijn de voor Mabel Wisse Smit positieve uitspraken (relatie ontkennen) in de meerderheid. In andere dagbladen (*Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf*) is sprake van een licht overwicht van uitspraken die een relatie bevestigen (geen steun voor Mabel Wisse Smit). Maar van een (bijna totaal) isolement is op dit punt in geen enkele fase of krant sprake.

Dat verandert nogal als we kijken naar de verhouding tussen het aantal keren dat bronnen en kranten bevestigen dan wel ontkennen dat Mabel Wisse Smit ‘gelogen’ heeft over de relatie. Ontkennen dat Mabel Wisse Smit gelogen heeft impliceert steun voor haar, bevestigen draagt bij

---

⁵⁷ PvdA, Groen Links en LPF hielden immers tot het eind vol dat de schade en schande voor de monarchie vermijdbaar waren geweest als de premier de geheime dienst langer en dieper naar Mabels verleden had laten spitten.

aan publicitaire isolatie. In de dagen na de onthulling is de vraag of Mabel Wisse Smit ‘gelogen heeft’ nauwelijks aan de orde. In de eerste fase van de ontknoping (dossier) neemt de aandacht voor het ‘liegen’ van Mabel Wisse Smit toe. Een overgrote meerderheid van de bronnen zegt dat Mabel ‘gelogen’ heeft. Nadat bekend is geworden dat de regering geen toestemmingswet zal indienen, is er op dit punt unanimitieit: alle bronnen beweren dat Mabel Wisse Smit ‘gelogen’ heeft, niemand trekt dat in twijfel. Ook de dagbladen zijn in deze fase van de ontknoping unaniem in hun oordeel dat Mabel Wisse Smit ‘gelogen’ heeft over de relatie. Mabel Wisse Smit bevindt zich op dit punt publicitair in een volkomen isolement. De verschillen tussen dagbladen zijn op dit punt tamelijk klein. Het publicitaire isolement voor Mabel Wisse Smit (uitspraken van bronnen en van media zelf samengenomen) is het sterkst in *Algemeen Dagblad* en *De Telegraaf* (-.91, -1.0 impliceert totaal isolement), het minst sterk in *de Volkskrant* (-.69).

7.4 Beschuldigingen presenteren als feiten

Beschuldigingen als een vaststaand feit presenteren, beschouwen we als een derde indicator voor een veroordelende rol. In de affaire Mabel Wisse Smit spelen twee beschuldigingen een hoofdrol. Het begint met het bericht dat zij eind jaren tachtig een relatie met Klaas Bruinsma zou hebben gehad, kort daarop gevolgd door het bericht dat zij over die relatie in eerste instantie niet de waarheid heeft gesproken. Wat de eerste beschuldiging betreft moet opgemerkt worden dat het bericht over een relatie niet door alle media als een beschuldiging - dat wil zeggen als een normschending - is gebracht. Naderhand verschuift de aandacht naar de vraag of zij over haar contacten met Bruinsma wel de waarheid heeft gesproken. Zo lang de onderzochte dagbladen deze berichten baseren op een externe bron, presenteren zij de beschuldigingen niet als een feit, zij nemen immers het bericht niet voor eigen rekening. Ontbreekt een bron dan nemen media de beschuldiging over en presenteren die daarmee als een feit. Beide beschuldigingen zijn wel te onderscheiden, nauwelijks te scheiden. In onderstaande analyse nemen we derhalve beide beschuldigingen mee.

In de loop van de affaire zijn overigens nog meer beschuldigingen aan het adres van Mabel Wisse Smit geuit. Die beschuldigingen zijn nooit zonder meer overgenomen door de onderzochte dagbladen maar met meer of minder voorbehoud en refererend aan een bron gepubliceerd:

“Het echte vuurwerk moest nog komen. In het late RTL Nieuws debiteerde parlementair redacteur Frits Wester een primeur die al het gekakel tot nu toe over Mabelgate in een nieuw daglicht plaatste. Mabel Wisse Smit zou, zo weet een kleine kring rond het kabinet, tijdens haar drie indringende gesprekken met de premier, gedetailleerd op de hoogte zijn geweest van de inhoud van de AIVD-dossiers, en dus daarom niet meer verteld hebben dan daarin te lezen was. Als Westers scoop standhoudt, dan is er dus vermoedelijk opnieuw een lek geweest van de AIVD naar Huis ten Bosch. Bovendien is er, aldus Wester, minder zorg om de connectie met Klaas Bruinsma dan om die met Mohammed Sacirbey. In de Bosnische pers zou al geschreven zijn over relaties van Mabel met andere Bosniërs en wapenhandelaren uit Egypte (*Het beeld*, NRC *Handelsblad*, 22 oktober 2003).

Beide beschuldigingen zijn ook terug te vinden in *De Telegraaf*⁵⁸, die er nog aan toevoegt dat “de pers in Bosnië meldt dat Mabel ook een relatie heeft gehad met de later vermoorde Servische politicus Djindjic”. In *Algemeen Dagblad*⁵⁹ is alleen de beschuldiging over contacten met wapenhandelaren terug te vinden. In de berichtgeving over het debat in de Tweede Kamer meldt *NRC Handelsblad* twee dagen later dat minister Remkes in antwoord op een vraag van D66-fractie leider Dittrich, of het Kabinet der Koningin over de inhoud van het dossier aan mevrouw Wisse Smit informatie heeft doorgegeven voordat zij sprak met de premier, het kortste antwoord gaf dat hij in huis had: nee⁶⁰.

Media hebben de beschuldiging dat Mabel Wisse Smit een relatie met Bruinsma heeft gehad over de hele periode genomen, vaker ontkend dan bevestigd. De eerste en derde subfase van de ontkenning vormen de uitzonderingen. In de week na de mededeling van de premier dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken, ontkennen de onderzochte dagbladen het bestaan van een relatie 24 keer en presenteren ze het bestaan van een relatie 32 keer als een feit. In de aanloop naar en berichtgeving over het afsluitende debat, ontkennen de dagbladen het bestaan van een relatie 12 keer en presenteren ze het bestaan van een relatie 22 keer als een feit. Ten aanzien van ‘al dan niet een relatie’ is het beeld dus gemengd: de onderzochte dagbladen presenteren weliswaar het bestaan van een relatie bij tijd en wijle als een feit, maar vaker dan dat ontkennen zij juist het bestaan van een relatie.

Ten aanzien van de tweede beschuldiging liggen de verhoudingen anders. De onderzochte dagbladen presenteren ‘liegen’ 94 keer als een feit, 10 keer ontkennen ze dat Mabel Wisse Smit ‘gelogen’ heeft. Alle onderzochte dagbladen presenteren ‘liegen’ vaker als vaststaand feit dan dat zij het ontkennen. Het sterkst geldt dat voor *Algemeen Dagblad* (44 versus 2 keer) en *De Telegraaf* (41 versus 2 keer), minder sterk voor *Trouw* (24 versus 3 keer), *NRC Handelsblad* (43 versus 7 keer) en *de Volkskrant* (27 versus 5 keer). ‘Liegen’ presenteren als een vaststaand feit gebeurt vooral in de verschillende fases van ontkenning (81 versus 7 keer). “Het is een beetje down playing; begrijpelijk, maar geen ‘leugen’ zoals alle media kritiekloos van elkaar overnemen”, schrijft het voormalige Tweede Kamerlid voor D66 Anneke Goudsmit, doelend op het verschil in de verklaringen die de RVD in augustus en in september 2003 heeft doen uitgaan (*Mabel en Friso 1*, *NRC Handelsblad*, 17 oktober 2003). Wat het kritiekloos overnemen door media betref bevestigen de cijfers haar gelijk.

7.4.1 Tenslotte

Een derde kenmerk van berichtgeving dat duidt op een veroordelende rol van media tijdens een affaire is het presenteren van beschuldigingen als vaststaande feiten. In deze affaire spelen twee beschuldigingen een hoofdrol: ‘het bestaan van een relatie’ en ‘liegen over de relatie’. De eerste beschuldiging is niet door alle media als een beschuldiging in de zin van een normschending gebracht en bovendien is het bestaan van een relatie in en door media vaker ontkend dan bevestigd. Bij de tweede beschuldiging ligt dat anders: ‘liegen’ wordt kranten zelf hoofdzakelijk

---

⁵⁸ Kamer eist opheldering laatste geruchten, *De Telegraaf*, 23 oktober 2003.

⁵⁹ ‘Mabel hadd contact met wapenhandel’, *Algemeen Dagblad*, 22 oktober 2003.

⁶⁰ Respect voor harde lijk van Balkenende, *NRC Handelsblad*, 24 oktober 2003.

als vaststaand feit gepresenteerd en hooguit incidenteel in twijfel getrokken. De overige beschuldigingen worden niet als feit gebracht maar met vermelding van bron overgenomen van een ander medium.

7.5 Roep om onderzoek en/of maatregelen

De roep om maatregelen is eigen aan een affaire. Doorgaans richt de oproep zich tegen de hoofdpersoon van een affaire: tegen hem of haar dient een passende sanctie getroffen te worden, niet zelden is de eis dat hij/zij aftreedt. In de berichtgeving over de affaire Mabel Wisse Smit zijn we op twee oproepen gestuit:

- een oproep om verder onderzoek in te stellen;
- een oproep om af te zien van het indienen van een toestemmingswet.

Beide oproepen zijn gericht aan de regering maar raken uiteraard ook de hoofdpersoon. De eerste oproep is voor de hoofdpersoon relatief onschuldig: een oproep voor nader onderzoek duidt er op dat er volgens diegenen die de oproep doen te weinig gegevens beschikbaar zijn om reeds nu een tegen de hoofdpersoon gerichte maatregel te nemen. De tweede oproep is weliswaar gericht aan de regering, maar tegelijkertijd indirect gericht tegen de hoofdpersoon: afzien van het indienen van een toestemmingswet impliceert immers dat prins Johan Friso het recht op troonopvolging verspeelt en gaat in tegen de wens die het aanstaande paar bij de verloving te kennen heeft gegeven.

Tabel 7.16 Roep om maatregelen te treffen, uitgesplitst naar fase

fase	oproep om verder onderzoek	oproep om af te zien van toestemmingswet
Introductie	0	0
Onthulling	6	3
Ontknoping: dossier	15	34
Ontknoping: geen wet	29	11
Ontknoping: debat	46	16
Terugblik	5	2
Totaal	101	66

De roep om verder onderzoek in te stellen wordt wat vaker gehoord dan de roep om af te zien van het indienen van een toestemmingswet. Daar staat tegenover dat de roep om af te zien van een toestemmingswet een verdergaande sanctie inhoudt dan het instellen van een nader onderzoek en dat bovendien aan de roep om geen toestemmingswet in te dienen heel snel voldaan wordt.

Wat fases betreft valt op dat in de berichtgeving tijdens de aanloop naar en berichtgeving over het debat de roep om verder onderzoek het meest frequent klinkt. Het merendeel van die oproepen heeft betrekking op de wens van sommige Kamerleden om het functioneren van de AIVD in deze affaire te onderzoeken. Dergelijk onderzoek - dat overigens niet is ingesteld - raakt de hoofdpersoon in deze affaire niet of nauwelijks. Dat geldt niet voor het vervolgonderzoek naar Mabel Wisse Smit dat de premier Balkenende in zijn brief aan de Tweede Kamer dd 10

oktober 2003 aankondigt. In dat vervolgonderzoek zijn later ook geruchten over contacten met wapenhandelaren meegenomen:

“De AIVD (Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst) onderzoekt momenteel of het klopt dat de verloofde van Prins Johan Friso, Mabel Wisse Smit, indertijd ook een verhouding heeft gehad met een Egyptische wapenhandelaar. Deze verhouding is pas onlangs naar voren gekomen en staat los van de relatie die zij heeft gehad met de oud-minister van Buitenlandse Zaken van Bosnië, Sacirbey, die wegens verdenkingen van fraude met hulpelden thans in een Amerikaanse gevangenis zit. Het onderzoek maakt deel uit van een vervolgonderzoek dat door de AIVD en de Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging naar Mabel Wisse Smit wordt uitgevoerd omdat zij door haar huwelijk met Prins Johan Friso gaat behoren tot de Koninklijke Familie en dus direct toegang heeft tot het staatshoofd” (*Onderzoek naar relatie Mabel met handelaar in wapens, De Telegraaf, 22 oktober 2003*).

Terzijde: eind november 2003 melden de onderzochte dagbladen dat dit aanvullende onderzoek van de AIVD geen nieuwe feiten heeft opgeleverd. De eerste berichten verschijnen 25 november⁶¹, enkele dagen later stelt premier Balkenende de Tweede Kamer per brief op de hoogte van de uitkomst van het aanvullend onderzoek, dat “zich richtte op de vraag of het gegeven dat mevrouw Wisse Smit als lid van de familie gaat behoren tot de kring van personen in de naaste omgeving van het staatshoofd, gevolgen heeft voor de veiligheid en integriteit van het staatshoofd”. De conclusie van de AIVD luidt kortweg dat er geen gevolgen zullen zijn. Die conclusie wordt gedeeld door de Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging (DKDB) en overgenomen door de minister-president⁶². De uitkomst van dit onderzoek is voor een lezer van *NRC Handelsblad* aanleiding om haar bedenkingen over de gang van zaken en de afloop van de affaire te uiten:

“Dat veel Nederlanders, waartoe ook de leden van de regering en de minister-president behoren, zich zo hebben laten overrompelen door de professioneel opgezette en opgefokte geruchten die over hen zijn uitgestrooid, is een bedenkelijke zaak, waarvoor ik mij geneer. Ik zie met belangstelling uit naar de gevolgen die dit onderzoek moet krijgen. Ik zou graag weten waarover mevrouw Wisse Smit zou hebben kunnen liegen tegen de minister-president, nu is gebleken, dat er geen negatieve achtergronden zijn. Niet alleen Mabel is beschadigd op grond van geruchten, maar ook haar verloofde en beider familie. Ik hoop van harte dat het recht zal zegevieren” (*Onderzoek Wisse Smit, NRC Handelsblad, 28 oktober 2003*).

De roep om geen toestemmingswet in te dienen klinkt vooral in de week nadat de minister-president heeft laten weten het dossier opnieuw te gaan bekijken: 34 van de 66 oproepen verschijnen in die week. In de tweede en derde subfase van de ontknoping (geen wet en debat) gaat het strikt genomen niet zozeer om oproepen om af te zien van een toestemmingswet, maar eerder om blijken van instemming met het besluit om dat te doen. De oproepen zijn afkomstig zowel van media zelf als van derden (zie Tabel 7.17)

---

⁶¹ *Geen nieuwe feiten over Mabel, De Telegraaf, 25 oktober 2003*. Bron: diverse politieke bronnen in Den Haag. AIVD ontdekt niets nieuws in extra Mabel-onderzoek, *Trouw, 25 oktober 2003*. Bron: Den Haag Vandaag. ‘Geen nieuwe feiten over Wisse Smit, *NRC Handelsblad 25 oktober 2003*. Bron: bronnen rond het onderzoek.

⁶² Brief van de minister-president, 28 november 2003, Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29241, nr. 7

Tabel 7.17 Roep om af te zien van indienen toestemmingswet, uitgesplitst naar krant en bron

	totaal	derden	krant zelf
Algemeen Dagblad	14	8	6
Trouw	14	8	6
NRC Handelsblad	13	5	8
De Volkskrant	13	10	3
De Telegraaf	12	2	10
Totaal	66	33	33

Het gaat om kleine aantallen uitspraken, enige terughoudendheid is daarom op zijn plaats. Het meest opvallende verschil is dat tussen *de Volkskrant* en *De Telegraaf*: *de Volkskrant* zelf pleit nauwelijks voor het niet indienen van een toestemmingswet en bevat relatief veel oproepen van derden om geen toestemmingswet in te dienen, bij *De Telegraaf* is het precies andersom: weinig oproepen van derden, relatief veel van de krant zelf. Wat de oproepen van derden betreft kunnen we daar nog aan toevoegen dat die grotendeels afkomstig zijn uit drie bronnen: parlementariërs, burgers en andere media.

7.5.2 Tenslotte

Een vierde kenmerk van berichtgeving dat duidt op een veroordelende rol van media tijdens een affaire, is de roep om maatregelen. In de affaire Mabel Wisse Smit zijn in de berichtgeving twee oproepen terug te vinden. De eerste behelst een onderzoek naar de rol die de AIVD heeft gespeeld in de aanloop naar de affaire en raakt de hoofdpersoon dus niet of nauwelijks. De tweede oproep - dien geen toestemmingswet in - klinkt vooral in de week nadat de premier heeft aangekondigd het dossier opnieuw te gaan bekijken. Een week later volgt de mededeling dat er geen toestemmingswet komt en het paar dus na hun huwelijk geen deel zal uitmaken van het Koninklijk Huis.

7.6 Samenvatting en conclusie

Een snelle veroordeling van de aangeklaagde is een belangrijk kenmerk van een affaire. In dit hoofdstuk hebben we onderzocht of de media hebben bijgedragen aan de snelle veroordeling van Mabel Wisse Smit. We hebben daartoe de berichtgeving over Mabel Wisse Smit onderzocht op vier kenmerken die duiden op een veroordelende rol van media tijdens een affaire. Voor al die kenmerken geldt dat ze (zeer) duidelijk herkenbaar zijn in de berichtgeving. En nog sterker dan voor de aanjagende en aanklagende rol geldt dat na de persconferenties van 3 en 10 oktober de intensiteit van de berichtgeving op deze punten (zeer) sterk toeneemt.

We vatten de uitkomsten kort als volgt samen:

- na de persconferenties van 3 oktober en opnieuw na de persconferentie van 10 oktober neemt de intensiteit van de berichtgeving wat betreft voor Mabel Wisse Smit positieve en negatieve uitspraken (zeer) sterk toe;

- na de persconferentie van 10 oktober vertoont de berichtgeving vaker en sterker sporen van een veroordelende rol (meer voor Mabel Wisse Smit negatieve dan voor haar positieve uitspraken);
- na de persconferentie van 10 oktober raakt Mabel Wisse Smit in een publicitair isolement, zaterdag 11 oktober nemen alle dagbladen unaniem de lezing van de minister-president ('onvolledige en onjuiste informatie verschaft') over;
- 'het bestaan van een relatie' is in de dagbladen niet unaniem als beschuldiging gepresenteerd, over de vraag of het bestaan van een relatie als beoordelingsmaatstaf moet gelden, het bestaan van een relatie is door bronnen vaker ontkend dan bevestigd en over de vraag of het bestaan van een relatie als beoordelingsmaatstaf gebruikt moet worden is men evenmin unaniem (vaker niet dan wel);
- 'liegen over het bestaan van een relatie' geeft een nader beeld te zien, overigens pas na de persconferentie van 10 oktober 2003: bronnen en dagbladen zelf presenteren dat in overwegende mate als een vaststaand feit, over de beoordelingsmaatstaf is geen discussie;
- de roep om maatregelen (dien geen toestemmingswet in) is afkomstig van derden (n=33) en van dagbladen zelf (n=33);
- de roep om maatregelen (dien geen toestemmingswet in) klinkt vooral in de week na de persconferentie van 3 oktober met de kanttekening dat het absolute aantal uitspraken op dit punt verhoudingsgewijs gering is (n=34);

8 Journalistieke standaarden, media en politiek: een nabeschuiving

In dit afsluitende hoofdstuk gaan we eerst in op de vraag hoe in welke mate de onderzochte media tijdens de affaire Mabel Wisse Smit een aanjagende, aanklagende en veroordelende rol hebben vervuld en hoe de invulling van deze rollen zich verhouden tot een aantal journalistieke standaarden zoals genoemd in de inleiding. Vervolgens stellen we de wisselwerking tussen media en politiek aan de orde.

8.1 Media en journalistieke standaarden

In de journalistiek - zo stelden we in de inleiding - worden schandalen of affaires vaak gezien als een vorm van waarheidsvinding: de uitkomst van een schandaal of een affaire is dat de onderste steen boven komt, de 'overtreders' gedwongen worden verantwoording af te leggen over de begane misstap en een passende sanctie wordt opgelegd. Nu is het ontegenzeggelijk waar dat een schandaal of affaire daartoe kan leiden: Watergate – onthuld door Woodward en Bernstein van de Washington Post, leidde uiteindelijk tot het aftreden van president Nixon omdat het Witte Huis weinig tot niets had nagelaten om politieke tegenstanders zwart te maken en waar mogelijk politiek uit te schakelen. Het maatschappelijk belang is zo gediend met het aan de kaak stellen van dergelijke praktijken - door de uitvoerders ook wel aangeduid als 'ratfucking' - dat de vereniging van de journalistieke rollen, onthullen, aanjagen, aanklagen en veroordelen te rechtvaardigen valt. Maar zelfs Woodward en Bernstein konden zich niet veroorloven alle journalistieke standaarden te veronachtzamen. Ze baseerden hun verhalen deels op slechts één bron die bovendien pas na ongeveer dertig jaar uit de anonimiteit trad. Maar ze moesten elke stap verantwoorden tegenover de uitgever/hoofdredacteur van de Washington Post. Die wist wie hun anonieme bron was en eiste dat de journalisten ieder nieuw verhaal bevestigd kregen door hun bron en bovendien met documenten konden ondersteunen.

Na afloop van de affaire Wisse Smit zijn de geluiden nogal tegengesteld. In de brief aan premier Balkenende maakt prins Friso gewag van 'een hype waarin sommigen proberen de reputatie van Mabel te schaden door de verspreiding van onwaarheden, geruchten en niet ter zake doende details'. Ook minister-president Balkenende neemt naderhand het woord 'hype' in de mond en dat is niet bedoeld als compliment richting media. Minister van Justitie Donner doet er nog een schepje bovenop en gebruikt de term 'lynchpartij'. Uit journalistieke hoek klinken tegengestelde geluiden. Hoedeman oordeelt dat de hype die ontstond 'zuiverend heeft gewerkt':

“De aanvankelijke kwestie was: heeft Mabel, op de Neeltje Jacoba, geslapen in gezelschap van Bruinsma - en sprak ze de waarheid toen ze zei dat het niet zo is? Het antwoord op de vraag: is het mogelijk te slapen op een boot zonder seksueel contact met een ander, werd op een gegeven moment minder relevant. Want Wisse Smit begon er zelf mee haar 'oppervlakkige contacten' nader te duiden – en kwam daarbij met nieuwe feiten. Dan volgt uiteraard de taxatie dat eerdere verhalen onvolledig en onjuist zijn geweest, een indruk die ze nooit meer kan wegpoetsen. (...) Uit de hele kwestie kan hooguit de conclusie getrokken

worden dat Peter R. de Vries beter thuis was in de onderwereld - en *de Volkskrant* in de bovenwereld” (Hoedeman, 2005, pp. 162-163).

Elsbeth Etty is de dag na de persconferentie van 10 oktober 2003 juist heel kritisch over de rol van media en ziet in het besluit van de regering om geen toestemmingswet in te dienen een overwinning van de roddeljournalistiek:

“Er hingen foto’s boven de markt. Niet de feiten maar de schijn, niet de waarheid maar het imago, niet het bewijs maar de beschuldiging: de gang van zaken is symptomatisch voor een crisis, niet van de monarchie maar in de journalistiek. De regering is geweken voor chantage. In de publieke belangstelling heeft verspreiding van geruchten nu de overhand gekregen op ambachtelijke normen, zoals daar zijn: het waarheidsbeginsel, de verificatieplicht, de eisen van betrouwbaarheid en relevantie van de berichtgeving. De crisis in de journalistiek bestaat uit de vermenging van genres, de vervaging van grenzen, het terugwijken voor de commercie, de scoringsdrift die in naam onafhankelijke journalisten maakt tot speelbal van hun bronnen”(De *deconfiture*, *Handelsblad*, 11 oktober 2003).

Een maand later prijst Carel Brendel juist het gedegen spuurwerk van Peter R. de Vries. De links-liberale goegemeente, aldus Brendel, concludeerde weliswaar dat Charlie da Silva een weerzinwekkende fantast was en omarmde de getuigenis van Ottolien Lels, maar een week later kwam de bekendmaking van premier Balkenende:

“dat het prinselijk stel had gelogen over de diepgang van Mabels vriendschap met de maffiabaas. De Vries’ spuurwerk sneed dus wel degelijk hout” (*Knoeiwerk versus vakmanschap*, *Algemeen Dagblad*, 11 november 2003’).

Allesbehalve eensgezinde geluiden die de vraag wat te zeggen over hoe journalistieke standaarden en de uitkomsten van dit onderzoek zich tot elkaar verhouden, alleen maar prangender maakt.

Fairness

De journalist houdt rekening met belangen van anderen en vermijdt onnodige schade, aantasting privacy etc.

Attributie en verificatie / Nauwkeurigheid en precisie

Nieuws dient gebaseerd te zijn op attributie (informatie toeschrijven aan meerdere, identificeerbare bronnen); verificatie (informatie moet gebaseerd zijn op verifieerbare feiten).

Half augustus 2003 komen de eerste berichten over contacten tussen Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma naar buiten. Ze lokken nauwelijks enige reactie laat staan vervolgnieuws uit. Eind september 2003 bericht *Algemeen Dagblad* als eerste over de komende uitzending van Peter R. de Vries. Na dat bericht blijft het allerm minst stil. Vandaar dat we de uitzending van Peter R. de Vries als startpunt van de affaire Mabel Wisse Smit gekozen hebben. In die uitzending verklaart Charlie da Silva dat Mabel Wisse Smit eind jaren tachtig maandenlang een liefdesrelatie met Klaas Bruinsma heeft gehad. Deze verklaring impliceert twee beschuldigingen aan het adres van Mabel Wisse Smit:

- In de eerste plaats de beschuldiging dat zij gedurende langere tijd een relatie heeft gehad met een hoofdrolspeler uit het criminele milieu van eind jaren tachtig. Een milieu dat niet

- In de tweede plaats de beschuldiging dat zij over die relatie niet alles verteld heeft. In een verklaring van 20 augustus 2003 is immers gezegd dat geen sprake is geweest van een liefdes- of zakenrelatie maar van incidentele of oppervlakkige zeilcontacten.

Voor de volledigheid: Peter R. de Vries heeft in zijn uitzending een mogelijke relatie tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma uitdrukkelijk niet als beschuldiging gepresenteerd. Niet de relatie, maar ‘wel of niet gelogen over relatie’ is door hem nadrukkelijk als beoordelingsmaatstaf naar voren gebracht.

In de onderzochte dagbladen is die benadering in grote lijnen gevolgd. Sommige dagbladen bevatten weliswaar vrij veel uitspraken over ‘de relatie’ en in uitspraken van sommige politici en burgers wordt ‘de relatie’ ook wel gezien als beletsel voor het indienen van een toestemmingswet, maar de meerderheid van de uitspraken over ‘de relatie’ zowel in als door media heeft een andere strekking: iedereen heeft in zijn of haar jeugd wel eens een verkeerd vriendje gehad, een jeugdzonde valt te billijken. Afgaande op de enquêtes van Maurice de Hond geeft dat de stemming onder het volk aardig weer. De vraag ‘Denkt u dat er sprake is geweest van een liefdesrelatie tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma’ wordt kort na de uitzending van Peter R. door een ruime meerderheid met ‘ja’ beantwoord, enkele dagen later is dat gedaald tot 33%⁶³.

Vanuit journalistieke standaarden gezien zijn bij de berichtgeving over ‘de relatie’ twee kanttekeningen te plaatsen. In de eerste plaats is duidelijk dat de privacy van de hoofdpersoon door alle berichtgeving zacht gezegd danig onder druk is komen te staan. Het liefdesleven van politici en publieke figuren is in principe een privé zaak tenzij het zich afspeelt in de openbare ruimte of er een zwaarwegend maatschappelijk of politiek belang gediend is met openbaarmaking. Van het eerste is hier geen sprake - een vooronder in een particuliere boot is een privé ruimte -, of met openbaarmaking in dit geval een zwaarwegend maatschappelijk of politiek belang gediend zou zijn, is een vraag die idealiter door de rechter beantwoord wordt. Maar tot een rechtszaak is het niet gekomen. Blijft over de vraag of de beschuldiging voldoende aannemelijk is gemaakt. Bij de beantwoording van die vraag - en daarmee komen we bij de tweede kanttekening - weegt mee op welke bron(nen) het bericht gebaseerd is. In dit geval leunt het verhaal vrijwel geheel op een bron, die gelet op zijn verleden, niet bij voorbaat als buitengewoon betrouwbaar kan worden aangemerkt en op een in eerste instantie anonieme bron. Alles bij elkaar is de conclusie dat wat ‘fairness en meer in het bijzonder het vermijden van aantasting van privacy’ betreft onzorgvuldig gehandeld is. Immers:

- de vermeende misstap (een liefdesrelatie) speelt binnen het privé domein, van enigerlei handeling in de openbare ruimte is nooit iets gebleken;
- dat met openbaarmaking van een vermeende liefdesrelatie een zwaarwegend maatschappelijke belang gediend zou zijn, is en blijft zeer de vraag;

---

⁶³ De percentages ja/nee zijn achtereenvolgens: 3 oktober: 68/10; 6 oktober: 45/23; 7 oktober: 33/38; 8 oktober: 39/35; 9 oktober: 34/38; 10 oktober: 54/24; 13 oktober: 62/15.

- het verhaal leunt zwaar op één bron, die naar gangbare maatschappelijke maatstaven niet bij voorbaat als buitengewoon betrouwbaar kan gelden.

Deze conclusie heeft uiteraard in de eerste plaats betrekking op de uitzending van Peter R. de Vries. De vraag is of media die zonder nader onderzoek het verhaal dat Charlie da Silva in de uitzending van Peter R. de Vries vertelde, overgenomen hebben, daarmee gehandeld hebben in overeenstemming met journalistieke standaarden. In een affaire die in dezelfde periode speelt heeft de Minister van Justitie bij de Raad voor de Journalistiek een klacht ingediend tegen NOVA.⁶⁴ Klager stelt dat NOVA ‘op onjuiste en onzorgvuldige wijze bericht heeft over de Justitieorganisatie en een ambtenaar van het Ministerie van Justitie’. De Raad oordeelt dat

“de uitlatingen aan het adres van het Ministerie van Justitie en een van zijn ambtenaren (...) zo diffamerend zijn dat verweerders aan publicatie daarvan niet zonder voorafgaand eigen adequaat onderzoek naar de gegrondheid ervan hun medewerking hadden mogen verlenen. Krol was geen onafhankelijke bron op wiens woorden verweerders zonder meer mochten afgaan” (Raad voor de Journalistiek, 2004, uitspraak nr. 50).

In de affaire Mabel Wisse Smit is het niet tot een klacht bij de Raad voor de Journalistiek gekomen. De vraag of de Raad tot een vergelijkbaar oordeel gekomen zou zijn, blijft daardoor onbeantwoord.

De tweede beschuldiging geldt het verwijt dat Mabel Wisse Smit niet open is geweest over haar contacten met Klaas Bruinsma. Voor Peter R. de Vries is dat - zoals we eerder vaststelden - de enige beoordelingsmaatstaf. Deze beoordelingsmaatstaf vooronderstelt dat van een liefdesrelatie of in ieder geval van meer dan zeilcontacten, sprake is geweest: zonder die vooronderstelling mist de beschuldiging elke grond. In de dagbladen is direct na de uitzending van Peter R. de Vries op 2 oktober 2003 nog niet veel aandacht voor het verschil in verklaringen en in het verlengde daarvan voor de vraag ‘wel of niet gelogen’. En voorzover het verschil gesignaleerd wordt, is de toon in de hoofdredactionele commentaren nog tamelijk terughoudend: ‘(op het oog) tegenstrijdige verklaringen’, ‘verkeerde vriendschap in jonge jaren valt wellicht te billijken’, ‘wie op een cruciaal moment klaarblijkelijk geen open kaart speelt, maakt het parlementariërs wel heel moeilijk in te stemmen met toestemmingswet’, ‘het minste wat hieruit kan worden geconcludeerd is dat de contacten minder terloops waren dan de eerste verklaring deed voorkomen’. De scherpste reactie komt opnieuw van Tweede Kamerlid Van Bommel. Nadat bekend is geworden dat Mabel Wisse Smit enkele keren op de boot van Bruinsma heeft geslapen, verklaart hij:

“Als je een aantal keren bij iemand op zijn boot slaapt, is er gewoon sprake van intiem contact. De informatie die ze in eerste instantie heeft verschaft, klopt dus gewoon niet,”
(RVD: *het zijn haar woorden*, *De Telegraaf*, 3 oktober 2003).

Deze ‘zo de waard is vertrouwt hij zijn gasten’ - oneliner gaat dit keer niet of nauwelijks door de ether.

---

⁶⁴ NOVA interviewde op 7 oktober 2003 Henk Krol, hoofdredacteur van Gay Krant naar aanleiding van en over een stuk dat in de Gay Krant en in Panorama zou verschijnen. Daarin werd een hoge ambtenaar van het Ministerie van Justitie beschuldigd van seksueel misbruik van minderjarige jongens en werd het ministerie ervan beschuldigd de zaak in de doofpot te stoppen.

Pas na de persconferentie van de minister-president op 10 oktober 2003 verandert het beeld: de aandacht neemt sterk toe en de toon verandert radicaal. Niet alleen in de berichtgeving, ook in (hoofd)redactionele commentaren en nieuwsanalyses, klinkt vrijwel unaniem ‘Mabel Wisse Smit heeft gelogen’. Sommige kranten verwijzen naar het verschil in de verklaringen van augustus en van september 2003. Die verklaringen zijn verspreid door of via de RVD en komen volgens de minister-president op de persconferentie van 3 oktober geheel voor rekening van ‘mevrouw Wisse Smit’. Maar verwijzend of niet, de lezing van de minister-president wordt zonder meer overgenomen. In zijn brief aan de minister-president schrijft prins Friso 9 oktober 2003 over ‘het onvolledige beeld dat we over de contacten met Bruinsma hebben opgeroepen’ en ‘niet tijdig in alle opzichten open geweest’. Een dag later gebruikt premier Balkenende in zijn brief aan de Tweede Kamer tot twee keer toe de uitdrukking ‘onvolledige en onjuiste informatie’, op de persconferentie die dag gevolgd door ‘tegen onwaarheid is geen kruid gewassen’. Is ‘onvolledige en onjuiste informatie’ al een uitdrukking met een andere politieke en morele lading dan ‘onvolledig beeld oproepen’ en ‘niet tijdig in alle opzichten open geweest’, dat geldt nog sterker voor de uitdrukking ‘tegen onwaarheid is geen kruid gewassen’. Die uitdrukking impliceert immers dat er onwaarheid is gesproken, in gewoon Nederlands dat er ‘gelogen is’. Een uitdrukking met een zware politieke en morele lading. Afgaande op de openbaar beschikbare informatie kan niet anders vastgesteld worden dan dat de vaststelling dat er ‘gelogen’ is één bron kent (de minister-president) en dat niet bekend is waarop deze vaststelling is gebaseerd. In zijn brief aan de Tweede Kamer laat de minister-president weten vrijdag 3 oktober 2003 ‘s avonds opnieuw een gesprek met ‘mevrouw Wisse Smit’ gevoerd te hebben, in welk gesprek

“zij nieuwe feiten verstrekke over haar contacten met wijlen de heer Bruinsma. Daaruit bleek dat de eerder in juni door mevrouw Wisse Smit aan mij afgelegde verklaring over haar contacten met wijlen de heer Bruinsma, onvolledig en onjuist is geweest” (*De brieven van Friso en Balkenende, Trouw*, 11 oktober 2003).

Naar welke nieuwe feiten de minister-president hier verwijst is onbekend. Voor de media was de affaire daarmee kennelijk afgedaan. In ieder geval is uit de berichtgeving niet af te leiden dat dagbladen onderzoek hebben gedaan naar deze nieuwe feiten.⁶⁵ In de aanloop naar het afsluitende debat in de Tweede Kamer, publiceren *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw* enkele artikelen waarin bij dat ‘liegen’ grote vraagtekens worden gezet. Maar het overheersende geluid blijft ‘Mabel Wisse Smit heeft gelogen’.

Alles bij elkaar luidt de conclusie dat het verschil in verklaringen niet zodanig groot is dat daaruit logischerwijs volgt dat beide verklaringen met elkaar in tegenspraak zijn. ‘Incidentele en/of oppervlakkige zeilcontacten’ is niet per definitie in tegenspraak met ‘enkele keren op een boot geslapen’. Evenmin impliceren beide laatste formuleringen per definitie een liefdesrelatie, al sluiten ze die evenmin uit. Dat er sprake is geweest zou zijn van een liefdesrelatie berust op één bron, dat over die relatie ‘gelogen’ is eveneens.

---

⁶⁵ AIVD en DKDB hebben na 10 oktober 2003 wel een aanvullend onderzoek naar het verleden van Mabel Wisse Smit ingesteld. De uitkomst daarvan is in alle dagbladen eind november 2003 kort gemeld en luidde samengevat dat ‘de toekomstige geregelde omgang van mevrouw Wisse Smit in de persoonlijke kring rond het staatshoofd geen gevolgen zal hebben voor de veiligheid en integriteit van het staatshoofd’ (Brief minister-president aan Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 241, nr.7).

De eerste beschuldiging kon de toets der kritiek op het punt van 'fairness en in het bijzonder het vermijden van aantasting van de privacy' en op het punt van 'attributie en verificatie' niet doorstaan. De tweede beschuldiging kan niet bestaan zonder de eerste. Met andere woorden: berust de eerste beschuldiging op ondeugdelijke gronden, dan valt de bodem onder de tweede weg.

Relevantie

Nieuws dient de burger te informeren over de belangrijkste maatschappelijke problemen waarover de democratische organen beslissingen moeten nemen.

Een huwelijk van een prins die tot het rijtje troonopvolgers behoort, is een zaak waarover de democratische organen een beslissing moeten nemen: zonder toestemmingswet vervalt immers het recht op troonopvolging. Bij de aankondiging van de verloving dd 30 juni 2003 wordt duidelijk dat het indienen van een toestemmingswet in de lijn der verwachtingen ligt. Het gebruikelijke onderzoek naar het verleden van toekomstig echtgenote van de prins heeft geen beletselen opgeleverd en het prinselijk paar heeft te kennen gegeven dat het hun wens is om met toestemming van het parlement in het huwelijk te treden. De officiële opdracht van de AIVD is daarbij nagaan of toetreding van de toekomstige echtgenote van prins Friso een gevaar vormt voor de democratische rechtsorde, de veiligheid of andere gewichtige belangen van de staat. Indien gegeven deze situatie naderhand Tweede Kamerleden de vraag opwerpen of het niet beter is af te zien van het indienen van een toestemmingswet, mag en moet van media verwacht worden dat zij burgers daarover informeren. Hoeveel aandacht verschillende media er aan besteden, is hun verantwoordelijkheid en zal mede afhangen van de geschatte belangstelling binnen de eigen lezerskring en van het geschatte maatschappelijke en politieke belang van dit nieuws. Die inschattingen zullen van krant tot krant verschillen: de lezerskring van *NRC Handelsblad* is niet de lezerskring van *De Telegraaf*, de lezerskring van *Algemeen Dagblad* niet die van *Trouw*.

Evenwichtigheid en pluriformiteit

Nieuws dient recht te doen aan verschillende perspectieven en verschillende meningen en stromingen in de publieke opinie aan bod te laten komen.

In de week na de persconferentie van de minister-president op 3 oktober 2003 is in de onderzochte dagbladen een hele stoet van personen aan het woord gekomen die zich uitlaten over aard, duur en frequentie van de contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma. Met name *de Volkskrant* is in deze week actief in het opsporen en aan het woord laten van externe bronnen. Het aloude principe van 'hoor en wederhoor' wordt met andere woorden in deze week in voldoende mate in praktijk gebracht: stijgt in de onderzochte dagbladen het aantal voor Mabel Wisse Smit positieve uitspraken, dan stijgt ook het aantal voor haar negatieve uitspraken. Een wat paradoxaal effect is dat de controversen rond haar persoon steeds grotere vormen aanneemt terwijl tegelijkertijd het publiek - zie de opinie onderzoeken van Maurice de Hond - tegelijkertijd in toenemende mate zegt niet te geloven dat Mabel Wisse Smit en Bruinsma een liefdesrelatie gehad hebben.

Onderling verschillen de dagbladen in hun brongebruik, maar dat neemt niet weg dat in alle onderzochte dagbladen een brede variëteit van bronnen aan het woord komt, variërend van institutionele bronnen (kabinet, omgeving Wisse Smit) tot niet institutionele bronnen (burgers, criminelen, Peter R. de Vries). In combinatie met de verhouding tussen het aantal voor Mabel Wisse Smit positieve en het aantal voor haar negatieve uitspraken, wordt in deze week recht gedaan aan de journalistieke standaard 'evenwichtigheid en pluriformiteit' zoals boven omschreven. Probleem is wel dat de dagbladen deze week weliswaar een grote variëteit aan bronnen en opvattingen laten zien, maar dat tegelijkertijd 'de feiten' waarover deze bronnen hun opvattingen ventileren, allerminst vaststaan.

Na de persconferentie van de minister-president is van hoor en wederhoor en dus van evenwichtigheid en pluriformiteit jegens Mabel Wisse Smit weinig tot niets meer te merken: het aantal uitspraken dat bevestigt dan Mabel Wisse Smit 'gelogen heeft' stijgt, het aantal uitspraken dat op zijn minst betwijfelt of ze 'gelogen heeft' blijft vrijwel gelijk en is op de vingers van één hand te tellen.

Onafhankelijkheid & afstandelijkheid

Nieuws dient tot stand te komen los van commerciële, politiek of welke beïnvloeding dan ook; journalistiek dient onpartijdig te zijn en op afstand te blijven.

Uitsluitend op basis van inhoudsanalyse kan geen voldoende afgewogen oordeel geformuleerd worden ten aanzien van deze standaard. Wat uit de gegevens wel naar voren komt is dat journalisten nogal eens twijfelen aan de onafhankelijkheid van andere journalisten. In deze affaire komen de twijfels op twee punten naar voren. Tv-recensenten, sommige burgers en columnisten zetten af en toe vraagtekens bij de onafhankelijkheid van Peter R. De Vries. Hij wordt getypeerd als cowboy-journalist met een sterk wisselende reputatie en sommigen verdenken hem ervan alles te doen voor de kijkcijfers. Let wel: in alle gevallen gaat het om opvattingen die weergeven hoe betrokkenen Peter R. de Vries percipiëren. Niemand voert enig bewijs aan voor het veronderstelde gebrek aan onafhankelijkheid.

Op het tweede punt zijn de twijfels wat duidelijker geformuleerd en bovendien worden ze weerlegd. In de week na de persconferentie van 3 oktober 2003 gaat vooral *de Volkskrant* op zoek naar mensen uit de omgeving van Mabel Wisse Smit die iets kunnen en willen zeggen over de contacten tussen Mabel Wisse Smit en Bruinsma. Dat stuit vanaf het allereerste begin op onbegrip bij andere media. 'Tegenoffensief is begonnen', 'er is gelekt naar *de Volkskrant*', 'krant laat zich voor karretje van Mabel spannen', 'RVD zit hier achter' - kortom: de onafhankelijkheid van *de Volkskrant* wordt danig betwijfeld. De ombudsman van *de Volkskrant* reageert in de krant van zaterdag 11 oktober en legt uit wat de gang van zaken bij het opsporen van onder meer Jochem Visser en Ottolien Lels geweest is. Van een tegenoffensief, lekken en zich laten gebruiken is geen sprake geweest, wel van degelijk journalistiek handwerk - zo kan het betoog van de ombudsman samengevat worden⁶⁶ (*Verslaggeving versus tegenoffensief, de Volkskrant*, 11 oktober 2003). Of de twijfels daarmee verdwenen zijn blijft de vraag. Tegen het einde van het jaar publiceert de krant een reconstructie van de affaire (*Op de slachtbank; hoe de minister-president*

---

⁶⁶ Zie ook Hoedeman, 2005, p. 159

prins Johan Friso en Mabel als een baksteen liet vallen, de Volkskrant, 27 december 2003). Per omgaande reageert een lezer:

“Wat ongelooflijk kinderachtig van *de Volkskrant* om ons aan het einde van het jaar nog weer eens het hele beschimmelde broodje Wisse Smit op te dienen, kennelijk in een poging om uit te leggen waarom de krant zich de hele affaire lang zo dommig als een pr-medium voor deze dame heeft laten gebruiken” (*Friso en Mabel, de Volkskrant, 30 december 2003*).

8.2 Media en politiek: wisselwerking

Terugblikkend kunnen we vaststellen dat de gebeurtenissen rond Mabel Wisse Smit na de onthulling in de uitzending van Peter R. de Vries kenmerken vertoont van een mediaschandaal. Er is sprake van een vermeende misstap van een publiek persoon waarvoor die persoon - volgens de aanklagers - zich zou moeten schamen. En er is een fasegewijze ontvouwing van het hele proces waarin de onderzochte dagbladen, de een sterker dan de ander, een aanjagende, aanklagende en veroordelende rol hebben gespeeld. In die fasegewijze ontvouwing signaleren we op drie momenten een sterk tot zeer sterk toenemende intensiteit van de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. Omvang en aard van de berichtgeving over Mabel Wisse Smit veranderen in de dagen rond en na de uitzending van Peter R. De Vries, na de persconferentie van de minister-president op 3 oktober 2003 (premier gaat dossier nog een keer bekijken) en opnieuw na de persconferentie van de minister-president op 10 oktober 2003 (geen toestemmingswet). Kenmerken van de aanjagende, aanklagende en veroordelende rol zijn na die data in aanzienlijk sterkere mate terug te vinden in de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. Dat wijst op een wisselwerking tussen media en politiek. Eind november 2007 worden geruchten over een intiem contact tussen een PvdA-wethouder en een VVD-raadslid in Nijmegen een politiek feit zodra bekend wordt dat de gemeenteraad er een debat aan gaat wijden. Dat politieke feit is - aldus politiek commentator Hans Goslinga - ‘voor de meeste media, waaronder ook deze krant - reden, of misschien wel het verlossende sein om er kolommen voor uit te ruimen, nadat de website *Geen Stijl.nl* en *De Telegraaf* waren voorgegaan’ (*In glazen huis van de politiek was zelfs Colijn gesneuveld, Trouw, 1 december 2007*). De affaires zijn verder niet vergelijkbaar, maar de analogie is opmerkelijk: een reactie van de politiek leidt tot een forse stijging in aandacht voor een affaire in wording.

Daargelaten de vraag voor welke krant het feit reden, dan wel verlossend sein geweest is, vast staat dat na de persconferenties van de premier het aantal voor Mabel Wisse Smit in de onderzochte dagbladen uitgeruimde kolommen tot twee keer toe sterk stijgt. In Nijmegen ebt de publicitaire aandacht na de gemeenteraadsvergadering snel weer weg: de meerderheid oordeelt dat het om een privé zaak gaat en daarmee is de kous af. In politiek Den Haag lagen en liggen de zaken wat ingewikkelder. Herfst 2003 komt al voor de uitzending van Peter R. de Vries het ‘haasje-over-spelen’ tussen media en politiek op gang en wel in de vorm van een jacht op reacties van Tweede Kamerleden.

Die jacht is onder meer bedreven door Hoedeman, die naderhand een beeldende beschrijving gegeven heeft van de totstandkoming van die reacties. Zijn beschrijving in combinatie met de reacties zoals gepubliceerd in de verschillende dagbladen, maakt duidelijk dat niet alleen

journalisten maar ook politici hier keuzes maken. De eerste vraag aan de kant van de journalistiek is wel of geen reacties van politici publiceren, de tweede van welke politicus een reactie gevraagd en gepubliceerd wordt. Op de eerste vraag geven alle dagbladen hetzelfde antwoord, ze publiceren stuk voor stuk één of meer reacties van Haagse politici, in dit geval van Tweede Kamerleden. Op de tweede vraag lopen de antwoorden blijkens de gepubliceerde reacties uiteen. *NRC Handelsblad* beperkt zich tot de mededeling dat de PvdA opheldering gevraagd heeft aan premier Balkenende, *Trouw* en *De Telegraaf* zijn iets uitvoeriger en berichten dat het verzoek van Kalsbeek ('we moeten geruchtevorming tegengaan') gesteund wordt door D66, Groen Links, SP en CU en dat CDA, VVD en SGP geen behoefte hebben aan een brief van de premier. *de Volkskrant* en *Algemeen Dagblad* schrijven ook over het verzoek van Kalsbeek cs maar beperken zich daar niet toe. *Algemeen Dagblad* voegt er nog drie citaten van politici aan toe. Twee 'aanjagend', één sussend van karakter. Dittrich (D66) wil 'eindelijk weten wat voor vlees we in de kuip hebben', Herben (LPF) raadt het paar aan om geen goedkeuring voor het huwelijk te vragen en Van Aartsen (VVD) vindt 'dat we ons niet moeten laten opheuen'. *de Volkskrant* citeert Rouvoet (CU) en Van Bommel (SP), die beiden een (licht) 'aanjagend' geluid laten horen. De reactie van Rouvoet is zacht gezegd nogal dubbel. Hij laat een nauwelijks verholen waarschuwing horen ('als er foto's opduiken is er een probleem') en is tegelijkertijd volgens *de Volkskrant* relativerend. Dat laatste slaat blijkens de lezing die Hoedeman⁶⁷ naderhand gegeven heeft op zijn opmerking 'we moeten niet reageren op iedere crimineel die iets roept'. Een opmerking die treffend illustreert hoe moeilijk het voor politici kennelijk is om een reactie achterwege te laten. SP'er Van Bommel geeft ogenblikkelijk een schot voor de boeg met zijn reactie 'als de lijfwacht gelijk heeft, trouwt de prins straks met een gangsterliefje, dat kan niet'. Een oneliner die, aldus Hoedeman, 'nog dagen door de ether zal gaan'. Er is een duidelijk verschil te constateren tussen enerzijds *NRC Handelsblad*, *Trouw* en *De Telegraaf* en anderzijds *Algemeen Dagblad* en *de Volkskrant*. Waar de eerste drie zich beperken tot 'verslag doen van' – ze melden dat (een deel van) de Tweede Kamer de regering om opheldering vraagt - gaan de twee laatste een stap verder. Zij gaan op zoek naar prikkelende zo men wil aanjagende reacties van politici die de zaak meteen op scherp zetten, niet naar verdere feitelijke informatie op basis waarvan vervolgens een meer afgewogen oordeel gevormd kan worden. En het moet gezegd: ze worden door (sommige) politici op hun wenken bediend. Sommige media lijken meer geïnteresseerd te zijn in opvattingen en snelle oordelen over 'feiten' dan in de feiten zelf. Een constatering die overigens evengoed betrekking heeft op sommige politici.

Maar niet alleen in de dagen rond de uitzending van Peter R. de Vries zijn er tekenen van wisselwerking tussen media en politiek. Ook na de persconferentie van 3 en 10 oktober 2003 is dat het geval. Op de persconferentie van vrijdag 3 oktober 2003 reageert premier Balkenende op de 'onthullingen' in de uitzending van Peter R. de Vries. Uit zijn reactie leiden niet alleen de onderzochte dagbladen maar ook de overgrote meerderheid van de Nederlandse dagbladen af dat het kabinet opnieuw onderzoek laat doen naar het verleden van Mabel Wisse Smit. Volgens directeur-generaal Brouwers van de RVD heeft de minister-president alleen maar gezegd dat hij het dossier opnieuw gaat bekijken en daarna besluit of er nieuw onderzoek moet komen. Hoe dat precies zij, het vervolg illustreert de kracht van het Thomas theorema: 'if men define situations as

---

⁶⁷ Hoedeman, 2005, p. 153

real, they are real in their consequences'. In dit geval is het gevolg een explosieve stijging van de aandacht voor de affaire Mabel Wisse Smit. Na de uitzending van Peter R. de Vries wijden de vijf dagbladen de volgende dag 15 artikelen aan de affaire Mabel Wisse Smit, na de persconferentie van de premier stijgt dat naar dertig artikelen in de dagbladen van zaterdag 4 oktober, gevolgd door nog eens 122 artikelen in de daaropvolgende week. Voor journalisten is de reactie van de minister-president een sein dat de beschuldigingen geuit in de uitzending van Peter R. de Vries kennelijk serieus genomen moeten worden. Een factor die daarbij een rol speelt is dat Mabel Wisse Smit in antwoord op vragen van Peter R. de Vries specifiek is geweest over de contacten met Bruinsma dan in een eerdere verklaring. De ontkenning van een liefdesrelatie gaat nu gepaard met de mededeling dat ze enkele malen op de boot van Bruinsma heeft geslapen. Beide mededelingen samengenomen geven volop voedsel aan de gedachte dat 'niet alles is verteld. Het is nog steeds 'meningennieuws', en op zo'n moment wordt alles in de journalist wakker. Hij wil feiten', zoals een lid van de hoofdredactie van een regionale krant zaterdag 4 oktober 2003 schrijft⁶⁸. Uit theorie en praktijk van crisiscommunicatie is bekend dat het afgeven van verklaringen die niet naadloos op elkaar aansluiten, zeer riskant is voor de organisatie of persoon die het middelpunt dreigt te worden van een affaire. Verschil in verklaringen prikkelt journalisten om op zoek te gaan naar wat er echt aan de hand is en bovendien ondergraaft het de geloofwaardigheid van de hoofdpersoon. Vooral in de reacties van burgers zien we dat in deze week ogenblikkelijk terug: 'wat houdt ze nog meer achter?' is de meerdere malen gestelde wat achterdochtige vraag. In de (hoofd)redactionele commentaren weegt dit punt minder zwaar en wordt gewag gemaakt van op het oog tegenstrijdige verklaringen en een te billijken jeugdzonde.

De journalistieke speurtocht levert in de week van 4 tot en met 10 oktober 2003 overigens niet zozeer feiten als wel meer 'meningennieuws': het aandeel artikelen in de categorie nieuwsberichten neemt in de week van 4 tot en met 10 oktober af, het aandeel 'bij uitstek opinievormend' neemt juist toe. Bovendien neemt het aantal personen dat de gelegenheid krijgt zijn of haar opvatting over de twee centrale vragen - 'wel of geen relatie' en 'wel of niet gelogen over relatie' fors toe. De verschuiving van de vraagstelling van 'wel of geen relatie' naar 'wel of niet gelogen' komt in de week van 4 tot 10 oktober op gang en geeft een nieuwe impuls aan de publiciteit over de affaire. Voor de kenmerken 'vertakkingen' en 'speculatieve uitspraken over gevolgen' geldt hetzelfde: het aantal uitspraken in deze categorieën neemt in de week van 4 tot 10 oktober fors toe en het zijn uitspraken die niet of nauwelijks onder het kopje 'feiten' geschaard kunnen worden. De vraag is of een andere reactie van de minister-president op de persconferentie van 3 oktober omvang en aard van de berichtgeving over de affaire Mabel Wisse Smit had kunnen beïnvloeden. Het ultieme antwoord op die vraag is niet te geven, de reactie is nu eenmaal gegeven zoals die gegeven is. We moeten volstaan met de vaststelling dat twee factoren omvang en aard van de berichtgeving in de week van 4 tot 10 oktober sterk beïnvloed hebben. Een verschil in verklaringen van Mabel Wisse Smit over haar contacten met Bruinsma in combinatie met de aankondiging van heropening van het onderzoek naar het verleden van Mabel Wisse Smit, leidt er toe dat de onderzochte dagbladen - de één sterker dan de ander - na de persconferentie van de premier op vrijdag 3 oktober 2003 aanzienlijk meer vervolgnieuws rond

---

⁶⁸ De mediajacht op Mabel Wisse Smit, Amersfoortse Courant, 4 oktober 2003.

Mabel Wisse Smit brengen dan voor dat tijdstip. Met andere woorden: politieke ontwikkelingen bepalen eerder de agenda van media dan dat media de agenda van politiek Den Haag bepalen.

Een vergelijkbare wisselwerking tussen politiek en media en dan nog aanzienlijk sterker valt waar te nemen na de persconferentie op 10 oktober 2003. Premier Balkenende laat dan weten dat de regering afziet van het indienen van een toestemmingswet. Tegelijkertijd worden de brieven van prins Friso aan premier Balkenende en van premier Balkenende aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal openbaar gemaakt. Opnieuw volgt een explosieve toename van de aandacht voor de affaire Mabel Wisse Smit: de vijf dagbladen wijden zaterdag 11 oktober 2003 gezamenlijk 81 artikelen aan de affaire Mabel Wisse Smit (zaterdag 4 oktober: 30 artikelen). Op een enkele uitzondering na (betrokkenheid eerste onthulling, nadruk op opinievorming) krijgen alle kenmerken van berichtgeving die duiden op een aanjagende rol van media tijdens een schandaal aanzienlijk meer aandacht dan in de voorafgaande week. Ook hier geldt dat media eerder de politieke agenda volgen dan andersom. Welbeschouwd volgen media na de persconferentie van 10 oktober 2003 niet alleen, ze zijn ook volgzaam. En wel in die zin dat ze in eerste instantie de lezing van de minister-president – het paar heeft de regering onvolledige en onjuiste informatie verschaft en daarmee het vertrouwen geschonden – zonder meer over. Pas enkele dagen later klinken in *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw* af en toe andere geluiden. Met andere woorden: de reactie uit politiek Den Haag beïnvloedt niet alleen de omvang van de berichtgeving over Mabel Wisse Smit. Op het doorslaggevende punt – ‘wel of niet gelogen over de relatie’ - bepaalt ze in eerste instantie ook het oordeel van media over de hoofdpersoon.

Tenslotte

Dat de hype ‘zuiverend heeft gewerkt’ en dat ‘uit de hele kwestie hooguit de conclusie getrokken kan worden dat Peter R. de Vries beter thuis was in de onderwereld en *de Volkskrant* in de bovenwereld’ is - gezien de uitkomsten van dit onderzoek - een al te simpele conclusie. Van een zuiverende werking zou sprake geweest indien een ernstige misstap of misstand onomstotelijk vastgesteld zou zijn. Dat is niet het geval. Een ernstige misstap is niet onomstotelijk vast komen te staan, de eerste centrale beschuldiging in de hele affaire leunt uiteindelijk voornamelijk op één bron, te weten Charlie da Silva. De tweede beschuldiging berust vervolgens deels op de eerste. Deels, want ook het verschil in de verklaringen die de RVD in augustus en september 2003 heeft doen uitgaan, speelt hier een rol. In de dagbladen wordt aanvankelijk tamelijk terughoudend over dit verschil geschreven. Aanzienlijk minder terughoudend zijn de dagbladen over de mededeling van de minister-president dat de RVD alleen als brievenbus heeft gefungeerd en dat de ministeriële verantwoordelijkheid pas ingaat op het moment dat de toestemmingswet openbaar wordt. Een week later - het besluit dat er geen toestemmingswet wordt ingediend is net openbaar gemaakt – is het precies omgekeerd: de minister-president krijgt lof toegezwaaid, dat Mabel Wisse Smit ‘gelogen heeft’ staat voor iedereen vast.

“Een wijdverbreide behoefte om te weten wat weetbaar is, kan men ook bij volken met een hoog ontwikkeld, voor allen toegankelijk onderwijsstelsel niet opmerken. Men stelt ten aanzien van ‘de waarheid’ weinig eisen. (...). De mens wil de wereld niet, hij wil zijn visie van de wereld. Wie deze visie tracht te corrigeren, de onjuistheid ervan bewijzen of vernietigen wil, verwerft zijn dank niet”.

Woorden van de socioloog en Amerika-kenner Den Hollander die eind jaren zeventig van de vorige eeuw een klassiek geworden boek schreef over de journalisten die begin twintigste eeuw schandaal na schandaal onthulden (Den Hollander, 1976, p. 170 en p. 187). Woorden die na ruim dertig jaar nog evenveel zeggingskracht bezitten als destijds. We kennen 'de feiten' immers nog steeds niet, maar hebben - getuige de reacties na publieke optredens van Mabel Wisse Smit - het oordeel wel klaar.

Bij alle kritiek op de rol van media - zie Elsbeth Etty - moet ogenblikkelijk worden aangetekend dat politiek Den Haag in verschillende fasen van de affaire weinig heeft gedaan om het vuur te doven en veel om het op te stoken. Soms is opzet nauwelijks te ontkennen - Kamerleden die nog voor de uitzending van Peter R. de Vries de zaak op scherp zetten - soms is het oplaaiend vuur een gevolg van een niet te vermijden reactie op vragen van journalisten. Waarbij niet zonder meer gesteld kan worden dat een andere reactie een ander gevolg gehad zou hebben. Hoe dat ook zij, dat de wisselwerking tussen media en politiek bijgedragen heeft aan ontstaan en afloop van de affaire Mabel Wisse Smit is duidelijk. Voor politiek en journalistiek een goede aanleiding voor bezinning op beider rol en functioneren in een samenleving die steeds sterker in het teken van media, beeldvorming en imago staat en steeds minder oog heeft voor 'feiten'.

Literatuur

- Adut, A. (2005), 'A Theory of Scandal: Victorians, Homosexuality, and the Fall of Oscar Wilde.' *American Journal of Sociology* Volume 111 Number 1 (July 2005): 213–48.
- Arlman, H. (2005). Een journalistieke canon. Bouwstenen voor onafhankelijke journalistiek. Hilversum: Nederlandse Programma Stichting.
- Boorstin, D.J., (1969), *Het imago; of: wat is er met de Amerikaanse droom gebeurd?*, Den Haag, Leopold
- Bourdieu, P., (1998), *Over televisie*, Amsterdam, Boom
- Burkhardt, S. (2006), *Medienskandale. Zur moralischen Sprengkraft öffentlicher Diskurse*. Herbert van Halem Verlag, Köln.
- Cuilenburg, J.J. van., O. Scholten en G.W. Noomen (1996), *Communicatiewetenschap*, Bussum, Coutinho
- Den Hollander, A.N.J. (1976), *Het démasqué in de samenleving. De journalistiek van de anti-schijn*. Amsterdam: Athenaeum, Polak & van Genneep.
- Esser, F. & Hartung, U. (2004). 'Nazis, Pollution, and No Sex Political Scandals as a Reflection of Political Culture in Germany'. *American Behavioral Scientist*, Vol. 47 No. 8, April 2004.
- Galtung, J. & Ruge, M. (1965). 'The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers.' *Journal of Peace Research*, 2: 64-91.
- Gans, H.J. (1979). *Deciding What's News. A study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. New York: Vintage.
- Grabe, M. & Zhou, S. 2003, 'News as Aristotelian Drama: The Case of *60 Minutes*'. *Mass Communication & Society*, 6(3): 313-336.
- Harcup, T. & O'Neill, D. (2001) 'What is News? Galtung and Ruge Revisited', *Journalism Studies*, Volume 2, No. 2: 261-280.
- Kepplinger, H.M. (2005). *Die Mechanismen der Skandalierung. Die Macht der Medien und die Möglichkeiten der Betroffenen*. Olzog-Verlag, München.
- Kepplinger, H.M., Ehmig, S.C. & Hartung, U. (2002) *Alltägliche Skandale: eine repräsentative Analyse regionaler Fälle*. UVK, Konstanz.
- Hoedeman, J. (2005), *de strijd om de waarheid op het Binnenhof*, Amsterdam, Meulenhof
- Hofland, H.J.A. (1972), *Tegels lichten*, Amsterdam, Contact
- Hollander, A.N.J. den (1976), *Het démasqué in de samenleving*, Amsterdam, Atheneum
- Lull, J. & Hinerman, S. 1997, *Media Scandals*, Polity Press, Cambridge.
- Neckel, S. (2005) 'Political Scandals. An analytical framework'. *Comparative Sociology*, Volume 4, issue 1-2.

- Noelle-Neumann, Elisabeth: *Öffentliche Meinung: die Entdeckung der Schweigespirale*. Frankfurt am Main 1989,
- Rosenthal, (2001). 'De nieuwscascade.' In: Soetenhorst, B. & Zonneveld, M., *Afrekenen met Peper*. Amsterdam: Van Genneep.
- Scholten, O., P.C. Ruigrok & P.E. Heerma (2002). *In Sarajevo wordt geschoten, in Genève gepraat; de berichtgeving in 1993 in landelijke dagbladen*. Amsterdam: Boom. In: Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) (2002). *Srebrenica, een 'veilig' gebied*. Amsterdam: Boom.
- Schraewer, C. 2004, 'Antike Rhetorik als Werkzeug moderner Skandalierung?' *Fachjournalist* 15, 2004, 11-15.
- Schulz, W.F. (1976). *Die Konstruktion von Realitat in den Nachrichtenmedien: Analyse der aktuellen Berichterstattung*. Freiburg/ München: Alber.
- Staab, Joachim Friedrich (1990). *Nachrichtenwert-Theorie: formale Struktur und empirischer Gehalt*. Freiburg/München: Alber.
- Swaan, A. de (1996), 'Schade en schande: over schandalen', in *Een wijze van kijken. Psychoanalyse en schaamte*, W. Heuves & A. Boerwinkel (red.). Amsterdam: Het Spinhuis.
- Thompson, J. B. (2000). *Political scandal: power and visibility in the media age*. Polity Press, Cambridge.
- Thompson, J.B. (2001). 'Scandal: political.' In: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 13519-13522. Elsevier.
- Tumber, H. (2004). 'Scandal and Media in the United Kingdom: From Major to Blair.' *American Behavioral Scientist* 2004 47: 1122-1137.
- Vasterman, P.L.M. (2004). *Mediahype*. Amsterdam: Aksant.
- Wagenaar, M. (1997), *De Rijksvoorlichtingsdienst; geheimhouden toedekken en openbaren*, Den Haag, Sdu Uitgevers